

GYERMEKVÉDELMI SZERVEZETFEJLESZTŐ PROJEKT A KATOLIKUS KÖZNEVELÉSI ÉS SZAKKÉPZÉSI RENDSZERBEN

Szakmai összefoglaló a projektben résztvevők számára

Katolikus Pedagógiai Intézet

2023

Szerzőink

Szerző

Fejezet

Barcsák Marianna

*Köszöntő
Tanügyigazgatás és gyermekvédelmi stratégiai
dokumentumok*

Csirke Kata

Gyermekevédelem az óvodában

Csókay László

*Bevezetés a háttéranyaghoz
Gyermek- és ifjúságvédelmi alapismeretek
Gyermekevédelem és kapcsolati háló
Gyermekevédelmi stratégia és protokoll készítése
Kiemelt kockázati területek az iskolai
gyermekvédelemben*

Diószegi Judit

Bűnmegelőzés ismeretek

dr. Baracsi Katalin

Online világ – Digitális kalandok pedagógusoknak

dr. Pataki Ágnes

Gyermekevédelem és pszichiátria

Dr. Rézné Vitus Csilla

Családi életre nevelés

Fórián-Szabó Kinga

*Konfliktuskezelés a pedagógiai gyakorlatban
Az érzelmi és szociális intelligencia szerepe a
személyiségfejlődésben*

Galambos Szilvia

Iskolai gyermekevédelem – módszerek, feladatok

Krúdy Tamás

Intézményi kommunikációs eljárásrend

Magó Kinga

*A kortárs közösségek szerepe a gyermekek jóllétének
támogatásában
Testi egészségfejlesztés*

Majó Márk Gábor

Függőségek

Mészáros Nagy Angéla

*Az iskolai gyermekevédelem gyakorlata
Módszerek az óvodai/iskolai pedagógusközösségek
problémakezelésében
Prevenció a gyermekevédelemben
A gyermekevédelmi tevékenység monitorozása és
értékelése
Bántalmazás és kezelése*

Németh Zoltánné Lőrincz Zsuzsa	<i>Cigánygyermek az iskolában</i>
Szentes Judit	<i>Katolikus egyházi gyermekvédelem – vázlatok</i>
Tóth Andrea	<i>Problémafelismerés, pedagógiai eszközök az iskolai gyermekvédelemben</i> <i>Esélyegyenlőség kérdései az iskolai gyermekvédelemben</i> <i>A gyermekvédelem látókörébe kerülő gyermekek sajátosságai, viselkedése, integrációja</i> <i>A deviáns fejlődés és a deviáns fejlődésmentű tanulók támogatása</i>
Törőcsik Júlia	<i>Veszteséggel és gyásszal küzdő gyermekek segítése</i>

Tartalomjegyzék

Köszöntő és bevezetés	6
Köszöntő	7
Bevezetés a háttéranyaghoz.....	8
I. Általános ismeretek a gyermekvédelemhez kapcsolódóan	11
1. Gyermek- és ifjúságvédelmi alapismeretek	14
2. Gyermekvédelem és kapcsolati háló	41
3. Tanügyigazgatás és gyermekvédelmi stratégiai dokumentumok.....	48
4. Gyermekvédelmi stratégia és protokoll készítése	54
5. Katolikus egyházi gyermekvédelem – vázlatok	68
6. Intézményi kommunikációs eljárásrend	89
II. Az óvodai – iskolai gyermekvédelem gyakorlata	93
1. Gyermekvédelem az óvodában	97
2. Iskolai gyermekvédelem – módszerek, feladatok	105
3. Az iskolai gyermekvédelem gyakorlata.....	127
4. Problémafelismerés, pedagógiai eszközök az iskolai gyermekvédelemben.....	141
5. Konfliktuskezelés a pedagógiai gyakorlatban	145
6. Módszerek az iskolai/óvodai pedagógusközösségek problémakezelésében.....	153
7. Kiemelt kockázati területek, hátrányos helyzet	159
8. Prevenció a gyermekvédelemben	165
9. A gyermekvédelmi tevékenység monitorozása és értékelése	174
III. Az óvodai – iskolai gyermekvédelemhez kapcsolódó speciális ismeretek	176
1. Az érzelmi és szociális intelligencia szerepe a személyiségfejlődésben.....	182
2. A kortárs közösségek szerepe a gyermekek jóllétének támogatásában.....	187
3. Testi egészségfejlesztés	190
4. A családi életre nevelés (CSÉN) – kiemelten a „Nemiség – férfi/női identitás – szexualitás – párkapcsolatok” témakör	196

---

5. Esélyegyenlőség és gyermekvédelem.....	208
6. A gyermekvédelem látókörébe kerülő gyermekek sajátosságai, viselkedése és integrációja	214
7. Cigány gyermekek az iskolában	224
8. Online világ – Digitális kalandok pedagógusoknak.....	233
9. Gyermekvédelem és pszichiátria	245
10. Veszteséggel és gyásszal küzdő gyermekek segítése	269
11. Bántalmazás és kezelése	272
12. A deviáns fejlődés és a deviáns fejlődésmentű tanulók támogatása	289
13. Bűnmegelőzés	297
14. Függőségek.....	301

KÖSZÖNTŐ ÉS BEVEZETÉS

Szerzők:

Barcsák Marianna

Csókay László

Köszöntő

Kedves Kollégák!

A 2021 januárjában újtára indított projektünk célja, hogy a katolikus óvodák, iskolák kiemelt támogatást kapjanak az intézményükben végzett gyermek- és ifjúságvédelmi munkájukban. A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia döntése nyomán megszületett programunk az első lépése annak az útnak, amely során azt vállaltuk, hogy a katolikus köznevelés és szakképzés intézményeiben a vezetők, gyermekvédelmi felelősök, pedagógusok megbízható háttérismeretekhez jutnak, amelyek birtokában hatékony, prevencióra épülő gyermek- és ifjúságvédelmi rendszert tudnak majd működtetni.

Köszönjük, hogy mentorként Ön is szerepet vállalt ebben a komoly feladatban!

Szeretnénk, ha a következő tanév során Ön, képviselve a Konferencia szándékát, Intézetünk szakmai elkötelezettségét, a programba bevont intézmények biztos háttérét nyújtaná.

Kérjük, ennek szellemében olvassa a most közreadott szakmai anyagunkat!

Barcsák Marianna,
a Katolikus Pedagógiai Intézet vezetője

Bevezetés a háttéranyaghoz

A katolikus iskolák szervezetfejlesztési projektjének fontos része a megvalósítás során az iskolákat segítő mentorok felkészítése. A négyalkalmas – a járvány miatt csak online megtartott – jelenléti képzést egészíti ki a Tisztelt Olvasó előtt álló háttéranyag. Összeállításakor egyrészt abból kellett kiindulnunk, hogy a jövőbeni mentorok többsége korábban nem foglalkozott intenzíven gyermekvédelemmel, így viszonylag kevés tapasztalatuk, ismeretük van a gyermekvédelem terén. Másrészt a rendelkezésre álló négy képzési alkalom nem volt elegendő a szükséges, gyermekvédelmi, stratégiakészítési és mentorálási tudás átadására. Emellett szerettünk volna egy olyan, szükség esetén újra és újra kézbe vehető, alapvető információkat tartalmazó anyagot rendelkezésükre bocsájtani, amit a szervezetfejlesztési folyamat során mintegy kalauzként használhatnak akár a mentorok, akár az iskolai és óvodai gyermekvédelmi csapatok tagjai is.

A háttéranyagban szereplő tanulmányokat három nagy tematikai blokkba rendeztük. Az első részbe azok az írások kerültek, amelyek a gyermekvédelemmel kapcsolatos általános ismereteket foglalják össze azzal a céllal, hogy a szűkebb, iskolai gyermekvédelmi témát az Olvasó el tudja helyezni a magyar gyermekvédelmi rendszer tágabb környezetében éppúgy, mint a tanügyigazgatás rendszerében. Mivel ezt a szervezetfejlesztési programot a Magyar Katolikus Egyház által fenntartott és működtetett köznevelési intézményekben szeretnénk megvalósítani, kézenfekvő, hogy ebben az általános részben kapott helyet az a szemléletformáló írás is, amely a katolikus egyházi gyermekvédelemmel foglalkozik és Egyházunk gyermekvédelemmel kapcsolatos legfontosabb alapvetéseiről is tájékoztat. Ugyancsak ebbe az általános részbe soroltuk a gyermekvédelmi stratégia és protokollkészítés gyakorlati menetét, technikáját bemutató írást, ami konkrét útmutatást ad ahhoz, hogy mik azok a teendők, amiket a gyermekvédelmi csapatnak és az őket segítő mentornak el kell majd végezni. Végül egy rövid írás szól az intézmények kommunikációval kapcsolatos feladatairól. Az ebben szereplő ismereteket reményeink szerint nem csak a gyermekvédelemmel kapcsolatos munka során, hanem az intézmény általános, kifelé irányuló kommunikációjának megtervezésében és megvalósításában is hasznosítani tudják.

A második nagy tematikus blokkba a konkrét óvodai-iskolai gyermekvédelmi munkát érintő írások kerültek. A hosszabb-rövidebb tanulmányok foglalkoznak az óvodai és az iskolai gyermekvédelmi tevékenységgel, módszerekkel és a gyermekvédelmi felelős vagy a csapat feladataival, a velük szemben támasztott elvárásokkal. Meggyőződésünk, hogy a köznevelési

intézményekben végzett gyermekvédelmi munkát nem lehet elkülönítetten, az óvodában, iskolában folyó pedagógiai munkától függetlenül végezni, hanem annak integráns részeként kell tekinteni, ami minden egyes pedagógus napi munkájában is meg kell, hogy jelenjen. Ezért illesztettünk be ebbe a részbe olyan témákat is, amelyek a problémák felismerésében használható pedagógiai eszközökről, a konfliktuskezelés módszereiről szólnak. Szeretnénk külön is felhívni a figyelmet azokra a fontosabb kockázati területekre, amelyek az óvodai és iskolai gyermekvédelemben szinte minden intézményben jelen vannak és amelyekre a gyermekvédelmi helyzetértékelés készítése során különösen figyelni kell. A prevencióra vonatkozó általános ismeretek, valamint a szervezetfejlesztés és általában a gyermekvédelmi tevékenység monitorozása és értékelése ugyancsak ebbe a tematikai egységbe kerültek.

A harmadik szakmai blokkba soroltuk azokat az írásokat, amelyek ugyancsak fontosak a gyermekvédelmi munka szempontjából, azonban inkább speciális jellegűek. Egy-egy konkrét területet érintenek, és nem csak a gyermekvédelemhez kapcsolhatóak, hanem általában a gyermekekkel való foglalkozás során hasznosítható ismereteket adnak – akár még a szülők számára is. A teljesség igénye nélkül említjük például az érzelmi és szociális intelligencia szerepéről szóló írást, a testi egészségfejlesztés lehetőségeit és jelentőségét vagy éppen az online világot tárgyaló, nagyon sok információt tartalmazó összefoglalót. Reményeink szerint haszonnal forgatható lesz mindenki számára az alapvető pszichiátriai ismereteket bemutató tanulmány éppúgy, mint az a rövid írás, ami a gyásszal küzdő gyermekek megsegítéséhez ad tanácsokat. Ez utóbbi cikk szomorú aktualitását és szükségességét sajnos éppen az adja, hogy a járvány következtében többszáz gyermek maradt árván vagy veszítette el egyik szülőjét – és ez a tragikus tény az óvoda, iskola számára is olyan kihívást jelent, amivel korábban nem találkoztunk. Ebben a blokkban foglalkozunk a bántalmazás kérdéseivel és a függőségekkel is.

A háttéranyag összeállításakor természetesen arra törekedtünk, hogy minden olyan témára kitérjünk, ami a gyermekvédelmi stratégia készítésekor szóba kerülhet, azonban terjedelmi okok miatt bizonyosan van olyan terület, ami nem került bele a háttéranyagba, vagy legalábbis nem olyan részletességgel, mint ami indokolt lenne. Ezért reményeink szerint ezt a mostani anyagot rövidesen tovább tudjuk fejleszteni, és összeáll egy Háttéranyag 2.0, amit már kifejezetten az óvodák és iskolák használatára tervezünk. Természetesen a jelenlegi anyag is szükség esetén megosztható a gyermekvédelmi teamek tagjaival, de az összeállításakor eredendően a mentorok felkészítése volt a célunk.

Az olvasás során bizonyára tapasztalni fogják, hogy kisebb átfedések vannak az egyes fejezetek között. Talán mentség lehet a szerkesztők számára, hogy szerzőink a gyermekvédelemben

dolgozó, vagy azzal szoros kapcsolatban levő gyakorlati szakemberek, akik tudásuk, személyes tapasztalataik alapján építették fel írásaikat, emeltek ki általuk hangsúlyosnak ítélt részeket. Nem szerettük volna azonban a tanulmányok, gondolatmenetek ívét megszakítani az átszerkesztéssel, az esetleg máshol is szereplő részek kihagyásával. Ugyanakkor pedagógiai alapelv is, hogy az ismétlődések nem megzavarják, hanem éppen, hogy megerősítik a tanulást, az ismeretek elsajátítását.

Az átadható ismeretek mennyiségét sajnos a terjedelmi korlátok is meghatározzák. Ezért éltünk a lehetőséggel, és szinte minden írás bőségesen tartalmaz szakirodalmi hivatkozásokat és számos linket. Mindenkit bátorítunk, hogy ezeket használja, hiszen nagyon sok gyakorlati tapasztalat, ötlet, kiegészítő információ jelenik meg ezekben a csatolmányokban, amelyeket már kifejezetten az óvodák, iskolák is használhatnak gyermekvédelmi programjaik, prevenciós munkájuk során, és a mentorok is bőven meríthetnek ezekből, amikor javaslatokat fogalmazhatnak meg a gyermekvédelmi stratégiák összeállítását segítve.

Csóka László

ÁLTALÁNOS ISMERETEK A GYERMEKVÉDELEMHEZ KAPCSOLÓDÓAN

Szerzők:

Barcsák Marianna

Csókay László

Krúdy Tamás

Szentes Judit

I. Általános ismeretek a gyermekvédelemhez kapcsolódóan

1. Gyermek- és ifjúságvédelmi alapismeretek	14
A gyermek- és ifjúságvédelem fogalma	14
A gyermekvédelem néhány alapfogalma	15
Gyermekvédelmi alapelvek.....	17
A gyermekvédelem kulcsfogalma: a veszélyeztetettség	18
A gyermekvédelem rendszere.....	21
Óvodai és iskolai szociális segítség.....	37
Adatvédelem és adatkezelés.....	39
2. Gyermekvédelem és kapcsolati háló.....	41
Rendszerszemléletű megközelítés a gyermekvédelemben.....	43
3. Tanügyigazgatás és gyermekvédelmi stratégiai dokumentumok	48
Jogszabályok a köznevelésben.....	48
Jogszabályok a szakképzésben	51
Tanügy-igazgatási teendők.....	53
4. Gyermekvédelmi stratégia és protokoll készítése.....	54
Gyermekvédelmi stratégia.....	55
A gyermekvédelmi protokoll	66
5. Katolikus egyházi gyermekvédelem – vázlatok	68
Bevezető.....	68
Alapelvek - keresztény emberkép	68
Kapcsolódás az általános (állami) gyermekvédelemhez	72
Fontosabb fogalmak, elvek és szempontok a katolikus gyermekvédelemben	72
Vatikáni megnyilatkozások a klérus által elkövetett kiskorúakat és sérülékeny felnőtteket érintő szexuális bántalmazás témában	76
Magas szintű egyházi megnyilatkozások a témában	86

6. Intézményi kommunikációs eljárásrend	89
A kommunikációról általában	89
Mi számít nyilatkozattételnek?	89
Ki kommunikálhat, mit kommunikálhat? – Nyilatkozattételi protokoll	89
A sikeres kommunikáció feltételei	90
Kommunikál az óvoda, iskola.....	91
Gyermekvédelem az óvodai, iskolai kommunikációban.....	91
A kommunikáció különleges esete: kríziskommunikáció.....	91

1. Gyermek- és ifjúságvédelmi alapismeretek¹

Csóka László

Gyermek- és ifjúságvédelemmel mint az állam által (is) ellátandó, kötelező feladattal Magyarországon a XX. század elejétől kezdődően találkozunk: az 1901. évi VIII. törvénycikk előírása szerint előbb a 7 évesnél fiatalabb talált vagy elhagyott, majd valamivel később már a 15 évesnél fiatalabb gyermekek védelmére országsszerte gyermekmenhelyeket állítottak fel. Ez természetesen messze van még a mai értelemben vett komplex, szélesebb körre kiterjedő gyermekvédelemtől, azonban a napjainkig vezető törvényi szabályozás kezdetei erre a korszakra nyúlnak vissza.

A gyermek- és ifjúságvédelem fogalma

A gyermek- és ifjúságvédelem fogalma, tartalma nyilvánvalóan sokat változott az elmúlt százhusz év folyamán. Kétféle értelemben használjuk a gyermek- és ifjúságvédelmet. Legtágabb értelmezést az **általános gyermekvédelem** jelenti, amely alatt azokat a tevékenységeket értjük, amelyeket egy adott időben egy adott társadalom tesz annak érdekében, hogy a gyermekeknek mindazokat a törvényben foglalt jogait érvényesítse, amelyek az ő egészséges, családban történő nevelkedésüket szolgálják. Ennek megfelelően az általános gyermekvédelem egy összetett segítő tevékenység, amelynek az a célja, hogy valamennyi gyermek kielégíthesse egyrészt az élete fenntartásához, másrészt a társadalmi érvényesüléshez nélkülözhetetlen szükségleteit. Válogatás nélkül valamennyi gyermekre kiterjedő komplex rendszert alkot, amelynek olyan nagy rendszerek az elemei, mint a gyermekegészségügyi ellátás, a köznevelési rendszer, a társadalombiztosítási ellátó rendszer, a szociális ellátás és természetesen a szűkebb értelemben vett gyermekvédelmi ellátás. Mindezt a politika szintjén a különböző társadalompolitikák, szakpolitikák határozzák meg, mint pl. a családpolitika, egészségpolitika, oktatáspolitiká, lakáspolitiká, szociálpolitika és így tovább. A meghatározásban utaltunk az egészséges fejlődés feltételeire is. Az egészség szót ebben az esetben nem csak a testi, fizikai egészségre értjük, hanem átfogóan, az értelmi, érzelmi, erkölcsi fejlődés optimális feltételeire is: tehát a gyermekvédelem mindezeket egységben kezeli és ha

¹ Terjedelmi korlátok miatt nem térhetünk ki a gyermekvédelem valamennyi területének részletes bemutatására. Néhány esetben meg kellett elégednünk egyes területek említésével, ill. utalással arra vonatkozóan, hogy valamiről a háttéranyag más részén olvashatnak többet, ill. az érdeklődők hol nézhetnek utána alaposabban.

ezen területek bármelyikének normális fejlődését veszélyeztetve látjuk, ott a gyermekvédelemnek feladata van.

A **speciális gyermekvédelem** ennél egy szűkebb kör: azt a rendszert jelenti, amely a gyermekek veszélyeztetettségét megelőzni vagy ha ez nem sikerült, akkor megszüntetni hivatott. Ezt a feladatot a gyermekvédelmi rendszeren belül az úgynevezett *gyermekjóléti alapellátások* látják el, együttműködve más ágazatokhoz, pl. közneveléshez, gyermekegészségügyhöz tartozó szolgáltatásokkal, ellátásokkal. Ugyancsak a speciális gyermekvédelemhez tartozik azoknak a gyermekeknek a helyettesítő védelme, akik valamilyen ok miatt nem nevelkedhetnek vér szerinti szüleikkel, családjukkal, és emiatt a *gyermekvédelmi szakellátás* keretei között, nevelőszülőknél vagy gyermekotthonokban töltik gyermekkoruk egy részét. A speciális gyermekvédelemhez kapcsolódik az örökbefogadás is, azonban erre a jelen háttéranyagban nem fogunk kitérni.

A gyermekvédelem néhány alapfogalma²

Kinek a védelmével is foglalkozik az eddigiekben röviden bemutatott általános és speciális gyermekvédelem? A válasz látszólag magától értetődő – a gyermekek védelmével – azonban mégis bizonyos pontosításra szorul, hiszen egy jogi szabályozás, intézkedés (márpedig a gyermekvédelemben nagyon gyakran szerephez jut a jog is) esetén egzaktul meg kell határozni, hogy az kire vonatkozhat, és ilyenkor nem mindig elég a köznyelvi fordulat, értelmezés.

Kit is tekintünk tehát **gyermeknek**? A gyermekvédelem alapjogszabálya, a Gyermekek védelméről és a gyámhatósági eljárásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (továbbiakban: Gyvt.) a gyermeket úgy határozza meg, hogy az a Polgári Törvénykönyv³ szerinti kiskorú személy, tehát az, aki a 18. életévét még nem töltötte be. A gyermek és a kiskorú fogalma ebben az értelemben tehát egymás szinonimája, egymással helyettesíthető fogalmak, azonban gyermekvédelmi szövegösszefüggésben általában a „gyermek” szót használjuk. Fontos azonban, hogy ezzel kapcsolatban tudjuk: a kiskorú, ha házasságot köt (ezt gyámhatósági engedéllyel 16 éves kora után teheti meg), akkor ezzel nagykorúvá válik.

² Látható, hogy felváltva használjuk a gyermek- és ifjúságvédelem és a gyermekvédelem kifejezéseket. A kettő között jelen esetben nincs érdemi különbség, ezért a továbbiakban általában a gyermekvédelem szót fogjuk használni erre a tartalomra.

³ Polgári Törvénykönyv 2:10 §

Két, ezzel gyakran kevert, hasonló hangzású fogalom, a „fiatalkorú” és a „gyermekkorú”. Mindkettő a büntetőjoggal függ össze, azokkal az esetekkel, amikor egy 18. életévét még be nem töltött fiatal valamilyen jogszabályt sért meg, és ezzel bűncselekményt vagy szabálysértést követ el. Figyelembe véve a gyermekek életkori sajátosságait, a fejlődésükből következő jellemzőiket, a büntetőjog már régóta meghatároz egy-egy életkort, amelynél fiatalabb gyerekek esetében nem lehet ellenük büntetőeljárást folytatni. Ez az úgynevezett büntethetőségi korhatár. Ezzel összefüggésben **gyermekkorúról** akkor beszélünk, ha az elkövető gyermek a szabálysértést, bűncselekményt egy meghatározott életkor (14 év, egyes súlyos esetekben 12 év) betöltése előtt követte el (ezt részletes szabályok határozzák meg, melyekre most nincs módunk kitérni). Ebben az esetben nem lehet ellene büntetőeljárást folytatni. Így pl. iskolakerülés miatt 14 évesnél fiatalabb gyermek esetében a rendőrség sem intézkedhet. Ezekben az esetekben a Gyvt.-ben szereplő gyámhatósági intézkedéseket lehet a fiatal érdekében megtenni. **Fiatalkorúként** arról a fiatalról beszélünk, aki az adott cselekmény elkövetésekor a 12/14 évét ugyan már betöltötte, de a 18. életévét még nem érte el. Az ő esetében már van mód a büntetőeljárás lefolytatására, de az eljárásra és a büntetőszabályokra a fiatalkorúakra vonatkozó speciális szabályok szerint kerülhet sor. Mindezt azért emeltük ki, mert az iskolákban sajnos előfordulnak olyan esetek, amikor gyermekek jogszabályokba ütköző dolgokat követnek el, és ilyenkor felmerül a rendőrségi feljelentés lehetősége, szükségessége is. Nagyon fontos, hogy éppen a gyermekvédelmi prevenció részeként felhívjuk a gyermekek, főleg a nagyobbak figyelmét ezekre a szabályokra, és arra, hogy olyan, látszólag „csak” iskolai rendbontások, egymás közötti konfliktusok is könnyen járhatnak már büntetőjogi következményekkel, amelyek korábban még csak rendbontásnak minősültek, esetleg igazgatói figyelmeztetéssel, intővel „elintézhetőek” voltak.

Kifejezetten a gyermekvédelemhez kapcsolódó alapfogalom a veszélyeztetettség, amely megalapozza a gyermekvédelmi intézkedéseket, beavatkozásokat. Erről a későbbiekben részletesebben is fogunk szólni, itt most csak említést teszünk róla.

A gyermekvédelemhez is szorosan kapcsolódik a hátrányos helyzet, halmozottan hátrányos helyzet fogalma. Ezekről külön fejezetben szólunk, így most ezeket sem részletezzük.

Gyermekvédelmi alapelvek

Nemzetközi egyezmények és a gyermekvédelmi törvény is megfogalmaznak néhány olyan alapelvet, amelyek elvi alapként meghatározzák a gyermekvédelem és a kapcsolódó ágazatok működését. Néhány alapelv rövid bemutatása azért indokolt, mert egy szemléletmódot sugallanak és az óvodai, iskolai gyakorlat számára is kijelölik azokat a sarokpontokat, amelyekhez igazodni kell a gyermekvédelmi munkában.

A gyermek mindenképp felett álló érdekének elve egy olyan általános elv, amelynek az egész gyermekvédelmi gondolkodásmódot át kell(ene) hatnia. Ebben a formájában a Gyermekek Jogairól szóló New Yorki-i Egyezmény rögzítette. Nehezen értelmezhető elv, ami a gyakorlatban talán úgy foglалható össze legjobban, hogy minden, a gyermeket érintő döntés során az ő érdekei az elsődlegesek, elsősorban ezeket kell figyelembe venni, és ha szükséges, ennek érdekében a felnőttek, de magának a gyermeknek a jogai is korlátozhatóak, ha ez szükséges. Így például a szülőnek az a joga, hogy saját gyermekét maga nevelje, korlátozható, ha a gyermek érdeke ezt megkívánja, mondjuk a nem megfelelő szülői bánásmód miatt. Ugyanígy a gyermeknek is alapvető joga, hogy saját családjában, saját szüleivel éljen és nevelkedjen – azonban ez a jog is korlátozható, ha ez nem szolgálja az ő érdekét, mivel szülei nem foglalkoznak vele megfelelően, bántalmazzák, valamely alapvető szükségletét elhanyagolják. Ezekben az esetekben az eljáró gyámhatóságnak kell mérlegelnie, hogy mi szolgálja legjobban a gyermek valóságos érdekét – függetlenül attól, hogy a gyermek vagy a szülők mit szeretnének. Tehát az alapelv nem arról szól, hogy annak kell mindenképpen történnie, amit a gyermek szeretne, vagy amit pillanatnyilag legjobbnak érez, hanem annak, ami az ő hosszútávú érdeke.

A családban történő nevelkedés elve azt rögzíti, hogy a gyermek önálló nevelésére elsősorban a család jogosult és egyben köteles, és ehhez az államnak, önkormányzatoknak segítséget kell nyújtaniuk. Ez az elv alapozza meg a gyermekjóléti szolgáltatások biztosítását, amihez közvetlenül kapcsolódik például az iskolai gyermekvédelem és az óvodai, iskolai szociális segítségnyújtás is.

Az önkéntesség vagy legkisebb kényszer elve szerint a családok életébe a hatóságoknak csak abban az esetben lehet kényszerrel, kötelezéssel beavatkozni, ha erre a törvény felhatalmazást ad, és a gyermek biztonsága érdekében ez elkerülhetetlen. A beavatkozásnak a feltétlenül szükséges minimális mértékűnek kell lennie, nem lehet aránytalan, ám úgy kell meghatározni, hogy a gyermek biztonságát garantálja. Ennek meghatározása nem egyszerű feladata a

gyámhatóságnak. Az elv realizálása szempontjából különösen fontos, hogy a gyermek veszélyeztetettségét minél hamarabb érzékeljék a vele foglalkozók, megtegyék a szükséges jelzést – hiszen minél korábban tudunk lépni a veszélyeztetettség megelőzése, megszüntetése érdekében, annál kisebb mértékű, kevésbé drasztikus beavatkozásra van általában szükség.

Fontos, de a gyakorlatban még mindig nem teljeskörűen érvényre jutó alapelv, hogy *kizárólag anyagi okok miatt gyermeket a családjától elválasztani nem lehet*. Nem egyszer látjuk azonban, hogy az anyagi okok csak ritkán fordulnak elő tisztán, többnyire más probléma is kapcsolódik ezekhez a családok életében. Ugyanakkor a szociális támogatások sem képesek önmagukban teljesen megszüntetni azt az anyagi nélkülözést, ami adott esetben a gyermek veszélyeztetettségét okozza, gondoljunk csak pl. a hajléktalanságra, vagy egyes régiókat sújtó nagymértékű munkanélküliségre.

Végül, de nem utolsó sorban említjük azt az alapelvet, amely nem csak a gyermekvédelemben érvényes: a mindenfajta *hátrányos megkülönböztetés tilalmát*.

A gyermekvédelem kulcsfogalma: a veszélyeztetettség

Nyilvánvalóan egy gyermek szempontjából az optimális élethelyzetet az jelenti, ha saját, vér szerinti családjában nevelkedik, és körülményei minden szempontból alkalmasak arra, hogy egészséges testi, értelmi, érzelmi, erkölcsi fejlődését szolgálják, képességei kibontakozhassanak, biztosítva legyen számára a biztonságot nyújtó állandóság.

Tudjuk ugyanakkor, hogy ez messze nem minden gyermek számára adott, és így egészséges fejlődésük lehetősége veszélybe kerül. A gyermekvédelmi törvény 5. §-a határozza meg a veszélyeztetettség fogalmát. E szerint „A veszélyeztetettség olyan – a gyermek vagy más személy által tanúsított – magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult állapot, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza.” A definícióból következik, hogy egy gyermek adott esetben saját maga is veszélyeztetheti saját egészséges fejlődését: gondoljunk csak arra az esetre, amikor egy gyermek rendszeresen elcsavarog az iskolából vagy nem megy be, és ezzel kockáztatja az egészséges értelmi fejlődését, vagy éppen rossz társaságban tölti az idejét, drogot használ, és ezzel súlyosan károsítja testi, érzelmi, erkölcsi fejlődését. Természetesen ezeknek a jelenségeknek is meg vannak a maguk okai, tehát tulajdonképpen „csak” tünetek – azonban önmagukban is veszélyes tünetek, amelyeket a gyermek produkál és ezzel veszélyezteti saját magát. Vizsgálatuk során tehát semmiképpen sem mellőzhető, hogy a tünetek hátterében álló

okokat is megkeresse a szakember és ezek megszüntetésével épp úgy foglalkozzék, mint a magatartási vagy pszichés tünetek kezelésével.

A veszélyeztető körülmények egy része egyértelműen meghatározható, mondhatjuk objektív tényező: ilyen a nyilvánvaló nélkülözés, az éhezés, a lakhatás hiánya. Ezekben az esetekben a gyermekvédelmi rendszernek egyértelműen lépnie kell, nem lehet kérdéses a gyermek veszélyeztetett helyzete. Más részüket történelmi-társadalmi kontextusban kell vizsgálnunk. Ezekben az esetekben a társadalom értékítéletein, és ezek jogszabályokban rögzített formáján múlik, hogy egy adott időben mit tekintünk veszélyeztető körülménynek, magatartásnak vagy éppen mulasztásnak. Minden korszak társadalma, jogrendszere „megkonstruálja”, hogy az adott korszakban mit tekint gyermekvédelmi problémának, a gyermekek szempontjából kritikusnak, veszélyeztetőnek – és mikor tartja szükségesnek a beavatkozást. Ezt nevezzük a gyermekvédelem konstrukcionista megközelítésének⁴. Elég, ha nyilvánvaló példaként a fizikai bántalmazásra, mint nevelési módszerre emlékezünk: nem túl régen, de nagyon sok családban még ma is megengedhető eszköznek tartották/tartják a szülők a gyermek megütését, megverését – ugyanakkor ez ma már a közvélekedés egyre nagyobb része számára, de Gyvt. szerint sem megengedhető, sőt súlyos esetben a gyermek családból való kiemeléséhez, esetleg büntetőeljárás megindításához is vezethet.

A veszélyeztetettség forrásai

A veszélyeztetettség nagyon ritkán vezethető vissza egyetlen okra: sokkal inkább jellemző a multifaktoriális jelleg – tehát az a helyzet, hogy több tényező egyidejű jelenléte váltja ki a gyermek veszélyeztetetté válását. A másik fontos szempont, amit a veszélyeztetettség vizsgálatakor szem előtt kell tartanunk, az ökológiai szemlélet – amely azt vallja, hogy sosem csak a gyermeket önmagában kell vizsgálnunk, hanem abban a környezetben, ahol él, ahonnan őt a különböző hatások érik, és amellyel folyamatos interakcióban van. E tekintetben a gyermek környezetének része nem csak a család, a rokonság, hanem az óvoda-iskola, a barátok, osztálytársak, vagy éppen a sportegyesület, a cserkészcsapat, egy hobbikör. Ezek mindegyike hatással van a gyermekre, egymás pozitív vagy negatív hatásait éppúgy felerősíthetik, mint ahogy ellensúlyozhatják is.

---

⁴ Ha valakit a veszélyeztetettség fogalma, tartalma részletesebben is érdekel, annak ajánljuk Gál és mtsai (2011): Veszélyeztetettség fogalma, hatékony alkalmazásának szakmai megalapozása c. tanulmányát [1 \(uni-miskolc.hu\)](http://uni-miskolc.hu), valamint Szöllősi Gábor (2003): A gyermekvédelmi probléma mint társadalmi konstrukció című írását Esély, 2003. 2. 75-95 [szöllösi.chp:Corel VENTURA \(esely.org\)](http://szollösi.chp:Corel VENTURA (esely.org))

Hagyományosan a gyermek legközvetlenebb környezetét, a családot tekintjük a legtipikusabb veszélyeztető forrásnak – részben joggal, hiszen a gyermeket itt érik kezdetektől a legmeghatározóbb hatások, itt vannak a legerősebb érzelmi kapcsolatok, és sok éven át itt tölt a gyermek legtöbb időt. A családi háttérű veszélyeztetettség egyik meghatározó tényezője a család szociális helyzete, így a szegénység, a rossz lakás- és életkörülmények. Ugyanakkor számos más összetevő is eredményezheti a gyermek veszélyeztetettségét, így a teljesség igénye nélkül említve a szülők különböző mentális zavarait; a családon belüli helytelen nevelési elveket (következetlenség, testi fenyítés nevelési eszközként való alkalmazása; megfelelő nevelési módszerek hiánya); a gyermekkel szembeni negatív érzelmeket, attitűdöket (elfogadás hiánya, túlzott elvárások a gyermekkel szemben, empátia hiánya, ridegség); az anya-gyermek kapcsolat zavarait; a családon belüli egészségügyi problémákat. Ugyancsak itt említhetjük meg a veszélyeztetettség olyan új formáit, mint a jóléti veszélyeztetettséget – amikor az anyagi igények maximális kielégítettsége mellett a gyermek érzelmi szükségletei, kapcsolatigényei maradnak kielégítetlenek, és ezek okozzák a különböző magatartási problémákat vagy a gyermek elfordulását a családtól. Mindezek együttesen okozzák az egészséges érzelmi, erkölcsi fejlődés sérülését, akkor is, ha fizikai értelemben esetleg nincs is mindig veszélyeztetve a gyermek, sőt a kívülálló számára a család „minden gyanú felett állónak” tűnik.

A családon belüli veszélyeztetés alapvető formái a bántalmazás és az elhanyagolás. Bántalmazásról akkor beszélünk, ha a szülő valamilyen aktív magatartással okoz fájdalmat, sérülést a gyermeknek – és itt megint nem csak a fizikai bántalmazást értjük ez alatt, hanem az érzelmi, verbális bántalmazást éppúgy, mint a szexuális bántalmazást vagy a kizsákmányolás különböző formáit. Elhanyagolásról akkor van szó, ha a szülő elmulasztja a gyermek valamilyen alapvető szükségletének kielégítését, legyen szó fizikai, egészségügyi, értelmi vagy éppen érzelmi szükségletről. A bántalmazásról, elhanyagolásról háttéranyagunk más fejezeteiben fogunk szólni, így itt ennél részletesebben nem tárgyaljuk ezeket a kérdéseket.

Említendő azonban, hogy a családi eredetű veszélyeztetésen kívül a gyermekek önmaguk is lehetnek a veszélyeztetettség forrásai. Különösen serdülő korban jelennek meg olyan magatartásformák, amelyek veszélyeztetik a fiatal egészséges fejlődését. Említhetjük itt a tanulással kapcsolatos kötelezettségek elhanyagolását, az igazolatlan hiányzások felszaporodását, amik az értelmi fejlődést veszélyeztetik és hosszú távon is súlyos hatásai lehetnek a fiatal életére, a továbbtanulás, szakmaszerzés és majd a munka világába való bekapcsolódás akadályozásán keresztül. A szerhasználat, a negatív kortárs-kapcsolatok az

egészséges személyiségfejlődést torzíthatják, az érzelmi és erkölcsi fejlődést egyaránt károsíthatják.

Végezetül szólni kell azokról a társadalmi eredetű tényezőkről is, amelyeket ma még nem minden esetben érzékel veszélyeztetőként a társadalom (nem „konstruálta” meg őket, mint gyermekvédelmi problémákat), noha egyre inkább érezhetőek a fiatalok fejlődésére gyakorolt negatív hatásai. Ebbe a körbe sorolhatjuk a családon kívüli felnőttvilágból jövő hatásokat, csábításokat, az online világ függőséget okozó, személyiségtorzító hatásait, a médiából jövő, feszültségeket keltő, nem egyszer súlyos szorongásokat okozó hatásokat, az agresszió korlátozás nélküli képeit. Nem feledkezhetünk meg az intézmények veszélyeztető hatásairól sem, amelyekre rendszerabúzusként tekinthetünk: amikor a gyermek védelmére, támogatására hivatott rendszer diszfunkcionális működése jelent veszélyt a gyermekre. Ide tartoznak azok az esetek, amikor az óvoda, iskola nem jelzi időben, hogy valamilyen problémát lát egy gyermeknél, családnál; de előfordul az is, hogy a gyermekjóléti-gyermekvédelmi rendszer nem lép időben vagy megfelelően akkor, amikor megkapja a jelzést az iskolától. Mindkét esetben súlyosan sérülhet a gyermek érdeke – hiszen nem kapja meg azt a segítséget, amelyre joga és szüksége volna.

A veszélyeztetettség rizikótényezőiről, jeleiről részletesen a további fejezetekben olvashatnak – itt csak a témához kapcsolódó néhány szakirodalomra, módszertani anyagra utalunk⁵.

A gyermekvédelem rendszere

A gyermekek védelmének rendszere alapvetően három célt szolgál. Ezek

- a gyermekek családban történő nevelkedésének elősegítése
- veszélyeztetettségük megelőzése és megszüntetése
- a szülői gondoskodásból valamilyen ok miatt kikerült gyermek helyettesítő védelmének biztosítása, önálló életkezdésük segítése.

⁵ Módszertani útmutató – A gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszer működtetése kapcsán a gyermek bántalmazásának felismerésére és megszüntetésére irányuló szektorsemleges egységes elvek és módszertan [MODSZERTANI ÚTMUTATÓ.pdf \(szocialisportal.hu\)](#)

Protokoll a család- és gyermekjóléti szolgáltatás által működtetett észlelő-és jelzőrendszer folyamatairól [PROTOKOLL a CSGYEJO altal mukodtetett eszlelo es jelzorendszer foly.pdf \(szocialisportal.hu\)](#)

Szakmai ajánlás a család- és gyermekjóléti szolgáltatás által működtetett észlelő-és jelzőrendszer működésének és működtetésének szabályairól

[Szakmai ajanlas a CSSKGYEJO altal muk eszlelo es jelzorendszer muk felt szab.pdf \(szocialisportal.hu\)](#)

E célok teljesítésére a gyermekvédelmi törvény egy négy elemből álló rendszert alakított ki, így a családban élő gyermekeket támogató alapellátásokat:

- a pénzbeli és természetbeni ellátásokat és
- a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti alapellátásokat,

a vér szerinti családjukból valamilyen okból kikerült gyermekek ellátását és helyettesítő nevelését végző

- személyes gondoskodást biztosító gyermekvédelmi szakellátásokat

és a gyermekvédelmi gondoskodás körébe tartozó, a gyermekeket és családjukat érintő

- hatósági intézkedéseket.

A rendszer első két eleme érinti a legszélesebb gyermekkört, és a veszélyeztetettség megelőzését és megszüntetését szolgálja – annak érdekében, hogy a lehető legtöbb gyermek saját családjában, a lehető legjobb körülmények között nevelkedhessen. Ezek az elemek tehát prevenciós és problémakezelő ellátások nyújtására egyaránt hivatottak. Ide tartoznak a pénzbeli és természetbeni ellátások, valamint a gyermekjóléti alapellátások széles köre, szoros kapcsolatban azzal az ágazatközi védőhálózattal, amelyet gyermekvédelmi jelzőrendszernek nevezünk.

Pénzbeli és természetbeni ellátások

A pénzbeli és természetbeni ellátások célja a rossz szociális helyzetben levő családokban élő gyermekek nevelkedésének támogatása, és annak a fontos alapelvnek a realizálása, hogy kizárólag anyagi okok miatt egyetlen gyermeket se kelljen kiemelni a családból. Fontos eszközt jelentenek a gyermekszegénység, az anyagi veszélyeztetettség megszüntetéséhez. Ezeket az ellátásokat a Gyvt. alapján a helyi önkormányzatok biztosítják.

A **rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény** (RGYK) az alanyi jogon járó családi pótlék mellett a rászorult gyermekek differenciált támogatását biztosítja, azzal, hogy az alacsony jövedelmű családok számára bizonyos kedvezményeket biztosít. Az RGYK szempontjából alacsony jövedelműnek számít az a család, ahol az egy főre jutó jövedelem összege nem haladja meg az ún. szociális vetítési alap 165 százalékát (jelenleg ez 47.025 Ft/hó), vagy ha a gyermeket egyedülálló szülő gondozza, vagy a gyermek tartósan beteg vagy súlyosan fogyatékos, akkor 180 százalékát (51.300 Ft/hó). . Ilyen kedvezmény többek között a 100 %-os, vagy 50 %-os gyermekétkeztetési támogatás, amit kiegészít az évente két alkalommal (augusztusban és novemberben kifizetett) 6000 Ft alapösszegű pénzbeli támogatás. A kedvezményre való jogosultságot a települési önkormányzat jegyzője állapítja meg, egy évre szól, de többször is

meghosszabbítható⁶. Nagyon fontos, hogy a nehéz anyagi körülmények közül érkező gyerekek szüleivel ezt a lehetőséget megismertessük, ha kell, segítsük őket abban, hogy a szükséges adminisztratív lépéseket megtegyék.

A 2016 óta kötelezően biztosított **gyermekétkeztetés** fontos lépés volt annak érdekében, hogy a gyermekéhezés megszűnjön, és minden gyermek számára napi legalább egyszeri meleg étkezés ill. szükség szerint további étkezések elérhetőek legyenek. A gyermekétkeztetést a szülő, nevelőszülő, gyermekotthon kérésére térítés mellett minden bölcsődében és köznevelési intézményben biztosítani kell. Ugyanakkor a rászoruló gyermekek ingyenesen vagy 50 %-os kedvezménnyel juthatnak ehhez az ellátáshoz. A részletes szabályok⁷ ugyancsak a látjegyzetben levő honlapon találhatóak meg. Ebbe a körbe tartozik a szünidei gyermekétkeztetés is, amit a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű, RGYK-ban részesülő gyermekek számára kell ingyenesen biztosítani az önkormányzatnak. Fontos, hogy az intézményi gyermekvédelmi stratégia is kitérjen ezekre a támogatásokra, a rászoruló gyermekek ilyen szempontú felmérésére, hiszen a köznevelési intézményeknek van talán a legnagyobb rálátásuk arra, hogy kik azok a gyermekek, akik leginkább veszélyeztetettek a hiányos táplálkozás, az éhezés által.

Viszonylag kevés elvált szülő él a **gyermektartásdíj megelőlegezésének** lehetőségével. Erre akkor van mód, ha a válást követően a tartásdíjat a bíróság jogerősen megállapította, azonban a tartásdíj behajtása átmenetileg lehetetlen, és ezért a gyermeket nevelő szülőfél nem tud megfelelő tartást, anyagi körülményeket biztosítani a gyermek számára, mivel a családban az egy főre jutó jövedelem kevesebb, mint az öregségi nyugdíjminimum kétszerese. A tartásdíj megelőlegezésének meglehetősen részletes, összetett előfeltételei vannak⁸ – ezért itt csak a figyelmet szeretnénk felhívni erre a lehetőségre. A konkrét feltételek megismerése, a jogosultság mérlegelése érdekében célszerű az ilyen helyzetben levő szülőt a gyermekjóléti szolgálathoz vagy a gyámhivatalhoz irányítani.

Ugyancsak a pénzbeli ellátások körébe tartozik a gyermekvédelmi szakellátásból nagykorúságuk után kikerült fiatalok önálló életkezdését, lakhatáshoz jutását segítő **otthonteremtési támogatás**. Ennek részletes bemutatása már kívül esik háttéranyagunk célján

⁶ Az RGYK részletes szabályai a <https://csalad.hu/tamogatasok/rendszeres-gyermekvedelmi-kedvezmeny> honlapon olvashatóak, <https://kormanyablak.hu/hu/feladatok/100/JEGYZ30000>

⁷ Az ingyenes és kedvezményes gyermekétkeztetésre vonatkozó részletes leírást a <https://csalad.hu/tamogatasok/etkezési-díjkedvezmeny> honlapon találhatják meg olvasóink

⁸ <https://kormanyablak.hu/hu/feladatok/52/SZGYH00019> Letöltés: 2022.04.05.

– ha valakit részletesebben is érdekel, akkor a lábjegyzetben szereplő elérhetőségen tájékozódhat erről a lehetőségtől.⁹

A **természetbeni ellátásokat** úgyszintén a települési önkormányzatok biztosíthatják – költségvetési lehetőségeik, prioritásaik szerint. Ezek az ellátások nem kötelező jellegűek, a helyi testület mérlegeli és dönt a bevezetésükről, és ezt helyi önkormányzati rendelettel szabályozza. Különböző támogatások, kedvezmények, juttatások lehetnek, és azért érdemes erről a lehetőségről tudni, mert az alapellátás mellett a jelzőrendszeri tagok – így a köznevelési intézmények – ismerik a szükségét szenvedő gyermekeket, családokat, és adott esetben jelezhetik az önkormányzatnak a rászorultságot, a természetbeni juttatás indokoltságát.

A családokat, és így közvetve a gyermekeket is segítő, elsősorban anyagi támogatások számos formája létezik még – amelyek közvetetten gyermekvédelmi célokat is szolgálnak. Jelen anyagban azonban kifejezetten a közvetlen gyermekvédelmi támogatásokra, a Gyvt. által szabályozott ellátásokra koncentrálunk, így azt javasoljuk, hogy ezekről más információforrásokból, pl. a <https://csalad.hu/> honlapról tájékozódjanak.

Gyermekjóléti alapellátások

A családban élő gyerekek számára nyújtható alapellátások másik nagy csoportját a **személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti alapellátások** jelentik azok a támogatási formák, amelyek nem az anyagi szükséghelyzetben kívánnak segíteni, hanem személyes gondoskodással, elsősorban a szociális munka eszközeivel járulnak hozzá a gyermekek fejlődésének, jólétének, családban történő nevelkedésének elősegítéséhez. A gyermekjóléti alapellátások biztosítása a helyi önkormányzat kötelezettsége – ám nem feltétlenül az önkormányzatnak kell ezeket működtetni, hanem különböző formában gondoskodhat arról, hogy ezek a lakosság rendelkezésére álljanak. Az alapellátások igénybevétele jellemzően önkéntes, bizonyos esetekben térítési díjas – aminek feltételeiről a helyi önkormányzati rendelet szól.

A gyermekjóléti alapellátások négy nagy csoportjáról szólunk röviden – részletekbe menő kifejtésükre itt és most nincs módunk, de jelezzük, hogy hol lehet bővebb információhoz jutni.

A **gyermekek esélynövelő szolgáltatásainak** célja, hogy részben már kisgyermekkorban, részben pedig iskoláskorban nyújtson olyan segítséget a különböző hátrányokkal küzdő gyerekeknek, amivel javítja az esélyeiket az iskola világába, és ezen keresztül majd a munka világába való beilleszkedéshez, a sikeres társadalmi integrációhoz.

⁹<https://www.kormanyhivatal.hu/download/9/10/a3000/otthonteremt%C3%A9si%20t%C3%A1mogat%C3%A1s.pdf#!DocumentBrowse>

A **Biztos Kezdet Gyerekházak** a szociokulturális hátrányokkal küzdő, 0-3 éves korú gyermekek számára létrehozott intézmények, amelyek mellett, hogy egészséges fejlődésüket támogatják, és fejlődési elmaradásait kompenzálják, erősítik a szülők nevelési kompetenciáit, és egyéb szolgáltatásokat is biztosíthatnak számukra. A szolgáltatás szakmai újdonsága elsősorban abban áll, hogy a bölcsődétől és az óvodától eltérően nem külön foglalkoznak a gyermekekkel, hanem a szülővel (többnyire az anyával) együttesen zajlanak a programok. Ennek során az édesanyák is megtanulják, hogy hogyan lehet a kisgyermekkel foglalkozni, együtt játszani, miként kell vele kommunikálni, fejleszteni a nyelvi készségeit – és ennek szinte felmérhetetlen pozitív hatásai vannak a szülő-gyermek kapcsolatra, a gyermekek nyelvhasználatára, ami majd az iskolába lépéskor lesz nagyon nagy jelentőségű. A Gyerekházak néhány évvel ezelőtt indultak projektként, ma már szerepelnek a Gyvt-ben is, azonban jelenleg még inkább csak a hátrányos helyzetű régiókban, településeken működnek.¹⁰

A **Tanoda**, mint esélynövelő prevenciós szolgáltatás 2018 óta szerepel a Gyvt-ben. Hátrányos és halmozottan hátrányos, rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő általános és középiskolás gyerekek, fiatal felnőttek számára nyújt társadalmi felzárkózást, tanulást, továbbtanulást, pályaválasztást segítő programokat. Fontos eleme, hogy a tanoda a kötelező tanítási időn kívül foglalkozik a fiatalokkal, tehát nem pótolja vagy helyettesíti az iskolai tanulást. Többek között iskolai lemorzsolódást megelőző foglalkozásokat, szabadidős programokat, különböző kulturális és sportprogramokat, nyári táborokat szervezhet, és a gyermekek családjával is tartja a kapcsolatot.¹¹

A gyermekjóléti alapellátások legfontosabb, központi eleme a **gyermekjóléti szolgáltatás**. Ez a minden önkormányzat által kötelezően biztosítandó szolgáltatás jelenti a gyermekjóléti alapellátás gerincét, azt a szolgáltatást, amelyet minden család elérhet. Feladatai felölelik a gyermekek családban történő nevelkedésének támogatását, a veszélyeztetettség megelőzését, vagy ha már kialakult, akkor a megszüntetését, és a szolgáltatás körébe tartozik a családból kiemelt gyerekek visszahelyezésének elősegítése, a visszailleszkedést segítő utógondozás is.

¹⁰ Koscsóné Kolkopf Judit(2016): Biztos Kezdet Gyerekház program [Biztos Kezdet Gyerekház program megtekintése \(elte.hu\)](#)

Fábiánné Kocsis Lenke- Nagyné Varga Ilona (szerk) 2009: Jó gyakorlatok a Biztos Kezdet Programokban http://eselyfk.hu/wp-content/uploads/2015/06/BKP3_imprimat%C3%BArA_20090709.pdf

¹¹ Szakmai ajánlás a tanoda szolgáltatás működtetésére <https://tef.gov.hu/wp-content/uploads/2020/07/tanoda/Szakmai%20aj%C3%A1nl%C3%A1s.pdf>

Tanoda program sztemerd [A halmozottan hátrányos helyzetű tanulók iskolai lemorzsolódását csökkentő intézkedések támogatása – Tanoda típusú programok támogatása \(TÁMOP-3.3.9.A-12\) | Széchenyi Terv Plusz \(gov.hu\)](#)

A gyermekjóléti szolgáltatás kétféle szervezeti formában működik: minden településen működnie kell a **családsegítő- és gyermekjóléti szolgálatnak**. Ez az intézmény van a legközelebb a lakossághoz, az itt dolgozó szociális szakemberek végzik azt a közvetlen családsegítést, családgondozást, ami az ellátás alapja. Az esetkezelés mellett a másik kulcsfontosságú feladata a szolgálatnak a gyermekvédelmi jelzőrendszer működtetése. A jelzőrendszerről háttéranyagunk egy másik fejezete szól részletesen, itt elsősorban a gyermekjóléti szolgálat oldaláról foglaljuk össze a legfontosabb tudnivalókat. A jelzőrendszer működtetése részben szervezési, részben különböző intézkedési feladatokat jelent. A szervezési feladatok körébe tartozik a település gyermekvédelmi helyzetének nyomon követése, a jelzőrendszeri tagok közötti együttműködés szervezése, így olyan szakmai fórumok rendezése, mint a jelzésekhez, esetkezeléshez kapcsolódó *esetmegbeszélések, esetkonferenciák, esetkonzultációk megszervezése*. Nagyon fontos, hogy ezeken a megbeszéléseken a meghívott szakemberek – és itt különösen hangsúlyozzuk az óvodák, iskolák gyermekvédelmi felelőseinek, pedagógusainak szerepét – megjelenjenek, méghozzá konkrétan azok a kollegák, akik az adott esetet, gyermeket a legjobban ismerik, a legtöbb információ birtokában vannak. A tanácskozásokon történik a további intézkedések és a gondozási terv megbeszélése, a feladatok, határidők egyeztetése, ezért nélkülözhetetlen az érintett szakemberek jelenléte, a munkamegosztás közös rögzítése. Fontos, hogy a köznevelési intézmények gyermekvédelmi protokolljában, a gyermekvédelmi felelős munkatervében ez az együttműködési forma kiemelten szerepeljen, és a gyakorlatban meg is valósuljon.

A gyermekjóléti szolgálat szervezési feladata az esetekhez kapcsolódó tanácskozások mellett, évente legalább hat alkalommal *szakmaközi konferencia* szervezése a jelzőrendszer tagjai számára. E konferenciáknak előre meghatározott témái vannak – amelyek általában kapcsolódnak a település vagy településrész jellemző gyermekvédelmi problémáihoz (pl. igazolatlan hiányzások elszaporodása; település droghelyzete; intézményeken belüli gyermekbántalmazások és azok kezelése; prostitúció megjelenése a településen és ennek hatásai az iskolai életre stb.). Ezek a szakmaközi megbeszélések segítenek egyrészt a közös problémákra jó megoldásokat kidolgozni, másrészt a különböző intézményekben dolgozó szakemberek megismerik egymást, és adott esetben könnyebben tudnak közvetlenül is kapcsolatba lépni, ha egy-egy gyermek, család ügyében közösen érintettek. Az adott köznevelési intézmény gyermekvédelmi munkájának minőségét jelzi, hogy ebben az együttműködésben mennyire elkötelezett, hogyan és milyen rendszerességgel vesz részt a különböző gyermekjóléti tanácskozásokon.

A szakmaközi konferencia mellett évente egy alkalommal *éves jelzőrendszeri tanácskozást* is szervez a gyermekjóléti szolgálat, ahol valamennyi jelzőrendszeri tag jelenlétében beszélnek meg a jelzőrendszer előző évi működéséről szóló jelentést, a település gyermekvédelmi helyzetét, a következő évre vonatkozó feladatokat, terveket. Fontos, hogy a beszámoló elkészítéséhez minden köznevelési intézmény hozzájáruljon, jelezze saját problémáit, hiszen ennek ismeretében lehet javaslatokat tenni, terveket készíteni. A jelentést a szolgálat továbbítja az önkormányzat felé, így esély nyílik arra is, hogy a település is reagáljon a gyermekvédelmi kihívásokra.

A szakmai együttműködés része az is, hogy szükség esetén a gyermekjóléti szolgálat felhívja a jelzőrendszeri tagok figyelmét arra, ha azt tapasztalja, hogy jelzési kötelezettségeiket nem, vagy nem megfelelő időben, formában teljesítik.

A jelzőrendszerhez kapcsolódó intézkedési feladatok a jelzőrendszeri tag (óvoda, iskola kijelölt munkatársa, védőnő, gyermekorvos stb.) által tett, és a családsegítő- és gyermekjóléti szolgálathoz eljuttatott írásbeli, sürgős esetben szóbeli, majd írásban is megerősített jelzéssel kezdődnek. Ezt követően a szolgálat szociális szakembere tájékozódik a jelzést adótól az eddig megtett intézkedésekről, és haladéktalanul megkezdí a szociális segítő munkát. A gyermeket fenyegető közvetlen és súlyos veszély esetén a veszély minél gyorsabb elhárítására megteszi a szükséges lépéseket, és javaslatot tesz az esetleges hatósági intézkedésre is.

Amennyiben a jelzésből az tűnik ki, hogy súlyos és közvetlen veszély még nem fenyegeti a gyermeket – ezért is nagyon fontos, hogy a köznevelési intézmény által tett jelzés minél pontosabb legyen – akkor a szociális szakember legkésőbb 3 napon belül felveszi a kapcsolatot a gyermekkel és családjával, szükség esetén megkeresi az orvost, felveszi a kapcsolatot a gyermek környezetével, és mindezek alapján értékeli az esetet, megkezdí a szociális segítő munkát a szükséges szakemberek bevonásával.

A gyermekjóléti szolgálat minden esetben köteles tájékoztatni a jelzést tevőt a megtett intézkedésekről. Amennyiben ez elmaradna, a jelzést tevő akár telefonon, akár személyesen keresse meg a gyermekjóléti szolgálatot, érdeklődjön a jelzés sorsáról – ezzel is hangsúlyozva, hogy számára egyaránt fontos mind a konkrét gyermek sorsa, mind pedig általában az együttműködés. A jelzőrendszeren belüli együttműködésről, a bántalmazás felismerésének és megszüntetésének elveiről minden szektorra érvényes módszertani útmutatót, valamint szakmai ajánlást is kiadott az Emberi Erőforrások Minisztériuma.¹²

---

¹² https://szocialisportal.hu/wp-content/uploads/2017/08/MODSZERTANI_UTMUTATO.pdf

A fenti alapfeladatain túlmenően a gyermekjóléti szolgálat lehetőségei szerint számos más feladatot is elláthat, így a teljesség igénye nélkül említve pl. a különböző témákról szóló tájékoztatásokat, tanácsadásokat, szabadidős programok szervezését, prevenciós programok működtetését, külön élő szülők esetében a kapcsolattartás segítségét.

A gyermekjóléti szolgáltatás másik lehetséges szervezeti formája a **családsegítő és gyermekjóléti központ**. Ezt az intézményt a járások székhelyeként szolgáló településeken, valamint Budapesten minden kerületben működtetik, ugyancsak a települési önkormányzatok. Feladatuk a járásszékhely és a járáshoz tartozó települések ellátása bizonyos többlétszolgáltatásokkal. Így például utcai és lakótelepi szociális munkát, kórházi szociális munkát, családkonzultációt, családterápiát végeznek, jogi és pszichológiai tanácsadást nyújtanak, családi döntéshozó konferenciát szervezhetnek és kapcsolattartási ügyeletet biztosíthatanak.

A központok a köznevelési rendszerhez két ponton is kapcsolódnak: egyrészt ellátják a jelzőrendszeri készenléti szolgálatot és járási szinten koordinálják a jelzőrendszer működését.

Másrészt – és itt kerülnek közvetlen munkakapcsolatba az óvodákkal és iskolákkal – a központok feladata lett az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység biztosítása, azoknak a szociális szakembereknek a foglalkoztatása, akik szociális segítőként konkrétan jelen vannak a köznevelési intézményekben. Erről a tevékenységről fejezetünk későbbi részeiben szólnunk bővebben.

Ezen túlmenően a Gyvt. a gyermekjóléti központhoz rendelte a gyermekvédelmi hatósági tevékenységhez kapcsolódó feladatok ellátását. Amennyiben egy gyermek esetében a veszélyeztetettség mértékétől függően valamilyen hatósági intézkedésre van szükség, akkor az addigi alapellátást végző helyi gyermekjóléti szolgálat jelzi ezt a járási gyermekjóléti központnak, amely a jelzést megvizsgálja, és ha indokolt, akkor javaslatot tesz a gyámhivatal számára valamilyen hatósági intézkedésre – pl. védelembe vételre, családból való kiemelésre stb. A gyermekjóléti központban az ezzel kapcsolatos feladatokat az *esetmenedzserek* látják el, akik a családdal, gyermekkel való további munkában továbbra is számítanak a családdal addig is foglalkozó helyi szociális szakemberre. Tehát itt egyfajta feladatmegosztás történik a helyi gyermekjóléti szolgálat családgondozója, és a gyermekjóléti központ esetmenedzsere között. Ettől kezdődően az óvoda, iskola gyermekvédelemmel foglalkozó munkatársa mindkettőjükkel

kapcsolatba kerülhet. Ez szükségessé teszi, hogy az intézmény kapcsolatrendszerében mind a helyi gyermekjóléti szolgálat, mind a járási gyermekjóléti központ szerepeljen.

A gyermekjóléti alapellátások harmadik körét a **napközbeni ellátások** jelentik. Ezek a gyermekek életkorhoz igazodó nappali felügyeletét, gondozását, nevelését, foglalkoztatását és étkeztetését jelentik abban az esetben, ha a szülők munkájuk, tanulmányaik, képzésük, betegségük vagy egyéb ok miatt gyermekük napközbeni ellátását nem tudják megoldani. Az ellátások egy része hagyományos, több évtizedes múltra tekint vissza (pl. a bölcsőde különböző formái), más ellátásokat a gyermekvédelmi törvény vezetett be.

A napközbeni ellátások legismertebb típusa a **bölcsőde**, amely a gyermek 20 hetes korától 3 éves koráig fogadhatja be a kicsiket illetve fejlettségi elmaradás esetén 4 éves korig, SNI-s gyermekek pedig akár 6 éves koruk betöltéséig maradhatnak a bölcsődében. A bölcsőde, ha erre a feltételek biztosítottak, egyéb szolgáltatásokat, így speciális tanácsadást, időszakos gyermekfelügyeletet, gyermekhotel szolgáltatást és más egyéb, a gyermeknevelést segítő szolgáltatást is szervezhet, mint pl. játszócsoportot, játék- és eszközkölcsonzést. A hagyományos bölcsődéken túl 2017-től mini bölcsődék, munkahelyi bölcsődék és családi bölcsődék is működhetnek¹³.

A **napközbeni gyermekfelügyelet** a korábban működött családi napközik helyébe lépett, szintén 2017-től. Piaci alapon működő, rugalmas szolgáltatás, amely csecsemőkortól akár 16 éves korig is elláthat gyermekeket, ha a szülők elfoglaltságuk miatt nem tudják másként megoldani elhelyezésüket. Ez az ellátási forma központi költségvetési támogatásban nem részesül, így mindenképpen térítésköteles. Jelenleg elenyésző számban (2022-ben 528 gyermek) veszik igénybe ezt a szolgáltatást.

Az **alternatív napközbeni ellátások** a szolgáltatások széles körét ölelik fel, csecsemőkortól 16 éves korig terjedően. Rugalmasan alkalmazkodnak a gyermekek életkori sajátosságaihoz, a szülők és a helyi társadalom szükségleteihez, segítik a gyermekek társadalmi beilleszkedését, szabad idejük hasznos kitöltését. Ebbe a körbe tartozhatnak a különböző játszótéri programok, játszóházak, klubfoglalkozások, időszakos gyermekfelügyelet, sport- és szabadidős tevékenységek.¹⁴ Ezeken a programokon a gyerekek alapvetően a tanítási ill. az óvodai foglalkozási időn kívül vehetnek részt – a köznevelési intézményeknek a gyermekvédelmi stratégiaalkotás során érdemes felmérniük, hogy környezetükben működnek-e ilyen alternatív

¹³ A bölcsődékről részletesebb tájékoztatás olvasható a <https://csalad.hu/tamogatasok/bolcsodei-ellatas> honlapon.

¹⁴ Az ellátásokat részletesen ismerteti az alábbi tájékoztató: <http://macske.hu/wp-content/uploads/2019/03/macske.hu-alternativ-ell.-tajeokoztato-2019-03.pdf>

napközbeni ellátások, mivel ezek hasznosan egészíthetik ki az óvoda, iskola délutáni programjait.

Nem egyszer találkozunk azzal a helyzettel, hogy a család átmenetileg képtelenné válik arra, hogy a gyermeket nevelje-gondozza. Sokféle ok állhat e mögött, a szülő(k) betegsége, életvezetési-kapcsolati problémái vagy valamilyen indokolt akadályozottsága, távolléte. Nem egyszer érezhetjük azt is, hogy a gyermekkel kapcsolatos problémák miatt lenne célszerű egy belátható időre tehermentesíteni a gyermeket és/vagy a családot a feszültségektől. Ezekre az esetekre nyújt megoldást a **gyermekek átmeneti gondozása**, mint gyermekjóléti alapellátási szolgáltatás. Az átmeneti gondozásra a szülő kérésére vagy beleegyezésével kerülhet sor, és megszüntetése is a szülő döntése alapján történhet. Ebben az esetben tehát nincs szó hatósági beavatkozásról. A szülő szülői felügyeleti jogai érintetlenek maradnak, a gondozásba vételről az ellátást nyújtó intézmény vezetője dönt. A gyermekek átmeneti gondozása – ahogy az elnevezés is jelzi – átmeneti megoldást jelent, maximum 12 hónapig tarthat, és legfeljebb egyszer hosszabbítható meg 6 hónappal. Az átmeneti jelleg miatt nem célszerű, hogy óvoda- vagy iskolaváltásra legyen szükség, hiszen remélhetőleg a gyermek rövidesen hazatérhet majd otthonába, és nem szolgálná az érdekét az oktatási környezet átmeneti megváltoztatása. A szülők az átmeneti gondozás ideje alatt természetesen tarthatják a kapcsolatot a gyermekkel, sőt, ez kötelezettségük is annak érdekében, hogy a szülő-gyermek kapcsolat ne szakadjon meg. Az átmeneti kiemelés időszaka alatt a gyermekjóléti szolgálat feladata, hogy segítsen a szülőknek az otthoni problémákat rendezni, míg az elhelyezést nyújtó gyermeknek segít az esetleges elmaradások pótlásában és ha ez szükséges, akkor pszichológiai megtámogatásában. Ha az otthoni körülmények nem rendeződnek, vagy nyilvánvalóvá válik, hogy a gyermek a családi környezetbe nem kerülhet vissza, akkor értesíteni kell a gyámhatóságot a családból való kiemelés érdekében.

A gyermekek átmeneti gondozása három lehetséges helyszínen valósulhat meg¹⁵. A **helyettes szülői elhelyezés** során a befogadó család saját háztartásában látja el a befogadott gyermeket. A helyettes szülő egyszerre (saját gyermekével együtt) max. 4 gyermeket nevelhet. Munkájáért helyettes szülői díjazást kap, a gyermek nevelésére, ellátására pedig nevelési díjat. A helyettes szülői elhelyezés sok tekintetben előnyös a gyermek számára, hiszen családi keretek között él ez idő alatt is. Ugyanakkor a szülők általában nem szívesen fogadják ezt a lehetőséget, tartva

¹⁵ Az átmeneti gondozást részletesen mutatja be a Roszik Á. (szerk.): Az átmeneti ellátás gyakorlati kérdései ATOSZ, Gödöllő 2015. c. tanulmánykötet. Interneten elérhető a [Az átmeneti ellátás gyakorlati kérdései.pdf \(meszegevi.hu\)](#) linken.

attól, hogy a szorosabb kapcsolat eltávolíthatja tőlük gyermeküket. Jelenleg elenyésző számban élnek gyermekek helyettes szülői családokban, 2020 folyamán összesen 4 gyermek részesült ebben az ellátásban.

A **gyermekek átmeneti otthona** (GYÁO) intézményes elhelyezést nyújt azoknak a gyermekeknek, akik átmenetileg ellátás vagy felügyelet nélkül maradnának, ha nem kerülne sor átmeneti gondozásukra. A GYÁO-ban 12-40 gyermek helyezhető el, csoportkeretek között. Amennyiben ezt a feladatot egy kisebb intézmény, lakáshotthon látja el, ott maximálisan 12 gyermek tartózkodhat egyszerre. Az elhelyezés idején teljes körű ellátást kapnak, óvodába-iskolábajárásukról a GYÁO gondoskodik, a munkatársak segítik őket a tanulásban, fejlesztésben egyaránt. Sajátos feladata lehet még a gyermekek átmeneti otthonának, hogy ugyancsak a szülő kérelmére itt lehet elhelyezni azokat gyermekeket is, akik az emberkereskedelem áldozatává váltak vagy akiknél fennáll ennek a veszélye. Ez a gyakorlatban azokat a kiskorúakat jelenti, akik gyermekprostitúció áldozatai vagy ez által veszélyeztetettek. Az elhelyezés feltétele, hogy az otthon a védelem mellett speciális terápiás ellátást is tudjon nyújtani a gyermek számára. A GYÁO mint elhelyezési forma hátránya, hogy óhatatlanul meglazul a szülők és a gyermekek közötti kapcsolat, másrészt a szülők egy része úgy érzi, hogy ezzel felmentődött a szülői kötelezettségek alól, és az még inkább eltávolítja őket a gyermektől, rontja szülői kompetenciáikat. Az ellátott gyermekek kb. 9 %-a kapott 2022 folyamán GYÁO-ban elhelyezést. A szabályozás szerint a 20 ezer lakosnál nagyobb településeknek kötelező ezt a szolgáltatást biztosítaniuk.

Pszichológiai, nevelési szempontból a legkedvezőbb lehetőséget a **családok átmeneti otthona** (CSÁO) jelenti, mivel ez az intézmény a gyermekkel együtt befogadhatja a szülő(ke)t, és a válsághelyzetben levő vagy várandós anyát és gyermekét is. Jellemzően a család lakhatási körülményeinek elvesztése ill. a szülők közötti súlyos konfliktusok vezetnek oda, hogy a szülők vagy az egyedülálló, gyakran bántalmazott szülő kéri a felvételt az otthonba. A családok átmeneti otthona szükség esetén titkos menedékház is működtethet, ahova azt az anyát és gyermekét vehetik fel, akinek a súlyos párkapcsolati konfliktus miatt akár az élete is veszélyben lehet. Az elhelyezés során a CSÁO törekszik arra, hogy lehetőleg önálló lakrészt biztosítson a szülő és gyermeke(i) számára, ahol a családi funkciók megmaradhatnak, a szülő a lehető legnagyobb mértékben maga végzi gyermeke ellátását, gondozását. Ebben rejlik a gondozási forma előnye: a szülő-gyermek kapcsolat nem szakad meg, a szülő(k) felelőssége egyértelműen megmarad, szülői kötelezettségeit teljesíteni tudja, kompetenciái megmaradnak, sőt, a munkatársak segítségével fejlődhetnek is. Az elhelyezésen túl a CSÁO családgondozást végez,

segít a szülőnek életvezetési problémái rendezésében, az otthontalanság megoldásában, esetleg a munkába állásban. Az átmeneti gondozásban részesülő gyermekek 91 %-a családok átmeneti otthonában tölti ezt az időszakot. A 30 ezernél nagyobb lakosságszámú településeknek kötelező gyermekek átmeneti otthoni férőhelyeket biztosítani.

Gyermekvédelmi szakellátások

Ha a gyermekjóléti ellátásokkal, azok önkéntes majd kötelező igénybevételével nem sikerült megszüntetni a gyermek veszélyeztetettségét, akkor a gyermekjóléti központ javaslatot tesz a családból való kiemelésre. Ebben az esetben a gyermek helyettesítő védelmét a gyermekvédelmi szakellátó rendszer fogja biztosítani, ellátva azokat a feladatokat, amelyeket optimális esetben a családnak kellene teljesíteni.

Az óvoda, iskola, a szakellátással jellemzően akkor találkozunk, ha egy gyermeket a hatóság ideiglenes elhelyezésbe vagy nevelésbe vesz, és ezzel az intézmény szembesül, másrészt abban az esetben, amikor egy vagy több szakellátott – tehát nevelőszülőnél vagy gyermekotthonban, lakásotthonban élő gyermek – jár az intézménybe. Mivel ezeknek az eseteknek a száma viszonylag alacsony (2022-ben a KSH adatai szerint összesen kb. 18.500 fő, 3 évesnél idősebb kiskorú élt szakellátásban), így kevésbé érinti az iskolákat, jelen anyagunkban csak egészen vázlatosan térünk ki a szakellátás kérdéseire.

A szakellátásba kerülő gyermek először a megyei/fővárosi **Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálathoz** (TEGYESZ) kerül, ahol megtörténik szakértői vizsgálata, és ennek alapján készül el az elhelyezési javaslat. Ez az elhelyezés formájára, tehát arra tesz javaslatot, hogy nevelőszülői családba vagy gyermekotthonba, lakásotthonba kerüljön a fiatal, és ezen belül hol legyen az a konkrét gondozási hely, ahol életének következő szakaszát tölti. A szakértői bizottság azt is vizsgálja, hogy a gyermeknek van-e valamilyen speciális vagy különleges szükséglete, hiszen ez is befolyásolja az elhelyezést. Gyermekvédelmi szempontból speciális szükségletűnek azt a fiataalt tekintjük, aki súlyos személyiségfejlődési, érzelmi és indulatkezelési, pszichés zavarokban szenved, vagy súlyos magatartási, beilleszkedési zavarokat, antiszociális viselkedést mutat, vagy valamilyen pszichoaktív szert használ. Ugyancsak speciális szükségletűnek minősül a prostitúcióval érintett, emberkereskedelem feltételezett áldozatává vált gyermek. Különleges szükségletű a 3 évesnél fiatalabb, a tartósan beteg és a fogyatékos gyermek.

A TEGYESZ a javaslatot megküldi a gyámhatóságnak, ahol végül döntés születik a gyermek sorsáról, tehát arról, hogy nevelőszülőkhöz, intézménybe kerül-e vagy mindez nem indokolt, és visszakerülhet vér szerinti családjához.

A gyámhivatal döntéséig a gyermekek jelentős része a TEGYESZ befogadó otthonában van, innen jár ki óvodába, vagy ha lehet, eredeti iskolájába. Ez egy rendkívül megterhelő időszak a gyermek számára, tele bizonytalansággal, biztonságának, korábbi érzelmi és társas kapcsolatainak elvesztésével, és jövőjét, sorsát illető kétségekkel. Fontos, hogy azok az iskolák, amelyek a megyeszékhelyen működnek, és esetleg befogadó otthonos gyermekeik vannak, tisztában legyenek ezekkel a körülményekkel, és együttműködő partnerként dolgozzanak a TEGYESZ befogadó otthonos munkatársaival.

A gyermekek gondozási helyének kiválasztása során prioritást élvez a **nevelőszülői családban** való elhelyezés: 12 évesnél fiatalabb gyermeket csak kivételesen indokolt esetben lehet intézményben elhelyezni. A nevelőszülő saját háztartásában neveli-gondozza a befogadott gyermeket, gondoskodik egészséges fejlődésének feltételeiről, iskoláztatásáról, szükség esetén az előírt terápiákon való részvételéről. Tekintettel arra, hogy a szakellátásban élő gyermekek szinte kivétel nélkül különböző súlyosságú, elsősorban pszichés sérülésekkel, személyiségfejlődési elmaradásokkal kerülnek az ellátásba, a nevelőszülőkre nehéz feladatok hárulnak gondozásuk során. Itt csak a köznevelési intézmények szempontjából közelítve a kérdést, rögzíthetjük, hogy szinte minden gyermeknek súlyos iskolai lemaradásai vannak, komoly tanulási-magatartási-beilleszkedési zavarokkal érkeznek, és ez jelentősen megterheli az őket fogadó óvodát-iskolát is. Fontos ezért, hogyha az óvoda, iskola körzetében nevelőszülői családok működnek, akkor az intézmény a gyermekvédelmi munka tervezésekor vegye ezt számításba, sőt, célszerű, ha rendszeres kapcsolatban van a nevelőszülői családokkal, az őket foglalkoztató nevelőszülői hálózat nevelőszülői tanácsadójával. A gyermekekkel kapcsolatos fontos döntéseket (pl. beiskolázás, óvoda- vagy iskolaváltás, pályaválasztás) nem a nevelőszülő hozza, hanem a gyámhatóság által kirendelt gyermekvédelmi gyám, aki az aláírási jogosultságot gyakorolja. Esetleges fegyelmi eljárások esetén is feltétlenül értesítendő a gyám, hiszen a gyermek érdekeinek képviselője az ő joga és kötelessége. Ezért célszerű, hogy a gyermekvédelmi stratégiában, protokollban is megjelenjen a gyermekvédelmi gyámokkal való együttműködés, a rendszeres kapcsolattartás. Ez akkor is komoly segítséget jelent, ha az óvodában, iskolában azt tapasztalják a munkatársak, hogy egy-egy szakellátott gyermekkel nem a megfelelő módon bánt a nevelőszülő, vagy arra utalnak jelek, hogy esetleg bántalmazás áldozatává vált a nevelőszülői családban. Ilyen esetekben célszerű közvetlenül a

gyermekvédelmi gyámmal felvenni a kapcsolatot és tájékoztatni őt a tapasztalatokról. A félreértések elkerülése végett: mindezzel nem azt akarjuk mondani, hogy nevelőszülőknél élő gyermekek esetében ezekkel a jelenségekkel kell számolni, azonban sajnos mindenhol előfordulnak olyan munkatársak, akik nem a hivatásuk, szakmájuk írott és íratlan szabályainak betartásával végzik munkájukat.

A szakellátásban élő gyermekek elhelyezésének másik lehetősége a **gyermekotthon vagy a lakásotthon**. A gyermekotthon 12-48 gyermek számára biztosít otthont nyújtó ellátást, míg a lakásotthon egy olyan gyermekotthon, ahol egyetlen csoportban, maximum 12 gyermek él együtt – általában egy családi házban vagy lakásban. A fiatalok gondozását-nevelését, felügyeletét legalább 5 felnőtt látja el, akik általában egymást váltva vannak jelen a csoportban. Jelen háttéranyagban nem tekintjük feladatunknak a gyermekotthoni világ bemutatását – csak arra hívjuk fel a figyelmet, hogy a gyermekotthonokban élő gyermekek esetében is érvényes, amiről a nevelőszülői családoknál írtunk: tehát itt is a gyermekekkel kapcsolatos fontosabb döntéseket a gyermekvédelmi gyám hozza, nem a csoport nevelője. Ha az iskola környezetében gyermekotthon, lakásotthonok működnek, akkor különösen fontos a folyamatos együttműködés az iskola és a gyermekvédelmi intézmény között, mivel ilyenkor szinte törvényszerű, hogy egyszerre több gyermek is jár ugyanabba az iskolába, osztályba – és ez a korábban már említett problémáik, hozott hátrányaik miatt adott esetben komoly gondokat is okozhat.

Hatósági intézkedések a gyermekvédelemben

Említettük már a korábbiakban, hogy a gyermekvédelem a különböző segítő szolgáltatások mellett szükség esetén hatósági eszközökkel is él a gyermekek védelme, veszélyeztetettségük megszüntetése érdekében. Az alábbiakban a hatósági intézkedések közül emelünk ki néhányat, elsősorban azokat, amelyekkel a köznevelési intézmények is találkozhatnak a hétköznapiakban.

Rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre való jogosultság megállapítása

Fejezetünk első részében, a pénzbeli támogatásoknál erről a jogosultságról és feltételeiről már szóltunk. A jogosultságot a települési önkormányzat jegyzője állapítja meg, a kérelemmel hozzá kell fordulni.

Hátrányos és halmozottan hátrányos helyzet megállapítása

Ugyancsak a települési jegyző hatáskörébe tartozó intézkedés. Részletes tartalmáról, feltételeiről háttéranyagunk egy későbbi fejezetében szólunk.

Védelembe vétel

A gyermek védelembe vételére akkor kerül sor, ha a gyermekjóléti alapellátás keretében történt segítségnyújtás akár a gyermek, akár a szülő együttműködésének hiányában nem vezetett eredményre, a veszélyeztetettsége nem szűnt meg, vagy a gyermeknek 50 órányi igazolatlan hiányzása gyűlt össze, vagy ha szabálysértést vagy bűncselekményt követett el ill. ezzel gyanúsítják. A védelembe vételre a gyermekjóléti központ tesz javaslatot, és a járási gyámhivatal hoz azonnal végrehajtható döntést. Ennek részeként kötelezi a családot a gyermekjóléti központtal való együttműködésre, elrendeli a családgondozást, és az adott esethez igazodó egyéb intézkedést is tehet, így pl. kötelezheti a szülőket napközbeni ellátás igénybe vételére, valamilyen családvédelmi vagy egészségügyi szolgáltatás igénybe vételére, orvosi vizsgálaton való megjelenésre; magatartási szabályokat állapíthat meg; figyelmezteti a szülőt életvezetése, magatartása lehetséges következményeire, vagy 50 óra igazolatlan mulasztás esetén szünetelteti az iskoláztatási támogatást. A védelembe vétel ideje alatt azonban a gyermek mindvégig a családban marad, a szülők felügyeleti jogai és kötelezettségei változatlanul fennállnak. Az eljárás célja, hogy a szülők a kötelező együttműködés eredményeként váljanak alkalmassá a különböző veszélyeztető körülmények elhárítására, a gyermek egészséges fejlődésének biztosítására. A védelembe vétel fenntartásának szükségességét a gyámhivatal évente felülvizsgálja.

Családba fogadás

Családba fogadásra akkor kerülhet sor, ha a szülők távollétük, egészségi állapotuk vagy valamilyen családi ok, nem egyszer életviteli, nevelési nehézségeik miatt nem tudják, esetleg nem akarják gyermekeiket nevelni. Ezért úgy döntenek, hogy egy másik családot neveznek meg, aki a gyermeket átmenetileg befogadja, gondozza, neveli. Ez a befogadó család lehet a rokonsághoz tartozó, de lehet bármilyen másik család is – feltéve, hogy ez a befogadás a gyermek érdekében áll. Mivel a családba fogadás a szülők kérésére történik, bármikor meg is szüntethető, ha a szülők így döntenek. A családba fogadás ideje alatt a szülők szülői felügyeleti joga szünetel, azonban a gyermekkel kapcsolatot tarthatnak, és sorsának lényeges kérdéseiben dönthetnek. A családba fogadás lehetőségét akkor érdemes felvetni a szülőknek, ha látszik, hogy van olyan családtag, rokon, aki képes és alkalmas a gyermek nevelésére. Előnye e megoldásnak, hogy így a gyermek általában megmaradhat az általa ismert családi körben, nem szükséges őt drasztikus hatósági intézkedéssel kiemelni vér szerinti családjából és teljesen idegen családban vagy gyermekintézményben elhelyezni.

A családba fogadást a Járási Hivatal gyámhatósági ügyekben eljáró osztálya (Gyámhivatal) engedélyezi.

Ideiglenes hatályú elhelyezés

Ideiglenes hatályú elhelyezésre jellemzően abban az esetben kerülhet sor, ha egy gyermek felügyelet nélkül marad, vagy ha egészséges fejlődését vagy akár életét családi környezete vagy önmaga súlyosan veszélyezteti (pl. súlyos bántalmazás vagy elhanyagolás), és emiatt azonnali elhelyezése, biztonságba helyezése szükséges. A sürgősség és a veszélyhelyzet azonnali megszüntetése miatt ideiglenes elhelyezésről számos hatóság dönthet, így leggyakrabban a gyámhatóság, a rendőrség, menekültügyi hatóság, ügyészség, bíróság. A gyermeket ilyenkor a nevelésére alkalmas, különélő szülőnél, rokonnál, nevelőszülői családban vagy a TEGYESZ befogadó otthonában, vagy más gyermekotthonban lehet elhelyezni. Az ideiglenes elhelyezést a gyámhivatal 30 napon belül köteles felülvizsgálni, és ha az nem indokolt, akkor megszüntetni vagy további intézkedéseket tenni. Az ideiglenes hatályú elhelyezés alatt a szülők felügyeleti joga megmarad, bár a gyermeket ez idő alatt nem ők nevelik, gondozzák.

Nevelésbe vétel

Egy gyermek nevelésbe vételéről akkor dönt a járási gyámhivatal, ha fejlődését saját maga vagy családja súlyosan veszélyezteti, és ezt a gyermekjóléti alapellátással vagy védelembe vétellel nem sikerült megszüntetni. Ugyancsak ez a döntés születik, ha a gyermek gondozása családján belül nem biztosítható, vagy ha valamilyen ok miatt nincs szülői felügyeletet gyakorló szülő. Számos egyéb körülmény is indokolhatja a nevelésbe vételt, most azonban csak azokat említettük, amelyekkel a köznevelési intézmények napi gyakorlatukban a leggyakrabban találkozhatnak. A nevelésbe vételi határozattal a gyámhatóság a gyermeket nevelőszülőnél vagy gyermekotthonban helyezi el, dönt speciális vagy különleges szükségletéről, a szülők szülői felügyeleti jogait szünetelteti, és gyermekvédelmi gyámot rendel a gyermek mellé, és szabályozza a szülőkkel való kapcsolattartást is. A nevelésbe vételt a gyámhatóság rendszeresen felülvizsgálja, és ha annak indokai megszűntek, akkor megszünteti.

Óvodai és iskolai szociális segítés

2018. szeptember 1-jétől jelentős változás történt a köznevelési intézményekben: ettől az időponttól vált kötelezővé az óvodai és iskolai szociális segítő jelenléte az óvodákban, iskolákban. Természetesen ez nem jelentette azt, hogy ettől a pillanattól kezdve mindenhol jelen is volt a szociális segítő, hiszen ennek a személyi feltételei még a mai nap sincsenek meg teljesen, de ezzel elindult az a folyamat, amelynek végén minden intézményben jelen lesz olyan szociális szakember, aki érdemben segítséget tud adni az óvodában, iskolában megjelenő gyermekvédelmi problémák kezeléséhez, a veszélyeztetettség időben történő érzékeléséhez, kezeléséhez, és nem utolsósorban a gyermekvédelmi és a tágabb értelemben vett szociális prevencióhoz. Az óvodai és iskolai szociális segítő munkájának bevezetéséhez több szakmai anyag is készült és számos publikáció is olvasható az iskolai szociális munka témájában¹⁶, így itt csak néhány elemére szeretnénk kitérni.

Az óvodai és iskolai szociális segítői tevékenység általános célját úgy foglalhatjuk össze, hogy támogassa az oktatási-nevelési intézményeket abban, hogy hozzásegítsék a gyerekeket tehetségük, képességeik optimális kibontakoztatásához. Ennek része, hogy a pedagógusok és szülők is minél hamarabb észleljék a gyerekeknél megjelenő problémákat és felismerjék az ezek háttérében rejlő okokat, és minél hamarabb elkezdődjön ezek korrekciója: függetlenül attól, hogy ezek a gyermek képességeiben, adottságaiban vagy éppen tágabb vagy szűkebb környezetében rejlenek. Ennek részét jelentik a szociális segítő által végezhető prevenciós tevékenységek, közreműködés az észlelő- és jelzőrendszer működtetésében és az iskolai gyermekvédelmi munkában, különböző szolgáltatások nyújtása a hátrányos helyzet csökkentése, a veszélyeztetettség megelőzése és megszüntetése érdekében.

Különösen jelentős a szociális segítő megjelenése az óvodákban és iskolákban abból a szempontból, hogy személyében (legalábbis elvileg) megtestesítheti a gyermekjóléti rendszer és a köznevelési rendszer közötti szoros együttműködést – hiszen, ahogy arról korábban már szó volt, a segítőt a gyermekjóléti központ delegálja az intézményekbe. Az erről kötött

¹⁶ Szakmai ajánlás az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység bevezetéséhez

https://szocialisportal.hu/wp-content/uploads/2018/08/SZAKMAIAJANLAS_ovodai_iskolai_szocialis_segites.pdf

Útmutató az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység bevezetéséhez és gyakorlathoz az iskolában

https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/unios_projektek/efop194/194_Utmutato_iskola_190710.pdf

Máté Zsolt: Iskolai szociális munka Párbeszéd: Szociális munka folyóirat 2018.5.3.

<https://ojs.lib.unideb.hu/parbeszed/article/view/6115/5725>

Budai István: Az együttműködő iskolai szociális munkás Párbeszéd: Szociális munka folyóirat 2019.6.1.

<https://ojs.lib.unideb.hu/parbeszed/article/view/2491/2507>

megállapodás pedig garantálja, hogy az együttműködés feltételeit mindkét fél miként tarthatja be. Elvárható, hogy a szociális segítő kapcsolódjon be az óvodai és iskolai gyermekvédelmi munkába és ezt a köznevelési intézmény várja is el tőle. Az intézményi gyermekvédelmi dokumentumok (stratégia, protokoll, munkaterv) készítése során fontos, hogy építsünk az ő gyermekvédelmi szakmai tudására, kapcsolatrendszerére – függetlenül attól, hogy bizonyos formális feladatok, így pl. gyermek veszélyeztetettségének jelzése a gyermekjólét felé, továbbra is egyértelműen az intézmény feladata és felelőssége maradt.

Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy az eltelt idő még nem volt elég arra, hogy kikristályosodjanak azok a módszerek, eszközök, amelyek a szociális segítő és a köznevelési intézmény együttműködését optimalizálják. Néhány jogyakorlat azonban már egyértelműen körvonalazódik, és ezeket érdemes beépíteni az óvodák, iskolák többségének munkamódjába.

Érzékelhető, hogy még mindig elég sok tantestületben gyakori a szociális-gyermekvédelmi munkával kapcsolatos tehetetlenség, érdektelenség, a problémák tagadása vagy bagatellizálása. Érdemes ezért egy (vagy több) érzékenyítő alkalmat tartani a pedagógusok számára, ahol saját élményeket, konkrét eseteket is meg lehet osztani egymással. A kollegák bevonása-bevonódása szinte bizonyosan oldja előbb-utóbb az ellenállást, és személyesebbé válhat a kapcsolat a szociális segítővel. Ezt egyébként utólag is meg lehet tenni, vagy akkor, ha új szociális segítő érkezik – mert mi tagadás, egyelőre elég nagy a fluktuáció ebben a pozícióban.

Ha a segítő gyakorlatlan, fiatal – és ez is elég gyakran előfordul – akkor fontos, hogy az iskola részéről egy-két kollega, legjobb, ha a gyermekvédelmi felelős, aktívan „kézen fogja” a segítőt, bevezeti az iskola életébe, szokásrendjébe. Alapjában véve végül is az iskola, és persze a gyermekek érdeke, hogy a segítő megtalálja helyét az intézmény rendszerében, és többlet erőforrásként segítse a testület munkáját. Ahol jól beilleszkedett a szociális munkás, ott kivétel nélkül fogadókész volt a testület, igényelték és meg is foglalmazták, hogy várják a megbeszélésekre, óralátogatásokra, osztályprogramokra. Az így kialakuló kapcsolatok az osztályfőnökökkel és természetesen a gyermekekkel, gyorsan oldották a feszültségeket, és teret nyitottak az újabb közös programoknak.

Nyilvánvaló, hogyha a szociális segítő részéről hiányzik a nyitottság, a valódi érdeklődés az iskola iránt, ha megelégszik azzal, hogy az ott töltendő minimális időt a tanárban, egyedül tölti, akkor nagyon nehéz lesz meggyőzni a kollegákat, hogy van értelme ennek a tevékenységnek. Az intézmény vezetésének a felelőssége, hogy ilyen esetben egyeztessen a Központtal, és adjon visszajelzést a segítővel való elégedettségéről-elégedetlenségéről, mint ahogy az is a vezetés

feladata, hogy törekedjen arra, hogy a jogszabály szerinti arányban/óraszámában legyen a segítő az iskolában¹⁷.

Ugyanakkor az is nagyon hasznos lenne, ha a tantestületek tagjai megismernék a 16. lábjegyzetben feltüntetett módszertani anyagokat – amelyekből egyértelműen világossá válik, hogy milyen szolgáltatásokat, segítséget várhatnak el az óvodai és iskolai szociális segítőktől. Fontosnak tartjuk, hogy ezek a tapasztalatok és szempontok megjelenjenek az iskolai gyermekvédelmi dokumentumokban – ezzel biztosítva azt, hogy a szociális munka valóban rendszerszerűen beépüljön az iskola életébe és ezen belül különösen a gyermekvédelmi szemléletmódba és gyakorlatba.

Adatvédelem és adatkezelés

Nem egyszer tapasztalható, hogy mind a köznevelési intézmény, mind a gyermekjóléti szervezet részéről aggályok fogalmazódnak meg azzal kapcsolatban, hogy milyen adatokat lehet gyűjteni és továbbítani a gyermekekről, mit jelent a titoktartási kötelezettség, és kikkel szemben áll ez egyáltalán fenn. Sokszor előfordul, hogy a jelzőrendszeri tagok éppen erre a titoktartási kötelezettségre hivatkozva mulasztják el a jelzés megtételét.

A gyermekvédelmi törvény egyértelműen kötelezi a veszélyeztetettséget észlelőt, hogy jelezze ezt a gyermekjóléti szolgálatnál, központnál, és kifejezett felhatalmazást ad a jelzőrendszeri tagok számára az adatkezelésre és -továbbításra.¹⁸ A jelzőrendszeri tagokat, közreműködőket csak az adatkezelésre nem jogosult harmadik személyekkel szemben köti a titoktartási kötelezettség. Ebből a szempontból például egy tantestületnek azok a tagjai is harmadik személynek számítanak, akik nem foglalkoznak közvetlenül az érintett gyermekkel, de különösen jogosulatlanok az iskolába járó/az osztályban tanuló többi gyermek szülei is. A gyermekek, családok ügyében a jelzőrendszeri tagok közötti (pl. óvoda és iskola között vagy védőnő és iskola között) kommunikáció ugyancsak nem minősül jogosulatlan adatkezelésnek, adattovábbításnak vagy nyilvánosságra hozásnak. Természetesen az adattovábbítás – magyarul a jelzés – megtételekor, akár írásban, akár szóban történik ez, ügyelni kell az adatbiztonságra, vagyis arra, hogy illetéktelen személy ne szerezzen ezekről tudomást. Ezért is szükséges, hogy a gyermekvédelemmel kapcsolatos feladatokat ellátó kollegának zárható szekrény, optimális

¹⁷ A 15/1998 Nm. rendelet 1.sz. melléklet I. Alapellátások szerint 1000 köznevelési intézményben nyilvántartott gyerek után 1 szociális segítői státuszt kell biztosítani – tehát pl. egy 500 fős iskolának egy félállásnyi munkaidejű segítő járna.

¹⁸ Gyvt. 17.§ (2) és 135-136/A §

esetben külön helyiség, telefon álljon rendelkezésére, és a gyermekvédelmi ügyeket, beszélgetéseket is diszkréten, fültanúk nélkül intézhesse.

Általános elv, hogy az adatok kezeléséhez az érintettnek (ebben az esetben a gyermeknek) ill. 16 évesnél fiatalabb gyermek esetében a szülőnek, törvényes képviselőnek hozzá kell járulnia. Ez alól kivételt jelent természetesen, ha a gyermeket éppen attól a személytől kell megvédeni, akitől elvileg a hozzájárulást meg kellene szerezni. Ilyen esetben, pl. a szülő általi veszélyeztetéskor, értelemszerűen nem szükséges a szülő beleegyezése a jelzés megtételéhez. Mindennek az az elvi alapja, hogyha a gyermeknek az élethez, emberi méltósághoz való alapvető joga sérül, akkor nincs olyan jog, alkotmányos érték, amely ezt háttérbe szoríthatná¹⁹.

---

¹⁹ Az adatkezelési szabályokat részletesebben a Módszertani útmutató tartalmazza
https://szocialisportal.hu/wp-content/uploads/2017/08/MODSZERTANI_UTMUTATO.pdf

Gyermekvédelem és kapcsolati háló

Csóka László

Amikor gyermek- és ifjúságvédelemről gondolkodunk, beszélünk, akkor ezt a fogalmat három féle értelemben is használhatjuk. Egyrészt a gyermekvédelem mindazoknak a jogszabályoknak az együttesét jelenti – kezdve a gyermekvédelmi törvénnyel, folytatva az ágazati és kormányrendeletekkel, miniszteri rendeletekkel, egészen a helyi önkormányzat szociális rendeletéig vagy a különböző módszertani útmutatókig, szakmai ajánlásokig – amelyek meghatározzák a gyermekvédelmi munka jogi és szakmai kereteit, szabályait.

De gyermekvédelem alatt értjük azt az intézményrendszert is – így a gyermekjóléti szolgálatokat, gyermekotthonokat, nevelőszülőket, gyámhatóságokat vagy éppen a jelzőrendszeri tagokat – amelynek keretei között a különböző szakemberek a gyermekkel, családokkal foglalkoznak.

És végül a gyermekvédelmet az a konkrét tevékenység is jelenti, amelyet a különböző szakemberek az említett intézményekben, a jogszabályok, szakmai szabályok által meghatározottak szerint végeznek.

Amikor tehát egy-egy konkrét eset kapcsán sommás, és nem egyszer elmarasztaló véleményt olvasunk a médiában, vagy hallunk akár szakember szájából is, sohasem egyértelmű, hogy pontosan miről is van szó: rosszak a jogszabályok vagy egy konkrét intézmény, esetleg intézményrendszer nem áll a helyzet magaslatán, vagy netán szakemberek nem végeztek megfelelően a munkájukat (függetlenül attól, hogy ennek mi volt az oka).

Egy dolog azonban bizonyos: a gyermekvédelem középpontjában mindenkor a gyermeknek kell állnia. Azt is látjuk azonban, hogy a gyermek mindig számtalan társadalmi alrendszerhez kapcsolódik, kezdve a családon, rokonságon, az egészségügyi rendszeren, a nevelési-oktatási rendszeren, a különböző hatóságok és a segítő szolgáltatások rendszerein keresztül egészen az olyan, személyes szükségleteket, érdeklődést kielégítő rendszerekig, mint pl. a sportszervezetek, civil szervezetek. Minden gyermek ily módon egy széles kapcsolati hálóval rendelkezik, amelynek minden egyes tagja valamilyen mértékben befolyásolja-befolyásolhatja a gyermek életét.

A gyermekvédelem tevékenysége során számol, vagy legalábbis számolnia kell ezzel a kapcsolati rendszerrel, két értelemben is: egyrészt úgy, hogy ezek a rendszerek hatással vannak

a gyermekekre, adott esetben okai is lehetnek a gyermeknél megjelenő problémáknak; másrészt úgy, hogy a gyermekvédelmi beavatkozások során segíthetnek a problémák kezelésében, megoldásában. A gyermekvédelemnek tehát ebbe a komplex, sokszereplős kapcsolati hálóba ágyazottan kell megterveznie és kiviteleznie a működését, akár egy konkrét intézményre akár az egyes gyermekek megsegítésére gondolunk.

Ha ezt az összetett tevékenység- és intézményrendszert vizsgáljuk, akkor először is azt a makroszintű feladat- és munkamegosztást kell áttekintenünk, amely meghatározza, hogy a különböző gyermekvédelmi helyzetekkel, problémákkal milyen szinten lehet és kell foglalkozni. A különböző törvények, így kiemelten a gyermekvédelmi törvény határozza meg az állam feladatait:

- ide tartozik elsőrendűen a jogalkotás, a szakmai szabályok megalkotása;
- a rendszer működését biztosító központi költségvetési források biztosítása,
- a gyermekvédelmi hatósági feladatok nagy többségének ellátása, így a különböző hatósági intézkedések, mint pl. a családból való kiemelés vagy a működési engedélyek kiadása, a működés törvényességének ellenőrzése, amit a kormányhivatalok és azok járási hivatalai, gyámhatóságai végeznek;
- a gyermekvédelmi szakellátást nyújtó intézményrendszer fenntartása és működtetése, amelyet a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóságon keresztül lát el az állam.

A feladatellátásban az önkormányzatoknak is meghatározott szerepük van, így

- a helyi ellátó rendszer, vagyis a gyermekjóléti alapellátás kiépítése, működtetése, a gyermekek ellátásának megszervezése – ezt a települési önkormányzat saját intézmény(ek) fenntartásával vagy társulási, ellátási szerződés megkötésével valósít meg;

Bizonyos ellátások működtetését a Gyvt. lakosságszámhoz köti, így pl. tízezernél több állandó lakos esetén az önkormányzat köteles bölcsődét, húszezernél több lakos esetén gyermekek átmeneti otthonát köteles működtetni. Gyermekjóléti szolgálatot minden olyan település köteles működtetni, amely polgármesteri hivatalt működtet.

- a hatósági feladatok egy részét a jogszabály a települési önkormányzat jegyzőjéhez telepítette, így ő állapítja meg a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre való jogosultságot, valamint a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzet fennállását
- ugyancsak a települési önkormányzat joga pénzügyi és természetbeni juttatások megállapítása, amelyeket saját költségvetése terhére biztosíthat.

Gyermekevédelmi feladatok ellátásában részt vesznek még egyházi és civil szervezetek is, és vállalkozások is elláthatnak bizonyos feladatokat,

- gyermekjóléti alapellátásokat biztosító intézményeket tarthatnak fenn és működtethetnek;
- gyermekevédelmi szakellátást nyújthatnak nevelőszülői hálózatok, gyermekotthonok fenntartásával, kivéve a területi gyermekevédelmi szakszolgáltatást.

E sokszereplős, komplex rendszer tagjait és feladataikat részben a jogszabályok határozzák meg, de a gyakorlatban olyan intézmények, szervezetek, szakemberek is bekapcsolód(hat)nak a gyermekevédelembe, akiket külön nem nevesít valamilyen előírás, hanem a gyermekkel való kapcsolatuk alapján vonódnak be ebbe a szakmaközi együttműködésbe. Az együttműködési kötelezettség jelenti a leghatározottabb felszólítást a gyermek érdekében történő kooperációra, ez alapvetően az észlelő- és jelzőrendszerben testesül meg. A jelzőrendszer egy dinamikusan működő hálózat, amely nem egymástól független intézményeket, személyeket jelent, hanem egy olyan rendszert, amelynek tagjai interaktív kapcsolatban állnak egymással. Részben konkrét gyermekek ügyében – például esetmegbeszélések, esetkonferenciák alkalmával – részben pedig egy rendszer tagjaként, az adott település ügyeinek érintettjeiként – mint a szakmaközi megbeszélések vagy az éves jelzőrendszeri tanácskozás résztvevői – találkoznak egymással, állapotodnak meg a feladatmegosztásban, közös célok érdekében végzett tevékenységekben, együttműködésben.

Ezek a közös cselekvések alakítják ki és erősítik meg azt a kapcsolati hálót, amely lehetővé teszi, hogy egyes konkrét gyermekügyek mentén is számíthatnak egymásra, megoszthatnak egymással információkat éppúgy, mint feladatokat, felelősségeket. Ezért nélkülözhetetlen, hogy az iskolai gyermekevédelmet ne csak iskolai belügynek tekintsük, hanem a gyermekek érdekében végzendő közösségi cselekvésnek, ahol mindig partnerekben és együtt végzett cselekvésben, vagyis rendszerben kell gondolkodnunk.

Rendszerszemléletű megközelítés a gyermekevédelemben

A rendszerszemléletű megközelítésmód alapelve, hogy egy rendszer minőségileg mást, többet jelent, mint az egyes alkotóelemek egyszerű összessége, és a rendszer alkotórészei kölcsönösen függő kapcsolatban állnak egymással. Érvényes ez már magára a gyermekekre és közvetlen környezetére, a családra is. Ha csak magából a gyermekből indulunk ki, az ő viselkedését, a megfigyelhető tüneteket vizsgáljuk, akkor általában nem juthatunk el az okokig, amik többnyire

a családban, mint rendszerben rejlenek. Egy példával megvilágítva: ha pusztán regisztráljuk egy tanulónál, hogy figyelmetlenné válik, romlik a teljesítménye, hiányoznak a feladatai, és ezt rosszabb jegyekkel, figyelmeztetésekkel honoráljuk, akkor túl sokat nem tettünk a változás érdekében. Ha gyermekvédelmi szemlélet mentén megpróbálunk mélyebben utánanézni a változásoknak, a gyermekkel beszélgetve kiderülhet, hogy az otthoni családi rendszerben vannak bajok, a szülők például válófélben vannak, és így mindjárt magyarázatot kaphatunk a változásokra, és az okok ismeretében érdemben tudunk segíteni is. Ugyanez a helyzet a jelzőrendszeri tagok esetében is: ha az előbbi esetben csak az iskola próbálkozik a segítséggel, korrepetálással vagy a gyermek mentorálásával, de nem vonja be a gyermekjóléti szolgálat szociális szakemberét a családgondozás vagy jobb híján a válási mediáció érdekében; a környékbeli sportegyesület edzőjét, a szabadidős civil szervezet vagy a helyi cserkészcsapat vezetőjét, hogy a gyermek számára feszültséget levezető foglalatosságot keressenek, akkor sokkal kevesebb lehetőséget tud adni az érintett gyermek számára problémái kezeléséhez, megoldásához.

A rendszerszemlélet lényege tehát a gyermekvédelemben is az, hogy a kritikus helyzeteket és azok kezelési lehetőségeit az egész rendszerre vonatkoztatva igyekszik értelmezni és a megoldási lehetőségeket is a kapcsolatokon keresztül, azok összefüggéseiben vizsgálja.

Mindez azt jelenti, hogy a gyermekvédelem egy **nyitott rendszerként** működik. Kölcsönös és folyamatos kapcsolatban áll környezetével, nem szigetelődhet el attól. Többek között ezt is szolgálják a különböző jelzőrendszeri találkozások-tanácskozások, ahol nem csak intézményi, hanem személyes, emberi-szakmai kapcsolatok is kialakulnak a gyermekvédelem különböző területein dolgozók között. Ez teszi majd lehetővé, hogy adott esetben egy-egy konkrét gyermek ügyében felhívják egymást telefonon, sürgősséget kérjenek (és kapjanak) egy halasztást nehezen tűrő ügyben, vagy könnyebben rákérdezzenek, hogy mi történt a rendőrségen egy bejelentett bántalmazási eset kivizsgálása ügyében. Természetesen ennek nem csak „házon kívül”, de az óvodán, iskolán belül is érvényesülnie kell. Nem egyedül a gyermekvédelmi felelős jelenti az óvodai, iskolai gyermekvédelmet, hanem intézményen belül is hálózatként kell működni, amelynek tagja mindenki, akinek fontos információja, tapasztalata van egy gyermekről: a pedagógusok, az iskolai védőnő, a fejlesztő pedagógus, sőt, előfordul, hogy valamelyik technikai dolgozó az, akihez egy problémás, az osztálykeretbe nehezen vagy sehogy sem beilleszkedő gyermek bizalommal van.

A gyermekvédelmi feladatok ellátásának jellegéből következik, hogy munkánk végzése mindig személyek közötti kapcsolatokon keresztül történik. És ez nem csak a szülőkkel, gyermekekkel

való foglalkozást tekintve van így, hanem saját kollegáinkra, vagy más segítő intézmények, szolgálatoknál dolgozó munkatársakra is érvényes. Ha kényelmesség, sértettség, presztízs szempontok, féltékenység, a kompetenciahatárok merev értelmezése vagy bármilyen egyéb személyes ok miatt nem tudunk együttműködni más kollegákkal, akkor ennek gyermekvédelmi működésünk eredményessége látja kárát, és szenvedő alanyai azok a gyermekek lesznek, akik emiatt csak késve vagy egyáltalán nem jutnak hozzá a szükséges segítséghez.

Ezért nagyon fontos, hogy a gyermekvédelmi munka tervezésekor komoly hangsúlyt kapjon az óvodán és iskolán belüli kapcsolatok rögzítése éppúgy, mint az intézmények közti együttműködés fontossága és feladatai, valamint az együttműködési készségek, képességek fejlesztése képzésekkel, tréningekkel.

A nyitott rendszerek jellemzői közé tartozik, hogy visszacsatolási lehetőségekkel rendelkezik, tehát visszajelzéseket kap működéséről és ezek alapján korrigálhatja saját működését. A gyermekvédelemben ezt is biztosíthatja a jelzőrendszer, ha megfelelően élünk vele. Konkrét gyermek esetében a jelzés megtétele után fontos, hogy a gyermekjóléti szolgálat tájékoztassa a jelzést adót arról, hogy mi történt a gyermekkel, indokolt volt-e a jelzés, van-e valamilyen probléma a jelzéssel kapcsolatban – pl. nem történt-e túl későn vagy nem maradt-e ki valamilyen fontos körülmény említése. Ha netán ez a visszajelzés elmarad, akkor indokolt, hogy a jelző erre rákérdezzen, részben azért, hogy nehogy elsikkadjon a jelzés, részben pedig azért, mert így információt és megerősítést kap saját tevékenységéről, arról, hogy mi az, amin esetleg változtatnia kell.

A különböző szakmai tanácskozások is visszaigazolhatják az intézményben folyó gyermekvédelmi munka eredményességét, jelezhetnek olyan pontokat, ahol változtatásra van szükség – tehát módot adnak az önkorrekciónak és arra, hogy az intézmény reálisan értékelje saját munkáját – legalábbis a gyermekvédelem szempontjából. Ennek alapján lehet majd rendszeresen, a gyermekvédelmi stratégiában foglaltak szerint a gyermekvédelmi helyzetértékelést elkészíteni, és a fejlesztendő területeket, a szükséges erőforrásokat (szakmai tudás fejlesztése, hiányzó szakemberek, pénz) megjelölni.

A nyitottan működő rendszer sajátossága az is, hogy a különböző hatásokra, kihívásokra differenciált válaszokat tud adni. Egy gyermek problémái sokszor különböző téren is kihívások elé állítják az intézményt: meg kell küzdeni viselkedési problémáival, ki kell találni tanulási megsegítésének módjait, lehetőségeit, kezelni kell az együttműködni nem tudó, nem akaró szülőket, és nem egyszer a probléma megoldása érdekében nagyon hatékonyan és erőszakosan fellépő szülői közösséget is. Ehhez házon belül is különböző eszközökre, konkrétan a helyzet

kezelésére képes és alkalmas munkatársakra, de nem egyszer külső segítségre is szükség van. Ehhez megint jó, ha számíthatunk egy hálózatra, amelynek tagjaival már van kapcsolatunk, és akik kölcsönösségi alapon szintén számíthatnak a támogatásunkra. Ismét egy példa: ha egy vagy több fiatalról derül ki a droggal való érintettség, könnyebben tudunk drogprevenciós programot indítani és/vagy őket minél hamarabb a drogambulanciára eljuttatni, ha a hálózati együttműködés során már konkrét kapcsolataink, telefonszámaink vannak, mintha akkor kezdünk utánanézni, érdeklődni, hogy vajon ki tudna ebben a helyzetben valami tanácsot adni. Tehát nem nekünk kell megoldani a problémát, felkészülni a gyakorlati drogprevencióra, hanem a kapcsolati hálóban ismerjük azokat a tagokat, akik a konkrét helyzetben differenciált segítséget tudnak majd adni.

Ahogy azt a korábbiakban írtuk, a kapcsolati háló tagjainak egy részét nevesíti is a Gyvt. mint jelzőrendszeri tagokat. Rajtuk kívül azonban számos olyan szervezet van, amelyekkel a köznevelési intézménynek érdemes a kapcsolatot tartani, megismertetni velük saját gyermekvédelmi elképzeléseit, és azt, hogy miben számítana a közreműködésükre. Természetesen ennek kétoldalú folyamatnak kell lenni, tehát az óvoda, iskola is felajánlhatja azokat az erőforrásait, eszközeit, amelyekkel adott esetben segítheti a másik intézmény, szervezet célkitűzéseinek megvalósítását, feladatellátását. Ez a kölcsönösség alapozhatja meg, hogy a helyi, települési gyermekvédelmi rendszer valóban egy komplex közösségi tevékenység lesz, és a konkrét gyermekek segítésén túl a helyi közösség épülését is szolgálja.

Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül sorolunk néhány olyan konkrét szervezetet, amelyekkel az együttműködés lehetőségeit az intézményi helyzetértékelés során érdemes felmérni, és a gyermekvédelmi stratégiába beépíteni. Ebben a felsorolásban nem említjük külön a családsegítő és gyermekjóléti szolgálatot, amellyel az együttműködés nem választható, hanem kötelező jellegű.

- különböző fenntartójú társintézmények (bölcsődék, óvodák, iskolák)
- pedagógiai szakszolgálat
- települési önkormányzat érintett testületei
- rendőrség bűnmegelőzéssel foglalkozó részlege, munkatársa
- gyermek háziorvosok
- védőnők
- tankerületi kirendeltség
- gyermekek átmeneti otthona, családok átmeneti otthona

- helyi civil szervezetek (szabadidős programokkal, hátrányos helyzetű csoportokkal foglalkozók jöhetnek elsősorban szóba)
- nem politikai ifjúsági szervezetek (pl. cserkészek)
- sportegyesületek
- szenvedélybetegekkel foglalkozó szervezetek, drogambulanciák, drogcentrumok
- gyermek- és ifjúságpszichiátriák
- gyámhivatal

Tanügyigazgatás és gyermekvédelmi stratégiai dokumentumok

Barcsák Marianna

A köznevelési és szakképző intézményekben a gyermek- és ifjúságvédelem helyét a gyerekek védelméről szóló törvény határozza meg, amely a nevelő, oktató munkához kapcsolja azoknak a személyeknek a körét, akik felelnek a gyermeki jogok védelméért.

1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról

11. § (1) A gyermeki jogok védelme minden olyan természetes és jogi személy kötelessége, aki a gyermek nevelésével, oktatásával, ellátásával, törvényes képviselőjének biztosításával, ügyeinek intézésével foglalkozik.

Természetesen a köznevelés és szakképzés rendszerét és működését meghatározó ágazati jogszabályok is magukban foglalják ezt a kötelezettséget, megnevezve a feladatellátás felelősét, módját. A két ágazat, köznevelés és szakképzés kettéválasztása 2020-ban történt meg. A két terület szabályozása a jogalkotás terén sokban megegyezik, néhány dologban tér csak el.

Jogszabályok a köznevelésben

2024. január 1-jétől a 2023. LII. törvény a pedagógusok új életpályájáról adja meg az alapvetést a gyermek- és ifjúságvédelem területének ellátásához, amelyért az intézmény vezetője a felelős.

A nemzeti köznevelésről szóló 2011. CXCV. törvény

72. § (2) A nevelési-oktatási intézmény vezetője felel

f) a gyermek- és ifjúságvédelmi feladatok megszervezéséért és ellátásáért, a gyermekvédelmi jelzőrendszernek a köznevelési intézményhez kapcsolódó feladatai koordinálásáért,

A nemzeti köznevelésről szóló 2012. CXCV. törvényben megfogalmazódik az intézményben dolgozó valamennyi pedagógus felelőssége is a rábízott gyermekek testi-lelki egészségéért, a

törvény mindezt ki is emeli, és ezzel a pedagógusok a gyermekvédelem tevékeny megvalósítóivá is válnak.

is válnak.

62. § (1) A pedagógus alapvető feladata a rábízott gyermekek, tanulók nevelése, oktatása, óvodában a gyermekek Óvodai nevelés országos alapprogramja szerinti nevelése, iskolában a kerettantervben előírt törzsanyag átadása, elsajátításának ellenőrzése, sajátos nevelési igényű tanuló esetén az egyéni fejlesztési tervben foglaltak figyelembevételével. Ezzel összefüggésben kötelessége különösen, hogy

g) a gyermek testi-lelki egészségének fejlesztése és megóvása érdekében tegyen meg minden lehetséges erőfeszítést: felvilágosítással, a munka- és balesetvédelmi előírások betartásával és betartatásával, a veszélyhelyzetek feltárásával és elhárításával, a szülő- és szükség esetén más szakemberek bevonásával,

A jogalkotó nemcsak az egyes pedagógusok különös kötelezettségét fogalmazza meg, hanem azt a közös munkát is, amelyet a nevelőtestület ez ügyben végez, igaz indirekt módon szerepel a jogszabályban, a pedagógusok titoktartási kötelezettségénél.

42. § (1) A pedagógust, a nevelő és oktató munkát közvetlenül segítő alkalmazottat, továbbá azt, aki közreműködik a gyermek, tanuló felügyeletének az ellátásában, hivatásánál fogva harmadik személyekkel szemben titoktartási kötelezettség terheli. (...) *A titoktartási kötelezettség nem terjed ki a nevelőtestület tagjainak egymás közti, valamint a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjaival történő, a tanuló fejlődésével összefüggő megbeszélésre.*

A 20/2012 (VIII.31.) EMMI rendelet alapján a nevelő, oktató intézmények legfontosabb alapidokumentumában, a pedagógiai programban rögzíteni kell azt a tevékenységet, amely a gyermek- és ifjúságvédelem ellátására vonatkozik.

6. § (2) Az óvoda pedagógiai programja meghatározza

(...)

d) a gyermekvédelemmel összefüggő pedagógiai tevékenységet,

(...)

g) az egészségnevelési és környezeti nevelési elveket, programokat, tevékenységeket,

7. § (1) Az iskola pedagógiai programja meghatározza

a) az iskola nevelési programját, ennek keretén belül

(...)

ac) az alapfokú művészeti iskola kivételével a teljeskörű egészségfejlesztéssel összefüggő feladatokat,

b) az iskola helyi tantervét, ennek keretén belül

bm) az alapfokú művészeti iskola kivételével az egészségnevelési és környezeti nevelési elveket, programokat, tevékenységeket,

10. § A kollégium pedagógiai programja

(...)

c) a teljeskörű egészségfejlesztéssel összefüggő feladatokat,

(...)

h) a gyermek- és ifjúságvédelemmel összefüggő tevékenységet,

Természetesen az intézmény fenntartója a nevelő, oktató munka valamennyi területét, így a gyermek- és ifjúságvédelmet is ellenőrizheti.

83. § (2) A fenntartó

e) ellenőrizheti a köznevelési intézmény gazdálkodását, működésének törvényességét, hatékonyságát, a szakmai munka eredményességét, nevelési-oktatási intézményben *továbbá a gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenységet*, a tanuló- és gyermekbaleset megelőzése érdekében tett intézkedéseket; ha a fenntartó nem települési önkormányzat, a tanuló- és gyermekbalesetet jelenti a nevelési-oktatási intézmény székhelye szerint illetékes köznevelési feladatokat ellátó hatóságnak,

Mivel a katolikus fenntartók rendelkeznek saját gyermek- és ifjúságvédelmi stratégiával és protokollal, így ennek megismerése az intézmény vezetőjének feladata és kötelessége, hogy azzal összhangban lássa az intézmény is a feladatot.

A 2024. január 1-jével hatályba lépő új törvényben (2023. LII. törvény a pedagógusok új életpályájáról) és végrehajtási rendeletében is (401/2023. (VIII. 30.) Korm. rend.) megjelenik a gyermek- és ifjúságvédelmi támogató nevelő-oktató munkát segítő munkatárs. Igaz a munkakör csak a hátrányos helyzetű tanulókat befogadó intézményekben finanszírozott (401/2023. (VIII. 30.) Korm. rend. 1. számú melléklet B.).

Jogszabályok a szakképzésben

A szakképzésről szóló törvény végrehajtásáról szóló Kormányrendelet, a köznevelési jogszabályokhoz hasonlóan rendelkezik arról, hogy az intézményvezető a felelőse a gyermek- és ifjúságvédelmi terület ellátásának.

12/2020. (II. 7.) Korm. rendelet a szakképzésről szóló törvény végrehajtásáról

124. § (2) Az igazgató az (1) bekezdés szerinti feladatai ellátása során

20. koordinálja a szakképző intézményen belüli gyermek- és ifjúságvédelmi feladatok megszervezését és ellátását, a gyermekvédelmi jelzőrendszernek a szakképző intézményhez kapcsolódó feladatait,

A szakmai programban, amely a köznevelésben lévő pedagógiai programnak felel meg, a gyermek- és ifjúságvédelem elemeire bontva jelenik meg, ugyanakkor az egyes részleteket kiemelve hangsúlyosabban, mint a pedagógiai program szabályozása esetében. A teljes körű egészségfejlesztés fogalma alatt jelennek meg a gyermek- és ifjúságvédelem feladatai, és hangsúlyos a prevenció megvalósulása.

102. § (1) A teljes körű egészségfejlesztés olyan folyamat, amelynek eredményeképpen az oktatók a szakképző intézményben végzett tevékenységet és a tanuló, kiskorú tanuló törvényes képviselője részvételét a szakképző intézmény életében úgy befolyásolják, hogy az a tanuló egészségi állapotának kedvező irányú változását idézze elő.

(2) A szakképző intézmény mindennapos működésében kiemelt figyelmet kell fordítani a tanuló egészséghez, biztonsághoz való joga alapján a teljes körű egészségfejlesztéssel összefüggő feladatokra, amelyek különösen

- a) az egészséges táplálkozás,
- b) a mindennapos testnevelés, testmozgás,
- c) a testi és lelki egészség fejlesztése, a viselkedési függőségek, a szenvedélybetegségekhez vezető szerek fogyasztásának megelőzése,
- d) a bántalmazás és iskolai erőszak megelőzése,
- e) a baleset-megelőzés és elsősegélynyújtás,
- f) a személyi higiéné

területére terjednek ki.

(3) A szakképző intézményben folyó teljes körű egészségfejlesztés figyelembe veszi a tanulók biológiai, társadalmi, életkori sajátosságait, beilleszthető a szakképző intézményben megvalósuló átfogó prevenciós programokba.

A közneveléshez hasonlóan megjelenik az oktatói testület közös munkálkodása is ezen a területen, igaz, ugyanúgy indirekt módon, mint a köznevelési törvényben, a pedagógusok titoktartási kötelezettségénél.

A szakképzésről szóló 2019. LXXX. törvény

116. § [Titoktartási kötelezettség]

(1) A szakképző intézmény alkalmazottját, továbbá azt, aki közreműködik a tanuló felügyeletének az ellátásában, hivatásánál fogva harmadik személyekkel szemben titoktartási kötelezettség terheli a tanulóval (...) *A titoktartási kötelezettség nem terjed ki az oktatói testület tagjainak egymás közti, valamint a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjaival történő, a tanuló fejlődésével összefüggő megbeszélésre.*

Tanügyigazgatási teendők

A vezető meghatározza az intézményen belüli feladatellátás rendjét:

- gyermek- és ifjúságvédelmi stratégiát alakít ki, amelyet a nevelőtestület és a fenntartó is ismer és elfogad,
- kinevezi a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős személyét / teamet,
- felel az intézmény által követendő gyermekvédelmi protokoll kialakításáért,
- felel a gyermek- és ifjúságvédelemben érintett, közvetlenül vagy közvetve kapcsolódó személyekkel, szervezetekkel való kapcsolat kialakításáért,
- valamennyi nevelő, oktató munkájához kapcsolódó alapidokumentumban, a dokumentum szintjének megfelelően szerepelteti a gyermek- és ifjúságvédelmet érintő szabályozást:
  - köznevelés PP/szakképzés szakmai program: jogszabály szerinti feladatok, tevékenységek
  - SZMSZ: felelősök, kapcsolatrendszer
  - házirend: gyermek- és ifjúságvédelmi felelős/team elérhetősége
  - éves munkaterv: operatív éves feladatok, adott nevelési év/tanév kiemelt feladatai
  - iratkezelési szabályzat: gyermek- és ifjúságvédelmi ügyek iratanyaga 3 évig nem selejtezhető.

A gyermekvédelmi stratégia és a gyermekvédelmi protokoll olyan szakmai dokumentumok, amelynek elkészítéséhez a további fejezetekben kapnak segítséget, de összhangban kell lenniük a fenti alapidokumentumokkal.

Gyermekvédelmi stratégia és protokoll készítése

Csóka László

Habár számos óvodában és iskolában tudatos és komoly gyermekvédelmi munka folyik, sőt gyermekvédelmi felelős is működik az intézményben, a gyakorlati tapasztalatok mégis arra utalnak, hogy nincs minden rendben a köznevelési intézményekben folyó gyermekvédelmi tevékenységgel. Néhány erre utaló jelet mindenképpen érdemes megemlíteni:

- nagyon gyakran tapasztalják a gyermekjóléti szolgálatok és gyámhatóságok is, hogy a veszélyeztetettség jelzése nagyon későn történik meg, vagy teljesen elmarad és a szolgálat máshonnan szerez tudomást a beavatkozás szükségességéről
- nagyon sok az igazolatlan óra, a korai iskolaelhagyás – nem egyszer akár százat is meghaladó óraszámú igazolatlan hiányzás után érkezik a jelzés, vagy ennél is több igazolt hiányzás sem kelti fel az iskola figyelmét
- gyakran nem jelennek meg az iskolák képviselői a jelzőrendszeri megbeszéléseken, vagy olyan kollegát küldenek, akinek a megtárgyalandó kérdésekről szinte semmilyen információja sincs
- az iskolák nagy többségében nincs gyermekvédelmi felelős – bár ez nyilvánvalóan összefügg azzal, hogy jogszabály nem írja elő alkalmazását, kijelölését. Ezen a helyzeten némiképp segít ugyanakkor az óvodai és iskolai szociális segítők beállása
- nem egyértelmű az osztályfőnökök szerepe, feladatai a gyermekvédelmi tevékenységben
- hiányoznak a speciális, gyermekvédelmi szaktudással is bíró pedagógusok az óvodákban, iskolákban
- az intézmények dokumentumaiban a gyermekvédelem többnyire csak az általánosságok szintjén jelenik meg, nincs megalapozva a tényleges gyermekvédelmi helyzet feltárásával.

Számolni kell ugyanakkor azzal is, hogy a veszélyeztetettségnek olyan új formái is megjelentek már napjainkban, amelyeket nehéz lesz kezelni, ha nem szisztematikusan, szakmailag jobban átgondolva és sokkal tudatosabban közelítenek meg az óvodák, iskolák. Változott és jóval árnyaltabb lett a képünk a különböző veszélyeztető helyzetekről, és az olyan „hagyományos”, családi eredetű veszélyeztetések - mint az elhanyagolás, családon belüli bántalmazás, az iskolai hiányzások - mellett megjelentek az olyan új veszélyforrások, mint az online bántalmazás, a

kortársbántalmazás különböző formái, a szexuális bántalmazások vagy éppen a jóléti elhanyagolás. Tapasztalható, hogy a társadalomban is nőtt az érzékenység a bántalmazás különböző formáival szemben, de egyre többet hallunk az iskolai keretek között megjelenő bántalmazásokról is, legyen ez gyerek-gyerek, gyerek-felnőtt vagy éppen felnőtt-felnőtt közötti agresszió.

A prevenciós szemlélet, a korai problémafelismerés fontosságának felismerése, a gyermekvédelmi jelzőrendszer erősödése és a jelzőrendszeri tagok felelősségének egyre hangsúlyosabbá válása szintén kihívást jelent a jelzőrendszer tagjai, és különösen a köznevelési intézmények számára. Ahhoz, hogy ezt az új helyzetet az intézmények kezelni tudják és minél több gyermek számára kellő időben segítséget tudjanak adni, tudatosabb, szervezettebb és szakmailag megalapozottabb gyermekvédelmi tevékenységre van szükség. Ezt a célt szolgálja, ha az óvodák, iskolák egy átgondolt gyermekvédelmi stratégia mentén, gyermekvédelmi protokoll által szabályozottan végzik a rászoruló gyermekek megsegítését, alakítják ki prevenciós rendszerüket.

Gyermekevédelmi stratégia

A gyermekevédelmi stratégia az intézmény helyzetének, erőforrásainak, lehetőségeinek felmérése alapján elkészített középtávú program, amely meghatározza a köznevelési intézmény gyermekevédelemmel kapcsolatos központi célját, fő feladatait és az ezek megvalósításához szükséges eszközöket, módszereket, együttműködő partnereket. Rögzíti a különböző feladatokhoz kapcsolódó általános határidőket, a várható hatásokat és azt, hogy milyen mutatók mentén lehet értékelni a stratégia megvalósulását.

Hasznos, ha a gyermekevédelmi stratégia elkészítése nem egyedül a gyermekevédelmi felelős vagy az intézmény egyik vezetőjének feladata lesz, hanem erre a munkára egy team áll fel. Ez már eleve azt eredményezi, hogy többen szereznek mélyebb ismereteket a gyermekevédelemről, válnak elkötelezettebbé a veszélyeztetett gyermekek megsegítése iránt és könnyebben tudják befolyásolni, alakítani a testület gyermekevédelemmel kapcsolatos attitűdjét.

A gyermekvédelmi stratégia készítésének lépései

1. Helyzetelemzés

Bármilyen stratégiáról is beszélünk, az első lépés mindig az aktuális helyzetelemzés elkészítése. A továbbiakban ennek részleteire térünk ki, némi módszertani segítséget is adva ehhez.

Intézmény környezetének bemutatása

Egy óvoda, iskola munkáját, lehetőségeit nagymértékben meghatározza az a környezet, amelyben működik – ezért célszerű a helyzetelemzést a település, településrész bemutatásával, a működési terület társadalmi helyzetének felmérésével kezdeni. Ebben a részben érdemes kitérni a település, településrész nagyságára, jellegére (pl. falusias, kisvárosi, szlömösödő, szegregátum stb.), és a településen belül az intézmény konkrét beiskolázási, felvételi körzetének jellemzőire, hiszen lehet, hogy ezek jelentősen eltérhetnek a település általános sajátosságaitól, ugyanakkor markánsan befolyásolhatják, hogy helyben milyen gyermekvédelmi feladatok adódnak.

Ebben a részben lehet kitérni az intézmény elhelyezkedésére a településen belül, megközelíthetőségére, az épített környezet sajátosságaira, a településrész ellátottságára. Egyértelmű összefüggés tapasztalható a lakókörnyezet minősége és az ott élők és gyermekeik életkörülményei, szociális helyzete, életminősége között, ez pedig már ki is jelöl majd bizonyos gyermekvédelmi feladatokat számunkra.

Az óvodához, iskolához kapcsolódó közösségi intézmények megléte, működése ugyancsak meghatározó tényező a jövőbeni együttműködések szempontjából. Gondolunk itt a környékbeli oktatási-nevelési intézményekre, szociális szolgáltatókra, egészségügyi intézményekre, könyvtárra, szabadidős programokat kínáló lehetőségekre – egy szóval arra a külső kapcsolati háló elemekre, amelyekre a gyermekvédelmi problémák kezelése, megoldása során számíthatunk.

A lakosság szociális összetétele, vagyoni helyzete, munkaerőpiaci helyzete-lehetőségei meghatározóak abból a szempontból, hogy a tanulók milyen problémákkal, nehézségekkel jelennek meg az iskolában, milyen veszélyeztető forrásokkal találkozhatnak az esetükben, mire kell számítanunk a potenciális anyagi-megélhetési nehézségek tekintetében. Jogosan merül fel például, hogy mit várhatunk a gyerekek tanuláshoz, továbbtanuláshoz, munkához való viszonya tekintetében például egy olyan településen, ahol folyamatosan magas a munkanélküliség, szemben egy olyan várossal, községgel, ahol a munkaerőpiaci lehetőségek jók, a szülők minden családban dolgoznak, és várható, hogy ez az életvezetési minta motiváló a gyermekek számára

is. Érdemes figyelni a települési környezetben megjelenő devianciákra, esetleg kriminalitásra – ezek mindegyike komoly befolyással lehet a gyermekekre, és a prevenciós feladatok meghatározására vonatkozóan is segítséget nyújthat.

Mindezeket részben személyes tapasztalatból ismerheti meg a helyzetértékelést készítő team, a település egészére vonatkozó információk pedig legegyszerűbben az önkormányzatnál, testületi dokumentumokból érhetőek el, mivel a legtöbb támogatási pályázat – és ilyeneket szinte mindegyik önkormányzat készít, évente többet is – része a település ilyen típusú adatainak bemutatása.

Végül a helyzetértékelés e részében érdemes kitérni arra is, hogy a település milyen igényeket, szükségleteket fogalmaz meg az intézmény felé, tehát mit vár el a környezet az óvodától, iskolától. És itt nyilvánvalóan nem csak a gyermekek neveléséről-gondozásáról-oktatásáról van szó, hanem olyan szükségletekről, a helyi közösség számára nyújtható szolgáltatásokról, mint pl. sportolási lehetőség megteremtése, rendezvények számára helyszín biztosítása, közösségépítő alkalmak, programok befogadása, szervezése stb. Ezekről ugyancsak lehetnek már tapasztalatai az intézménynek, de hasznos, ha a helyi társadalom képviselői, véleményformáló személyek, önkormányzati tisztségviselők megkérdezésével is tájékozódunk ezekről az igényekről, elvárásokról. Mindezek nagymértékben segíthetik, hogy az óvoda, iskola kapcsolatrendszere, beágyazottsága bővüljön és mélyebbé váljon, ami a gyermekvédelmi együttműködések szempontjából is hasznosítható lesz majd.

Intézmény működési feltételei

Az intézmény működési feltételeinek számbavétele során is elsősorban a gyermekvédelem szempontjai mentén kell eljárunk. Rögzíteni kell a működés szervezeti formáját, önállóságát vagy tagintézményi jellegét és azt, hogy ez mennyiben érintheti a gyermekvédelmi feladatok ellátását. Az építészeti, tárgyi feltételek, a helyiségekkel való ellátottság ugyancsak befolyásolhatja, hogy milyen lehetőségek adódnak például a hátrányos helyzetű, a veszélyeztetett gyerekekkel való külön foglalkozásokra, prevenciós programokra, vagy maga az épület állaga milyen közérzetet sugall az ott dolgozók és a gyermekek számára.

Az intézmény költségvetési helyzete, a fenntartói kapcsolatrendszer az egyik legmeghatározóbb tényező nem csak a gyermekvédelmi feladatellátás, hanem az óvoda, iskola egész működése, a gyermekek ellátottsága szempontjából. A többlet-költségigényű programok – és a gyermekvédelmi célú programok azért jellemzően ilyenek – finanszírozhatósága, fenntartó általi támogatottsága alapvetően meghatározza, hogy milyen típusú programokat

lehet, szabad betervezni a stratégiába, illetve milyen kiegészítő források, pályázatok tervezésére van szükség a jövőben.

A működési feltételek közé tartozik az igénybe vehető külső/települési szolgáltatások felmérése, hova fordulhat az intézmény, ha egy gyermeknél erre van szükség, ill. milyen irányban kell bővíteni a kapcsolatokat az elérhető szolgáltatások érdekében. Ugyanebbe a körbe illeszkedik a civil kapcsolatrendszer értékelése, hiszen ez is egy külső erőforrás, amely olyan lehetőségeket hozhat be, amelyekkel az iskola nem rendelkezik. Csak példaként említve a sportolást, értelmes szabadidő-kitöltést, nyaraltatást, táboroztatást, célzott fejlesztést vagy éppen bűnmegelőzést célként kitűző alapítványokat, egyesületeket, helyi közösségeket.

Ugyancsak a működési feltételek között érdemes összegezni a gyermekvédelmi feladatok eddigi ellátási módját, rendszerét és a gyermekvédelmi tevékenység tárgyi-személyi feltételeit, valamint a fenntartó ezzel kapcsolatos elvárásait, az általa nyújtott általános, esetleg célzott támogatást.

Személyi feltételek

Ennél a pontnál a tantestület összetételére, a státuszok betöltöttségére, a fluktuációra, a pedagógiai munkát segítő szakemberekre érdemes kitérni. A tantestületnek ezek a mutatói nem csak az általános pedagógiai munkát határozzák meg, hanem a gyermekvédelemre fordítható erőforrásokat is jelentősen befolyásolják. Ebbe a körbe tartozik az óvodai és iskolai szociális segítő munkatársra vonatkozó értékelés is – akivel komolyan számolni kell gyermekvédelmi stratégia megalkotása és megvalósítása során.

Fontos tényező a gyermekvédelmi munka tervezésekor, hogy milyen a munkatársak e területre vonatkozó tájékozottsága, képzettsége. Vannak-e elérhető továbbképzések és milyen igény van ezekre. Feltétlenül számba kell venni, hogy van-e gyermekvédelmi felelős, ha igen, akkor ő milyen képzettséggel, tudással rendelkezik e téren, vagy ha nincs, akkor milyen módon oldják meg a gyermekvédelmi, jelzőrendszeri feladatokat.

Gyermekek/tanulók sajátosságai

Az óvodát, iskolát érintő gyermekvédelmi kihívásokat értelemszerűen az oda járó gyermekek jelenítik meg elsősorban. Ezért fontos, hogy a helyzetértékelés készítése során a lehető legalaposabban mérjük fel a gyermekközösség általános sajátosságait és különösen a gyermekvédelmi szempontból fontos rizikótényezőket. Ebben segítséget nyújthat a Katolikus Pedagógiai Intézet nemrégiben elkészített helyzetértékelő kérdőíve. Így most csak röviden foglaljuk össze, hogy milyen jellemzők számbavétele szükséges a helyzetértékelés során.

- gyermekek létszáma, társadalmi helyzete, családok sajátosságai (egyszülős családok, mozaik családok, elvált szülők, nagycsaládok stb.)
- hátrányos helyzetű, halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek száma, aránya, változási trendek
- veszélyeztetett gyermekek száma, aránya, veszélyeztetettségi okok, trendek
- túlkoros tanulók száma, aránya, trendek
- SNI, BTM-es gyermekek száma, aránya, problématípusok
- lemorzsolódás által veszélyeztetett tanulók száma, aránya, trendek
- korai iskolaelhagyók száma, aránya
- hiányzási mutatók (igazolt hiányzások is fontosak!), trendek
- egészségügyi problémák a gyermekek körében
- szenvedélybetegség, szerfogyasztás (kémiai és viselkedési függőségek) által érintett tanulók száma, aránya, trendek
- védelembe vett gyermekek száma
- szakellátásban élő gyermekek száma (nevelőszülő, gyermekotthon, lakásotthon, utógondozói ellátott)
- tipikus gyermekvédelmi problémák az intézményben
- pedagógiai-magatartási-fegyelmi problémák (iskolai agresszió, konfliktuskezelési nehézségek, bántalmazás stb.)

Jelzőrendszeri tevékenység az elmúlt 3 évben

Ebben a részben az észlelő- és jelzőrendszeri tagságból fakadó feladatokat és azok megvalósítását kell összefoglalni. Ez jelenti ugyanis azt az induló állapotot, viszonyítási alapot, amelyhez képest majd a stratégiában megfogalmazhatjuk az intézmény céljait, az elvégzendő feladatok körét és persze a szükséges, kívánatos változtatásokat. Érdemes ezért pár évre visszatekintően összegezni az adatokat, mivel így válnak láthatóvá azok a tendenciák, amelyek ismeretében tervezhetőek lesznek egy következő időszak teendői.

- Megtett jelzések, kezdeményezések száma, oka, eredményessége. Különösen ott, ahol nagyon alacsonyak ezek a számok, érdemes végiggondolni, hogy valóban ennyire jó az intézmény gyermekvédelmi helyzete, vagy valamilyen más ok is állhat a statisztika hátterében, mint pl. a problémaérzékenység hiánya; az intézmény, esetleg a vezetés attitűdje a problémás esetek jelzésével kapcsolatban; a veszélyeztetettség fogalmának értelmezésével összefüggő bizonytalanságok; rossz tapasztalatok a jelzések fogadását illetően; technikai-adminisztratív problémák stb.

- Esetmegbeszéléseken, jelzőrendszeri tanácskozásokon, Kábítószerügyi Egyeztető Fórum (KEF)-megbeszélésen való részvétel
- Esetmegbeszélések kezdeményezése
- Részvétel a tervekészítésben, a gyermekjóléti szolgálattal együttműködve
- Kapcsolattartás és együttműködés a gyermekjóléti szolgálattal és a jelzőrendszer többi tagjával

Prevenációs programok az elmúlt 3 évben

Itt azokat a prevenációs célú programokat célszerű összegyűjteni, amelyeket az elmúlt években szervezett, bonyolított le az intézmény. Főleg azokra a programokra gondoljunk, amelyek kifejezetten gyermekvédelmi célúak voltak, várható hatásukban, a megcélzott gyermekkört érintően kapcsolódtak a gyermekvédelemhez. Ebből a szempontból másodlagos, hogy ki volt a programok gazdája, kivitelezője, finanszírozója vagy mi volt a program formális elnevezése – a lényeg, hogy hatása összefüggésben legyen a gyermekvédelem céljaival.

Ilyen jellegű programok lehetnek például az egészségfejlesztést, a lelki egészségvédelmet, az egészséges életmódra nevelést, a szexuális nevelést, a bűnmegelőzést, az erőszakmentes kommunikációt, a konfliktuskezelést, agressziókezelést segítő programok, az online világ veszélyeivel megismertető foglalkozások stb.

Érdeemes azt is számba venni, hogy a programok mennyire voltak rendszeresek vagy alkalmiak, osztály-évfolyam-iskola szintűek és milyen forrásokból valósultak meg, milyen pályázati lehetőségeket vettek igénybe. Ez az összegzés segíthet majd abban, hogy a stratégiában megfogalmazható legyen a prevenációs programkínálat és annak bővítési irányai, valamint a forrásteremtés lehetséges módjai.

Munkatársak mentálhigiénés támogatása

Az óvodai, iskolai gyermekvédelmi munka egyik meghatározó eleme a szakmai ismeretek megléte vagy hiánya – és itt nem csak a gyermekvédelmi felelősre, hanem a testület egészének ilyen irányú tájékozottságára gondolunk. A mentálhigiénés támogatást ugyanakkor érdemes kiterjesztően értelmezni, tehát ide tartozónak lehet tekinteni a szupervízióban, esetmegbeszélőn valamilyen, a gyermekvédelemhez kapcsolódó képzésen, továbbképzésen való részvételt éppúgy, mint tréningen, kiégés elleni prevenációs programon, gyermekvédelmi szakmai rendezvényen való jelenlétet.

Fontos annak a számbavétele is, hogy összesen hány kollega vett részt az elmúlt 3 évben ilyen alkalmakon és ez ténylegesen hány alkalmat jelentett – hiszen nem mindegy, hogy például egy

háromalkalmas vagy egy havi 1-1 alkalmat jelentő szupervízióról vagy továbbképzésről van szó.

A továbbiak szempontjából az is fontos információ, hogy milyen forrásokból valósultak meg a részvételek és milyen igény van a kollegák részéről a képzésekre, továbbképzésekre.

SWOT-analízis az intézmény erőforrásainak felmérésére

A helyzetelemzés részeként fontos, hogy felmérjük az adott szervezet erőforrásait, gyenge pontjait, lehetőségeit és a tevékenységével kapcsolatos kockázatokat, nehézségeket. Ehhez jól használható módszer a SWOT-analízis.

Magát a SWOT-analízist alapvetően az üzleti szférára találták ki, azonban nagyon jól alkalmazható mindenfajta intézmény nyitott önértékelésére éppúgy, mint az egyéni szakmai tevékenység önértékelésére az adott tevékenység fejlesztésének tervezése, stratégia alkotása során. Kialakult gyakorlata van az iskolai életben, de a szociális és gyermekvédelmi ellátások esetében is jól használható. Az alábbiakban egy rövid áttekintést adunk a módszerről. Részletesebb információk, a konkrét kivitelezés módjának bemutatása többek között a lábjegyzetben megadott cikkekben is olvashatók.²⁰

Magának a módszernek az elnevezése angolból ered:

Strengths – Erősségek: belső tényezők, pozitív dolgok, amik jól működnek, és lehet rá befolyásunk, hogy még jobban működjenek. A megkérdezettek véleménye szerint miben működik jól az intézményünk, mit csinálnak jól, nagyon jól a gyermekvédelemben. Vannak-e különleges szolgáltatásaink, a munkatársainknak olyan tudása, képességei, amik erősségeket jelentenek. Vannak esetleg olyan eszközeink, feltételeink, amik másoknál talán jobbak, kihasználhatóak.

Weaknesses – Gyengeségek: Mi az, amit nem túl jól, vagy kifejezetten rosszul csinálunk a gyerekvédelem területén? Hiányosságaink, kockázataink akár személyi, szervezési vagy éppen tárgyi, esetleg anyagi feltételeket illetően.

Opportunities – Lehetőségek: fejlesztési irányok, külső tényezők, olyan adottságok, amelyeket nem tudunk befolyásolni, de kedvezőek, és rájuk építve kihasználhatjuk az erősségeinket. Látunk-e olyan, intézményen, iskolán kívüli lehetőségeket, intézménytől független pozitív

²⁰ Monoriné Papp Sarolta: A SWOT-PEST analízis kombinált alkalmazása

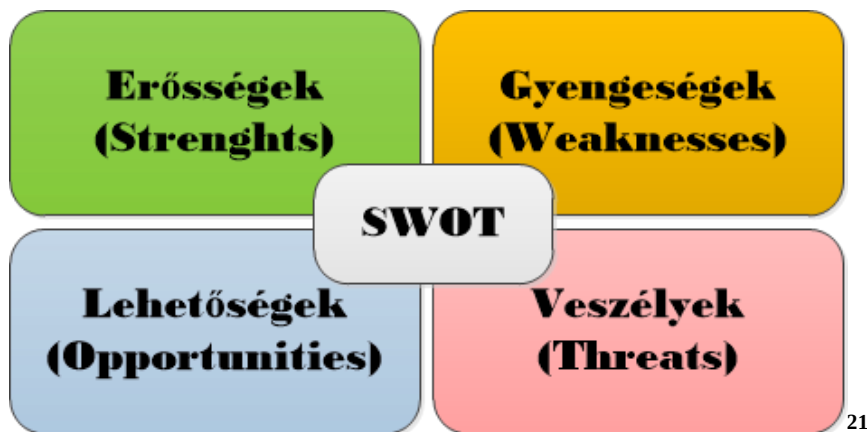
www.nefmi.gov.hu/letolt/kozokt/swot_uj.doc

Rácza Andrea (szerk.) A gyermekjóléti szolgálatok feladatellátásának értékelő elemzése országos szinten 137-141. old. [world \(rubeus.hu\)](http://world.rubeus.hu)

fejleményeket, amelyeket fel lehetne használni a gyermekvédelmi munka eredményesebbé tétele érdekében? Például pályázatok, amiken indulni lehet, új munkatárs került az intézménybe vagy valaki valamilyen új képzettséget szerzett.

Threats – Veszélyek: külső tényezők, olyan korlátok, negatív tényezők, amelyeket nem tudunk befolyásolni, és csökkentik a siker esélyeit, kockázatot is jelentenek. Vannak-e olyan iskolán kívülről jövő, intézménytől független negatív jelenségek, amelyek a gyermekvédelmi munka eredményességét fenyegetik, esetleg megkérdőjeleznek bizonyos törekvéseket. Például átszervezések, várható leépítések, változások a környezetben, ahonnan a gyerekek, családok érkeznek stb.

Az elkészítés módjáról: célszerű, hogy az elkészítésben minél több kollega vegyen részt, ha lehet, ún. „brainstroming”-ként, tehát egymás után vegyük sorra a tényezőket, és próbáljunk meg közösen, nyitottan minél több erősséget, gyengeséget stb. összeszedni. Ezeket lehet azután az alábbi táblázatban összefoglalni, és tovább gondolkozni a tényezők közötti lehetséges összefüggésekről, kölcsönhatásokról. A SWOT-analízis tipikus stratégiaalkotó eszköz, ebből tehát nem napi teendőket, cselekvési tervet lehet/kell összeállítani, hanem fő célokat, azokhoz vezető utakat segít meghatározni, és ezeket kell majd lebontani konkrét cselekvésekre, munkatervi pontokra.

21

2. Irányító dokumentumok összefoglalása, felsorolása

A napi munka szempontjából is fontos, hogy egy csokorba összeszedve bármikor megtaláljuk azokat az irányító dokumentumokat, szabályokat, amelyek a konkrét tevékenységet

²¹ Kép forrása: <https://elearning-modellek.hu/899-2/>

meghatározzák. Így mód van arra, hogy bármilyen bizonytalanság esetén könnyen megtaláljuk azokat az iránymutató előírásokat, amelyek segítenek eligazodni a kérdéses pontokon.

Emellett nem elhanyagolható szempont az is, hogy az intézménybe érkező új kollegák is egy olyan dokumentumot kapnak kézbe a startégiával és annak helyzetelemző részével, amit átolvasva a lehető legalaposabban és leggyorsabban tájékozódni tudnak az óvoda, iskola gyermekeinek helyzetéről, a várható problémákról és azokról az irányokról, cselekvési lehetőségekről, amelyeket az intézmény magáénak vall.

A legfontosabb irányító dokumentumok tehát:

- Köznevelési törvény és végrehajtási rendeletei
- Gyermekvédelmi törvény és végrehajtási rendeletei
- Gyermeki jogokkal kapcsolatos szabályozások
- Szakmai irányelvek, módszertani útmutatók
- Nem állami fenntartású intézmények esetében külön fenntartói rendelkezések, előírások
- Intézményi alapidokumentumok és a gyermekvédelmi feladatok megjelenítése a hatályos intézményi dokumentumokban

3. Az intézmény központi gyermekvédelmi céljának, általános orientációjának megfogalmazása

Ebben a részben lehet összefoglalni az adott intézmény pedagógiai filozófiáját, értékrendszerét, általános prioritásait és ezen belül a gyermekvédelem helyét, prioritását.

Egyházi intézmények esetében fontos kiindulópont a keresztény, katolikus emberkép és az egyház által kiemelten kezelt prioritások. A megfogalmazásban segítenek a különböző szintű egyházi dokumentumok és természetesen a fenntartó egyházi szervezet saját, belső állásfoglalásai, feladatmeghatározásai.

Ugyancsak ebben az általános részben lehet meghatározni az elkészített helyzetértékelés alapján az intézmény sajátosságaihoz illeszkedő főbb gyermekvédelmi célokat, mint például azt, hogy a tevékenység középpontjában az általános gyermekvédelmi prevenció álljon; vagy a nagyszámú HH és HHH családból érkező tanuló intenzív támogatása; vagy a lemorzsolódás csökkentése az okok felderítésével és intenzív támogatás nyújtásával; vagy a veszélyeztetett tanulókkal való intenzív foglalkozás és az iskolai hiányzások csökkentése stb.

4. Fő feladatok meghatározása

A fentiekben meghatározott gyermekvédelmi célok eléréséhez szükséges feladatok kitűzése és az ezekhez kapcsolódó időtávok meghatározása történik ebben a részben. Célszerű csak keretjellegű időtávokat meghatározni, és rögzíteni az ezekhez kapcsolódó általános és konkrét felelősségi köröket és kompetenciákat. Érdemes elkülöníteni a különböző típusú feladatokat, mint például költségvetési feladatok, irányítói, szervezői, megvalósítói feladatok. Példaként - a teljesség igénye nélkül - néhány lehetséges feladatcsoportot említve:

- intézményi struktúra fejlesztéséhez kapcsolódó feladatok
- tanulókkal való kapcsolatok fejlesztéséhez kapcsolódó feladatok
- családokkal való kapcsolatok fejlesztéséhez kapcsolódó feladatok
- gyermekvédelmi szempontból kiemelt gyermekekkel való foglalkozás fejlesztése
- társintézményekkel való kapcsolatok fejlesztése
- jelzőrendszeri működés fejlesztéséhez kapcsolódó feladatok
- humánerőforrás fejlesztéshez kapcsolódó feladatok
- prevenciós tevékenység fejlesztésével összefüggő feladatok
- infrastruktúra fejlesztése

5. Megvalósítási terv/program kidolgozása

Ebben a részben történik ez előbbieken megfogalmazott fő feladatok konkrét kivitelezésének megtervezése, részfeladatokra bontása. Ugyanakkor figyeljünk arra, hogy ez a rész nem éves munkaterv, hanem 2-3-4 évre szóló program – tehát itt inkább a keretek, felelőségek meghatározásáról van szó, semmint egy konkrét tanév feladatairól.

Mivel-kivel? Milyen feltételek szükségesek a megvalósításhoz; tárgyi, személyi, szervezeti kérdések; kapcsolatok-kapcsolatrendszerek; személyi felelősök megjelölése; gyermekvédelmi team tagjai, feladatai, a team működésének alapelvei.

Hogyan? Milyen módszerekkel, tevékenységekkel tervezik a gyermekvédelmi stratégia megvalósítását.

Gyermekvédelmi protokoll készítés: Ki kinek jelez, hogyan történik a jelzés, határidők; gyermekvédelmi adatlapok kialakítása; esetmegbeszélések rendje, forgatókönyve; hiányzásokkal kapcsolatos eljárás; fegyelmi ügyek kezelése - tekintettel a gyermekvédelmi, gyermekjogi szempontokra. (A gyermekvédelmi protokoll lehet a stratégia egy önálló fejezete vagy annak melléklete, de épp így lehet teljesen önálló dokumentum is.)

Szabadidős programkínálat; prevenciós programok kínálata; pályázatok és megvalósításuk; feladatok – felelősségek; kapcsolatrendszer kialakítása és működtetése, külső- és belső együttműködések kiépítése, szülői kapcsolatrendszerek.

Mikor? Itt kell a főbb határidőket rögzíteni.

Várható hatások? Milyen hatásokat várunk a stratégia megvalósításától rövid, közép és hosszútávon; melyek azok a mutatók, amelyek alakulását figyelni fogjuk a következő években.

6. A gyermekvédelmi stratégia értékelése, minőségbiztosítás

Közhely, de minden stratégia értékét az adja, hogy mit sikerül megvalósítani belőle. Ahhoz, hogy ezt a majdani értékelést elvégezhessük, már a stratégia elkészítése során ki kell jelölnünk azokat a mutatókat, szempontokat, amelyek mentén az értékelés majd elvégezhető és reális lesz.

Ehhez adnánk néhány javaslatot:

- Milyen rendszerességgel fogja az intézmény értékelni a stratégia megvalósulását ill. a szükséges módosításokat. Köztes és záró értékelés tervezett ideje.
- Az értékelés szempontjai
- A stratégia közvetlen hatásai a gyermekekre
- A stratégia közvetett hatásai a gyermekekre
- Hatások az intézmény egészére - a testületre és a szülői közösségre
- Eredményességi mutatók, a mérések eszközei, gyakorisága
- Fenntartói értékelés rendje

7. Fenntartói jóváhagyás

Végül, de nem utolsó sorban nagyon fontosnak tartjuk, hogy a tantestület által elfogadott gyermekvédelmi stratégiát a fenntartó jóváhagyja. Ezzel jelzi ugyanis a fenntartó azt, hogy a stratégiával, annak céljaival, feladatmeghatározásaival egyetért és megvalósítását támogatja – ami nem mellékesen azt is jelenti, hogy a megvalósítás anyagi fedezetének rá eső részét is biztosítani fogja.

Végezetül szeretnénk hangsúlyozni, hogy a gyermekvédelmi stratégia elkészítésének a fentiekben bemutatott vázlata természetesen nem az egyetlen és kizárólagos elérési út. Minden intézmény a helyi sajátosságaihoz igazodóan készíti el saját stratégiáját, bővítheti vagy szűkítheti azt. A lényeg, hogy egy olyan dokumentum készüljön, amely a realitásokhoz igazodik és hozzájárul ahhoz, hogy az óvoda, iskola – mint szervezet – tudatosabban, hatékonyabban működjön a veszélyeztetettség megelőzése és megszüntetése érdekében.

A gyermekvédelmi protokoll

A gyermekvédelmi stratégiával ellentétben az intézmény gyermekvédelmi protokollja egy konkrét eljárásrendet fogalmaz meg, amely a gyermekvédelmi stratégiára épülve fogalmazza meg, hogy kinek, mikor, milyen feladatai vannak, milyenek az eljárások, hogyan oszlanak meg a felelősségek, mik a határidők stb.

Miért szükséges a protokoll?

- Röviden összefoglalja a gyakorlati gyermekvédelmi tevékenység szempontjából lényeges információkat
- Vezérfonalat ad a tevékenységet végzők számára ahhoz, hogy mit kell csinálni, mi az, ami számonkérhető, ellenőrizhető
- Ellenőrzések során egy mérce, amihez viszonyítható a tevékenység eredményessége, az esetleges mulasztások
- Fejlesztések során kiindulópont a helyzetértékeléshez, tervezéshez
- A szervezet többi munkatársa számára is elérhető, megismerhető; a belső együttműködés feltétele és segítője
- Külső együttműködő szervezetek számára átláthatóvá, megismerhetővé teszi az intézmény gyermekvédelmi működését

Mi az, amit megítélésünk szerint a gyermekvédelmi protokollnak feltétlenül tartalmaznia kell?

- Ki az, aki a gyermekvédelmi tevékenység felelőse, gazdája az intézményben
- Gyermekvédelmi felelős, gyermekvédelmi team, a gyermekvédelmi munkát támogató egyéb kollegák
- A gyermekvédelmi team működésének rendszere
- Mi a feladata gyermekvédelmi probléma vagy annak gyanúja esetén az osztályban tanító pedagógusoknak és az osztályfőnököknek
- Mi az iskolán belüli jelzés rendszere, ki kinek jelez
- Milyen formában történik az intézményen belüli jelzés, szükséges-e írásos dokumentálás vagy sem, ki kapja a jelzést: gyermekvédelmi felelős, gyermekvédelmi team tagja, intézményvezető
- Ki dönt arról és milyen határidővel, hogy az iskolán belül milyen segítséget kapjon a gyermek, esetleg a család
- Milyen visszajelzést kap a problémát jelző pedagógus, osztályfőnök arról, hogy mi történik a gyermekkel

- Iskolán belüli esetmegbeszélést ki kezdeményezhet, ki hívja össze és mi az esetmegbeszélés rendje
- Ki a felelős az igazolatlan hiányzások esetében a szülők, a gyermekjóléti szolgálat és a szabálysértési hatóság felé teendő jelzésért
- Ki dönt arról, hogy szükséges-e jelzést tenni a gyermekjóléti szolgálat, esetleg valamelyik hatóság felé
- Ki készíti el ebben az esetben a jelzőlapot, ki továbbítja azt és ki lesz az adott esetben a kontaktszemély a gyermekjóléti felé
- Ki dönt arról, hogy ki vesz részt a gyermekjóléti szolgálat által szervezett esetmegbeszéléseken és egyéb szakmai rendezvényeken
- Ki képviselheti az intézményt a gyermekjóléti megbeszéléseken, tanácskozásokon
- Ki vezeti és gyermekvédelmi szempontból ki értékeli az olyan nyilvántartásokat, mint pl. az igazolatlan hiányzások, a HH és HHH gyermekek, a veszélyeztetettek, a korai iskolaelhagyás kockázatának kitettek, a védelembe vett gyermekek stb. adatai
- Ki, milyen rend szerint tájékoztatja a gyermekeket, a szülőket az iskolai gyermekvédelem rendszeréről, a gyermekvédelemért felelős munkatárs(ak) elérhetőségétől
- Ki a felelős a gyermekvédelmi statisztikák elkészítéséért
- Mi a rendje a pedagógiai vélemény elkészítésének, ha erre külső szervezettől érkezik felkérés
- Gyermekek érintő fegyelmi ügyben a gyermekvédelmi felelős bevonásának rendje, szabályai
- Családlátogatás esetében milyen rend szerint vesz ebben részt a gyermekvédelmi felelős/gyermekevédelmi team tagja

A fenti szempontokon kívül természetesen nagyon sok mindenre kitérhet még az intézményi gyermekvédelmi protokoll,²² ez az adott óvoda, iskola, kollégium testületétől, a gyermekvédelmi stratégiától függ. A lényeg mindig az, hogy világos és egyértelmű szabályozás szülessen arról, hogy milyen munkamegosztásban, milyen kötelezettségekkel, felelősséggel végzik a gyermekvédelmi munkát az intézmény munkatársai annak érdekében, hogy egyetlen gyermek esete se sikkadjon el, és minden gyermek időben megkapja azt a segítséget, amire szüksége van.

---

²² Fényi Gyula Jezsuita Gimnázium és Kollégium gyermekvédelmi dokumentumai [Ifjúságvédelem - Fényi Gyula Jezsuita Gimnázium és Kollégium, PowerPoint bemutató \(katped.hu\)](#)
[PROTOKOLL a CSGYejo által mukodtetett eszlelo es jelzorendszer foly.pdf \(szocialisportal.hu\)](#)
 Pannonhalmi Bencés Gimnázium Védelmi Csoport szabályzata [Gyermekevédelem | Pannonhalmi Bencés Gimnázium \(phbences.hu\)](#)

Katolikus egyházi gyermekvédelem – vázlatok

Szentes Judit

Bevezető

A katolikus egyházi iskolák szerepe a katolikus egyház gyermekvédelmi területén kiemelt jelentőségű. Az itt megvalósuló gyermekvédelem szervezeti szinten is pótolhatatlan és minta értékű lehet a többi, nem ennyire formális nevelési színtér számára: pl. plébániai ifjúsági és gyermekcsoportokkal való munka, cserkészet és más egyházhoz szorosan kötődő ifjúságot elérő mozgalmak, hittantáborok és szabadidős tevékenységek, amelyeket egyházi csoport, intézmény stb. szervez.

A katolikus iskolák gyermekvédelmi rendje az állam által a köznevelési és szakképzési intézmények számára törvényekben előírt rend mellett a Katolikus Egyház ide vonatkozó rendelkezéseivel egészül ki. Ez a rend mindig szem előtt tartja a hatályos állami rendelkezéseket, ezekkel nem kerülhet ellentmondásba, hanem ezeket egészíti ki a Katolikus Egyház saját szabályzataival, ajánlásaival és szempontjaival. Alábbiakban a gyermekvédelemnek csak a katolikus intézményekre vonatkozó sajátlagos szabályozásáról lesz szó.

A katolikus egyházi gyermekvédelem – vázlatok, ahogy a címéből is látszik, nem kíván egy, a témát teljességében kimerítő szakmai anyag lenni. Célja, hogy a projekt és a benne mentorként, intézményi gyermekvédelmi munkatársként, segítő szakemberként részt vevő szereplők a számukra fontos és releváns ismereteket elő tudják ebből a rendelkezésre bocsájtott anyagból hívni, illetve kitekintést nyerjenek elsősorban a lábjegyzetekben megadott részletezések segítségével

Alapelvek - keresztény emberkép

A gyermekvédelem katolikus tanítás szerinti alapelvei közül csak a legfontosabbakra, és azok egyházi tanításban gyökerező forrásaira térünk itt ki. A gyermekről alkotott kép a keresztény emberképen alapul, ami magában integrálja az egyház emberi méltóságról és a bibliai emberképből nyert ismereteit. Az egyház tanításában: a patrisztikus atyáktól az egyház szociális

tanítását tárgyaló legújabb enciklikákig ez a biblikus szemlélet erősödik és mélyül el. Az egyház modernkori tanításából emelünk ki néhány elemet a teljeség igénye nélkül.²³

Isten képe és hasonlatossága

Az ember teremtett voltából fakadó méltóságának szentírási forrásai már az Ószövetség első lapjain megjelennek. Az ember Isten képére és hasonlatosságára teremtett lény, aki feladatot kap, hogy nevet adjon minden más teremtenynek, valamint művelje és óvja a reábízott teremtett világot.²⁴ Az Újszövetségi Szentírás Jézus példája nyomán a legelesettebb ember méltóságára is figyel. Jézust a bűnösök, vámosok, kitaszítottak barátjának nevezi, ami az akkori farizeusok szemében botrány, számunkra a remény jele.²⁵

Az élet Isten ajándéka

*„Az ember élete Istentől jön, az Ő ajándéka, az Ő képmása és lábnyoma, az Ő eleven lelkében való részesedés. Ennek az életnek éppen ezért Isten az egyetlen ura: az ember nem rendelkezhet fölötte”*²⁶. Ebből következően különös figyelemmel van az Egyház a megfogant élet tiszteletére^{27,28}, ezért a gyermekeket és sérülékeny felnőtteket ért bántalmazások tekintetében is az emberi méltóság tisztelete és a sebek gyógyítása a kiemelt feladat.²⁹

Emberi méltóság témájának részletezése, kifejtése és megerősítése – a XIX. sz. óta megjelent legfontosabb enciklikák és központi témájuk³⁰

- *Rerum novarum* – XII. Leo 1891.; Témája: a munka, a magántulajdon, az egyénre és az államra háruló feladatok, a munkavállalók védelme
- *Quadragesimo anno* – XI. Pius 1931.; Témája: az egyén és az állam viszonya a szabadság, és a szubszidiaritás összefüggésében

²³További szempontok olvashatók: <https://gyermekvedelem.szerzetesek.hu/sites/default/files/2020-07/Szerzetesi%20Gyermekv%C3%A9delmi%20Szolg%C3%A1lat%20%C3%A9s%20Bejelent%C5%91%20Oldal.pdf>

²⁴ld. pl. Lk 3, 12; Mt 11,19

²⁵Ter 1-2 fejezet

²⁶II. János Pál pápa: *Evangelium Vitae*, Az élet evangéliuma kezdetű enciklikája, 39.

²⁷II. János Pál pápa: *Familiaris Consortio* kezdetű apostoli buzdítása: „A gyerekekről való gondoskodás tehát már születése előtt, fogantatása első pillanatától kezdve, s a gyermek- és ifjúkoron végig az emberek közötti kapcsolat alapvető megmutatkozása. Éppen ezért a harmadik évezred küszöbén mi jobbat lehetne kívánni az összes nemzeteknek, minden embernek és a világ valamennyi gyermekének, mint azt a szebb jövődőt, amikor majd teljesen megvalósul az ember jogainak tiszteletben tartása?” (II. János Pál pápa: *Familiaris Consortio*, 26.)

²⁸II. János Pál pápa az ENSZ általános ülésén mondott beszéde 1979. X. 2-án

²⁹ld. részletesen <https://gyermekvedelem.szerzetesek.hu/>

³⁰<https://www.karizmatikus.hu/hitvedelem/vatikani-dokumentumok/423-papai-enciklikak.html>

- *Pacem in terris* – XXIII. János 1963.; Témája: az ember egyetemes érdeke a béke megszilárdítása a földön
- *Populorum progressio* – VI. Pál 1967.; Témája: az ember fejlődése, vágyai, feladatai a javak és a munka méltósága összefüggésében, az emberi segítség fejlesztésének szükségessége: különösen a gyengék és a kiszolgáltatottak felé
- *Humanae Vitae* – VI. Pál 1968.; Témája: a megfogant élettel való keresztény bánásmód szempontjai, helyes születésszabályozás témája
- *Octogesima adveniens* – II. János Pál 1981.; Témája: az új társadalmi problémák vázolása és kihívásai különösen a fiatal nemzedék számára
- *Laborem exercens* – II. János Pál 1987.; Témája: a munka és az ember kapcsolata, a helyes értékrend kialakítása és a személy méltósága összefüggésében
- *Mulieris dignitatem* – II. János Pál 1988.; Témája: az egyetemes emberi méltóságon belül a női méltóság és hivatás témáját elemzi az 1988-as Mária év alkalmából
- *Sollicitudo rei socialis* - II. János Pál 1991.; Témája: a kor kihívásai, a fejlődés és az emberi méltóság megélésének gátjai; a munkanélküliség, az eladósodás, a lakáshiány, a kelet- nyugat szembenállás, a fegyverkereskedelem, a terrorizmus
- *Centesimus annus* – II. János Pál 1991.; Témája: a magántulajdon és az egyetemes javak rendeltetése
- *Evangelium Vitae* - II. János Pál 1995.; Témája: az emberi élet minden körülmények közötti sérthetetlensége
- *Caritas in veritate* – XVI. Benedek 2009.; Témája: az ember teljes értékű fejlődése
- *Laudato Si* – Ferenc 2015.; Témája: az ember Isten és a természet viszonyában nyeri el teremtett mivolta teljes méltóságát; az ember lehetősége és feladata a kapott természeti javak védelme
- *Fratelli Tutti* - Ferenc 2020.; Témája: az ember méltósága csak a másik emberrel való testvéri kapcsolatában bontakozhat ki a maga teljességében.

Összefoglalva: Az emberi méltóság mindazon értékek összességét jelöli, amelyek az embernek minden tulajdonságától, életállapotától, helyzetétől, származásától, fejlettségi szintjétől, műveltségétől, tulajdonától stb. függetlenül a sajátja. Az egyház tanítása széleskörűen kiterjed ezen értékek védelmére. Az emberi méltóság az a megbecsülés és tisztelet, mely minden egyes embernek kijár személy volta miatt.

A gyermek léte, mint ajándék

Katolikus egyház Katekizmusa³¹ szerint

A katolikus egyház tanításában kezdettől fogva az élet tisztelete, a gyermek létének ajándék volta jelenik meg. Ez a tanítás már az ószövetségi zsidó hagyománytól fogva jelentős. Ahogy az emberi élet teljes tartamára vonatkozik az élet védelme, ld. az aktív eutanázia elutasítása³², úgy a megfogant élet tisztelete és védelme a gyermek fogantatása pillanatától kezdődik.³³ A gyermek és a szülő jogait és kötelességeit a KEK mindkét szereplőre vonatkoztatva részletesen tárgyalja³⁴.

'Familiaris consortio'

Ez az apostoli buzdítás a családról szól. II. János Pál pápa az egész egyház számára írta ezt, és főbb fejezetei kapcsolódnak a gyermek létének ajándék mivoltához.³⁵

'Boldogabb családokért'

A magyar egyházban a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia körlevele a házasságról és a családról a hívekhez és minden jóakarató emberhez szól. A magyarországi helyzet vizsgálata mellett fontos irányadó szempontokat ad a gyermekhez, mint ajándékhoz való viszonyban.³⁶

Gyógyíthatatlan gyermekek jogainak chartája

Kitekintésként megemlítjük, hogy a gyermekek speciális csoportjainak élethez való jogaira kitérnek egyes egyházi dokumentumok. A közelmúltban született meg a fenti charta, ami megfogalmazza, hogy a gyógyíthatatlan beteg gyermekek és családjaik gondozása és támogatása az emberség és a keresztény élet sarokköve.³⁷

³¹ továbbiakban KEK

³² KEK 2276 Különös tiszteletet igényelnek azok, akiknek élete fogyatékos vagy meggyengült. A beteg vagy fogyatékos személyeket támogatni kell, hogy a lehetőségekhez képest normális életet élhessenek. 2277 Bármilyen legyen is indítéka vagy eszköze, a közvetlen eutanázia azt jelenti, hogy a fogyatékos, beteg vagy halál közelében lévő személyek életének véget vetnek. Ez erkölcsileg elfogadhatatlan.

³³ KEK 2270 Az emberi életet fogantatása pillanatától feltételek nélkül tisztelni és védeni kell. Az emberi lény személyi jogait létének első pillanatától fogva el kell ismerni, ezek közé tartozik minden ártatlan lény sérthetetlen joga az élethez. 2274 Mivel a magzattal fogantatása pillanatától kezdve személyként kell bánni...

³⁴ KEK 2214-2220 és 2221-2233

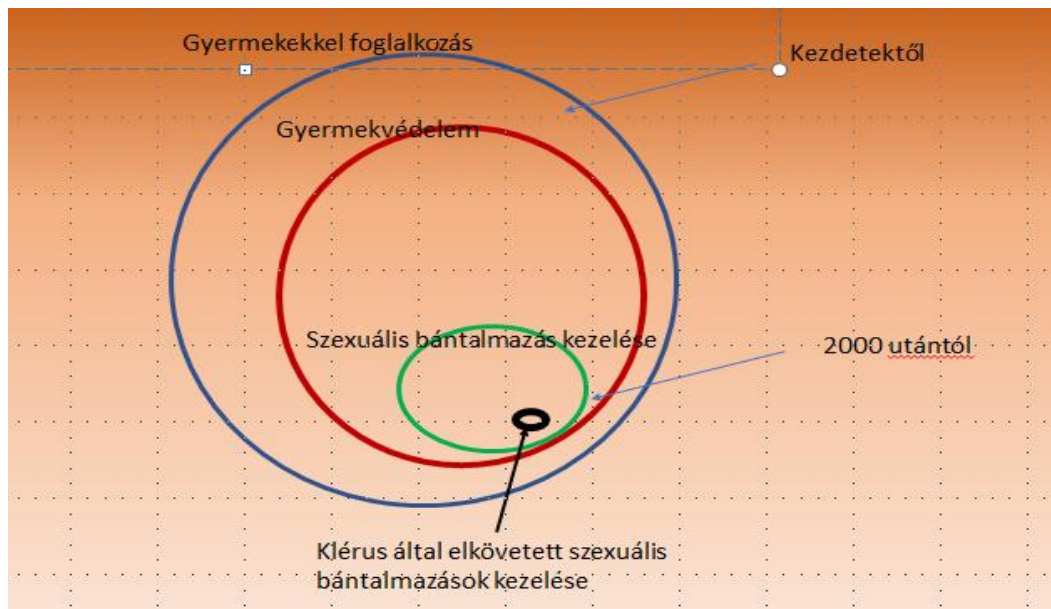
³⁵ Familiaris consortio teljes online változata: <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=202#FC70> különös tekintettel a 17., 28., 36-38. pontok

³⁶ Boldogabb családokért teljes online változat: <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=157> különös tekintettel a 1.3.2. rész (42- 50. pontok) ; 3.3. rész (112- 117. pontok);

³⁷ A charta bemutatása: <https://www.vaticannews.va/hu/vatikan/news/2018-06/bemutattak-a-gyogyithatatlan-gyermekek-jogainak-chartajat.html>

Kapcsolódás az általános (állami) gyermekvédelemhez

A katolikus egyház gyermekhez kapcsolódó munkájának része a gyermekvédelem, ami a teljes ellátotti kört érinti. A gyermekek nagy körének egy kisebb, speciális része az, ahol gyermekvédelmi feladatok miatt (pl. családon belüli bántalmazás, drogfogyasztás stb.) az egyház kötelékében dolgozó felnőttek be kell avatkoznia, azaz jelzést tenni. Az intervenció területén belül is még kisebb rész, ahol az egyházhoz tartozó személy az, aki veszélyezteti a gyermeket, így mind az áldozat, mind az elkövető az egyházi rendszerhez tartozik. Meg kell jegyezni, hogy az összes eset kb. 1%-a az, amikor ez a klérus által elkövetett szexuális bántalmazást jelenti (ld. 1. ábra). Mivel ennek ténye súlyos kérdéseket vet fel, az egyházi gyermekvédelmi szabályozások és protokollok erre minden esetben kitérnek, fókuszálnak. Ezeket a későbbiekben részletesen bemutatjuk.

1. ábra: a gyermekvédelem feladatai az egyházban

Fontosabb fogalmak, elvek és szempontok a katolikus gyermekvédelemben

Zéró tolerancia fogalma

Az egyházi szóhasználat ezt a fogalmat a New York-i polgármester kifejezéséből vette át, aki azt fejezte ki ezzel, hogy a várost teljesen meg kell tisztítani az utcai bűncselekményektől. Ennek a radikális fordulatnak a kifejezését használta Ferenc pápa 2013-ban a klérus

megtisztulása kapcsán, de e folyamat már jóval előbb megkezdődött. A zéró tolerancia jelentése több területre vonatkozik.³⁸

A legfontosabb és először előkerülő jelentés és következménye

Semmilyen visszaélés nem tolerálható, azaz kiskorúakat érő, klérus által elkövetett szexuális bántalmazást minden esetben ítélet és szankció követ. Meg kell jegyezni azonban, hogy itt a jelenkor pápáinak hangsúlya elsősorban nem az elkövetők büntetésén van, hanem azon, hogy azt a gonoszsgot, amit a kiskorúak bántalmazása jelent, meg kell szüntetni – függetlenül bármely pap egyéni életszentségétől vagy annak hiányától. Zéró tolerancia inkább irányadó alapfogalom semmint egyszerű, egyszeri cselekvés. Két alapvető irányra kell rámutatni ebből a szempontból:

- **prevenció:** szabályok, protokollok, képzés (bevezető és folyamatos papi és szerzetesi továbbképzés) stb. által világossá tenni a problémát; struktúrák létrehozása, biztonságos környezet teremtése által kizárni e bűncselekmény elkövetésének lehetőségét; standardok rendszeres felülvizsgálata;
- **intervenció:** konkrét cselekvés, lelkipásztori gondoskodás az áldozatokról és családjukról, az ügyek kivizsgálása, szankciók foganatosítása a kánonjog szerint, az állami hatóságokkal való együttműködés, pszichológiai és lelki segítség az elkövetők számára.

E két alapvető irány meghatározza a zéró tolerancia alapjelentését:

- nem tolerálható semmilyen kiskorúak és sérülékeny felnőttek ellen elkövetett szexuális abúzus az egyházban;
- nem engedhető meg, hogy akár egyetlen klerikus is kiskorúak és sérülékeny felnőttek ellen szexuális abúzust kövessen el;
- nem engedhető meg, hogy az áldozatokat vagy családjukat bármilyen hátrány vagy további szenvedés érje a bántalmazás ténye vagy kezelése miatt;
- nem engedhető meg, hogy az egyházi hatóságok ne megfelelő választ adjanak a kiskorúak és sérülékeny felnőttek ellen elkövetett szexuális abúzusra.³⁹

³⁸ Mario Medina Balam: Zero tolerance; in Safeguarding, CCP Róma, 2018 p.158

³⁹ Mario Medina Balam: Zero tolerance; in Safeguarding, CCP Róma, 2018 p.169

Az áldozat elsősége

Az egyház gyermekvédelmi szempontjai között az első, hogy az áldozat érdekei legyenek az elsők. Ez meg kell jelenjen a prevenció és az intervenció során. A prevenció során lényeges szempont, hogy az egyház tanulni akar az áldozatoktól, valamint nem a gyermekre akarja terhelni a felelősséget, ezért a biztonságos kultúra és tér kialakítására törekszik. A prevenció során fontos, hogy nem elég felvilágosítani, alapelvekkel ellátni, támogatni a gyermekeket, hanem az életkori, pszicho-szociális és egyéb felmerülő szempontok figyelembevételével kell eljárni. Ezek szem előtt tartása segíthet az áldozathibáztatás elkerülésében, amit feltétlenül el kell kerülni.

Az intervenció során az egyházi szervek a kivizsgálás teljes folyamata során támogatják az áldozatot, ennek konkrét protokollját a helyi gyermekvédelmi szolgálatok dolgozzák ki. Így kerülhető el a már bántalmazást elszenvedett gyermek rendszerszintű újrabántalmazása.

Sérülékeny felnőtt fogalma

Az egyházi kifejezések között megjelenik a gyermekek, azaz kiskorúak mellett a sérülékeny felnőttek fogalma is. A fogalom konkrét definiálását a *Vos estis lux mundi motu proprio* tartalmazza, ennek értelmezése és megértése folyamatos. Elsősorban ide tartoznak azok a személyek, akik emberi méltóságának tisztelete tartósan sérülékeny, akár életkoruk, akár állapotuk miatt: pl. idősotthonok lakói, fogyatékossgal élők, pszichiátriai betegek stb.⁴⁰ Másodsorban a fogalom további értelmezése kapcsán ide tartoznak azok a személyek is, akik konkrét helyen, helyzetben, időben sérülékenyek. Itt gondolhatunk azokra, akik valamilyen tekintély befolyása, hatalma alatt vannak átmenetileg, pl. seminaristák, szerzetesi képzésben levők, lelkipásztorok, gyónók, stb.; akik időlegesen szabadságukban, cselekmények megértésében és megítélésében korlátozottak, ide értve akár az ellenük elkövetett bántalmazás tényét is, pl. párkapcsolati, családon belüli bántalmazás áldozatai stb.⁴¹ E fogalom bevezetése azért fontos, mert az egyház szándékát jelzi, hogy mindennemű bántalmazás elkerülése és az emberi méltóság megőrzése érdekében az élet minden területén kiáll.

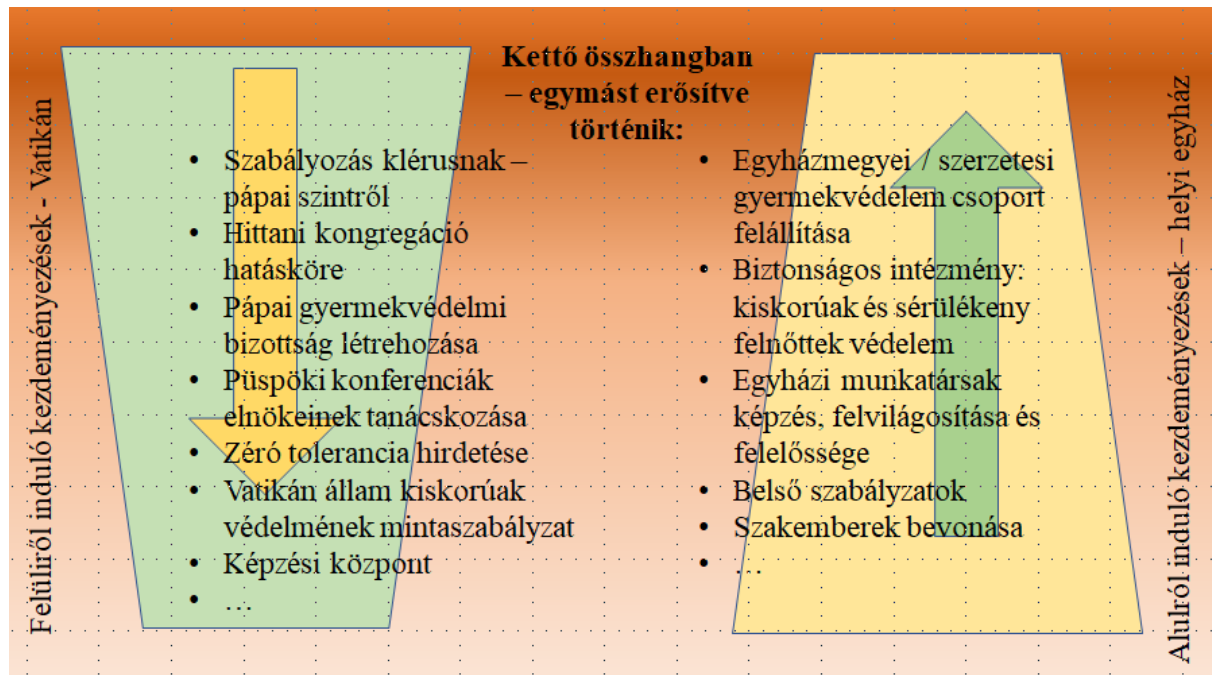
⁴⁰ „az a személy, aki beteg, fizikailag vagy pszichésen korlátozott, vagy személyes szabadságától meg van fosztva, ami által ténylegesen akár alkalmilag, a felfogás és az akarás képességében, de legalábbis a sérelem elleni ellenállás képességében korlátozott” Vos estis lux mundi 2§ b.

⁴¹ ld. részletesebben: Vademecum

https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20200716_vademecum-casi-abuso_en.html

A gyermekvédelmi rendszer kétirányú fejlődése az egyházban:

Az egyházi gyermekvédelem rendszerének fejlődése két irányú folyamat, melyek erősítik egymást. A hierarchia felől, a legmagasabb szintről rendelkezések, képzések támogatják, de fontos, hogy ez a helyi egyház szintjén is gyakorlatra talál. Itt a megyéspüspökök által létrehozott gyermekvédelmi szolgálatok, munkatársak számára megalkotott protokollok, helyi szakemberek és képzések mind e két irányú fejlődés erősítését segítik.

A bevonás és a felelősség elve

Az intézmény és annak közössége akkor biztonságos, ha a közösség tagjai a működés szabályaival azonosulnak, azokat részleteiben ismerik, sajátjuknak tekintik, és felelősséget vállalnak értük olyannyira, hogy szükség esetén alakításukban is részt vállalnak. Ezért szükséges a belső szabályzatok kialakításánál és rendszeres felülvizsgálatánál az érintett gyermekekkel és felnőttekkel történő konzultáció, amely segíti helyzetük megértését és előmozdítja a tőlük elvárható mértékű felelősségvállalást a közösség biztonságos működésében.⁴²

Gyermekvédelmi bizottság kompetenciája és feladata

Ferenc pápa 2019-ben elrendelte, hogy valamennyi egyházmegyének a bejelentések kezelésére egy vagy több állandó rendszert kell felállítania, amely állandó, nyitott és mindenki számára

⁴² „Titeket is kérlek, legyetek e változás főszereplői... ne erkélyről nézzétek az életet, vessétek bele magatokat!”
Christus Vivit – Ferenc pápa apostoli buzdítása, 2019. március 25, 174

könnyen hozzáférhető. Ez megvalósulhat egy külön egyházi hivatal felállítása által is⁴³. Ebből következően a gyermekvédelmi szolgálatok tagjait és a hozzájuk szakmailag kapcsolódó személyeket a megyéspüspök nevezi ki, hagyja jóvá, hatáskörüket és felelősségüket ő határozza meg. A szervezet elsődleges feladata, hogy az egyházi személyek által gyermekek és sérülékeny felnőttek sérelmére elkövetett cselekményeket kivizsgálja.⁴⁴ 2023. március 25-től a „Vos estis lux mundi” motu proprio formában kiadott apostoli levél új változata érvényes, és április 30-án lép hatályba. Hatályon kívül helyezi a megelőző, 2019. májusi változatot, de a fenti rendszert és annak fontosságát érintetlenül hagyja, megerősíti.

Egyházi gyermekvédelem jövőképe – biztonságos iskola, biztonságos környezet

Az egyházi gyermekvédelem egyik leghangsúlyosabb területe a katolikus nevelési intézmények köre. A protokollok és szabályozások által az intervenció szabályozásán túl kiemelt feladat a megelőzés: a biztonságos és intézményi környezet megteremtése. Ennek fontosságát az is igazolja, hogy a bántalmazás megelőzésének elsődleges lehetősége a cselekmény elkövetésének ellehetetlenítése. Ezért a katolikus intézménynek kiemelt feladata, hogy saját eljárását, működését, az esetleges hibák felderítésének és kijavításának módját transzparensé tegye, ezáltal biztonságos intézményi kultúrát alakítson ki, valamint támogassa, kísérje és arra segítse a sérülékeny személyt, gyermeket, hogy egyre inkább képes legyen a kiszolgáltatott helyzetekben tudatosan cselekedni, lehetőleg már a legkisebb visszaélést is kivédeni, vagy ehhez segítséget kérni. Ennek szükségességét és megvalósítását részletezi: Prof. Gabriel S. Dy-Liacco: Áldozattan és a kapcsolati biztonság modellje⁴⁵

Vatikáni megnyilatkozások a klérus által elkövetett kiskorúakat és sérülékeny felnőtteket érintő szexuális bántalmazás témában

Róma, érzékelve a gyermekvédelem fontosságát és az egyház testében okozott botrányokat, különösen a klérus által kiskorúak ellen elkövetett és/vagy eltussolt szexuális bántalmazásokat, a 2000-es év óta többször és határozottan lépett fel. Ezeknek két iránya van, a már megtörtént esetek kezelése és az azokkal kapcsolatos eljárások foganatosítása, valamint minden eszközzel

⁴³ Vos estis lux mundi 2§ <https://www.gyermekevedelembp.hu/wp-content/uploads/2019/09/Vos-estis-lux-mundi-Motu-Proprio.pdf>

⁴⁴ E cselekménynek pontos meghatározás Vos estis lux mundi 1 cikkely 1§ a és b pontok; az eljárás szempontjai ugyanott: 4 és 5 cikkelyek

⁴⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=HmWy1slr8M&t=625s>

megelőzni és biztonságos helyzetet teremteni, hogy ne fordulhassanak elő hasonló esetek a jövőben.

„Vos estis lux mundi” apostoli levél és kapcsolódó dokumentumok

Ferenc pápa „*Vos estis lux mundi*” apostoli levele motu proprio formájában 2019. május 9-én jelent meg.⁴⁶ 2023. március 25-től ennek az apostoli levélnek új változata érvényes, és április 30-án lépett hatályba. A „*Ti vagytok a világ világossága*” apostoli levél témája, hogy minden hívő arra kapott meghívást, hogy a szentség, az egység és az erény útján járjon, hogy életükben és felebarátaikhoz fűződő kapcsolatukban konkrét tanúságot tegyenek a Krisztusba vetett hitükről. A szexuális visszaélés bűncselekményei sértik Urunkat, testi, pszichés és lelki károkat okoznak az áldozatoknak és megsebzik a hívek közösségét. Azért, hogy ezen jelenség többé semmilyen formában ne fordulhasson elő, szükséges a szív mély és folyamatos megtérése, amelyet konkrét és hatékony tetteknek kell hitelesíteniük.

A rendelkezés célja, hogy megelőzze és megakadályozza az Egyházon belüli szexuális visszaéléseket a kiskorúakkal és kiszolgáltatott személyekkel szemben. A Szentatya új szabályozást vezet be a zaklatás és az erőszak jelzésére, illetve annak érdekében, hogy a püspökök és a szerzetesi előljárók számot adjanak működésükről. Ezentúl kötelező lesz a visszaéléseket jelenteni, és minden egyházmegyében lehetővé kell tenni, hogy mindenki jelezhesse az ilyen eseteket.

A pápai rendelkezés olyan újító elemeket tartalmaz, amelyek a Szentszék és az egyházmegyék közti jobb együttműködést szolgálják. Egy éven belül minden egyházmegye köteles tartós és mindenki számára hozzáférhető rendszert létrehozni, ahol jelezhetik a szexuális visszaéléseket, illetve azok elhallgatását. A motu proprio emellett kötelez minden papot, férfi és női szerzetest, hogy jelezze az illetékes egyházi előljáróknak a tudomására jutott abúzusokat.⁴⁷

A motu proprio születését megelőzte valamennyi püspökkari konferencia elnökeinek, a katolikus keleti egyházak vezetőinek, a szerzetes-előljárók képviselőinek, a római kúria és a bíborosi tanács tagjainak részvételével történő, 2019. február 21-24. közötti vatikáni tanácskozás.⁴⁸ A motu proprio megújítását a kipróbálás szakasza és a kiértékelése előzte meg. A két apostoli levél között történt változtatások kiegészítések.

⁴⁶ Teljes dokumentum: <https://katolikus.hu/dokumentumtar/4142>

⁴⁷ Részletes elemzés magyarul : <https://www.magyarokurir.hu/ferenc-papa/-ti-vagytok-vilag-vilagossaga-ferenc-papa-motu-proprioja-az-egyhazon-beluli-visszaelesek-ellen>; <https://www.vaticannews.va/hu/papa/news/2019-05/ferenc-papa-motu-proprioja-a-szexuális-visszaelesek-ellen.html>

⁴⁸ Ferenc pápa szavai a megbeszélés résztvevőikhez angolul <http://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2019/february/documents/papa->

A püspök és szerzeteselőjárók felelősségen túl azoknak a világi hívőknek is kiemelt szerepet tulajdonít, akik nemzetközi társulások vezetői.

Pontosítja a kiszolgáltatott felnőtt fogalmát. A bántalmazás bejelentésénél érintett személyek védelmét egyaránt kiterjeszti „a magát sértettnek valló személyre és a tanúkra” is.

Vatikán állami normák a gyermekvédelem érdekében - három törvény

Alig egy hónappal a gyermekvédelmi tanácskozás után, 2019 márciusában a Vatikán állam területén életbe léptettek három törvényt, amelyek a kiskorúak védelmét kívánják szolgálni.⁴⁹

A dokumentumok elsődlegesen a kiskorúak és a sérülékeny személyek védelmére, az őket érintő bűntettek megelőzésére irányulnak. Emellett új előírásokat fogalmaznak meg a visszaélések jelentésére vonatkozó kötelezettségről, az áldozatokkal és családtagjaikkal való törődésről, az elkövetők pozíciójukból való elmozdításáról és a visszaélést elkövetők bíróság elé állításáról. Levelében a pápa elismeri a megvádolt személy jogát az igazságos és pártatlan eljáráshoz, beleértve az ártatlanság vélelmezését, a jogrendet és az ítélet arányosságát.

- Vaticani Jog No. CCXCVII A kiskorúak és sebezhető személyek védelméről⁵⁰
- Muto proprio a kiskorúak és sebezhető személyek védelméről⁵¹
- A vatikáni helynökség iránymutatása a kiskorúak és sebezhető személyek védelméről⁵²

McCarrick-jelentés: fájdalmas fejezet, amelyből tanul az egyház

A Szentszék 2020. november 10-én közzétette a klerikus állapotától megfosztott volt washingtoni bíboros érsek esetéről készült jelentést. A korábbi időszakban ilyen magas szintű egyházfővel kapcsolatos részletes dokumentáció nem jelent még meg. A dokumentumot a transzparencia, a felelősségvállalás és a zero tolerance jegyében tették nyilvánossá.⁵³

[francesco_20190224_incontro-protezioneminori-chiusura.html](https://www.vatican.va/content/francesco/it/events/event.dir.html/content/vaticanevents/it/2019/2/21/protezione-minori.html); kivonat magyarul <https://www.magyarkurir.hu/hirek/ferenc-papa-kiskoruak-vedelmeben-konkret-es-hatekony-intezkedeseket-kell-hoznunk> ; Ferenc pápa záróbeszéde magyarul <https://www.magyarkurir.hu/ferenc-papa/exkluziv-ferenc-papa-zarobeszede-kiskoruak-vedelmerol-szolo-puspoki-tanacskozason>; Tanácskozás dokumentumai olasz/angol nyelven: https://www.vatican.va/content/francesco/en/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20190326_latutela-deiminori.html

⁴⁹Részletes leírás <https://www.magyarkurir.hu/hirek/ferenc-papa-harom-uj-torvenyt-hozott-gyermekvedelemre-vatikanban>

⁵⁰https://www.vatican.va/resources/resources_protezioneminori-legge297_20190326_en.html

⁵¹https://www.vatican.va/content/francesco/en/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20190326_latutela-deiminori.html

⁵²https://www.vatican.va/resources/resources_protezioneminori-lineeguida_20190326_en.html

⁵³<https://www.vaticannews.va/hu/vatikan/news/2020-11/vatikan-mccarrick-jelentes-egyhazi-szexualis-visszaelesek-usa.html>

Szentatya beszéde a kiskorúak védelmével foglalkozó pápai bizottság plenáris ülése tagjaihoz

Ferenc pápa: A visszaélések mindnyájunkat megsebeznek, a jóvátétel időszakát éljük. A beszéd lényege és időszerűsége okai:

- A bizottság a Hittani Dikasztérium alatt működik.
- Figyelem felhívása mulasztás bűneire, ha nem tettünk eleget a gyermekek védelmében.
- Területek: Az egyházmegyének a plébániákon és a szemináriumban folyó mindennapi életétől a katekéták, tanárok és más lelkipásztori munkatársak képzéséig a kiskorúak és a kiszolgáltatott személyek védelmének mindenki számára normává kell válnia; és ebben a vonatkozásban – a szerzetesi és apostoli életben – a klauzúras novíciának ugyanazokhoz a szolgálati szándékokhoz [normákhoz] kell tartania magát, mint az idős szerzetestestvérnek, aki egy életen át tanította a fiatalokat.
- Normák kialakítása: Mindenki méltóságának tiszteletben tartása, helyes viselkedés és egészséges életmód – ezeknek az elveknek egyetemes normává kell válniuk. Az Egyház összes szolgálattevőjének ezen elvek szerint kell szolgálnia a hívőket, a szolgálattevőket pedig tisztelettel és méltósággal kell kezelnie annak, aki a közösséget vezeti.

Bocsánatkérések

A megsebzett áldozatok trauma előtti állapotát semmi nem hozza vissza, viszont az elkövetők helyett az egyház nevében kimondott bocsánatkérés segíti a sebek gyógyulását, elköteleződési szándékot mutat a megelőzés irányában.

2014. július 7-én „*Bocsánatot kérek tőletek és sírok értetek*” – mondta a Szentatya, amikor szentmisét mutatott be, ahol jelen volt hat személy, akik ellen a klérus tagjai követtek el szexuális visszaélést.⁵⁴

Ferenc pápa különös hangsúlyt helyezett erre a 2019-es gyermekvédelmi konferencián elhangzó beszédeiben is.⁵⁵

További fontos megnyilatkozások a 2000 – 2019 közötti évekből

2000., Boston Globe – Spotlight film egyházi reakciója: „*Az Oscar-díjat nyert Spotlight című film cselekménye érdekes és nem katolikusellenes, mert hangot ad a hívek rémületének és mély*

⁵⁴ <https://www.magyarokurir.hu/hirek/ferenc-papa-bocsanatot-kerek-toletek-es-sirok-ertetek-0707>

⁵⁵ Beszéd és további megnyilatkozások: <https://katolikus.hu/gyermekevedelem/>

fájdalmának a szörnyű valóság felismerése láttán” – olvasható a L’Osservatore Romano február 29-ei cikkében.⁵⁶

Az Egyházban 2001-ben Szent II. János Pál pápa Sacramentorum sanctitatis tutela kezdetű motu propriójának rendelkezése közvetlenül a Hittani Kongregáció hatáskörébe utalta ezeket a súlyos büntetteket.⁵⁷ Ezt a dokumentumot másik 15 felhívás és levél követte e pápa regnálása alatt.

2010 májusában XVI. Benedek pápa naprakész formában megújította a Sacramentorum sanctitatis tutela kezdetű motu proprióját Normae de gravioribus delictis⁵⁸ címmel, amely a Hittani Kongregáció számára fenntartott legsúlyosabb bűncselekmények normáit tartalmazza.

2011-ben erre alapozva a Hittani Kongregáció körlevelet jelentetett meg, amely segíteni hivatott a helyi püspöki konferenciákat a kiskorúak sérelmére klerikusok által elkövetett szexuális visszaélések kezelésére vonatkozó iránymutatások kidolgozásában.

Ferenc pápa folytatta az elődök által megkezdett munkát. Többek között Kiskorúak védelmével foglalkozó Pápai Bizottságról szóló körlevelet⁵⁹ bocsátott ki a püspöki konferenciák elnökeihez, valamint a Megszentelt Élet Intézményei és az Apostoli Élet Társaságai számára. (2015. február 2.). Szentatyánk hangsúlyozta: minden erőfeszítést meg kíván tenni, hogy a Hittani Kongregáció által 2011-ben kiadott körlevél valamennyi részegyházban teljesen megvalósuljon.

2016-ban Federico Lombardi SJ volt szentszéki szóvivő jegyzetet írt Pell bíborosnak az ausztrál királyi bizottság előtt tett tanúvallomása és a Spotlight című film Oscar-díja kapcsán.⁶⁰

A kiskorúak védelmének ügyét Ferenc pápa a 2014-es leirata és a 2019-es gyermekvédelmi vatikáni tanácskozás közötti időben sokféle módon és formában támogatta.

2018. Levél Isten népének (teljes fordítás)

„Ha az egyik tag szenved, valamennyi tag együtt szenved vele” (1Kor 12,26). Erősen visszhangzanak szívemben Szent Pálnak ezek a szavai, amikor ismételten megállapítom, hogy sok kiskorúnak kellett szenvednie szexuális, hatalommal és mások érzésvilágával való visszaélést, melyeket jelentős számú klerikus és megszentelt személy követett el. Olyan

⁵⁶ <https://www.magyarokurir.hu/hirek/a-vatikani-napilap-irasa-spotlight-cimu-filmrol>

⁵⁷ http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/motu_proprio/documents/hf_jp-ii_motu-proprio_20020110_sacramentorum-sanctitatis-tutela.html

⁵⁸ http://www.vatican.va/resources/resources_norme_en.html

⁵⁹ http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20110503_abuso-minori_en.html

⁶⁰ <https://www.magyarokurir.hu/hirek/federico-lombardi-jegyzete-kiskoruakkal-szemben-elkovetett-visszaelesekről>

bűncselekményről van szó, amely fájdalmasan mély és legyengítő sebeket okoz mindenekelőtt az áldozatokban, de családtagjaikban és az egész közösségben is, legyen valaki hívő vagy nem hívő. A múltra tekintve kijelenthetjük, hogy sosem lesz elegendő az, amit annak érdekében teszünk, hogy bocsánatot kérjünk és megpróbáljuk jóvátenni az okozott kárt. A jövőre tekintve kijelenthetjük, hogy sosem lesz kevés mindaz, amit egy olyan kultúra kialakításának érdekében teszünk, amely nemcsak azt képes elérni, hogy ilyen helyzetek ne ismétlődjenek meg, hanem azt is, hogy ne legyen lehetőség eltussolásukra és folytatólagos előállításukra. Az áldozatok és családtagjaik fájdalma a mi fájdalmunk is, ezért sürgősen újból ki kell jelentenünk elkötelezettségünket a kiskorúak és a sebezhető helyzetben lévő felnőttek védelmének biztosítása mellett.

1. Ha az egyik tag szenved

Az utóbbi napokban közzétettek egy jelentést, amely legalább ezer olyan személy tapasztalatát mutatja be, akik papok által elkövetett, szexuális, hatalommal és érzésvilággal való visszaélések áldozatai voltak egy hetven esztendő átforduló időszakban. Jóllehet kijelenthető, hogy az esetek túlnyomó része a múltban történt, ugyanakkor az idő előrehaladtával megismertük sok áldozat fájdalmát, és azt látjuk, hogy a sebek sosem gyógyulnak be, és arra köteleznek minket, hogy erélyesen elítéljük ezeket a szörnyű bűntetteket és minden erőfeszítést megtegyünk a halálos kultúra gyökeres kiirtására. A sebek „sosem évülnek el”! Ezeknek az áldozatoknak a fájdalma égbe szálló kiáltás, amely megéri a lelket, és amelyet hosszú időn át figyelmen kívül hagytak, eltussoltak vagy elhallgattattak. De kiáltásuk erősebb minden intézkedésnél, mely próbálta azt elhallgattatni, vagy olyan döntésekkel próbálta megoldani, amelyek bűnrészességgel növelték a helyzet súlyosságát. Ezt a kiáltást azonban meghallgatta az Úr, és ismételten nyilvánvalóvá tette, hogy kiknek az oldalán akar állni. Mária hálaéneke nem téved, és háttérzeneként hallatszik a történelem folyamán, mert az Úr megemlékezik atyáinknak tett ígérteréről: „Szétszórta a szívükben gőgösöket; a hatalmasokat ledöntötte trónjukról, a megalázottakat viszont felemelte; az éhezöket ellátta javakkal, de üres kézzel küldte el a bővelkedőket” (Lk 1,51–53); és szégyenkezünk, amikor tudatosodik bennünk, hogy életmódunkkal megcáfoltuk és megcáfoljuk azt, amit ajkunkkal kimondunk.

Szégyenkezve és töredelmesen beismerjük, hogy mint egyházi közösség nem tudtunk ott állni, ahol állnunk kellett volna, hogy nem ismertük fel a sok ember életében okozott kár mértékét és súlyosságát, és nem cselekedtünk időben. Elhanyagoltuk és magukra hagytuk a kicsinyeket. Azonosulok Joseph Ratzinger szavaival, aki bíborosként a 2005-ös nagypéntekre írt keresztút szövegében a sok áldozat fájdalmas kiáltásához kapcsolódott, és erélyesen mondta: „Mennyi

szenny van az Egyházban, és éppen azok között, akiknek a papságban egészen őhozzá kellene tartozniuk! Mennyi gőg és önelégültség! [...] A tanítványok árulása, testének és vérének méltatlan vétele bizonyára a Megváltó legégetőbb fájdalma, amely szívének közepébe talál. Nem tehetünk mást, mint hogy szívünk mélyéből hozzá kiáltunk: Kyrie, eleison – Urunk, ments meg minket! (vö. Mt 8,25)” (Kilencedik állomás).

2. Valamennyi tag együtt szenved vele

A történetek mértéke és nagysága megköveteli, hogy valamennyien és közösségileg magunkra vállaljuk ezt a tényt. Jóllehet fontos és szükséges minden megtérési folyamatban a történetek tudatosítása, ez önmagában nem elegendő. Ma arra kaptunk felszólítást, hogy mint Isten népe vállaljuk magunkra a testben és lélekben megsérült testvéreink fájdalmát. Ha a múltban a mulasztás válhatott válaszdási formává, ma azt akarjuk, hogy a szolidaritás váljon – a szó legnagyobb követelményeket támasztó és legmélyebb értelmében – a mai és jövőbeli történelmünk alakítási módjává, olyan közegben, amelyben a konfliktusok, a feszültségek és főleg a bármilyen visszaélést elszenvedő áldozatok kinyújtott kézre találnak, mely védelmezi és megszabadítja őket fájdalomtól. [1] Ez a szolidaritás megkívánja tőlünk, hogy felemeljük szavunkat minden ellen, ami veszélyeztethetné bárki személyének épségét. Ennek a szolidaritásnak a nevében harcolnunk kell a romlottság minden fajtája, különösen a spirituális romlottság ellen „mert az egyfajta kényelmes és önelégült vakság, amelyben végül minden megengedettnek látszik: a csalás, a rágalom, az önzés és az önösség számos rejtett formája, mert »a sátán is a világosság angyalának tettei magát« (2Kor 11,14)” [2]. Szent Pál apostol arra szólít minket, hogy szenvedjünk együtt azzal, aki szenved, ami a legjobb ellenszer arra a törekvésre, hogy továbbra is újratermeljük magunk között Káin szavait: „Netán én vagyok az őrzője testvéremnek?” (Ter 4,9).

Ismerem, mekkora erőfeszítést tettek és mekkora munkát végeztek a világ számos részén azoknak a szükséges eszközöknek a biztosítására és azoknak az intézkedéseknek a meghozatalára, amelyek biztonságot nyújtanak a gyermekeknek, a sebezhető felnőtteknek, és védik épségüket; hasonlóképpen ismerem a „zéró toleranciának” és az említett bűncselekmények elkövetői vagy eltussolói elszámoltathatósági módjainak elterjedését. Késlekedtünk ezeknek az oly szükséges rendelkezéseknek és megtorló intézkedéseknek az alkalmazásával, de bizakodom, hogy ezek mind a jelenben, mind a jövőben segítenek majd, hogy a védelem nagyobb kultúráját tudjuk biztosítani.

Ezekhez az erőfeszítésekhez kapcsolódva minden megkeresztelt személynek éreznie kell, hogy részese az Egyház és a társadalom átalakításának, amelyre oly nagyon rászorulunk. Ez az

átalakító munka egyéni és közösségi megtérést igényel, és segíteni fog minket, hogy ugyanabba az irányba tudjunk nézni, amelybe az Úr néz. Szent II. János Pál így szeretne mondani: „Ha valóban Krisztus szemléléséből indultunk ki, akkor főként azoknak az arcán kell tudnunk felfedezni őt, akikkel ő maga akart azonosulni”. [3] Meg kell tanulnunk arra nézni, amerre az Úr néz, ott állni, ahol az Úr akarja, hogy álljunk, meg kell változtatnunk szívünket az ő jelenlétében. E cél elérésében segítségünkre lesz az ima és a bűnbánat. Isten egész hívő, szent népét az ima és a böjt bűnbánati gyakorlatára hívom, az Úr parancsa szerint, [4] amely felébreszti lelkiismeretünket, felkelti szolidaritásunkat és elkötelezettségünket a védelemnek, valamint a visszaélés minden fajtájával és formájával szemben kimondott „soha többé”-nek a kultúrájáért.

Lehetetlen elképzelni megtérést az Egyház cselekvési módjában, ha abban nem vesz részt tevékenyen mindenki, aki Isten népéhez tartozik. Mi több: valahányszor megpróbáltuk kiszorítani, elhallgattatni, figyelmen kívül hagyni, elitesz csoportokra szűkíteni Isten népét, olyan közösségeket, programokat alkottunk, olyan teológiai döntéseket hoztunk, olyan lelkiségeket és struktúrákat hoztunk létre, amelyek gyökértelenek, emlékezet, arc, test s végeredményben élet nélküliek. [5] Ez világosan megmutatkozik az Egyházban gyakorolt tekintély torz felfogásában – igen általános ez számos közösségben, ahol szexuális, hatalommal és érzésvilággal való visszaélések történtek –, ez pedig a klerikalizmus, az a magatartásforma, amely „nemcsak semmibe veszi a keresztények személyiségét, hanem igyekszik csökkenteni és aláértékelni a keresztségi kegyelmet is, amelyet a Szentlélek a ránk bízott emberek szívébe helyezett” [6]. A klerikalizmus, melyet akár maguk a papok, akár a világi hívők mozdítanak elő, szakadást támaszt az Egyház testében, amely sok olyan bajt okoz és segít fenntartani, amelyek ellen ma felemeljük szavunkat. A visszaélésre nemet mondani azt jelenti, hogy határozottan nemet mondunk a klerikalizmus minden formájára.

Mindig hasznunkra válik emlékezetünkbe idézni, hogy az Úr „az üdvtörténetben egy népet üdvözített. Nem létezik teljes önazonosság néphez tartozás nélkül. Ezért senki sem egymagában, elszigetelt egyénként üdvözl. Isten az emberi közösséget alkotó személyes kapcsolatok szövetét szemmel tartva vonz magához bennünket: Isten népi dinamikába, egy nép dinamikájába akart belépni.” [7] Ezért az egyetlen rendelkezésünkre álló mód, hogy erre a sokak életét megkeserítő rosszra válaszolni tudjunk, az, hogy olyan feladatként éljük ezt meg, amely valamennyiünket bevon, és Isten népeként valamennyiünkre tartozik. Ez a tudat, hogy tudniillik egy nép és egy közös történelem részének érezzük magunkat, lehetővé teszi, hogy elismerjük bűneinket és a múlt bűneit, nyitottan a bűnbánatra, engedve, hogy megújuljunk

belülről. Bármit is teszünk a visszaélés kultúrájának gyökerestől való kitépéséért közösségeinkből, ha ebben nem vesz részt tevékenyen az Egyház összes tagja, akkor nem sikerül beindítani azokat a dinamikákat, amelyek az egészséges és tényleges átalakuláshoz szükségesek. A böjt és az ima bűnbánati dimenziója segít minket, hogy Isten népeként az Úr elé és sérült testvéreink elé álljunk bűnösökként, akik bocsánatért esedeznek, a szegyenkezés és a megtérés kegyelméért könyörögnek, és így olyan intézkedéseket dolgoznak ki, amelyek az evangéliummal összhangban lévő dinamizmusokat indítanak el. Mert „valahányszor igyekszünk visszatérni a forráshoz és megpróbáljuk visszanyerni az evangélium eredeti frissességét, új utak, kreatív módszerek, más kifejezési formák, beszédesebb jelek és a mai világ számára megújult jelentésű szavak tárulnak fel” [8].

Elengedhetetlen, hogy Egyházként fájdalommal és szegyenkezve el tudjuk ismerni és el tudjuk ítélni a megszentelt személyek, klerikusok és mindazon további emberek által elkövetett szörnyűségeket, akiknek a legsebezhetőbbek őrzése és megvédése volt a feladatuk. Kérjünk bocsánatot saját bűneinkért és a mások által elkövetett bűnökért. A bűn tudatosítása segít, hogy elismerjük a múltban elkövetett hibákat, bűncselekményeket, az okozott sebeket, és lehetővé teszi, hogy a jelenben jobban és elkötelezettebben megnyíljunk az újbóli megtérés útja előtt.

Ugyanakkor a bűnbánat és az ima fogékonyabbá is teszi szemünket és szívünket mások szenvedésére, és segít legyőzni a hataloméhséget és a birtoklási vágyat, melyek sokszor az említett bajok gyökerénél állnak. A böjt és az ima nyissa meg fülünket a gyermekek, a fiatalok és a fogyatékkal élők csendes fájdalmára! Olyan böjtre van szükségünk, amely felkelti bennünk az igazságosság utáni éhséget és szomjúságot, továbbá segít, hogy igazságban járjunk, és az igazságszolgáltatás szükséges eszközeit is igénybe vegyük. Olyan böjtre van szükségünk, amely felráz minket, és segít, hogy elköteleződjünk igazságban és szeretetben minden jóakarátú emberrel és általában a társadalommal amellet, hogy harcolni fogunk a szexuális, hatalommal és érzésvilággal való mindenfajta visszaélés ellen.

Ily módon ki tudjuk nyilvánítani azt a hivatást, amelyre mindannyian meghívást kaptunk, hogy tudniillik „az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberi nem egységének jele és eszköze” [9] legyünk.

„Ha az egyik tag szenved, valamennyi tag együtt szenved vele”, tanított minket Szent Pál. Az imádkozó és böjtölő magatartással egyénileg és közösségileg is összhangba kerülhetünk ezzel a buzdítással, hogy növekedjenek közöttünk az együttérzés, az igazságosság, a megelőzés és a jóvátétel ajándékai. Mária ott tudott állni Fia keresztségének lábánál. Nem akármilyen módon tette ezt, hanem szilárdan talpon és a kereszttel mellet állt. Ezzel a testtartással kifejezi azt is, hogy

miként áll az életben. Amikor megtapasztaljuk a vigasztalanságot, melyet ezek az egyházi bajok okoznak, jó, ha Máriával együtt „jobban kitartunk az imádságban” [10], és igyekszünk növekedni az Egyház iránti szeretetben és hűségben. Ő, az első női tanítvány mindnyájunknak megtanítja, hogyan kell viselkednünk az ártatlan ember szenvedését látva: nem elmenekülve és nem kishitűen! Máriára nézni azt jelenti, hogy megtanuljuk felfedezni, hogyan és hol kell állnia Krisztus tanítványának.

A Szentlélek adja meg nekünk a megtérés kegyelmét és a belső kenetet, hogy ezeket a visszaélési bűncselekményeket látva ki tudjuk fejezni bűnbánatunkat és a bátor harc melletti döntésünket!

Vatikán, 2018. augusztus 20. Ferenc⁶¹

Szervezetek létrehozása: Kiskorúak védelmével foglalkozó Pápai Bizottság és Gyermekvédelmi Központ

Kiskorúak védelmével foglalkozó Pápai bizottság⁶²

A kardinálisok 2013 decemberi tanácskozása tanácsadó testület létrehozását javasolta, melynek célja, hogy bizottságként segítse a Szentatya törekvéseit a kiskorúak és a sérülékeny személyek védelmében. A javaslat elfogadását követően Sean O'Malley bíborost nevezte ki a Szentatya, hogy hozza létre a szervezetet.⁶³

A szervezet legfőbb feladata, hogy a Szentatya számára javaslatokat tegyen a kiskorúak minél hatékonyabb védelme érdekében. Emellett segíti a helyi egyházakat 2015 óta, hogy imanappal is támogassák ezt a munkát. A szervezet különböző képzési formákat kínál fel: egyházi vezetők számára, a vatikáni hivatalok számára, szakemberek továbbképzésére.

A bizottság további feladata, hogy iránymutatásokat adjon az egyházi vezetés elszámoltathatóságához a kiskorúak és a sérülékeny felnőttek szexuális zaklatásával kapcsolatos panaszok kezelésével kapcsolatban. Ehhez kapcsolódóan 2016 júniusában Ferenc pápa kiadta a „*Szerető anyaként*” motu proprio-t, miután a bizottsággal való konzultáció során

⁶¹ <https://www.magyarKurir.hu/hirek/-sebek-sosem-evulnek-el-ferenc-papa-levele-isten-nepehez>

⁶² https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_commissions/tutela-minori/index.htm

⁶³ 2014. március 22-én jelent meg a Ferenc pápa leirata, amely a bizottság feladatait és eljárásrendjét szabályozza. Ferenc pápa nyolc személyt nevezett ki a bizottság tagjává, akik különböző háttértapasztalatokkal rendelkeznek, nők, férfiak, civilek, klerikusok, szerzetesek. Ők vontak még be szerte a világról kilenc főt a bizottság munkájába. 2015-ben nyerte el végleges formáját a pápai bizottság, melynek három évre választott elnöke Sean O'Malley bíboros (2018-ban újabb három évre megerősített a kinevezése). 2018-tól új tagokkal bővült a bizottság, tizenhat gyermekvédelmi szakember is segíti a munkát. Az alapítása utáni négy év munkájának gyümölcsei: 240 továbbképzési, képzési rendezvény mind a hat kontinensen, amivel a helyi egyházaknak is segítséget nyújtott a szervezet, hogy tudatosítsa a kiskorúak ellen elkövetett szexuális bántalmazás problémáját.

arra látott rá, hogy mennyire fontos ez a kérdés a katolikusok számára ma, és hogy szükséges a világos eljárás azokban az esetekben, amikor püspököket gondatlansággal vádolnak felelősségük gyakorlása során.

Gyermekevédelmi Központ (IADC)

A Pápai Gergely Egyetem pszichológiai fakultásán jött létre a Gyermekevédelmi Központ, melynek célja a figyelemfelhívás, a megelőzés és képzés. A központ a képző és a tanácsadó testületeken kívül szoros együttműködésben van a korábban képzett szakemberekkel, támogatókkal, alapítványokkal.⁶⁴

Magas szintű egyházi megnyilatkozások a témában

Generális szerzetesi előljárók konferenciája UIG / UISG

2019 februárjában, a vatikáni gyermekevédelmi konferencia előtt a Szerzetesrendi Vezetők Nemzetközi Uniója nyilatkozatot jelentetett meg, amelyben elismerik, hogy korábban nem megfelelő próbálkozások történtek az ügyek kezelésére, és szégyenteljes módon többen nem értették meg az okozott fájdalmak mértékét. A legőszintébb bocsánatkérésüket és sajnálatukat fejezik ki emiatt.⁶⁵

Egyes érintett országok megnyilatkozásaiból

2019 májusában a lengyelországi visszaéléseket bemutató dokumentumfilmre reagálva a lengyel püspökök bocsánatot kértek a kiskorúakkal szembeni visszaéléseikért.⁶⁶

---

⁶⁴ <https://iadc.unigre.it/history/> A központ 2012-ben jött létre Ulm-ban, majd 2012-2014 között Münchenben működött. 2015-ben Rómába költözött. 2016-tól diploma kurzusokat is indít, valamint már egyetemi szintű végzettséggel rendelkező személyek továbbképzésében vesz részt, olasz, spanyol és angol nyelven. 2018-tól licencia kiadására is van lehetősége ezen a szakirányon. Az egyetemi központ fő profilja a képzés: blended learning, MA és PhD formákban. Emellett a tudományos és teológiai kutatásokban is részt vesz, mint a gyermekek méltósága a világban. Valamint gyermekevédelmi konferenciákat szervez és előadásokat tart szerte a világon. A központ az alábbi továbbképzési szempontokat ajánlja az egyházban gyermekevédelemmel foglalkozók számára: Szakkifejezések és definíciók a bántalmazás és a gondoskodás területén / Rizikó- és protektív faktorok / A szexuálisan bántalmazott embereken megfigyelhető jelek és indikátorok / Gyermekevédelmi egyházjog, normarendszer / Az elkövetők megértése gyermekevédelmi szempontból / Családon belüli gyermekbántalmazás és annak hatásai / Egyházi megelőzés a múltbéli események feldolgozásán keresztül / Szexuális internetfüggőség és médiaoktatás / Szenvedés és remény: a Kereszt és a Feltámadás jelentése / Interjú és dokumentáció kiskorúakat érintő kérdéseknél / A határok meghúzása és azok tiszteletben tartása a gyónásban / Jézus és a gyermekek: a szerető Isten képmásai / Figyelmeztető jelek: az elkövetők azonosítása, valamint a bántalmazás megelőzése témához / Öngondoskodás a segítő szakmabelieknek / Gondoskodás a családokról / Spirituális trauma, valamint az áldozatok és túlélők lelkipásztori gondozása

⁶⁵ <https://www.magyarokurir.hu/hirek/bocsanatot-kertek-szerzetesrendi-vezetok-szexuális-zaklatasok-aldozataitól>

⁶⁶ <https://www.magyarokurir.hu/hirek/a-lengyel-puspokok-megkoszontek-es-bocsanatkérésüket-fejezték-ki-gyermekbántalmazást>

2010 Anglia és Wales katolikus püspökei bocsánatot kértek az egyházban elkövetett szexuális visszaélések áldozataitól.⁶⁷

2009 Ír főpásztorok nyilatkozata a papok által gyermekek ellen elkövetett szexuális visszaélésekről.⁶⁸

Magyarországi megnyilatkozások

Magyar Katolikus Püspöki Konferencia megnyilatkozásaiból

MKPK-szintű elvárásokat fogalmaz meg az egyházi intézmények munkatársai felé az MKPK közleménye a gyermekvédelemről. Ebben az MKPK kifejezi, hogy az Egyházban és a társadalomban nem fogadja el és nem tolerálja a kiskorúak bántalmazását⁶⁹

2019. szeptember 4-én jelent meg „*Bocsánatot kérünk*” címmel a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia gyermekvédelmi közleménye, amit a „Vos estis...” muto proprio is inspirált. A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia kijelenti, hogy mindenütt, különösen pedig az Egyházban elfogadhatatlannak tartja és minden lehetséges eszközzel fellép a kiskorúak bántalmazása és a sérelmükre elkövetett szexuális visszaélések ellen. „*Sajnálattal és együttérzéssel vagyunk mindazok iránt, akik gyermekként sérelmet szenvedtek el. Imádkozunk az ilyen jóvátehetetlen cselekedetek áldozatainak lelki békéjéért, a sebek begyógyulásáért, és az elkövetők helyett bocsánatot kérünk.*”⁷⁰

Egyházmegyei szintű megnyilatkozások és elvárások

A MKPK-hoz tartozó valamennyi latin és bizánci rítusú egyházmegye létrehozta a saját gyermekvédelmi szolgálatát, amelyek segítséget és normát nyújtanak mind az egyházmegyei fenntartású intézményeknek mind az egyházmegye területén működő más egyházi fenntartású intézmények esetében. Egyházmegyenkénti lebontásban a gyermekvédelmi elvárások és segédanyagok a MKPK Titkársága által működtetett honlapon található meg.⁷¹

Szerzetesi intézmények

A Magyarország területén, szerzetesrendek által működtetett köznevelési intézmények számára érvényesek annak az egyházmegyenek a rendelkezései, ahol működnek, és a fenntartó

⁶⁷ <https://www.magyarkurir.hu/hirek/angol-puespoekoek-nyilatkozata-szexualis-visszaelesekről>

⁶⁸ <https://www.magyarkurir.hu/hirek/ir-fopasztorok-nyilatkozata-papok-altal-gyermekek-ellen-elkoevetett-szexualis-visszaelesekről>

⁶⁹ <https://katolikus.hu/cikk/az-mkpk-kozlemenye-54052949>

⁷⁰ <https://www.magyarkurir.hu/hirek/-bocsanatot-kerunk-magyar-katolikus-puspoki-konferencia-gyermekvedelmi-kozlemenye>

⁷¹ <https://katolikus.hu/gyermekvedelem/>

szerzetesrend elvárásai, jelentési kötelezettségei⁷². Ezek összehangolásával kapcsolatos kérdésekben az intézmény minden esetben a fenntartóhoz fordul.

---

⁷² <https://gyermekvedelem.szerzetesek.hu/>

Intézményi kommunikációs eljárásrend

Krúdy Tamás

A kommunikációról általában

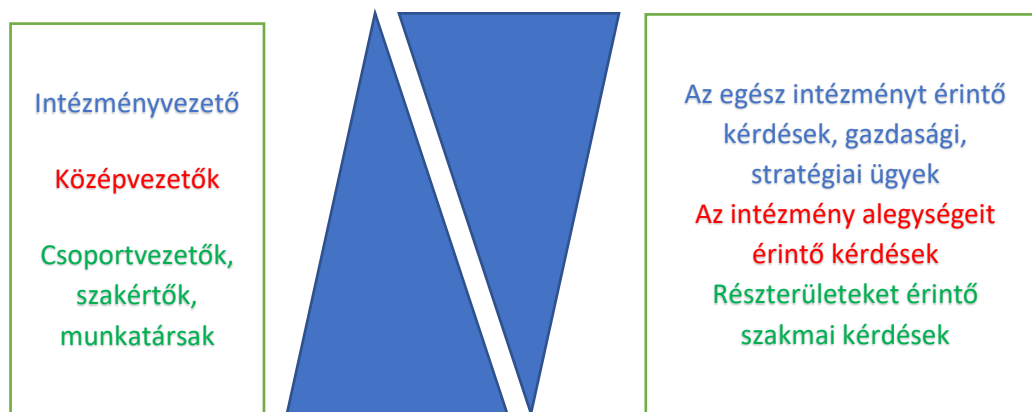
Bármilyen célú és bármilyen típusú kommunikációba kezdünk, nagyon fontos szem előtt tartani, hogy a kommunikáció célja mindig az adott célcsoport(ok) – legyen szó akár szervezeten kívülre vagy belülré irányuló kommunikációról – **minél teljesebb körű informálása**. Minden gyermekekkel foglalkozó intézmény alapvető érdeke, hogy a hozzá kapcsolódó diákok, szülők, pedagógusok, fenntartók, önkormányzatok stb. bizalmát fenntartsa, az intézmény jó hírét megőrizze, ami csak minél nyíltabb és őszintébb kommunikációval lehetséges. A kommunikáció nem a tények/információk elfedésére, hanem azok megismertetésére irányul, természetesen az adott információ „érzékenysége” a figyelembevételével. A kommunikáció tehát önmagában véve sohasem cél, hanem mindig eszköz, hogy valamit ismertessünk valakivel. Kommunikálni *valamit* lehet – sikert, tényt, intézkedést – ez a kommunikáció tárgya.

Mi számít nyilatkozattételnek?

Minden, az intézmény nevében az elektronikus és az írott sajtó képviselőinek **adott felvilágosítás nyilatkozatnak** minősül. Nyilatkozatnak kell tekinteni az iskolára és az ahhoz tartozó minden intézményre vonatkozó nyilvános fórumokon, közösségi médiában közzétett munkatársi kommenteket is.

Ki kommunikálhat, mit kommunikálhat? – Nyilatkozattételi protokoll

Az intézmény kommunikációját a **kommunikációs vezető** vagy a kommunikációval megbízott munkatárs végzi. Alapelv, hogy csak az nyilatkozhat vagy adhat bármilyen felvilágosítást az intézmény nevében, akik erre az intézmény kommunikációs vezetőjétől (vagy ha nincs ilyen, az intézményvezetőtől vagy más, erre illetékes személytől) engedélyt kapott. **Bármilyen megkeresés érkezzen a sajtó képviselői részéről, azt udvariasan, de határozottan a kommunikációs vezetőhöz** (vagy az ezzel megbízott munkatárshoz) **kell irányítani**. Az alábbi ábra azt mutatja meg, hogy ki milyen kérdésekben jogosult megszólalni:

A sikeres kommunikáció feltételei

Minden intézményben ki kell jelölni egy személyt, aki az intézmény kommunikációjáért felel. A legjobb, ha van **önálló kommunikációs vezető**. Ha ilyen alkalmazására nincs lehetőség, egy munkatársat kell kijelölni erre a feladatra. Alapértelmezetten a kommunikációs vezető/munkatárs az, aki az intézmény kommunikációját végzi. Ugyancsak szükséges felállítani egy **Intézményi Kommunikációs Tanácsot (IKT)**, amely a komolyabb belső, illetve külső érdeklődésre számot tartó ügyeket kezeli. (Javaslat az IKT tagjaira: igazgató; igazgató-helyettes(ek); senior pedagógus munkatárs; gyermekvédelmi szakember munkatárs; kommunikációs munkatárs; HR vezető; iskolapszichológus; a tágabban értelmezett IKT-ba megfontolandó lehet meghívni az SZMK elnököt, illetve a DÖK elnököt.) Ha az intézménynek a saját illetékességi körén túlmutató üggyel kell foglalkoznia, akkor az IKT-ba meg kell hívni az intézményi fenntartó képviselőjét, a kommunikációs vezetőt vagy más, akit a fenntartó delegál. Köznevelési intézmények esetében ugyanakkor helyesebb, ha a kommunikáció rendjét a fenntartóval egyeztetik és ennek során meghatározzák, hogy milyen kérdéseket kommunikál a fenntartó képviselője, és melyekben illetékes az óvoda/iskola kijelölt munkatársa. Amint az IKT összeállt, le kell osztani a feladatköröket, hogy ki melyik célcsoport (fenntartó; szülő; diákok; önkormányzat; rendőrség; sajtó; stb.) felé történő kommunikációért felelős. Az IKT feladata az adott kommunikációs **helyzet elemzése** után a **kommunikáció módjának** a meghatározása, a **kulcsüzenetek** megfogalmazása, egy esetleges **sajtóközlemény** megfogalmazása, a nyilvánosságra hozandó **információk és dokumentumok előkészítése**, továbbá **két szóvivő** kijelölése – az egyik, aki a diákok, szülők, munkatársak felé képviseli az iskolát, a másik pedig a média felé.

Kommunikál az óvoda, iskola

Minden intézmény jelenét és jövőjét az határozza meg, hogy mit gondolnak róla mindazok, akik kapcsolatban vannak vele. A befelé, a munkatársak felé, illetve a kifelé, a közvélemény felé történő kommunikáció alapvető fontosságúvá vált úgy a munkaerő, mint a diákok/szülők lojalitásának megtartása érdekében. Egy intézmény értékeiről, erősségeiről informálni kell azokat, akiknek ez számít. *„Nem elég jónak lenni, annak is kell látszani.”* A külső és a belső bizalmat növeli, ha az óvoda, iskola egységes értékrendet és véleményt képvisel adott kérdésekben, ezért nagyon fontos, hogy semmiféle kommunikáció nem történhet a kommunikációs vezető/munkatárs tudta és jóváhagyása nélkül.

Gyermekvédelem az óvodai, iskolai kommunikációban

A gyermekvédelemmel kapcsolatos minden kérdést ma a társadalom különleges érdeklődése övezi, ezért a kommunikációban is kiemelt szerepet kell kapnia. Ahogy magának a gyermekvédelemnek, úgy az ezzel kapcsolatos kommunikációnak is az áldozatok legteljesebb védelmét kell szem előtt tartania, nem feledkezve meg a vélt elkövető emberi méltóságáról és személyiségi jogairól sem. Minél szélesebb körben kommunikálni kell **minden**, az iskolában bevezetésre kerülő **gyermekvédelemmel kapcsolatos intézkedést**, mint például egy új gyermekvédelmi szakember kijelölését; új gyermekvédelmi protokoll elfogadását; gyermekvédelmi joggyakorlatok bevezetését; stb. Egy esetlegesen felmerülő abúzus vád minden esetben rendkívül súlyos ügynek számít, ami komoly bizalomvesztéssel járhat, ezért az ilyen ügyeket mindig a **kríziskommunikációs eljárásrend** keretében kell kezelni.

A kommunikáció különleges esete: kríziskommunikáció

- **Krízis definíciója a kommunikáció szempontjából:** olyan váratlan esemény, amely jelentősen ronthatja az intézmény megítélését
- **A kríziskommunikáció definíciója:** krízishelyzet esetén az intézmény részéről az érintettek, illetve a közvélemény informálására tett erőfeszítések. A kríziskommunikációt feltétlenül egyeztetni kell az intézmény fenntartójával, és az esetek jelentős részében a fenntartó a kommunikációs jogot magához is vonhatja. Ennek előnye, hogy ezzel egyrészt tehermentesíti az intézményt, amely így minden erőforrását a krízis kezelésére fordíthatja,

másrészt a fenntartónál sokszor jobbak a kommunikáció feltételei, mint magánál az intézménynél.

- **A kríziskommunikáció célja:** a lehető legteljesebb információszolgáltatás az érintettek és a közvélemény részére; a média munkájának elősegítése; az intézmény lehető legpozitívabb színben történő feltüntetése; az intézményt fenyegető negatív hatások minimalizálása; az intézményről folyó kommunikáció irányításának visszaszerzése (tematizálás)
- **A kríziskommunikáció stratégiája:** a krízis súlyossági szintjének a meghatározása; kommunikációban résztvevő minden szereplő alapos felkészítése; a kulcsüzenetek előkészítése és rendszeres felülvizsgálata; az iskola eddigi eredményeinek és jó hírének kiemelése; a krízis lehetséges kimeneteleinek felmérése, az ezekre adandó kommunikációs válaszok kidolgozása;
- **A kríziskommunikáció protokollja:** krízis team felállítása; értesítési rend kialakítása; nyilatkozattételi rend meghatározása; az érintettek célcsoportjainak meghatározása, a velük kapcsolatot tartó személy kijelölése; sajtóközlemény előkészítése; az iskola közösségi médiafelületeinek felügyelete, frissítése; médiafigyelés; kríziskommunikációs napló vezetése.

A kríziskommunikáció teljes folyamatát külön kríziskommunikációs eljárásrend tartalmazza.

AZ ÓVODAI – ISKOLAI GYERMEKVÉDELEM GYAKORLATA

Szerzők:

Csirke Kata

Csókay László

Fórián-Szabó Kinga

Galambos Szilvia

Mészárosné Nagy Angéla

Tóth Andrea

Zsarnóczai Judit

II. Az óvodai – iskolai gyermekvédelem gyakorlata

1. Gyermekvédelem az óvodában	97
Gyermekvédelmi feladatok az óvodában	97
A gyermekvédelmi felelős alapvető feladata	97
Az óvodai gyermekvédelem célja, célcsoportjai	98
Az óvodai gyermekvédelmi felelős személyes szociális szolgáltatásai	98
A szülőkkel, szülőknek végzett szociális csoportmunka leggyakoribb formái	99
Közösségi szociális munka	99
Szülőkkel való együttműködés	100
A munkatársakkal való együttműködés	100
A gyermekvédelmi felelős állandó feladatai	101
Bántalmazás, elhanyagolás jelei óvodáskorban	101
Nehézségek, dilemmák az óvodai gyermekvédelmi munkában	103
2. Iskolai gyermekvédelem – módszerek, feladatok	105
Az iskolai gyermekvédelem feladatai, módszerei, eszközei, keretek	105
Az iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenység területei	103
Iskolai gyermekvédelem, mint rendszerszemlélettel végzett tevékenység	112
3. Az iskolai gyermekvédelem gyakorlata	127
Bevezető	127
Törvényi szabályozás	128
Gyermekvédelem egységes fogalomrendszere	128
Gyermek- és ifjúságvédelmi feladatok az iskolában, óvodában	130
Iskolai/óvodai gyermekvédelem területei	134
Feladatok és felelősségek a gyermekvédelmi munkában	136
Gyermekvédelmi felelős szerepe	138
Felhasznált irodalom	140
A gyermekvédelmi munkát segítő művek	140
4. Problémafelismerés, pedagógiai eszközök az iskolai gyermekvédelemben	141

Gyermekvédelmi problémák felismerése, az okok felderítése	141
5. Konfliktuskezelés a pedagógiai gyakorlatban	145
A konfliktus fogalma, okai, helye a pedagógiai gyakorlatban	145
A konfliktuskezelési stílusok	146
A pedagógusszerep kérdései	147
A konfliktuskezelés asszertív módja.....	147
Az agresszió	148
A konfliktuskezelés jóvátételi (resztoratív) módja.....	152
6. Módszerek az iskolai/óvodai pedagógus közösségek problémakezelésében	153
Esetmegbeszélések lehetőségei iskolában, óvodában.....	153
Team megbeszélés lehetőségei iskolában, óvodában	153
5-5 perces módszer lehetőségei iskolában, óvodában	154
Rajzolásos módszer lehetőségei iskolában, óvodában.....	155
Szupervízió lehetőségei iskolában, óvodában.....	155
Általános érvényű szabályok esetmegbeszélés és szupervízió esetén.....	156
Mediáció	157
Felhasznált irodalom	158
7. Kiemelt kockázati területek, hátrányos helyzet	159
Hátrányos helyzet, halmozottan hátrányos helyzet.....	162
8. Prevenció a gyermekvédelemben	165
Bevezetés	165
Fogalmi meghatározás	165
Prevenció – megelőzés a gyermekek érdekében	165
A prevenció további értelmezése.....	167
Átfedés a prevenció típusai között	168
Iskolai szintén megvalósítható prevenció szintjei antiszociális viselkedés esetén.....	168
Óvodai szintén megvalósítható prevenció	170

Preventív programok az iskolában/óvodában	170
Melyek a hatékony programok, programelemek?	171
Módszerek	172
Irodalom.....	173
9. A gyermekvédelmi tevékenység monitorozása és értékelése	174
Fogalmi meghatározás	174
Értékelés és Monitoring	175

1. Gyermekvédelem az óvodában

Csirke Kata – Zsarnóczai Judit

Gyermekvédelmi feladatok az óvodában

Az óvoda közreműködik a gyermekek veszélyeztetettségének megelőzésében és megszüntetésében, ennek során együttműködik a Gyermekjóléti Szolgálattal, a gyermekvédelmi rendszerhez kapcsolódó feladatot ellátó más intézményekkel, hatóságokkal, hivatalos személyekkel. Abban az esetben, ha az óvoda a gyermeket veszélyeztető okokat pedagógiai eszközökkel nem tudja megszüntetni, akkor segítséget kér a Gyermekjóléti Szolgálat szakembereitől.

Az óvodában a vezető felel a gyermek- és ifjúságvédelmi feladatok megszervezéséért és ellátásáért, így feladatkörébe tartozik a gyermekvédelmi munka irányítása is.

Minden óvodapedagógusnak, pedagógiai asszisztensnek és dajkának munkaköri kötelessége, hogy eltérő mértékben ugyan, de közreműködjön a gyermekvédelmi feladatok ellátásában, a gyermekek fejlődését veszélyeztető körülmények megelőzésében, feltárásában, megszüntetésében. A feladat elsősorban az óvodapedagógusé, a pedagógiai asszisztens és a dajka inkább jelzőként, segítőként vesz részt ebben a feladatban.

A gyermekvédelmi felelős alapvető feladata

A gyermekvédelmi felelős a nevelőtestület tagjaként látja el a gyermekvédelmi munka koordinálását. Az intézmény vezetője bízta meg, ennek alapján végzi a gyermekvédelmi munka szervezését, irányítását, szükség szerint gyermekvédelmi ügyekben képviseli az óvodát. Konkrét gyermekkel kapcsolatos ügyek intézéséről folyamatosan tájékoztatja az óvoda vezetőjét és az óvodapedagógusokat. Feladatai közé tartozik a szülők tájékoztatása azokról a lehetőségekről, személyekről, amelyekhez problémáik megoldása érdekében fordulhatnak. Családlátogatásokat végez a veszélyeztető okok feltárása érdekében, ha szükséges, javaslatot tesz az intézményvezető számára a gyermekjóléti szolgálat vagy az illetékes hatóság értesítésére. Nyomon követi a szülők együttműködését a gyermekjóléti szolgálattal vagy más szolgáltatóval, beavatkozás esetén a hivatalos szervekkel. Elkészíti a nevelési év elején a

gyermekvédelmi munkatervet, tanév végén éves értékelést készít. Részt vesz a Családsegítő Szolgálat esetmegbeszélésein.

Az óvodai gyermekvédelem célja, célcsoportjai

Az óvodai szociális munka, gyermekvédelem célja a gyermekek és családjaik helyzetének megismerése, szükség esetén a gyermek érdekében történő beavatkozás, valamint a gyermekvédelmi célú prevenció. A prevenciós munka a kezdetektől jelen van a bölcsődei nevelők, bölcsődei gondozók, óvónők, óvodai gondozónők, a védőnő és a gyermekvédelmi felelős tevékenységében. Már az óvodás kort elérő bölcsődés gyermekek zökkenőmentes óvodai beilleszkedését is segítheti ezeknek a szakembereknek az együttműködése, bevonva ebbe az érintett családokat.

Célcsoportok

Az óvodai gyermekvédelem elsődleges célcsoportját a gyermekek, a szülők, a családok jelentik. Korlátozott mértékben, de ide sorolhatjuk a nagyszülőket vagy olyan közeli rokonokat is, akik a szülők felhatalmazása alapján a gyermeket hozzák-viszik az óvodába/óvodából, vagy jogszabályi felhatalmazás alapján ellátják a gyermek gyámságát.

Másodlagos célcsoportot jelentenek az óvodában dolgozó szakemberek, akik a gyermekvédelmi felelős stratégiai partnerei is: legyen szó minden szakemberről, akik gyermekkel, szülővel, családdal bármilyen minőségben az óvoda keretein belül érintkezésbe kerül.

Az óvodai gyermekvédelmi felelős személyes szociális szolgáltatásai

Információk átadása: Naprakész, ellenőrzött információk ellátásokról, szolgáltatásokról, elérhetőségekről – tágabb értelemben véve mindenfajta szociális információs szolgáltatás.

Tanácsadás: A hozzá forduló szülő, család problémájára adott rövid, szakmai válasz. Fontos szempont, hogy a gyermekvédelmi felelős hitelességét egyrészt szakmai ismeretei, kompetenciái, másrészt az empátia, a kellő figyelem és türelem biztosítja.

Konzultáció: A tanácsadás folytatása, amikor több alkalommal is kapcsolatban áll a szülővel. Megállapodást köt, melynek meghatározó eleme a kölcsönösség és az önkéntesség elvén alapul.

Családlátogatás: Otthonában keresi fel a szülőt, családot. Ez egyrészt a család előzetes beleegyezésével történhet, másrészt eleve szakmai döntést igényel, hogy mi indokolja a család felkeresését.

Kísérés, mentorálás: Részt vállal a konzultációkon, családlátogatásokon közösen megbeszélte feladatok teljesítésében.

Közvetítés: Szülő és szakember, ill. bármilyen intézmény közötti konfliktusok, problémás helyzetek megbeszélése az érintettek bevonásával. A probléma megoldása érdekében moderálás vagy érdekvédelem, amennyiben az ehhez szükséges képzettséggel rendelkezik.

A szülőkkel, szülőknek végzett szociális csoportmunka leggyakoribb formái

A szülők kisebb-nagyobb csoportjaival végzett tevékenységek közé tartoznak a kiscsoportok, beszélgetőkörök, szülői klubok, szülői értekezletek, előadások, szülői csoportok. A kiscsoportokat célszerű beszélgetőkörökkel kezdeni, először néhány szülővel, akik nyitottak az együttműködésre. Fontos, hogy a témakörök „népszerűek” legyenek: pl. ki mit, hogyan csinál gyermeke nevelésében? Ezekre a beszélgető körökre épülhetnek rá a szülői klubok: rendszeres összejövetelekre, témákra van szükség, ami szervezettséget, állandó kapcsolattartást, a motiváció fenntartását igényli. Előadások, rendhagyó szülői értekezletek, interaktív beszélgetések formájában számos fontos téma megbeszélhető, ahol az előadó lehet védőnő, pszichológus, gyermekorvos vagy éppen a gyermekvédelmi felelős. A szülői csoportok tematikus, szervezett, tervezett csoportok, a szülők kérései, kérdései, érdeklődése az iránymutató megszervezésükkor és lebonyolításukkor. Hasznos, ha a gyermekvédelmi felelős rendelkezik bizonyos alapvető jártassággal az ilyen csoportbeszélgetések vezetésében.

Közösségi szociális munka

A közösségi szociális munka az óvodai rendezvényeken való részvétellel indul, majd a folytatása a tervezésükbe, előkészítésükbe, szervezésükbe és a megvalósításukba való bekapcsolódás. Az aktív jelenlét segíti a gyermekvédelmi felelős elfogadását és befogadását az óvoda mindennapjaiba. Ebbe a körbe tartozik az olyan célzott közösségi események megszervezése is, amik a szülők közösségé formálását segítik elő.

Szülőkkel való együttműködés

A gyermekvédelmi felelős tevékenysége a szülőkkel való bizalmi kapcsolaton alapul, melynek létrejötte, kialakulása biztos alapokat teremthet a későbbi együttműködésben. Előítéletek nélkül kell fogadnia a szülők érdeklődését, közeledését. A szülő-gyermek kapcsolat megerősítésébe több szintén is bekapcsolódhat, akár személyes jelenlétével az óvodában, akár családlátogatáson vagy közösségi programokon. A szülőknek való tanácsadás egyszerű kérdésekben (játékvásárlás, ajánlás meseolvasáshoz) is akkor lehet hatékony, ha kellő fontosságot tulajdonít ezeknek a megkereséseknek is. A család tájékoztatása a gyermek fejlődéséről hozzátartozik a szülőkkel folytatott tevékenységéhez, különös tekintettel arra az esetre, ha valamilyen intézkedésre is szükség volt. A közös kirándulásokon, fogadóórákon való jelenlét a szülők, az óvoda, a gyermekek, a külső szakemberek közötti együttműködés elősegítésében kap nagy hangsúlyt.

A munkatársakkal való együttműködés

Az óvoda munkatársai és a gyermekvédelmi felelős szoros együttműködése mindenekelőtt a családok, a gyermekek érdekeit tartja szem előtt. Az óvónővel kölcsönösen tájékoztatják egymást a gyermeknél felmerülő problémákról, veszélyeztetettségre utaló jelekről és az ezekkel kapcsolatosan megtett intézkedésekről. Fontos feladat az óvoda munkatársainak a gyermekek közösségét érintő olyan jelenségekre, egyéni helyzetekre való érzékenyítése, mint például a bántalmazás (bullying), képernyőfüggőség, rossz táplálkozási szokások. Kölcsönös információ- és tudásmegosztás szükséges ahhoz, hogy komplex, partneri módon tudjanak az óvoda gyermekeinek érdekében megvalósuló egyéni vagy csoportban és közösségben végzett segítő tevékenységek során együttműködni. Az óvodákban számos olyan szakember tevékenykedik, aki a pedagógiai munkát segíti és kiegészíti. Ma már az óvodapszichológus munkája éppúgy nélkülözhetetlen, mint a fejlesztőpedagógus vagy a logopédus tevékenysége, és az óvodai szociális segítő munkatárs jelenléte, akire a gyermekvédelmi felelős talán leginkább számíthat munkája során. Külső szakemberekkel is kapcsolatot kell tartania, mint például a védőnővel, gyermekorvossal, mentálhigiénés szakemberrel, a szülői munkaközösség képviselőjével, a Családsegítő-és Gyermekjóléti Szolgálat, szükség esetén a Polgármesteri Hivatal, vagy éppen a gyámhivatal vagy a rendőrség munkatársaival. A pedagógiai munkát segítő szakemberek és az óvodapedagógusok, munkatársak team-munkában együttműködve a

gyermek mentális és fizikai „jól-létéért” felelnek. Ez csak a szülők, a család szoros együttműködésével valósulhat meg.

A gyermekvédelmi felelős állandó feladatai

- Gyermekvédelmi programot és munkatervet készít a tanév elején
- Rendszeresen figyeli a megjelenő jogszabályokat
- Felderítő munkát végez a veszélyeztetett és hátrányos helyzetű gyermekek kiszűrése céljából
- Indokolt esetben közös családlátogatást szervez a csoportban dolgozó óvónővel
- Fogadóórát tart a problémás gyermekek szülei részére
- Segítséget nyújt segélykérelmek, környezettanulmány elkészítésében
- Kapcsolatfelvételt kezdeményez az orvossal, védőnővel, pszichológussal szükség szerint
- Veszélyeztetettség gyanúja esetén problémajelző adatlap használatával jelez a Családsegítő -és Gyermekjóléti Szolgálat felé
- Szerepet vállal a különböző óvodai szociális szolgáltatások szervezésében, nyújtásában, mint a nappali ellátás, az ingyenes étkeztetés, ruha-cipő adományok gyűjtése stb.⁷³

Bántalmazás, elhanyagolás jelei óvodáskorban

Végezetül néhány olyan jelre térünk ki, amelyeket akár az óvodapedagógus, akár a pedagógiai asszisztens vagy a dajka érzékelhet, és amelyek felhívják a figyelmet az adott gyermeket érintő gyermekvédelmi kockázatokra, veszélyeztetettségre. Ezeket mindenképpen jelezniük kell a gyermekvédelmi felelős számára, aki ennek alapján mérlegelheti a szükséges további lépéseket.

- **Érzelmi bántalmazás esetén**
  - verbális agresszió a társak irányában (akár nem kívánatos szavakkal tarkítva)
  - a saját munka, alkotás (pl. rajz) meg nem becsülése, széttépése (ez az elhanyagolás jele is lehet)
  - túlzott csöndesség, visszahúzódás (ez a bántalmazás bármelyik típusának jele lehet)
  - megrekedés az értelmi, érzelmi fejlődésben

⁷³ https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/unios_projektek/efop194/E194_utmutato_ovoda_190710.pdf

- a felnőttek teljes figyelmen kívül hagyása, vagy éppenséggel erős ragaszkodás az óvodai felnőttekhez, esetleg más gyerekek szüleihez
- túlzott félelem az idegenektől
- az érzelmi bántalmazást gyakran hallani is lehet a szülőtől, mert már nem veszi észre saját magát
- **Fizikai, szexuális bántalmazás esetén**
  - félelem a simogatástól (elrántja a fejét, hunyorog)
  - olyan sérülések, amikre azt mondja, hogy nem emlékszik, pedig biztosan fájhatott
  - zavart tekintet, össze-vissza mozgó szemek (az óvodáskorú gyermekeket még könnyű megrázni)
  - agresszió a társak irányába
  - túlzott szexuális ismeretek és azok eljátszása
  - nem mer elaludni délután, pedig látszik rajta a fáradtság
    - esetleg a fejére húzza a takarót és kicsibe összegömbölyödik
  - játékbabák bántalmazása (kiabál vele, megszidja, elfenekeli, megrázza)
- **Elhanyagolás, nem az életkornak megfelelő törődés jelei**
  - irreális rettegés pl. cunamitól, árvízről, terrortámadástól (pl. híradót, filmeket néz)
  - alkalmatlan ruházat
    - nincs pót ruha
    - nem az időjárásnak megfelelő az öltözet
    - koszos, szakadt, a nemének vagy testméretének nem megfelelő öltözők
  - nincs átmeneti tárgya (rongyi, plüss, akármilyen) és a szülő a kérésünkre sem hoz be neki, pedig láthatóan szükség lenne rá
  - habzsoló evés (mert hátha elveszik előle az óvodában is) – vagy az ellenkezője, mert már nem is kívánja az ételt
  - sokat hiányzik az óvodából és a szülő láthatóan hamis igazolást hoz be (előre pedig nem szól, hogy pl. elutaznak egy hétre a nagymamához)
  - nem működik együtt a szülő a pedagógusokkal, nem hajlandó ingyenes fejlesztő foglalkozásra sem beíratni a gyermekét (vagy pl. nem vesz neki füzetet, amit kér tőle a logopédus vagy nem csinálják meg a házi feladatot)
  - kócoság, hosszú és koszos körmök, kipirosodott popsi, szájszag, télen kirepedezett bőr

- **Általános jelek**

- bepisili, bekakil még 4 évesen is
- körmét rágja, bőrét vakarja, száját harapdálja
- nehezen megy oda a szülőhöz délután, vagy éppenséggel lesütött szemmel azonnal odarohan hozzá, de csak a szülő öleli meg őt (ilyenkor hajlamosak a szülők eljátszani, hogy ők a legjobbak és nagyon szeretik a gyereket)
- a gyerek védelmébe veszi a szülőt (pl. Anya véletlenül csukta rá az ujjamra az ajtót)
- dadogás, mutizmus, hadarás

Ezek a viselkedési megnyilvánulások, tünetek, jelek már az óvodába kerülés pillanatában is jelen lehetnek, de kezdődhetnek később is – ez utóbbi esetet néha könnyebb is észrevenni, mert feltűnő lehet az erősen megváltozott gyermeki viselkedés.

Nehézségek, dilemmák az óvodai gyermekvédelmi munkában

Egy-egy gyermekvédelmi problémával találkozva gyakran merülnek fel kétségek, dilemmák is az óvodapedagógusban éppúgy, mint a gyermekvédelmi felelősben – ezek közül említünk néhányat az alábbiakban. Nem könnyű néha ezekre a kétségekre választ találni – azonban gyermekvédelmisként mindig abból kell kiindulnunk, hogy a mi feladatunk a gyermek valódi, vagy ahogy az egyik alapelv is kimondja, legjobb érdekének védelme. Ilyenkor segít, ha bizonytalanságunkat, kételyeinket megosztjuk más szakemberekkel, a gyermekjóléti szolgálat szociális munkásával és közösen döntjük el, hogy az adott helyzetben mi a helyes cselekvés.

- A pedagógus is fél a szülőtől, ezért nem mer szólni senkinek a megtapasztalt bántalmazásról
- Nehéz kommunikálni a szülővel a problémáról (pl. elhanyagolás esetén)
  - Egy jó módú, esetleg neves családnak nehéz elmondani, hogy foglalkoznia kéne a gyerekkel más módon is, és nem csak különórákra járatni
- A szülő alkoholista, de igyekszik
  - Most taszítsam még mélyebbre azzal, hogy megalázom egy plusz szakember bevonásával?
- Jót teszek-e azzal, ha bevonok egyéb szakembereket is? Hátha a család rendezi a problémáit és akkor minden helyre áll?
  - Mennyi idő után vonjak be valakit?

- Egyszeri alkalomról (pl. a szülő munkahelyet váltott és ideges emiatt egy-két hónapig) van szó, majd elmúlik?
- Mi lesz, ha a szülő megtudja, hogy mi tudunk arról, hogy bántja a gyereket, és esetleg a gyereket veri meg azért, mert elárulta?
- Sok szülő, ha rájön, hogy mi észrevettük a bántalmazást, elhanyagolást, azonnal más intézménybe íratja át a gyereket és „újrakezd”
  - Nagyon óvatosan kell közelíteni a családhoz, de a problémát jó lenne minél hamarabb orvosolni
- Állandóan változó, bevonható szakemberek
  - Pl. félévente-évente változik az óvodapszichológus, az óvodai szociális segítő stb.
  - Így a pedagógusnak is nehéz mindig máshoz alkalmazkodni, illetve a szakembernek sincs ideje megismerni a családokat

2. Iskolai gyermekvédelem – módszerek, feladatok

Galambos Szilvia

Az iskolai gyermekvédelem feladatai, módszerei, eszközei, keretek

Gyermekvédelmi tevékenységi formák az iskolában

A gyermek- és ifjúságvédelem fogalmát az „1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról” 14. § (1) bekezdése határozza meg: *„A gyermekek védelme a gyermek családban történő nevelkedésének elősegítésére, veszélyeztetettségének megelőzésére és megszüntetésére, valamint a szülői vagy más hozzátartozói gondoskodásból kikerülő gyermek helyettesítő védelmének biztosítására irányuló tevékenység.”*

Magyarországon a gyermekvédelmi törvény értelmében a köznevelési intézmények a gyermekvédelmi jelzőrendszer legfontosabb intézményei, és az ott dolgozó felnőttek az észlelő-jelzőrendszer tagjai. A gyermek számára kiemelt jelentősége van az iskolának, óvodának, hiszen a család mellett itt tölti napja jelentős részét, itt fejlődik, növekedik, szocializálódik. A gyermekkel folyamatos kapcsolatban vannak az iskola pedagógusai, segítik, befolyásolják, kísérik őt éveken keresztül. A gyermek pszichés, fizikai vagy értelmi problémái is itt nyilvánulnak meg először, többnyire kapcsolati, viselkedési vagy teljesítmény zavarokban. Az itt dolgozó valamennyi felnőttnek (pedagógusok, technikai dolgozók) kötelessége a gyermek jólétének megőrzése, fenntartása, előmozdítása, védelme. A gyermekvédelmi munka tehát minden pedagógus egyéni felelőssége, kötelessége, ugyanakkor intézményi szinten is megnyilvánuló közös felelősségük is. *„A közoktatási intézményeknek az észlelő-jelzőrendszer tagjaként feladata, hogy a pedagógiai eszközökkel meg nem szüntethető veszélyeztető tényezők megléte esetén jelezze a további beavatkozás szükségességét a megfelelő intézménynek, és folyamatos kapcsolattartás útján kísérelje figyelemmel az esetet annak megoldásáig. A veszélyeztetettség megelőzése, megszüntetése érdekében az észlelő-jelzőrendszer tagjaként a pedagógusok és a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős kompetencia és felelősség körébe tartozik a megfelelő időben történő jelzések és beavatkozások megvalósítása, és további szakmai segítség kérése.”*

Az úgynevezett gyermekvédelmi munkát a gyermekvédelmi felelős fogja össze, szervezi és koordinálja az igazgató támogatásával, tudtával és felelősségével a köznevelési intézményekben. *„A gyermek- és ifjúságvédelmi felelős a nevelési-oktatási intézményben folyó*

*nevelési-oktatási munka aktív részeseként segíti a pedagógusok gyermek- és ifjúságvédelmi munkáját. Ugyanakkor aktív és hatékony tagja az észlelő-jelzőrendszernek, így munkája megelőző és/vagy kötelező együttműködés a rendszer más tagjainak tevékenységeivel. Tevékenységének célja a prevenció, azaz munkáján keresztül a gyermekek problémáinak minél korábbi felismerése és minél hatékonyabb kezelése, súlyosabbá válásának megelőzése.”*⁷⁴

Korábban a köznevelési törvény által előírt gyermekvédelmi feladatokat az állami fenntartású köznevelési intézményekben a pedagógusok látták el. 2018. szeptember 1-től bevezetésre került az óvodai és iskolai szociális segítők alkalmazása, mely szolgáltatást a család és gyermekjóléti központok biztosítják.⁷⁵ Az egyházi fenntartóknak jelentős szerepük van abban, hogy felismerve a gyermekvédelem fontosságát intézményeikben, teret és lehetőséget adnak az iskolákon és óvodákon belül a hatékony, szakmai gyermekvédelmi munkának. Ez több szempontból is kiemelkedő értéket ad az oktatási-nevelési folyamat minőségéhez. A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia 2021. márciusi ülésén kezdeményezte, hogy valamennyi katolikus köznevelési intézményben hosszabb távon megvalósuljon a gyermekvédelmi szempontú szervezetfejlesztés, valamint a gyermekvédelmi protokoll kialakítása.⁷⁶

Az iskola gyermekvédelmi stratégiája, és alapelvei

Az iskola gyermekvédelmi alapelveinek rögzítéséhez és gyermekvédelmi stratégiájának kialakításához a már meglévő iskolai dokumentumok gyermekvédelmi szempontból való átvizsgálására, összehangolására és annak szükség szerint kiegészítésére, frissítésére van szükség. Ugyanakkor új, célirányos dokumentumok megfogalmazása is szükségessé válhat (pl. eljárásrend bántalmazás esetén, digitális házirend stb.). *„A professzionális gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenység elengedhetetlen feltétele a pontos helyzetfeltárás, helyzetelemzés, mely tartalmazza az iskola adottságait, sajátosságait, az iskola települési környezetét, az iskola tanulóinak összetételét, szülők szocioökonómiai státusát, az iskola és a szülő kapcsolatát, a speciális ellátást igénylő gyerekek arányát, az iskolán belül működő, illetve azzal kapcsolatban álló szakemberek együttműködésének formáit.”*⁷⁷

⁷⁴ Dakóné Maros Katalin (szerk.) (2007): Gyermek- és ifjúságvédelem a nevelési-oktatási intézményekben. Módszertani segédlet. Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet, Budapest.

http://www.nefmi.gov.hu/letolt/kozokt/ifjusagvedelem_080513.pdf

⁷⁵ 2/2018. (I. 18.) EMMI rendelet a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV.30.) NM rendelet módosításáról

⁷⁶ Magyar Katolikus Püspöki Konferencia. <https://www.nyirgorkat.hu/?q=hir&id=4657>

⁷⁷ Dakóné Maros Katalin (szerk.) (2007): Gyermek- és ifjúságvédelem a nevelési-oktatási intézményekben

Az iskolai gyermekvédelem alapidokumentumai

- a fenntartó irányelvi bántalmazások, szexuális visszaélések megelőzésére és kezelésére⁷⁸,
- alapító okirat, pedagógiai program, SZMSZ, házirend, gyermekvédelmi stratégia, útmutató,
- iskolai eljárásrend/protokoll bántalmazás esetén, digitális házirend, gyermekvédelmi csoport működési szabályzata, bűnmegelőzési/életvezetési stratégia, gyermekvédelmi felelős éves munkaterve.

Az iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenység személyi feltételei

Az iskolában minden munkafolyamatért az igazgató felel, így az iskolai gyermek- és ifjúságvédelemmel kapcsolatos tevékenységért is. Az igazgató hatásköre, hogy megfelelő gyermek- és ifjúságvédelmi szemléletet alakítson ki az intézményben, a gyermek- és ifjúságvédelmi munkát folyamatosan ellenőrizze és értékelje. Az iskolai gyermekvédelmi felelős munkájának alapvető feltétele az órakedvezmény biztosítása a vezető részéről. További formája a támogatásnak a továbbképzéseken való részvétel finanszírozása, beleértve a távollét miatt esetleg szükségessé váló helyettesítés biztosítását is.

Gyermekvédelmi csoport működtetése, működése

A gyermek- és ifjúságvédelmi felelős munkája kapcsolattartásra épül. Kapcsolati háló és interakciók sora jellemzi, minden más munkakörnél erőteljesebben határozza meg eredményességét, munkájának minőségét az élő kapcsolattartások sora, az együttműködés és általában a rendszerszemléletű gondolkodás. Nem magányos munka, erőforrása a közösségben rejlik. Ezt a szemléletet segíti és erősíti a csoportban való együtt-gondolkodás, tervezés és a közös munka iskolán belül is. Ezért ajánlott a gyermekvédelmi csoport/team létrehozása és működtetése, mely sokszorosára növeli a munka hatékonyságát. Erre a feladatra a megfelelően képzett és motivált kollégák alkalmasak. A gyermekvédelmi felelős mellett, pl. az iskolapszichológus, fejlesztőpedagógus, nevelési igazgató (jó, ha a vezetőséget is képviseli valaki a teamben), de bevonható az iskolai szociális segítő, mentálhigiénés vagy mediátori végzettséggel rendelkező pedagógus kolléga, védőnő stb. Az iskolai szociális segítő nem az igazgató alkalmazásában végzi a munkáját, ezért plusz értéket adhat a folyamatokhoz, hogy szükség esetén szabadabban képviselheti az adott gyermek érdekét. Példa a gyermekvédelmi

⁷⁸Példaként idézzük a Congregatio Jesu Szerzetesrend irányelvit: [CJ_iranyelvek2019.pdf \(wardmaria.hu\)](http://www.wardmaria.hu/CJ_iranyelvek2019.pdf)

csoportok működésére a gyakorlatban: Pannonhalmi Gimnázium Védelmi csoport szabályzata⁷⁹; Ward Mária Iskola Pedagógiai programja, Órangyal mentálhigiénés munkacsoport működése⁸⁰.

A nevelőtestület gyermekvédelmi munkája

Az iskolai gyermekvédelmi munkában valamennyi pedagógus részt vesz. „A pedagógusok, elsősorban az osztályfőnökök feladata, hogy törekedjenek a hátrányos helyzetben lévő gyermek, tanuló felzárkóztatására, észre kell venniük, ha a tanuló tanulmányi eredménye látszólag indokolatlanul leromlik. Fel kell figyelniük a családban jelentkező gondokra, problémákra (pl. a szülők gazdasági helyzetének romlása vagy a családi élet megromlása stb.), jelezniük kell a gyermek- és ifjúságvédelmi felelősnek. Amennyiben iskolai eszközökkel nem tudnak segítséget nyújtani, úgy jelzési kötelezettségük van az igazgató útján a gyermekjóléti szolgálat felé. Az osztályfőnököknek a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős mellett kiemelt szerepük van abban, hogy folyamatosan figyelemmel kísérik osztályaikban a nehézségekkel küzdő gyermekeket, az igazolatlanul hiányzókat.”⁸¹

A nevelőtestület szemléletformálása

Szükséges lehet a nevelőtestület szemléletformálása gyermekvédelmi szempontból. Fontos, hogy a pedagógusok számára is hangsúlyos és tudatos magatartás legyen a gyermekek védelme és az iskolában folyó gyermekvédelmi munka. A gyermekek az iskolában a legfontosabb értékek minden pedagógus és minden felnőtt dolgozó számára. De vajon ez tükröződik-e a mindennapos kommunikációban, szóhasználatban? Hogyan beszélnek a gyermekekről a tanárban egymás között? Hogyan beszélnek róluk az osztályozó értekezleten? Hogyan szólítják meg őket? Milyen hangon, stílusban fegyelmeznek? Szem előtt tartják-e a méltóságukat? Milyen szavakat használnak? Vannak-e sértő, megalázó kifejezéseik akár akaratlanul is, rossz szokásból, viccből? A nevelőtestület egységes értékrendjét fejezi ki a közös szóhasználat is, ez nagyon sokat árul el egy közösségről és visszahat az egyénre is. Ugyanakkor szavaikkal, hozzáállásukkal indirekt módon is nevelik diákjaikat. Nevelőtestületi értekezletek alkalmával, támogatott képzésekkel lehet a kollégák számára bevezetni, bemutatni különböző alternatívákat, módszereket a kiemelt figyelmet igénylő gyermekekkel⁸² való megfelelő hozzáállásra, megértésre. Esetmegbeszélő és szupervíziós alkalmak megteremtésével,

⁷⁹https://www.phbences.hu/sites/default/files/csatolt_anyagok/1065/avedelmicsoportmukodesisabalyzata2019.pdf

⁸⁰ [PedagogiaiProgram_2020_alairt.pdf \(wardmaria.hu\)](#) (19. o.)

⁸¹ Dakóné Maros Katalin (szerk.) (2007): Gyermek- és ifjúságvédelem a nevelési–oktatási intézményekben

⁸² 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről. 4§ 13.pont

érzékenyítéssel, ismeretterjesztő előadásokkal, tréningekkel lehet segíteni a befogadó attitűd kialakítását, a pedagógusok megfelelő hozzáállását például a bántalmazás témakörében az érintett diákokhoz vagy a szexuális identitás problémakörére.

Módszertani segédanyagok az alábbi linken:

- <http://csmps.hu/wp-content/uploads/2019/01/Modszertani-segedanyag-ADHD-val-kuzdo-gyermekek-iskolai-megsegiteséhez.pdf>
- https://www.youtube.com/watch?v=BF0f_Ef2zck
- https://www.youtube.com/watch?v=7AOG_CM-OC8
- <https://slideplayer.hu/slide/2156739/>

Fegyelmezés szeretettel

Érdemes az iskola fegyelmezési szokásait is felülvizsgálni, vajon mennyire hatékony és mennyire éri el a célját? Gyermekközpontú-e, a gyermek érdekeit, fejlődését szolgálja elsősorban? Dicsérik-e őket megfelelő mértékben, elismerik-e az erőfeszítéseiket, vagy csak a hiányokat és problémákat teszik szóvá?

Néhány ötlet jó gyakorlatokból: arizona szoba, pozitív pedagógia alkalmazása, boldog iskolaprogram, meditáció, tudatos jelenlét, Kovács módszer nemcsak zeneiskolákban.

Elérhetőségek:

- <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/az-arizona-program-avagy-egy-iskola-ahol-szabad-kikuldeni-a-diakot-az-orarol>
- <http://www.weoressuli.hu/index.php/arizona-program>
- https://www.youtube.com/watch?v=BF0f_Ef2zck
- https://www.youtube.com/watch?v=7AOG_CM-OC8
- <https://oraterv.hu/tudatos-jelenlet-ovodaban-iskolaban/>
- <https://slideplayer.hu/slide/2156739/>

Az iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenység területei

Módszerek, eszközök

Megismerkedés a gyermekkel új tanuló esetén

Ha egy új gyermek érkezik az iskolába, a gyermekvédelmi felelős kísérfje figyelemmel, tudjon róla, hogy évközben érkezett egy új tanuló. Érdemes tisztázni, hogy miért váltott iskolát, milyenek a családi körülményei? Célszerű feljegyezni a friss információkat gyermekvédelmi adatbázisába, naplójába. Ha nem tanítja őt, akkor is óralátogatások alkalmával megfigyelheti, hogy érzi magát, hogy viselkedik stb. Természetesen egyéni beszélgetést is kezdeményezhet egy újonnan érkezett diákkal, bemutatkozva neki, elmondva, hol és mikor, milyen ügyben keresheti meg őt. Szerencsés, ha a felvételi beszélgetésen, vagy a beiratkozáskor személyesen jelen van és megismeri a szülőket is, a megfelelő tájékoztatást nyújtva nekik.

Az év elején induló új osztályokat, szintén óralátogatással célszerű megismerni. Nagyon jó alkalmak a helyettesítések és osztályprogramok is (pl. kirándulásokon elkísérni az osztályt) illetve az osztályfőnöki órákon való részvétel. Ez lehetőséget ad a bemutatkozásra, a gyermekvédelmi csoport tagjainak, működésének, elérhetőségének népszerűsítésére is. A gyermekvédelmi felelősnek az osztályfőnökökkel együtt minden évben ajánlott legalább egyszer végigbeszélgetni az osztályaikat, mit tapasztalnak náluk, mire/kikre kell nagyon figyelni, mit ajánlatos tudni róluk, milyen változások vannak a tavalyi évhez képest stb. A gyermekvédelmi felelős szülői értekezleten mutakozzon be a szülőknek, és tájékoztassa őket az iskolában folyó gyermekvédelmi munkáról, szükséges információkról stb.

Hogyan lehet észrevenni, ha baj van a gyerekkel? A probléma felderítése

„A probléma felderítésének alapfeltétele, hogy a pedagógus megismerje a hozzáförduló gyermek személyiségét, egészségi állapotát, környezetét, családi hátterét, baráti és kortársi kapcsolatait. Ennek érdekében indokolt, hogy elkészüljön a gyermek pedagógiai jellemzése, melynek fontos eleme a környezettanulmány, melynek felvétele során személyesen tájékozódik a család életéről, körülményeiről. A feltárt káros hatások megelőzésére, illetve ellensúlyozására pedagógiai eszközökkel törekszik, melynek során többféle beavatkozást tehet.”⁸³

⁸³ Dakóné Maros Katalin (szerk.) (2007): Gyermek- és ifjúságvédelem a nevelési–oktatási intézményekben

Lehetséges beavatkozások pedagógiai eszközökkel pl.:

- nevelési segítség, életvezetési tanácsadás, családlátogatás,
- fejlesztő, felzárkóztató iskolai program,
- tehetséggondozás,
- a gyermek pedagógiai szakszolgálathoz irányítása,
- javaslat egészségügyi ellátás igénybevételére, szükség esetén pszichiátriai vagy gyermek-ideggondozói vizsgálatra,
- iskolai alapítványi támogatás,
- rendszeres gyermek- és ifjúságvédelmi támogatás, illetve természetbeni juttatás iránti kérelemre javaslat.

a.) Segítő helyzetben gyakran a problémával találkozik először a gyermekvédelmi felelős, pedagógus. Legtöbbször egy kolléga jelez, hogy valamelyik diákkal probléma van. Ilyenkor fontos a gyermekkel egyéni beszélgetést kezdeményezni, megismerni közvetlenül a bajban lévő gyermeket. Célszerű a többi kollégát is megkérdezni, hogy ők mit tapasztalnak nála. Következő lépés a kapcsolat felvétele a szülőkkel. Szükség lehet családlátogatásra, sokat árul el a gyermekről a közvetlen környezete, az otthoni légkörben való viselkedése, a szülők hozzáállása. A tapasztalatokról környezettanulmányt kell készíteni.

b.) Ha a gyermekvédelmi felelős kapcsolatban van a gyermekkel (tanítja őt pl.), akkor közvetlenül is észlelheti, ha a gyermek bajban van: megváltozik a viselkedése, befelé fordul, vagy éppen ellenkezőleg, mélyülnek a magatartási problémák, hanyatlík a teljesítménye, elhanyagolt a külsője, vagy sebeket, sérüléseket vesz észre rajta. Mindig gyanús, ha nem veszi le a kapucniját, ha hosszú ujjú ruhában, zárt öltözetben van, és testnevelés órára vagy orvosi vizsgálatra sem akar átöltözni. Az ilyen esetekben fokozott figyelemmel kell kísérni a gyermek iskolai megnyilvánulásait, és rendszeresen kapcsolatot tartani a szülővel, gondviselővel. Ha bántalmazásra utaló jeleket tapasztal, körültekintően kell eljárnia, ha lehet, több szakember állásfoglalása alapján lehet megítélni a felmerült gyanút.

Bántalmazásra utaló jelek⁸⁴

- a gyermek viselkedése, kedélyállapota (agresszivitás, hiperaktivitás, depresszió, étvágytalanság, szemkontaktus kerülése, gyermek félénksége, kedvtelensége),
- tanulmányi eredmény romlása; iskolai nehézségek, kudarcok,
- külső megjelenése: alultápláltság, ápolatlanság, elhanyagolt betegségek,
- gyakori visszaesések, elégtelen ruházat, kimerült, éhes gyermek, gyakori sérülések.

Fizikai bántalmazásra utaló jelek

- a sérülés nem egyeztethető össze a sérülés keletkezéséről mondottakkal, szülő nem fordul orvoshoz,
- a gyermek a sérülést máshogy meséli el, mint a szülő,
- a gyermek megretten a váratlan érintéstől, a fejét elrántja a simogatáskor,
- üres, riadt tekintet, illetve túlságosan éber, vibráló,
- alázatos és engedékeny, illetve agresszív,

Lelki elhanyagolásra utaló jelek

- kifejezéstelen arc, szemkontaktus hiánya a felnőttel, mereven ül órákon keresztül,
- természetes életöröm hiánya, érdektelenség,
- játékban gátlásos, visszafogott,
- korához képest komoly viselkedés,
- csökkent önbecsülés,
- bizalmatlanság vagy fokozott szeretetigény.

c.) Természetesen olyan is előfordul, hogy maga a gyermek keresi fel a gyermekvédelmi felelőst, és ő jelzi a problémát, vagy ha nem ő, akkor valamelyik osztálytársa vagy társai jelzik a gondokat. A gyermekek jelzését mindig komolyan kell venni és körültekintően kell eljárni. Tájékoztatni kell őt, vagy őket arról, mi fog történni, és biztonságos kereteket nyújtani a számára, számukra. (Titoktartás, diszkréció, személyi jogok, méltóság biztosítása).

⁸⁴ A háttéranyag más fejezetei ezzel részletesebben is foglalkoznak, itt csak a legfontosabb jelek rövid felsorolására szorítkozunk.

d.) Közvetlenül a család, valamelyik szülő vagy nagyszülő is fordulhat a gyermekvédelmi felelőshöz. Ez abban az esetben gyakori, amikor az osztályfőnökkel, vagy szaktanárral alakul ki konfliktus és a szülő nem érzi úgy, hogy a pedagógus figyelembe veszi az érdekeiket. Kényes kérdés a kollégával szembeni konfliktus felvállalása, szükséges megismerni minden érintett álláspontját, mielőtt kialakítanánk a véleményünket. Minden szülőt arra kell biztatni, hogy elsőként jelezze és beszélje meg az érintett pedagógussal a problémát. Nem minden probléma tartozik a gyermekvédelmi felelősre, vagy csoportra, ami megtalálja, de a helyzet tisztázása érdekében gyakran célravezető megsegíteni a közöttük (szülő és pedagógus) lévő kommunikációt. Fontos ugyanakkor, hogy a gyermekvédelmi felelős tisztában legyen saját kompetenciahatáraival, mérje fel, hogy mely esetekben tud ő segíteni és mikor kell az érintetteket már az iskola vezetőihez irányítani.

Adminisztráció

A gyermekvédelmi munka fontos, elengedhetetlen része az adminisztráció. A tanulók gyermekvédelmi szempontból fontos mutatóit a gyermekvédelmi felelősnek kell nyilvántartani, vezetni, az iskola pedig a nyilvántartásában köteles feltüntetni az adott kategóriában szereplő gyermekek létszámát összhangban a hatályos jogszabályokkal:

Hátrányos helyzetű gyermek (HH): az a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult gyermek, aki esetében az alábbi körülmények közül egy fennáll:

- szülő(k) alacsony fokú iskolai végzettsége,
- szülő(k) alacsony foglalkoztatottsága,
- elégtelen lakókörnyezet, lakáskörülmény.

Halmozottan hátrányos helyzetű gyermek (HHH): az a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult gyermek, aki esetében a fenti három körülmény közül (alacsony iskolai végzettség, alacsony foglalkoztatottság, elégtelen lakókörnyezet, illetve lakáskörülmény) legalább kettő fennáll. Halmozottan hátrányos helyzetű továbbá a nevelésbe vett gyermek és az utógondozói ellátásban részesülő, tanulói vagy hallgatói jogviszonyban álló fiatal felnőtt. (Gyvt. 67/A §)

A jegyző kérelemre határozatban állapítja meg a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzet fennállását. A kérelem az erre rendszeresített formanyomtatványon nyújtható be az önkormányzatok szociális osztályán.

Lemorzsolódás: A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény lemorzsolódással veszélyeztetettnak minősíti azt a tanulót, akinek az adott tanévben a tanulmányi átlageredménye közepes teljesítmény alatti vagy a megelőző tanévi átlageredményéhez képest legalább 1,1 mértékű romlást mutat, és esetében komplex, rendszerszintű pedagógiai intézkedések alkalmazása válik szükségessé.

A 229/2012. (VIII. 28.) Korm. rendelet 44/J. § (2) bekezdés a) pontja tovább pontosította a fogalmat: lemorzsolódással veszélyeztetett az a tanuló, akinek a tudása a félévi értékelésekor nem éri el a közepes (3) szintet az alapfokú nevelés-oktatásban, valamint a 2,5 szintet, amennyiben a középfokú nevelés-oktatásban vesz részt.

A nemzeti köznevelésről szóló törvény végrehajtásáról szóló 229/2012.(VIII.28.) Korm. rendelet 2016. november 19-ével hatályba helyezte az iskolai lemorzsolódás megelőzését szolgáló korai jelző- és pedagógiai támogató rendszer működtetésének országos szintű bevezetését.

A lemorzsolódás megelőzését szolgáló korai jelző- és pedagógiai támogató rendszerben a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény 4. § 37. pontjában meghatározott, lemorzsolódással veszélyeztetett tanulókra vonatkozóan a statisztikai adatgyűjtés két alkalommal történik:

Az iskolák a lemorzsolódással veszélyeztetett tanulók adatait, valamint az alkalmazott intézményi intézkedéseket feladatellátási helyenként összesített formában, évfolyamonkénti és tantárgyankénti bontásban a tanév első félévére vonatkozóan február 10-éig, a második félévére vonatkozóan június 30. napjáig rögzítik a jelzőrendszerben.

A 229/2012. (VIII. 28.) Korm. rendelet 26/A. § (5) bekezdése alapján a Hivatal október 30-áig tájékoztatást ad a miniszternek a megelőző tanév járási szintű adatainak megoszlásáról, és áttekintést ad az intézményi, valamint a pedagógiai-szakmai szolgáltatás részéről megtett intézkedésekről.⁸⁵

---

⁸⁵ https://www.oktatas.hu/koznevelas/vegzettseg_nelkuli_iskolaelhagyas

Hiányzások nyilvántartása: a tanuló mulasztásával kapcsolatos szabályokról az érvényben lévő rendeletek adnak útmutatást. Az igazolatlan hiányzásokról és azok következményeiről az iskola igazgatója a hatályos jogszabályokkal összhangban értesíti a szülőket.⁸⁶ A nevelési-oktatási intézmény vezetőjének kötelezettsége a családi pótlék szüneteltetésének kezdeményezése, amennyiben a tanköteles tanuló, vagy a tankötelezettsége megszűnését követően nevelési-oktatási intézményben tanulmányokat folytató gyermek az igazolatlanul mulasztott 50 kötelező tanórát elérte.⁸⁷ Az osztályfőnök jelzése alapján a gyermekvédelmi felelős feladata az igazolatlan hiányzásokat nyilvántartani, és tájékoztatni az igazgatót a szükséges intézkedésekről.

Fontos, hogy az igazolt hiányzásokat is figyelemmel kísérjük, különösen, ha azok száma nagyon magas. Nem egyszer ezek az első lépcsőfokok a lemorzsolódás felé. Gyakori hiányzásnál fel kell deríteni, mi állhat a háttérben, meg kell keresni a szülőket és beszélni velük ennek a kockázatairól. Előfordulhat, hogy ők nem is tudnak erről, mert a gyermek állítja ki az igazolást a szülő nevében. Az orvosi igazolások esetén pedig érdemes beszélni a gyermekorvossal is, aki az igazolásokat kiállítja. Ha ez nem jár eredménnyel, akkor ezt a kockázati tényezőt célszerű a gyermekjóléti szolgálat felé jelezni.

Veszélyeztetett tanuló: a gyermekvédelmi felelős nyilvántartásba veszi az iskolában azokat a gyermekeket, akiket veszélyeztetettnek állapít meg.

A veszélyeztetettség fogalma: olyan - a gyermek vagy más személy által tanúsított - magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult állapot, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza. (Gyvt.5.§)

A Módszertani Gyermekjóléti Szolgálatok Országos Egyesülete által megjelentetett Gyermekvédelmi fogalomtár a veszélyeztetettség definícióját az alábbiak szerint részletezi: „*Veszélyeztetett gyermek: az a gyermek, aki családjában vagy környezetében, ismétlődő vagy tartós fizikai, lelki bántalmazásnak, szexuális zaklatásnak, erőszaknak, elhanyagolásnak van kitéve és/vagy fejlődésében családja, közvetlen környezete károsan befolyásolja. Testi vagy pszichés fejlődését ártalmas környezeti hatások, rossz interperszonális kapcsolatok akadályozzák, károsítják. A veszélyeztetettség nem akut helyzet, hanem veszélyeztető folyamat következtében kialakult állapot.*”

⁸⁶ 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról

⁸⁷ 1998. évi LXXXIV. törvény a családok támogatásáról 15. § (1)

A jelzőrendszeri tagságból adódó adminisztráció

Teendők gyermek veszélyeztetése esetén

A pedagógiai vélemények megírása, nyilvántartások, jegyzőkönyvek, vezetése, környezettanulmányok készítése folyamatos feladata a gyermekvédelmi felelősnek. Minden lépésnek nyoma kell, hogy legyen, hogy vissza lehessen követni a folyamatokat, eseményeket. A jelzőrendszer részeként is fontos az intézmény számára, hogy a jelzés és az azt megelőző intézkedések átláthatóan és egyértelműen dokumentálva legyenek. Hol, mikor, kik jelezték a problémát, mikor, milyen lépések történtek a veszély elhárítása érdekében, milyen intézkedések valósultak meg az érintettek érdekében. Ennek segítségével lehet pontosan kezelni az ügyeket, nyomon követni, hol tart egy folyamat, sikeres volt-e az intézkedés vagy ha elakadt, hol és miért akadt el?

Abban az esetben, ha a veszélyeztető körülményeket, illetve a már kialakult veszélyeztetettséget nem lehet intézményi hatáskörben, pedagógiai eszközökkel megoldani, akkor elsősorban a gyermek lakóhelye szerinti illetékes gyermekjóléti szolgálat felé kell jelzéssel fordulni. A gyermekjóléti szolgálat fogadja az iskola jelzését, majd az érintett család szükségleteihez, állapotához, a veszélyeztetettség mértékéhez mérten megfelelő intézkedéseket tesz. Az iskola, illetve a gyermekvédelmi felelős a továbbiakban is együttműködik a gyermekjóléti szolgálattal, a családsegítővel, szükség szerint részt vesz az esetmegbeszélésen, pedagógiai véleményt készít, együttműködik a gondozási terv megvalósításában és figyelemmel kíséri a segítő folyamatot is. A gyermekjóléti szolgálatnak, családsegítőnek szintén feladata a megtett intézkedésekről, és annak következményeként a gyermek, illetve család helyzetének változásáról/javulásáról hivatalos értesítést küldeni az iskola számára. Amennyiben ez mégsem történik meg, az iskolának kell kérnie a tájékoztatást.

Súlyos veszélyeztetés, bántalmazás esetén azonnali intézkedés válik szükségessé, ezért haladéktalanul értesíteni kell a települési önkormányzat jegyzőjét, a gyámhatóságot, illetve a rendőrséget.

A Gyvt. 17.§ (2) bekezdése szerint az iskola az intézményvezető útján köteles a jelzőrendszer tagjaként:

- jelzéssel élni a gyermek veszélyeztetettsége esetén a gyermekjóléti szolgálatnál,
- hatósági eljárást kezdeményezni a gyermek bántalmazása, illetve súlyos elhanyagolása vagy egyéb más, súlyos veszélyeztető magatartása esetén.

Jelzés tartalma

A levélben legyen pontos információ az esetről, és mindazokról a körülményekről, amik a gyermekvédelmi felelős, illetve a pedagógusok tudomására jutottak. A jelzés megfogalmazása során törekedni kell a tárgyilagosságra, a pontos leírásra. Tájékoztatni kell a gyermekjóléti szolgálatot arról, mióta jár az intézménybe a gyermek, mióta észlelik a problémát, milyen intézkedéseket tettek a megoldás, javítás érdekében, és hogy erről milyen tapasztalataik vannak. Minél pontosabb, körültekintőbb a jelzés, annál inkább segíti a gyermekjóléti munkatárs munkáját, és annál gyorsabb és célzottabb segítséget kap a család. Lényeges feltüntetni a gyermek tényleges tartózkodási helyét is, ha az különbözik a hivatalosan megadott lakóhelytől vagy tartózkodási helytől. Előfordul, hogy a gyermek valódi lakhelye sehol nem jelenik meg hivatalosan, ami megakadályozza a család felkeresését és a mielőbbi segítségnyújtást. Célszerű a jelzést a Protokoll mellékletében szereplő Jelzési adatlap használatával megtenni.⁸⁸

- Érintett gyermek adatai (név, születési idő, hely, anyja neve, apja neve, szülők elérhetősége: telefonszám, emailcím, lakóhely, tartózkodási hely, tényleges tartózkodási hely, TAJ szám)
- A jelzést küldő intézmény és a jelzést tevő személy adatai, közvetlen elérhetősége,
- A probléma rövid leírása a veszélyeztető ok részletezésével,
- Az eddig megtett intézkedések

Saját nyilvántartás

Célszerű személyes feljegyzésekkel naplót vezetni. A gyermekvédelmi felelős saját naplóját, melyet a gyermekekről és a gyermekvédelmi folyó ügyekről vezet, nem köteles megmutatni senkinek. Az adatok bizalmasak, és azt a célt szolgálják, hogy a saját munkáját megkönnyítse. Ide feljegyezheti megérzéseit, tapasztalatait a gyermekkel kapcsolatban. A naplót zárt szekrényben kell tárolni (Adatvédelmi Szabályzat).

Titoktartási kötelezettség

Az Általános Adatvédelmi Rendelettel (GDPR) összhangban a személyes adatok védelme, az emberi méltóság a gyermekeket is megilleti, ezért adataikat is védelem illeti. A gyermekvédelmi felelős/gyermekevédelmi csoport teljes körű titoktartási kötelezettség mellett végzi segítő tevékenységét, amely kiterjed a megbízás megszűnését követő időszakokra is.

⁸⁸ Protokoll a család- és gyermekjóléti szolgáltatás által működtetett észlelő és jelzőrendszer folyamatairól protokolljelzorendszer.pdf (macsgyoe.hu)

Az Nkt. 42. § (1) alapján a pedagógust hivatásánál fogva harmadik személyekkel szemben titoktartási kötelezettség terheli a gyermekkel, a tanulóval és családjával kapcsolatos minden olyan tény, adatot, információt illetően, amelyről a gyermekkel, tanulóval, szülővel való kapcsolattartás során szerzett tudomást. E kötelezettség a foglalkoztatási jogviszony megszűnése után is határidő nélkül fennmarad. A titoktartási kötelezettség viszont nem terjed ki a nevelőtestület tagjainak egymás közötti, valamint a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjaival történő, a tanuló fejlődésével összefüggő megbeszélésre. Továbbá az Nkt. 42. § (2) bekezdése kimondja, hogy a gyermek és a kiskorú tanuló szülőjével minden, a gyermekével összefüggő adat közölhető, kivéve, ha az adat közlése súlyosan sértené a gyermek, tanuló testi, értelmi vagy erkölcsi fejlődését.⁸⁹

Tárgyi eszközök, feltételek

Minden iskolának szüksége van eszközökre a gyermekek mentális egészségének megőrzésére irányuló preventív programok, lehetőségek megvalósításához, alkalmazásához. Alább csak a legalapvetőbbeket említjük.

- Bizalmas beszélgetésre alkalmas szoba, mely külön, erre a célra lett kialakítva, berendezve, a nyugodt, zavartalan környezet biztosítása érdekében. Biztonságot nyújt kényelmével és meghittségével a bajban lévő gyermeknek, szülőnek, kollégának egyaránt. Mindenki számára méltóbb körülmény, ha nem a folyosón, osztályteremben, vagy más közös területen kell a problémákról, magánéleti gondokról beszélni. Valamennyi fél érdekében – gyermek, szülő, tanár – átlátható ajtó vagy ablak legyen rajta.
- Zárható irattár, vagy irattároló szekrény, az adatok zártan, titkosan való kezeléséhez.
- Telefonos és/vagy online elérhetőség biztosítása a közvetlenebb kapcsolattartáshoz.
- Rajzolóshoz, kreatív játékokhoz, alkotó, kézműves tevékenységekhez szükséges eszközök, társasjátékok beszerzése. Tanév elején a költségvetésben az igények között célszerű felmérni a gyermekvédelmi csoport anyagi erőforrásait, és megtervezni, beszerezni az egész éves eszköztárat (művészetterápiákhoz, relaxációhoz, mozgásterápiához stb., a tervezett foglalkozásokhoz hangoltan).

⁸⁹ <https://raabe.hu/adatkezeles-a-koznevelési-jogszabalyok-alapjan/>

Iskolai gyermekvédelem, mint rendszerszemlélettel végzett tevékenység

Feladatok

A gyermekvédelmi felelős, illetve a gyermekvédelmi munkacsoport eredményességének kulcsa a kapcsolati háló elevenen, naprakészen tartása minden irányban. Belső és külső kapcsolati hálóról egyaránt beszélhetünk. Maga a csoport is egy kis közösség, belső működése a tagok egymás iránti kapcsolódásán múlik, alapvető követelmény tehát, hogy a csoporttagok tudjanak együtt dolgozni, segítsék, kiegészítsék egymás munkáját. A gyermekvédelmi munka megszervezése, prevenciós programok szervezése belső és külső erőforrásból, intervenció és utánkövetés, rendszeres visszajelzés egyaránt a team feladatai közé tartozik. Ebben nyomatékos szerepe van az adminisztrációnak (lásd feljebb) a különböző írásos dokumentációk, meghívók, jegyzőkönyvek, pedagógiai vélemények készítésének.

Gyermekvédelmi felelős alapvető feladatai

- a tanév elején gyermekvédelmi munkatervet készít,
- meghirdeti fogadóóráját és fogadóórát tart,
- tájékoztatja a nevelési-oktatási intézmény tanulóit és a szülőket, hogy milyen problémával, hol és milyen időpontban fordulhatnak hozzá, illetve
- az iskolán kívül milyen problémával milyen intézményt kereshetnek meg közvetlenül további segítségnyújtásért,
- pedagógiai eszközökkel meg nem szüntethető veszélyeztető tényező megléte esetén (pl. gyermekbántalmazás) kezdeményezi a gyermekjóléti szolgálattal történő kapcsolatfelvételt, jelzést; elkészíti a jelzési lapot és gondoskodik annak továbbításáról,
- prevenciós programok szervezése, (egészséges életmódot támogató, a bűnmegelőzést, a szenvedélybetegségeket megelőző kábítószer ellenes program kidolgozásának segítése, a végrehajtás figyelemmel kísérése, szervezése, koordinálása, biztonságos internet program, digitális protokoll kidolgozása, iskolai bullying megelőzése, kezelése)
- rendszeresen figyelemmel kíséri és szűri a nevelési-oktatási intézménybe járó gyermekeket esetleges hátrányos helyzetük, veszélyeztetettségük tekintetében,
- aktív szerepvállalás abban, hogy a rászoruló családok anyagi helyzetüktől függően kérelmükre étkezési- és tankönyvtámogatásban részesüljenek,
- az arra jogosult tanulók esetében az iskola alapítványa által nyújtott pénzbeli ellátásokhoz való hozzáférés és a különböző szolgáltatások igénybevételének segítése.

Gyermekvédelmi csoport feladatai

- személyes kapcsolattartás/kísérés az osztályfőnökökkel, szaktanárokkal,
- döntéselőkészítés részeként szakmai konzultáció
- rendszeres esetmegbeszélések biztosítása kollégák számára,
- a kiemelt figyelmet igénylő tanulók esetében folyamatos nyomonkövetés,
- szülői konzultáció/tanácsadás lehetősége,
- segítségre szoruló családok támogatása igény szerint,
- prevenciós programok megtervezése, megszervezése,
- mentálhigiénés csoportfoglalkozások kezdeményezése, szervezése, megtartása diákoknak, kollégáknak,
- önkéntes, kortárssegítő csoport képzése, kísérése,
- a tanulói szervezetek, a diákönkormányzatok megalakulásának segítése, és az intézmény döntéshozatalába való bevonásuk,
- képességfejlesztés,
- krízisintervenció,
- kapcsolattartás a kerületi szakintézményekkel (szakszolgálat, gyermekjóléti központ, önkormányzat),
- iskolai-mentálhigiénés/segítő online felület létrehozása és működtetése,
- iskolán belüli jelzőrendszer működtetése a fizikai, lelki, vagy szexuális bántalmazások/visszaélések észlelése, megelőzése és felismerése érdekében.

A kapcsolattartás módjai, formái

A gyermekvédelmi csoport

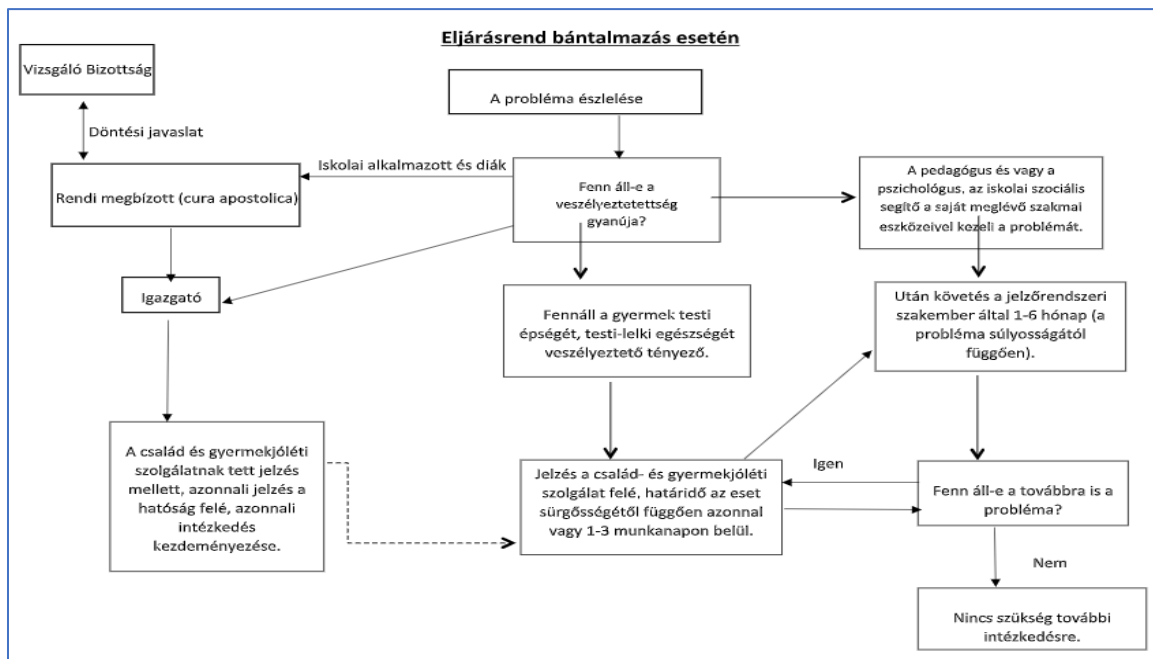
Belső szabályzat alapján működik, melyben rögzítik

- a csoport működésének célját,
- az egyes csoporttagok szakterületeit és feladatait, ki, miért felelős,
- rendszeres kapcsolattartás időpontját és módját a csoporton belül,
- mikor, milyen foglalkozásokat tartanak célcsoportok szerint,
- az adminisztráció módját, formáját,
- a kommunikáció, a kapcsolatfelvétel és kapcsolattartás módjait, eszközeit a tanárokkal, diákokkal, szülőkkel.

A gyermekvédelmi munka mentális terheinek csökkentése, a team tagjainak támogatása érdekében szupervízió, személyiségkarbantartó és -fejlesztő tréningek rendszeres alkalmazása szükséges. Szakmai tudásuk frissen tartása, fejlesztése szakirányú képzésekkel, önképzéssel, tájékozódással, szakmai kerekasztalokkal, megosztásokkal lehetséges.

Eljárásrend bántalmazás esetén

90

Kapcsolattartás diákokkal / Hogyan legyünk megszólíthatóak?

Az osztályokat felkeresve tájékoztatni kell a tanulókat arról, hogy az iskolában gyermekvédelmi csoport működik, kik a tagjai, és milyen problémával, hol és milyen időpontban, melyik szakemberhez fordulhatnak, illetve a gyermekvédelmi felelős személyéről és elérhetőségéről. Ismertetni kell azt is, hogy az iskolán kívül milyen gyermekvédelmi feladatot ellátó intézményt kereshetnek fel. Továbbá a tanulókat és szüleiket a tanév kezdetekor írásban is tájékoztatni kell a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős személyéről, illetve a gyermekvédelmi csoportról, valamint arról, hogy milyen időpontban és hol kereshető/kereshetők fel. A kommunikáció leghatásosabb módja a személyes kapcsolat, mely a diákok, osztályok programjaiba való bekapcsolódás révén érhető el, illetve a gyermekvédelmi programok szervezése, bonyolítása során szintén személyes kapcsolat valósulhat meg. A személyes kapcsolat segíti a gyermekvédelmi felelős, csoporttagok elérhetőségét, megszólíthatóságát. Nyilván nem lehet valamennyi diákkal közvetlen kapcsolatot tartani, ezért célszerű plakáton, faliújságon, online

⁹⁰ A folyamatábra a Budapesti Ward Mária Általános Iskola, Gimnázium és Zeneművészeti Szakgimnázium Őrangyal Mentálhigiénés Munkacsoportjának, Eljárás bántalmazás esetén dokumentumában található.

térben, honlapon, közösségi oldalon, online osztálycsoportokban is népszerűsíteni a programot és a programban tevékenykedő segítő szakembereket, pedagógusokat. Ajánlott olyan lehetőséget is nyújtani, melyben a tanulók anonim módon kérhetnek segítséget (online vagy postaláda formájában). Az osztályfőnökök és a pedagógusok informálása a gyermekvédelmi felelősről, és csoport működéséről ugyancsak fontos módja az információ áramlásának és célba juttatásának.

A prevenciós foglalkozásokat, előadásokat, programok szervezését és tartását diákcsoportoknak, osztályoknak mozgás- zene-, mese-, művészetterápiás, illetve drámapedagógiai eszközök segítségével belső erőforrásból is érdemes gazdagítani. Nagyon fontos az egyéni mentális beszélgetések lehetőségének biztosítása is iskolapszichológus, mentálhigiénés végzettségű pedagógus bevonásával.

Lehetőségek iskolán belül, a pedagógusok képzettsége, motivációi szerint:

- fejlesztő foglalkozások tanulási, beilleszkedési, magatartási problémával küzdő gyerekeknek,
- személyiség fejlesztő csoportfoglalkozások korcsoport szerint (önismereti, kommunikációs, megküzdési stratégiák, konfliktuskezelés, feszültségoldó, relaxációs technikák alkalmazása, gyakorlása...),
- kortárs segítő csoport képzése, működésének mentorálása, támogatása,
- meghívott szakemberek, előadók, interaktív foglalkozások.

További hasznos linkek:

- <http://szinjatszoter.hu/>
- <https://nezomuveszeti.hu/eloadasok> (Érzékenyítő előadások, és feldolgozásuk pszichológussal)
- <https://neteducatio.hu/a-biztonsagos-internet-napja-hogyan-lehetunk-biztonsagban-az-online-vilagban/>
- <https://www.facebook.com/internetjogasz/>
- https://kek-vonal.hu/?gclid=Cj0KCQjw1a6EBhC0ARIsAOiTkrg5M6_PAKuaYQTY4_94SF_EpNxxiE1M3jM4QQ4J4_H7iclp8d0iF2EaAoU8EALw_wcB

Kapcsolattartás és közös munka a kollégákkal

A kollégákat folyamatosan tájékoztatni kell a szükséges információkról, az iskolában folyó gyermekvédelmi munkáról, az általuk jelzett probléma esetén pedig mindig visszajelzést kell adni a folyamatról. A pedagógiai jellemzések elkészítése, és az esetek feltárása jelentős mértékben a tapasztalataik meghallgatására és figyelembevételére támaszkodik, hiszen közvetlen kapcsolatban vannak a gyermekkel, ismerik őt (küzdelmét, képességeit, aktuális testi-lelki állapotát, kortárs kapcsolatait, barátait, az osztályban betöltött helyét, szerepét) és legtöbbször a szülőket is. A gyermek helyzetének, állapotának javítása, előmozdítása mindig közös erőfeszítést igényel az őt tanító nevelőktől. Az együttgondolkodásra, nevelési tervek, stratégiák kialakítására, tapasztalatcserére biztosított alkalmak megszervezése, koordinálása is a gyermekvédelmi felelős feladata.

Az alábbi programok szervezésében aktív részvétel vagy jelenlét ajánlott a gyermekvédelmi felelős, ill. csoport számára:

- nevelőtestületi értekezletek,
- évfolyam/osztályértekezletek,
- osztályozó értekezletek,
- tanulókkal kapcsolatos fegyelmi tárgyalások,
- esetmegbeszélő konferenciák/műhelyek az iskola pedagógusainak a számára,
- a pedagógusok mentális jóléte érdekében szervezett választható programok pl. nevelőtestületi értekezletek alkalmával, előadások, tréningek, relaxációs lehetőségek (lásd feljebb, a nevelőtestület szemléletformálásánál),
- a pedagógusok meghallgatása,
- szükség esetén tanácsadás a számukra.

Kapcsolattartás a szülőkkel, családokkal

A gyermekvédelmi felelős tanév elején mutatkozzon be a szülői értekezleten, adja meg az elérhetőségét, és azt, hogy mikor, hol találják meg őt, milyen problémakörrel fordulhatnak hozzá. Tájékoztassa az iskola gyermekvédelmi munkájáról is a szülői közösséget. Az iskola honlapján, és más online felületen, illetve iskolai faliújságon is fel kell tüntetnie ezeket a közérdekű, fontos információkat. Az iskola feladata, hogy minél jobb kapcsolatot ápoljon a szülői közösséggel, ezért törekednie kell arra, hogy a szülőket bevonja az iskola életébe, bizonyos programjaiba. Aktuális, számukra érdekes nevelési témákkal lehet bevonni őket pl. előadássorozattal, ahol közkedvelt előadókkal, szakemberekkel találkozhatnak. Erre alkalmasak a szülőakadémiák, pályázati programok, képzések, fehér asztalok, családok

programok melyeknek az iskola pedagógiai programjában amúgy is teret ad. A gyermekvédelmi felelős, illetve a gyermekvédelmi csoport aktív részt vállalhat a programok szervezése, bonyolítása terén.

Lehetséges témák pl.

- egészséges életmód (táplálkozás, mozgás, testi-lelki egyensúly megőrzése),
- nevelési témák (a változás a családban, első osztályba lépő gyermek, testvér születése, vesztesség, gyász, az engedékenység-szigor kérdése (hol a helyes középút?), a média hatása gyermekeink fejlődésére (pozitív-negatív), internet előnyei, hátrányai, y és z generáció, szexuális nevelés stb.),
- szenvedélybetegségek – megelőzésük, gyógyításuk, „elfelejtett gyerekek” (Máltai Szeretetszolgálat programja),
- civilizációs betegségek – megelőzésük, gyógyításuk,
- hogyan segítsék gyerekeinket a tanulásban,
- tanulási nehézségek (dysgrafia, dyslexia, dyscalculia, egyéb).

A problémák esetében elengedhetetlenül fontos a szülőkkel való együttműködés:

- szülők meghallgatása, bevonása a segítő folyamatba, folyamatos tájékoztatásuk, visszajelzés a számukra,
- meghívásuk esetmegbeszélő alkalmakra,
- többszöri családlátogatás,
- tanácsadás stb. (egyéb segítségnyújtás a család számára)

Együttműködés a vezetőséggel

Az iskolában mindenről tájékoztatni kell az intézményvezetőt, így az aktuális gyermekvédelmi folyamatokról is tudnia kell. Ha a gyermekvédelmi csoportnak a vezetőségből is van tagja, ez megkönnyíti a kommunikációt és az átláthatóságot. Amennyiben az iskolai szociális segítő is bevonódik a csoportmunkába, ezzel az is áthidalható, hogy esetleg a kollégák kerüljenek ambivalens helyzetbe a vezetőjükkel, mivel előfordulhat, hogy „külsős” szociális segítő szabadabban tudja képviselni a gyermek érdekeit, mint egy alkalmazott pedagógus, vagy pszichológus. Fontos a bizalom, a kölcsönösség és az érezhető vezetői támogatás is.

Kapcsolattartás a társintézményekkel

(házi- és gyermekorvosok, rendőrség, pedagógiai szakszolgálat, családsegítő és gyermekjóléti szolgálat, önkormányzat)

Jelentős erőt ad a munka során a személyes kapcsolat, ezért ahol lehetőség van rá, érdemes élni vele. A kapcsolódási lehetőségek kihasználása:

- a helyi prevenciós programokba való bekapcsolódás (önkormányzat, gyermekjóléti szolgálat, rendőrség, vöröskereszt),
- a szakmai kerekasztalokon való részvétel (KEF, Rendőrség, Bűnmegelőzési Tanács, Gyermekjóléti szolgálat, Pedagógiai szakszolgálat),
- a felmérések, kérdőívek, jelentések, gyermekvédelmi beszámolók a szakmai intézmények számára,
- szükség esetén kezdeményezés pl: esetmegbeszélő, tanácskérés, személyes, vagy telefonos felkeresésük,
- kerületi jelzőrendszeri megbeszélésen való részvétel.

Iskolai gyermekvédelemmel, gyermekvédelmi felelőssel szembeni elvárások

A gyermekvédelmi felelős számára ajánlott, hogy rendelkezzen szakirányú végzettséggel, valamint hivatásából adódóan megfelelő személyiségjegyekkel, melyek képessé teszik őt az intézményi gyermekvédelmi munka szervezésére, koordinálására, a pedagógusok gyermekvédelmi munkájának megsegítésére és az intézményen kívüli más szakemberekkel való együttműködésre. A gyermekvédelmi felelősi munkakörhöz alkalmas személyiségjegyek pl. az előítélet-mentesség, értő figyelem, gyermekközpontú gondolkodás, segítő attitűd, jó kommunikációs készség, empátiás készség, feszültségtűrés, érzelmi stabilitás, egészséges önértékelés és önérvényesítési képesség, érdeklődés a másik iránt, diskurzus – készség, önelemző, önreflektív készség, meghittságtéremtése és elviselése.

- Az **önreflexió, önelemző képesség** ahhoz is nagyon fontos, hogy a segítő hivatású szakember saját mentális egyensúlyát megőrizze, megelőzze kiégését. Ha a kiégés tüneteit tapasztalja magán, tudjon és merjen segítséget kérni! Kiégés tünetei: <https://ofi.oh.gov.hu/tudastar/kiegesi-tunetek-burnout>
- A **kompetencia határok ismerete és tartása** elengedhetetlen. Tudnia kell, hogy meddig terjed a saját lehetősége, felelőssége, szakértelme, és azt is, hogy hová, kihez, mikor és milyen problémával forduljon, illetve informálja a további lehetőségekről a

rábízottakat. Nem feladata az iskolában a nyomozás, sem a pszichoterápia, ilyenkor be kell vonni a megfelelő szakembert, intézményt, vagy megtenni a hatósági feljelentést.

- **Folyamatos önképzés igénye** legyen meg benne. Minden szakmabelinek kötelessége saját területén naprakész tudással rendelkezni, így a gyermekvédelemmel foglalkozónak is feladata a szakirodalom, a törvényi változások, új rendeletek figyelemmel kísérése.
- **A gyermekközpontú szemlélet mellett, ember-és tanárközpontú szemlélet is kell,** hogy álljon. A kollégák mentális jólléte a diákjaik érdekét szolgálja. Egy iskolában akkor van jó légkör, amikor mindenki elfogadottnak, értékesnek érzi magát. A tanár kollégák megértése, megerősítése, hozzátartozik a gyermekvédelmi felelős/segítő munkát végző pedagógusok attitűdjéhez.
- Ugyanakkor **képesnek kell lennie a konfliktus felvállalására** szükség esetén kollégával, vezetőséggel szemben az adott gyermek, gyermekek érdekében, illetve a rendszerabúzus kivédésére.
- **A gyermekről való gondoskodás, a neki nyújtott segítő odafordulás mindig az egész család viszonylatában kell, hogy megvalósuljon.** Akkor igazi a segítség, ha a gyermekre a családi rendszer részeként tekint, ha a meglévő erőforrásokat igyekszik megerősíteni a család működésében. Mivel az iskolában erre kevés eszköz van, ezért ilyenkor is külső szakemberek bevonásával lehet és kell megsegíteni a családokat. (Lásd kompetencia határok.)

3. Az iskolai gyermekvédelem gyakorlata

Mészárosné Nagy Angéla

*„A gyermekvédelmi felelős szerepe, megjelenése
abban áll, hogy döntéseink a gyermek
mindenek felett álló érdekét szolgálják”*

Bevezető

A gyermek- és ifjúságvédelem szorosan kapcsolódik a nevelési-oktatási intézmények pedagógiai tevékenységéhez, programjához, melynek szerves részét képezi. Összefügg azzal, hogy az óvodában, iskolában olyan légkört, olyan pedagógiai, igazgatási, tevékenységet kell kialakítani, amely eleve kizárja annak lehetőségét, hogy bármelyik gyermek, bármilyen oknál fogva hátrányos, kizáró helyzetbe kerüljön.

(Ktv. 4.§ (7) bekezdés).

A gyermekvédelem az iskola (óvoda) kapuin belül hangsúlyos szerepet kell, hogy kapjon. Mindezt a közoktatási intézményekben biztosítani szükséges, hogy a gyermeket semmiféle negatív megkülönböztetés ne érje származása, bőre színe, neme, vallása, nemzeti-etnikai hovatartozása, esetleg a családjának szociokulturális helyzete miatt, továbbá szem előtt kell tartani a gyermek- és diákjogokat is. Minden gyermek számára lehetőséget kell adni a *prevenációs programokon* való részvételre. E programok célja a tanulók felkészítése a veszélyeztető körülmények felismerésére (például kábítószer-fogyasztás, bántalmazás), önismeretük fejlesztése, kommunikációs készségeik erősítése annak érdekében, hogy a veszélyes helyzetekben képesek legyenek nemet mondani. Az általános gyermekvédelmi feladatok mellett speciális feladatokat is el kell látnia az iskolának/óvodának. Ilyen különleges helyzet az, amikor a gyermek – környezete, családja vagy bármely más miatt – veszélyeztetett helyzetbe kerül, például amikor a gyermeket bántalmazzák vagy a család deviáns életvitele a fiatal személyiségfejlődését kedvezőtlenül befolyásolja.

Törvényi szabályozás

Az iskola/óvoda gyermekvédelemmel kapcsolatos feladatait számos jogszabály is meghatározza, érinti.

1997. XXXI. törvény. A gyermekek védelméről és gyámügyi igazgatásról

1998. évi LXXXIV. törvény a családok támogatásáról

2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról

2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről

A gyermekek jogairól szóló egyezmény 1991.11.20.

2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről

Az Óvodai nevelés országos alapprogramja (137/2018 VII. 25. kormányrendelet)

Az 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és ellátásról

15/1998.NM rendelet

20/2012. (VIII.31.) EMMI rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről

229/2012 (VIII.28.) Korm. rendelet a nemzeti köznevelésről szóló törvényhez

2/2018. (I. 18.) EMMI rendelet

Gyermekevésélem egységes fogalomrendszere⁹¹

Gyermekevésélem: ha valaki testi-lelki sérülést, fájdalmat okoz egy gyermeknek, vagy, ha a gyermek sérelmére elkövetett cselekményt – noha tud róla, vagy szemtanúja – nem akadályozza meg, illetve nem jelenti.

Elhanyagolás: minden olyan mulasztás vagy baj okozása (akár szándékos, akár tudatlanságból, óvatlanságból, nemtörődömségből ered), amely jelentősen árt a gyermek egészségének vagy lassítja, akadályozza szomatikus, mentális és érzelmi fejlődését.

Gyermekevésélem-elhanyagolás (rossz bánásmód): fizikai és/vagy érzelmi rossz bánásmód a szexuális visszaélés, az elhanyagolás vagy hanyag bánásmód, a kereskedelmi vagy egyéb kizsákmányolás minden formája, mely a gyermek egészségének, túlélésének, fejlődésének vagy méltóságának tényleges vagy potenciális sérelmét eredményezi egy olyan kapcsolat keretében, amely a felelősségen, bizalmon vagy hatalmon alapul.

⁹¹ A más fejezetekben részletesen bemutatott fogalmakra (mint pl. HH, HHH, veszélyeztetettség stb.) itt nem térünk ki.

Védelembé vétel: a Gyvt. 68-69. § szerint, ha a szülő vagy más törvényes képviselő gyermek veszélyeztetettségét az alapellátások önkéntes igénybevételével megszüntetni nem tudja, vagy nem akarja, de alaposan feltételezhető, hogy segítséggel a gyermek fejlődése a családi környezetben mégis biztosítható, a gyámhatóság a gyermeket védelembé veszi. A védelembé vétel nem érinti a szülő felügyeleti jogát. A védelembé vételt a családsegítő és gyermekjóléti központ kezdeményezi.

Különleges bánásmódot igénylő gyermekek

Speciális nevelési szükségletű gyermekek

Speciális fejlesztésük a gyógypedagógia szakterülete. *tanulásban akadályozott:* enyhe fokban értelmi fogyatékosok, nehezen tanulók;

- *értelmileg akadályozott:* mérsékelt, súlyos, legsúlyosabb fokban értelmi fogyatékosok;
- *beszédben akadályozott:* beszédsérültek, beszéd-, hang- és nyelvi zavart mutatók;
- *látássérültek:* vakok, gyengén látók;
- *hallássérültek:* nagyothallók és siketek;
- *mozgáskorlátozottak:* mozgás- és testi fogyatékosok, sérültek;
- *viselkedés- és teljesítményzavarral küzdők* (nehezen nevelhetők, inadaptáltak);
- *autista gyermekek* (szociális-kognitív és kommunikációs készségek fejlődésének zavara, amely a személyiség fejlődésének egészére hatással van). (Illyés, 2000b.)

Tanulási problémákkal küzdő tanulók:

- *tanulási nehézséggel küzdők* (például: lassú, motiválatlan, hosszabb betegség miatt lemaradó, családi, szociális, kulturális, nyelvi hátrányok);
- *tanulási zavarral küzdők* (például: diszlexia, diszgráfia, diszkalkulia, figyelemzavar, súlyosabb beszédhiba);

Magatartászavarok miatt problémás tanulók:

- *visszahúzódo (regresszív) és depresszív viselkedésű tanulók* (félénk, csendes, visszahúzódo, csavargó stb.);
- *ellenséges (agresszív) és inkonzekvens viselkedésű tanulók* (engedetlen, kötekedő, támadó, hiperaktív stb.). (Kósáné Ormai, 1981, 1998.)

Kivételes képességű tanulók, tehetségesek:

- *intellektuális* (a különböző tudományterületeken kimagasló: matematikai, fizikai, nyelvi stb.) tehetség;

- *művészi* (képzőművészeti, zenei, írói, rendezői) tehetség;
- *psichomotoros* (sport, tánc, pantomim, kézügyességet igénylő terület) tehetség;
- *szociális* (vezető, szervező, irányító) tehetség.

Gyermek-és ifjúságvédelmi feladatok az iskolában, óvodában

Az iskolai gyermekvédelem akkor tudja biztosítani a gyermekek mindenek felett álló érdekét, ha értéktartalmában megjelenik minden gyermek esélyegyenlőségének növelése, valamint a gyermeki jogok érvényesülésének segítése.

A pedagógus alapvető feladata a rábízott gyermekek, tanulók nevelése, tanítása. Ezzel összefüggésben kötelessége különösen, hogy közreműködjön a gyermek- és ifjúságvédelmi feladatok ellátásában, a gyermek, tanuló fejlődését veszélyeztető körülmények megelőzésében, feltárásában, megszüntetésében.

Iskolai, óvodai gyermekvédelmi munka céljai és feladatai

A gyermekvédelmi tevékenység legfontosabb célja, hogy megelőzze, elhárítsa, illetve enyhítse azoknak a káros folyamatoknak a hatását, melyek a személyiségfejlődést megzavarják, valamint gátolják. Minden gyermek beletartozik a gyermekvédelmi munkába látókörébe, részese annak, hiszen mindegyikük, kivétel nélkül, odafigyelést igényel – bár nyilvánvaló, hogy közvetlen gyermekvédelmi érintettsége csak kisebb részüknek van.

Célok

A gyermekvédelmi esetek feltárása, hogy a gyermekek problémáit az iskola a gyermekjóléti szolgálat (családsegítő) segítségével minél hatékonyabban tudja kezelni, megelőzve ezzel súlyosabbá válásukat. Közvetlen célja a gyermekek gondozásának, oktatásának, szellemi, erkölcsi, testi, esztétikai, egészségi fejlődésének előmozdítása, támogatása; ellátásuk, gondozásuk elősegítése, személyi biztonságuk, érdekeik védelme.

Ennek részeként:

- A gyermek jogok érvényesülésének biztosítása
- A hátrányos helyzet észrevétele
- A veszélyeztetettség felderítése
- A veszélyeztető okok feltárása
- A veszélyeztető körülmények felszámolása vagy legalább csökkentése
- A szülő tájékoztatása a gyermekvédelmi alapellátás rendszeréről

Alapvető és folyamatos gyermekvédelmi feladatok az iskolában, óvodában

- a gyermekek gyermekvédelmi helyzetének felmérése, folyamatos nyomon követése
- a hátrányos helyzetű gyerekek nyilvántartása
- nagycsaládos, tartósan beteg és sajátos nevelési igényű gyermekek nyilvántartása
- a veszélyeztetett tanulók kiszűrése, okok feltárása
- a családdal, szülői házzal való kapcsolatfelvétel
- szülői konzultációk szervezése
- a probléma megfogalmazása
- esetmegbeszélés szervezése iskola/óvoda, szakemberek és szülő között
- az új elsős osztályok felmérése, ha szükséges családlátogatások megszervezése
- a törvényi változások figyelemmel kísérése

Preventív gyermekvédelmi feladatok az iskolában

- a gyermeki-tanulói jogok érvényesítése
- együttműködés az általános gyermekvédelmi feladatok megvalósításában közreműködő intézményekkel
- a hiányzások nyomon követése, hiányzás esetén a szükséges jelzések időben történő megküldése a Gyermekjóléti Szolgálat, a Kormányhivatal Gyámhatósága, a Hatósági Osztálya és a szülő felé
- hiányzások visszaszorítása és az ebből adódó bukások elkerülése
- potenciálisan veszélyeztetett tanulók felderítése (romló tanulmányi eredmény, magatartásbeli problémák felmerülése, mulasztások megszorodása, nehéz szociális körülmények, felügyelet hiánya)
- egyéni segítő beszélgetések biztosítása, tanácsadás
- családlátogatás, ha szükséges

Speciális gyermekvédelmi feladatok az iskolában/óvodában

- eltérő fejlődésű gyermekek gyermekvédelmi problémáinak észlelése és jelzése

Jelzés

Az észlelő és jelző rendszer alapvető célja a gyermek **családban történő nevelkedésének elősegítése, a veszélyeztetettség megelőzése és megszüntetése.**

Az észlelő- és jelzőrendszer ágazatok az intézmények, szakemberek és magánszemélyek közötti együttműködést valósítja meg, melynek konkrét célja a problémák, veszélyeztető tényezők, krízishelyzetek mielőbbi észlelése és jelzése az erre a célra kijelölt professzionális szolgáltató felé. Folyamatos együttműködés és információáramlás biztosítása az egyének és családok problémáinak megoldása érdekében.

Jelzőrendszeri tagok

A jelzőrendszer tagjait a gyermekvédelmi törvény 17. § határozza meg. Ebbe a körbe tartozik többek között a házi orvos, házi gyermekorvos, védőnői szolgálat, személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatók, köznevelési intézmények, rendőrség, ügyészség, bíróság, pártfogó felügyelői szolgálat, egyesületek, alapítványok, egyházi jogi személyek, gyermekjogi képviselő, a települési jegyző és a gyermekvédelmi és gyámügyi feladatkörében eljáró fővárosi és megyei kormányhivatal.

A jelzőrendszer tagjainak feladata a gyermek veszélyeztetettségének figyelése, feltárása, jelzése. A gyermekjóléti szolgálatok számára kötelezettség a jelzések rögzítése, a veszélyeztetett gyermekek problémáinak feltárása és a megoldások keresése.

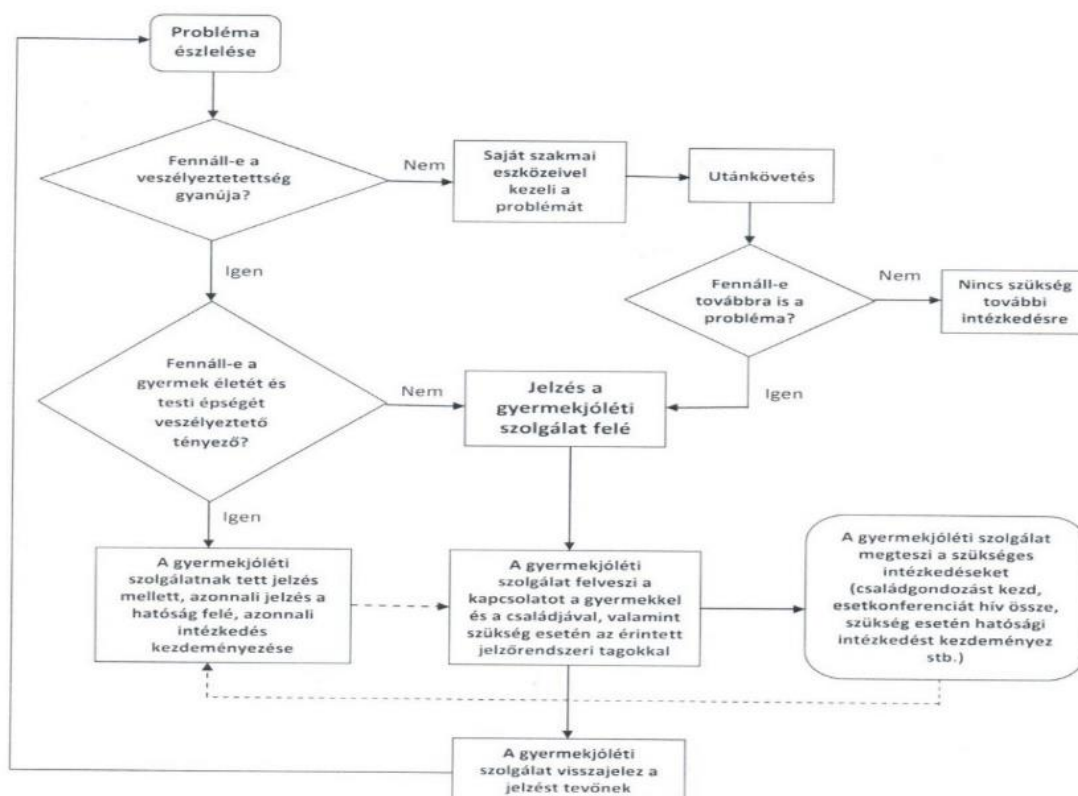
Veszélyeztető körülmények lehetnek

- anyagi problémák (munkanélküliség, alacsony jövedelem);
- lakhatási problémák (hajléktalanság, rossz lakáskörülmények, kilakoltatás, vándorló életvitel, kényszerű együttélési körülmények);
- családszerkezeti, kapcsolati problémák (árvaság, megbomlott család, megromlott családi viszonyok, rossz szülő-gyermek kapcsolat);
- szülői elhanyagolás, elhagyás (egészségügyi-, gondozás, gondoskodás-, iskoláztatás-, érzelmi elhanyagolás, felügyeletnélküliség, veszélyeztető magatartás, elhagyás, lemondás a gyermekről);
- gyermek bántalmazás (fizikai-, érzelmi-, szexuális bántalmazás, magzat-, újszülött károsítása, kényszerítés koldulásra, prostitúcióra, gyermekmunka, rendszer-abúzus);
- szülői devianciák (alkohol-, drog-, játék-függőség, bűnelkövetés, öngyilkosság, prostitúció);

- gyermeki devianciák (alkohol-, drog-, játék-függőség, bűnelkövetés, öngyilkosság, prostitúció, agresszivitás, magatartás problémák, csavargás);
- egészségügyi problémák (mentális betegség, fogyatékoság, gyermek állapota);
- egyéb veszélyeztető tényezők (családon kívüli veszélyeztetés, kiskorú szülő).

A jelzőrendszeri tagoknak a jelzéseiket minden esetben írásos formában kell megtenniük a gyermekjóléti szolgálat felé, ami történhet e-mail, levél vagy jelzőlap formájában. Továbbá hatósági eljárást kell kezdeményezniük a gyermek bántalmazása, illetve súlyos elhanyagolása vagy egyéb más, súlyos veszélyeztető ok fennállása, valamint a gyermek önmaga által előidézett súlyos veszélyeztető magatartása esetén.

A jelzést tevők védelme érdekében a Gyvt. 17.§ (2a) bekezdése előírja, hogy a gyermekjóléti szolgálat és a gyámhatóság a gyermek bántalmazása, elhanyagolása miatt jelzést vagy kezdeményezést tevő intézmény, személy adatait erre irányuló kérelem hiányában is zártan kell kezelnie.

*A gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszer működésének folyamata*⁹²

⁹² Az ábra részletes magyarázatát lásd a forrásnál a Módszertani útmutatóban:
https://csibesz18.hu/dokumentumok/MODSZERTANI_UTMUTATO.pdf

Iskolai/óvodai gyermekvédelem területei

Megelőzés

- biztosítani kell a fejlődéshez szükséges feltételeket,
- biztosítani kell a családi, vagyoni helyzetből fakadó hátrányok leküzdését,
- biztosítani kell az egészséges környezetet,
- biztosítani kell, hogy a tanulók megismerjék jogaikat, és véleményt nyilvánítsanak az őket érintő kérdésekben,
- a tanulók személyiségi jogait tiszteletben kell tartani,
- biztosítani kell a rászorulóknak az ingyenes vagy kedvezményes étkezést, tanszerellátást,
- az iskolának együtt kell működnie a gyermekvédelemmel foglalkozó más hatóságokkal, intézményekkel, szervezetekkel,
- a szenvedélybetegségek megelőzésére irányuló tevékenység megszervezése /dohányzás, drog, alkohol/

Feltárás

- fel kell tárni a tanulók problémáit,
- lehetőleg meg kell keresni a problémák okát,
- jelezni a gyermekjóléti szolgálat szakembereinek.

Megszüntetés

- segítséget kell nyújtani a problémák megoldásában

Segítő szakemberek

- Iskola pszichológus
- Szociális segítő
- Iskolaorvos, védőnő

Prevenációs programok lehetséges területei⁹³

- felzárkóztató foglalkozások
- tehetséggondozó foglalkozások
- differenciált foglalkozás
- pályaválasztás segítés

---

⁹³ Erről a háttéranyag egy külön fejezete szól

- személyes egyéni tanácsadás
- egészségvédő, mentálhigiénés program szervezése
- egészségügyi vizsgálatok
- szociális helyzet javítása
- szülőkkal való együttműködés

Gyermekevédelem megjelenése az iskolai dokumentumokban

Pedagógiai program: a gyermek-és ifjúságvédelmi feladatok megvalósításának kereteit és alapelveit adja meg.

Intézményi gyermek- és ifjúságvédelmi stratégia, protokoll, munkaterv: tartalmazza az iskola gyermekvédelmi tevékenységének komplex áttekintését, a kapcsolatrendszer működését, a partnerek közötti munkamegosztást, kompetenciahatárokat, az egyes feladatokért felelős személyeket, határidőket, módszertani javaslatokat, esetmegbeszéléseket, tartalmazhatja az egyes nehézségek, problémák kezelésének módjait, lehetőségeit, az iskolai/óvodai gyermekvédelmi munka eljárási szabályait.

Szervezeti Működési szabályzat: meghatározza a nevelési-oktatási intézmény szervezeti felépítését, az intézmény működésének belső rendjét, a belső és külső kapcsolatok rendszerét, a gyermekvédelmi feladatok ellátásnak szabályait, a felelősségi köröket

Házirend:

- tartalmazza, hogy a tanulói jogokat és kötelezettségeket milyen módon lehet gyakorolni,
- az iskola, kollégium által szervezett, a pedagógiai program végrehajtásához kapcsolódó iskolán, kollégiumon kívüli rendezvényeken tiltott tanulói magatartást
- azokat a védő, óvó előírásokat, amelyeket a gyermekeknek, tanulóknak az óvodában, iskolában, kollégiumban való tartózkodás során be kell tartaniuk;
- az szociális ösztöndíj, illetve a szociális támogatás megállapításának és felosztásának elveit, a nem alanyi jogon járó tankönyvtámogatás elvét, az elosztás rendjét;
- fegyelmi intézkedések formáit.

Feladatok és felelősségek a gyermekvédelmi munkában

A jelzőrendszeri tagságot a gyermekvédelmi törvény nem egy konkrét személyhez, hanem magához a köznevelési intézményhez rendeli. A feladatellátásért való felelősséget már a köznevelési törvény 69. §-a állapítja meg, amikor az intézmény vezetőjének feladatai közé sorolja a gyermek- és ifjúságvédelmi feladatok megszervezését és ellátását, valamint a gyermekvédelmi jelzőrendszernek a köznevelési intézményhez kapcsolódó feladatai koordinálását és az ezekért való felelősséget.

Ennek megvalósításaként szakmailag képzett személyt bíz meg a gyermekvédelmi feladatok ellátásával, megfelelő gyermek- és ifjúságvédelmi szemléletet alakít ki és az intézményben folyamatosan ellenőrzi, értékeli a gyermekvédelmi munkát.

Az óvoda, iskola pedagógusainak alapvető feladata a rábízott gyermekek, tanulók nevelése, tanítása. Ezzel összefüggésben különösen kötelessége, hogy közreműködjön a gyermek- és ifjúságvédelmi feladatok ellátásában, a gyermek, tanuló fejlődését veszélyeztető körülmények megelőzésében, feltárásában és megszüntetésében.

Gyermekvédelmi szempontú kiemelt feladata a hátrányos helyzetben lévő gyermekek felzárkóztatása. Észlelnie kell a tanulmányi eredmény romlását, vizsgálni az ahhoz vezető okokat. Együttműködik a gyermekjóléti szolgálat munkatársával, a gyermekvédelmi felelőssel, és az intézményvezetőn keresztül jelzi, ha pedagógiai eszközökkel nem tud segíteni egy gyermeknél felmerülő probléma megoldásában.

Az osztályfőnök feladata figyelemmel kísérni a nehéz helyzetű tanulókat, igazolatlanul hiányzókat. Igyekszik megismerni a tanulók képességeit, érdeklődési körüket, jellemüket, családi hátterüket, baráti kapcsolataikat, pályaválasztási szándékaikat.

Feladatai:

- a gyermek személyiségének sokoldalú megismerése
- figyelemmel kíséri a tanulmányi eredmény változásait
- kiszűri a tanulási- magatartási zavarral küzdő tanulókat
- megismeri a gyermek családi hátterét, kapcsolatot tart a szülőkkel
- rendszeresen konzultál a gyermek- és ifjúságvédelmi felelőssel
- szükség esetén kapcsolatot tart a gyermekjóléti szolgáltatóval

Gyermekvédelmi felelős

Az iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi felelős kompetenciakörébe elsősorban a pedagógiai eszközökkel megvalósítható tevékenységek tartoznak. Ugyanakkor feladatkörébe tartozik az intézményen belül a gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenységek koordinálása, valamint az intézményen kívül a más szakemberekkel való együttműködés.

- figyelemmel kíséri és kiszűri a hátrányos és veszélyeztetett helyzetű tanulókat
- intézményen belül koordinálja a gyermekvédelmi munkát
- intézményen kívül együttműködik a társszakmák képviselőivel
- segíti a pedagógust a gyermekvédelmi feladatok ellátásában
- a pedagógusok szemléletformálása, a hátrányos helyzetű gyermek iránti tolerancia, elfogadás erősítése
- a pedagógusok részére tájékoztatást tart a gyermekvédelemmel kapcsolatos témákban
- meghirdeti a fogadóóráját és fogadóórát tart
- tájékoztatja a szülőket, tanulókat, hogy milyen problémákkal fordulhatnak hozzá
- kapcsolatot tart az iskola és a család között
- családlátogatást végez
- tanácsadást, információt nyújt gyermeknek, szülőnek
- közvetít és közvetlen segítséget nyújt a tanulónak/szülőnek a külső intézmények eléréséhez
- pedagógiai eszközzel meg nem szüntethető veszélyeztető tényező esetén kezdeményezi a gyermekjóléti szolgálattal való kapcsolatfelvételt
- megfelelő időben jelzéssel él, kitölti a jelző lapot
- a pedagógiai jellemzés elkészítésében közreműködik
- a beavatkozások megvalósításában közreműködik
- veszélyeztetettség esetén kötelezően együttműködik a gyermekjóléti szolgálattal
- szükség esetén hatósági beavatkozást kezdeményez
- sport- és szabadidős tevékenységet szervez
- egészséges életmódot támogató, bűnmegelőzést, szenvedélybetegségeket megelőző programok kidolgozásában, végrehajtásában segítséget nyújt

Gyermekvédelmi felelős szerepe

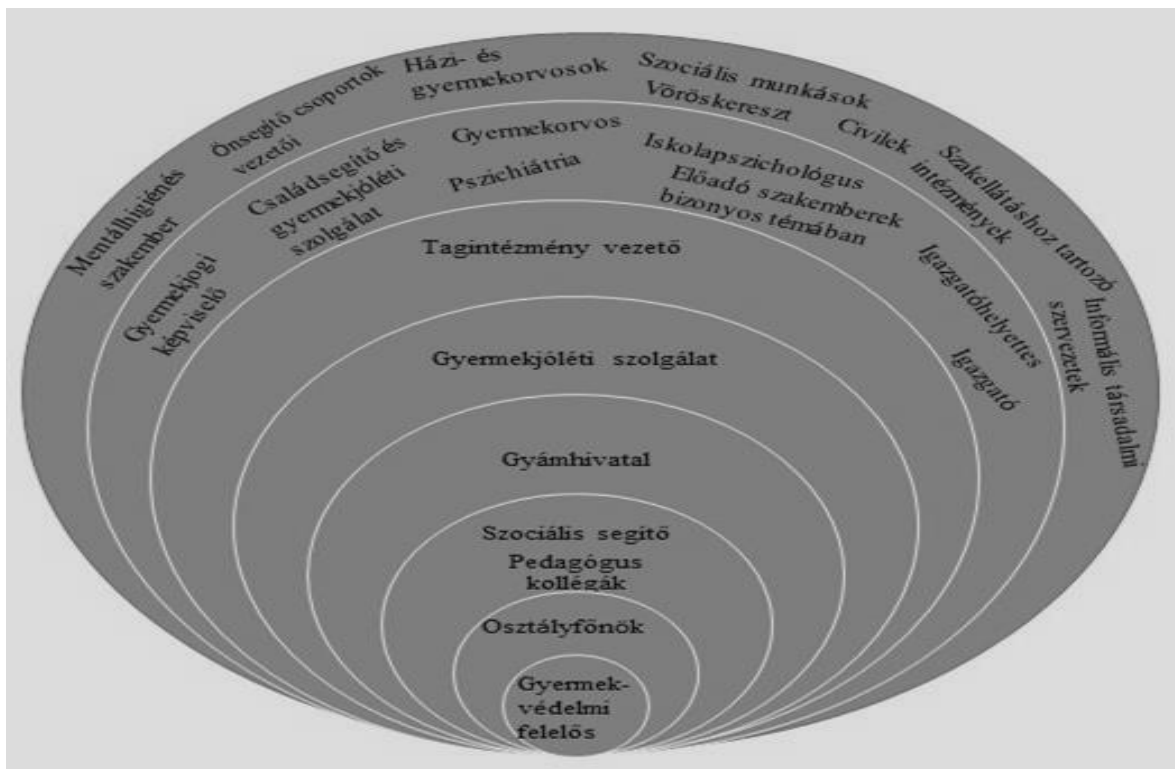
A gyermek- és ifjúságvédelmi felelős segíti az iskola pedagógusainak gyermek- és ifjúságvédelmi munkáját. A gyermek- és ifjúságvédelmi felelős kiemelt feladata a kapcsolattartás a külső intézményekkel

1. Az osztályokat felkeresve tájékoztatja a tanulókat arról, hogy milyen problémával, hol és milyen időpontban fordulhatnak hozzá, továbbá, hogy az iskolán kívül milyen gyermekvédelmi feladatot ellátó intézményt kereshetnek fel.
2. A pedagógusok, szülők vagy tanulók jelzése, a velük folytatott beszélgetés alapján megismert veszélyeztetett tanulónál – a veszélyeztető okok feltárása érdekében – családlátogatáson megismeri a tanuló családi környezetét.
3. Gyermekbántalmazás vélelme vagy egyéb pedagógiai eszközökkel meg nem szüntethető veszélyeztető tényező megléte esetén kezdeményezi, hogy az igazgató értesítse a gyermekjóléti szolgálatot.
4. A gyermekjóléti szolgálat felkérésére részt vesz az esetmegbeszéléseken.
5. A tanuló anyagi veszélyeztetettsége esetén kezdeményezi, hogy az iskola igazgatója indítson eljárást a tanuló lakó-, illetve ennek hiányában tartózkodási helye szerint illetékes települési önkormányzat polgármesteri hivatalánál rendszeres vagy rendkívüli gyermekvédelmi támogatás megállapítása, szükség esetén a támogatás természetbeni ellátás formájában történő nyújtása érdekében.
6. Az iskolában a tanulók és a szülők által jól látható helyen közzéteszi a gyermekvédelmi feladatot ellátó fontosabb intézmények (pl. gyermekjóléti szolgálat, nevelési tanácsadó, drogambulancia, ifjúsági lelkisegély-telefon, gyermekek átmeneti otthona stb.) címét, illetve telefonszámát.
7. Az iskola nevelési programja alapján, gyermek- és ifjúságvédelemmel kapcsolatos feladatai keretében részt vesz egészségnevelési, ennek részeként kábítószer-ellenes program kidolgozásában, figyelemmel kíséri ennek megvalósítását.

A gyermekvédelmi felelős kapcsolati hálója, szakmai kapcsolatai

A gyermek- és ifjúságvédelmi felelősök munkájukat négy szinten végzik: a gyermekek; a szülők; a nevelők és pedagógusok körében; valamint a társintézményekkel való kapcsolattartás keretében.

Gyermekevédelmi felelős szakmai kapcsolatai ⁹⁴

A gyermekevédelmi felelőssel szembeni elvárható szakmai kompetenciák

- érzékeny és nyitott a társadalmi és szociális problémákra;
- elkötelezett a szakmai etikai alapelvek gyakorlati alkalmazása iránt;
- nyitott mások megismerésére, empátiával viszonyul az emberekhez, családokhoz, csoportokhoz és közösségekhez;
- nyitott az új módszerekre, eljárásokra, szakmai eredményekre és innovációkra;
- önállóan végzi szakmai feladatait;
- felelősséget vállal tevékenysége megvalósításáért;
- felelősséget vállal folyamatos szakmai fejlődéséért.

⁹⁴ Kép forrása: Saját szerkesztés a Gyermeke- és ifjúságvédelem a nevelési- oktatási intézményekben. (2007) Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet, alapján

Felhasznált irodalom

Dakóné Maros Katalin – Simonyi István (felelős szerk.): Gyermek- és ifjúságvédelem a nevelési- oktatási intézményekben, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet, Budapest, 2007
http://www.nefmi.gov.hu/letolt/kozokt/ifjusagvedelem_080513.pdf

Dr. Kovács Zsuzsanna, Dr. Scheiber Dóra, Dr. Herczog Mária (szerk): Gyermekbántalmazás és elhanyagolás, Módszertani ajánlás tervezet
https://hivatlanul.com/wp-content/uploads/2013/12/gyermekb_modszertani_ajanlas.pdf
<https://osztalyfonok.hu/335/>

Bodonyi-Busi-Hegedűs-Magyar-Vizely: A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése Család, gyerek, társadalom, Bölcsész Konzorcium, 2006 <http://mek.niif.hu/05400/05461/05461.pdf>

Csillag-Palotás (szerk.): Útmutató az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység bevezetéséhez és gyakorlatahoz az iskolában, (EFOP 2019)
https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/unios_projektek/efop194/194_Utmutato_iskola_190710.pdf

EMMI: A gyermekvédelmi észlelő-és jelzőrendszer működtetése - egységes elvek és módszertan (EMMI 2017) https://szocialisportal.hu/wp-content/uploads/2017/08/MODSZERTANI_UTMUTATO.pdf

Barcsi Antal: GYERMEKVÉDELMI ÚTMUTATÓ, Módszerek és ajánlások a gyermekvédelemmel foglalkozóknak 2. javított kiadás Mozaik Kiadó, Szeged, 2011.
<https://m.mozaik.info.hu/Homepage/pdf/preview/MS-9340.pdf>

A gyermekvédelmi munkát segítő művek

Bagdy Emőke – Telkes József: Személyiségfejlesztő módszerek az iskolában. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1988.

Herczog Mária: Gyermekvédelmi kézikönyv. KJK, Bp., 2001.

Makai Éva: Szétszakadt és meg nem font hálók. Iskolai gyermekvédelem a '90-es években. OKKER, Bp., 2000.

Veczkó József: A gyermekvédelem pszichológiai és pedagógiai alapjai. Tankönyvkiadó, Bp., 1990.

Vikár György: Az ifjúkor válságai. Animula, Bp., 1999.

A Család, Gyermek, Ifjúság c. folyóirat számai

4. Problémafelismerés, pedagógiai eszközök az iskolai gyermekvédelemben

Tóth Andrea

Gyermekvédelmi problémák felismerése, az okok felderítése

Amennyiben az iskolai közösségben védelembe vett gyermek, vagy hátrányos helyzetű, egyéb problémákkal bíró, veszélyeztetett gyerek van, úgy nagymértékben segítséget jelent számára, ha az iskola fokozottan figyel azokra a tényezőkre, amelyekre intézményként ráhatása van. Ilyen például az, hogy az adott közösségben milyen a légkör, mennyire van megtartó ereje, és hogyan tud bele illeszkedni az adott gyermek. Általánosságban elmondható, hogy mint a szocializáció másodlagos színtere, fokozott felelőssége van az intézménynek a lejtőn lecsúszó, marginalizálódó gyerekek megtartásában.

A problémák felismerése, analízisa, azonosítása, háttértényezők

Tanárként, pedagógusként, illetve intézményként azért fontos megérteni a problémák hátterében rejlő okait, hogy ezek ismeretében megfelelő, személyre szabott támogatást, segítséget tudjunk nyújtani. Nagyon gyakori nehézség, hogy az intézmény a problémára semmiféle ráhatással nem rendelkezik. Ebben az esetben olyan megoldást érdemes keresni és találni, ami segít a gyerek számára megküzdenni a problémával, fejleszti, bővíti a megküzdési eszköztárát, vagy segít elviselni, kibírni a helyzetet.

Az iskola, mint intézmény azzal tud a legtöbbet segíteni, ha olyan közeggé válik, ahol jó lenni, ahová jó tartozni, ahol biztonság, élmény van, és ezzel párhuzamosan eljuttatja az adott gyerekeket a megfelelő szakemberhez, aki segít a problémája vagy a család problémájának megoldásában.

Az iskolának, mint rendszernek a szerepe a problémák kialakulásában, fenntartásában

Gyakori probléma, hogy a családi háttérből fakadó hátrányok, nehézségek iskolai magatartási problémákhoz, lemaradáshoz, iskolából hiányzáshoz és az iskolai közösségben peremre sodródáshoz vezetnek. A problémák kialakulásában gyakran nincs sem felelőssége, sem ráhatása az iskolának, viszont abban, hogy mit kezd azokkal a gyerekekkel, akik a lemaradás, peremre sodródás veszélyének vannak kitéve, kiemelt felelőssége van az iskolai dolgozóknak.

Fontos, hogy legyen megfelelő stratégia annak megakadályozására, hogy a problémák halmozódjanak, erősödjenek.

A felismert problémák pedagógiai eszközökkel való kezelése, segítő kapcsolat működtetése

Nagyon fontos szempont, hogy mindig a kompetencia határokon belül kell segíteni. Pszichológusként több alkalommal is tapasztaltam, hogy a pedagógus úgy próbált meg sokproblémás gyerekek segítségét nyújtani, hogy terápiás jellegű beszélgetéseket igyekezett folytatni vele, pszichológusok által használt módszereket próbált meg tanárként használni. Ez a megfelelő kompetenciák hiányában nem sok eredményre vezet, viszont magában rejti a határátlépések kockázatát. Sokkal egyszerűbb pedagógusként pedagógiai eszközökkel ráhatni egy helyzetre, terápiás jellegű beszélgetés helyett például olyan feladatokat adni egy gyereknek, amivel a közösség hasznos tagja tud lenni vagy olyan légkört kialakítani, amiben jó lenni, ami biztonságos és ahová jó tartozni.

Pedagógiai eszközök:

Resztoratív szemlélet

Gyakori, hogy a sokproblémás, nehéz helyzetben lévő gyerekek a belső feszültség miatt a közösségben is feszültségeket generálnak, vagy olyan helyzetekbe keverednek, amik hatására népszerűtlenné válnak. Ha valamely deviáns szubkultúra értékrendjét hordozzák, az is destruktív hatással lehet a közösségre. A peremre sodródással gyakori, hogy egyre több konfliktus, feszültség jár együtt. A résztoratív szemlélet egy hatékony módszer és segítség abban, hogy a közösség szempontjából valamilyen hibát vagy destruktív dolgot elkövető gyerekek vissza tudjanak illeszkedni a közösségbe, és hasznos tagnak érezzék magukat, hogy megtapasztalják, hogy a közösség egy érték, amiért ők is tudnak tenni.

A résztoratív szemlélet a hibák helyrehozását, valamilyen jóvátételi cselekvést jelent. Azáltal, hogy a közösség szempontjából hibázó gyerek megpróbálja jóvátenni, amit elkövetett, egy hasznos eszközt adunk a kezébe szemben a közösség rombolásával. Amikor valaki tesz a közösségért, akkor megéli azt az élményt, hogy tud jót is csinálni, tud hasznos is lenni. A közösségért folytatott tevékenység a valahová tartozás élményét erősíti, a hasznosság érzése javítja az önértékelést, jó hatással van az énképre, fejleszti a konfliktus kezelést és segíti az egyént a fejlődésben, változásban.

A resztoratív technikák az igazságszolgáltatás területéről szivárogtak be az iskolákba, és egy nagyon pozitív szemlélettel bírnak az egyén szempontjából, bíznak a fejlődésben, változásban.

Azokban a közösségekben, ahol lehetőség van hibázni és a hibákat helyrehozni, biztonságos lenni, és jó hozzájuk tartozni. Számos lehetőség és módszer van a resztoratív szemléletre, de általában mindegyik tartalmazza a kör szimbolikáját. Körben ül le a közösség minden tagja, mindenki elmondhatja énközléseken keresztül a véleményét és közösen találják ki a jóvátételi feladatokat is (ld. linkek a hivatkozások közt).

A resztoratív technikák alkalmazása komoly preventív hatással bír a deviáns életút szempontjából (Csomortáni, 2019)

Énerősítés, megküzdési eszközök bővítése

A resztoratív technikák mellett pedagógusként differenciált feladatadással komolyan segíteni tudjuk a pozitív énkép alakulását, alakítását. Általánosságban elmondható, hogy a deviáns gyerekek énképe sokszor negatív, alacsonyabb az önbizalmuk és nincsenek tisztában azokkal a képességeikkel, kompetenciáikkal, amik a társadalomba illeszkedést segítik. Kiemelten fontos esetükben a reális pozitív visszajelzések szerepe. Sokszor ezek a gyerekek csak a pedagógustól, mint referenciaszemélytől kapnak pozitív visszajelzéseket, amit énképükbe tudnak integrálni. Azzal, ha megfelelő feladatadással segítjük őket, hogy sikerekhez jussanak, nagyon sokat tudunk tenni a deviáns életút megelőzéséért. Minden olyan feladat és visszajelzés hasznos, ami realitáson alapul, pozitív szemléletet hordoz és kapaszkodót nyújthat az egyénnek saját maga, mint jó, pozitív emberként való megélésére.

A megküzdési eszközök bizonyos mértékű bővítésére is lehetőség van pedagógia eszközökkel. Nagyon hatékonyan tudjuk segíteni a gyerekeket a mentalizációjuk fejlesztésében, az érzelmek kifejezésének fejlesztésében vagy az érzelmek felismerésének, azonosításának és az empátias készségeik fejlesztésében.

Minden olyan feladat, játék, csoportos munka hasznos lehet, ami tartalmaz olyan elemeket, ami mások érzéseinek felismerését segíti.

Érdemes abban is segíteni a rossz stressztűrésű gyerekeket, hogy egyéb módszereket is kínálunk, mutatunk nekik az addikciókon túl.

Jövőképfarmálás

A hátrányos helyzetű családok gyermekei sokszor nem rendelkeznek megfelelő családi kapcsolatokkal, mintázatokkal ahhoz, hogy jövőjüket a család segíteni, alakítani tudja. Egy gyermek például függő, alkoholistá vagy droghasználó szülőkkel valószínűleg beszélgetni sem tud otthon arról, mi kell ahhoz, hogy egy pozitívabb életút irányába haladjon, és példát sem biztos, hogy lát erre. Nagyon nagy segítség lehet neki egy bizalmi kapcsolat valamelyik tanárával, aki segít abban, hogy felismerje, mely kompetenciáira, képességeire számíthat a jövője alakításában, és mi kell ahhoz, hogy az ember elérje a céljait. Sokszor a reális célok kitűzésében kell pedagógusként segítséget nyújtani.

Közösségépítés, az óvoda - iskola, mint támogató közösség

Általánosságban elmondható, hogyha az óvoda vagy az iskola egy olyan közeggé válik, ahová jó tartozni, ahol jó lenni, ahol biztonságélményhez, szeretethez, sikerekhez lehet jutni, akkor nagymértékű támogatást nyújt a gyerekeknek ahhoz, hogy deviáns életút helyett egy tartalmas jövő irányába induljanak el. Emiatt azon intézmények felelőssége fokozott, ahol devianciák szempontjából veszélyeztetett gyerekek vannak. Érdemes kiemelt figyelmet fordítani a közösségi légkör alakítására, a közösségépítésre, melynek számos életkornak megfelelő technikája van. Általánosságban elmondható, hogy a közösségi légkör és a közösség építése sosem ér véget, minden héten, napról-napra dolgozni kell azon, hogy jó és biztonságos maradjon, emiatt érdemes a napi gyakorlatba illeszteni a közösségi légkör fejlesztését és a közösségépítő gyakorlatokat.

Ajánlott irodalom

Resztoratív technikák

<https://mindsetpszichologia.hu/siker-es-konfliktuskezeles-resztorativ-technikak-az-iskolaban>

https://konszenzus.org/wp-content/uploads/AVR/lecke6_lap1.html

Csomortáni Zoltán: Mentálhigiénés intervenciós módszerek a deviáns életút megelőzésében (2019) https://semmelweis.hu/klinikai-pszichologia/files/2019/11/Csomortani-Zolt%C3%A1n_Resztorativ_klinikai_2019-o%CC%8Bsz.pdf

5. Konfliktuskezelés a pedagógiai gyakorlatban

Fórián-Szabó Kinga

A konfliktus fogalma, okai, helye a pedagógiai gyakorlatban

A konfliktusok megterhelő, feszültséggel teli helyzetek, amikor látszólag kibékíthetetlen ellentétbe kerülünk valakivel vagy valakikkel, esetleg önmagunkkal. Konfliktusaink folyamatosan vannak, az életünk részei, ezért nem mindegy, hogyan tekintünk rájuk: szükséges rosszként vagy esetleg valami újnak a kezdeteként, lehetőségként a változásra.

Okai sokfélék lehetnek: érdekkonfliktusról akkor beszélünk, ha a résztvevők ellentétes törekvései okoznak összeütközést. Értékkonfliktus esetén a résztvevő felek eltérő értékrendjéből, meggyőződésből származik a feszültség. Konfliktust eredményezhet továbbá az információ hiánya, a téves vagy a túl sok információ is.⁹⁵

Pedagógusként – intézménytől függően – több tíz, de akár több száz emberrel is kerülhetünk napi szinten kapcsolatban. Diákok, kollégák, szülők, vezetőség stb. Sok-sok ember, sok különböző személyiség, értékrend, élethelyzet, vágy és szükséglet. A pedagóguspálya ezért nem szűkölködik konfliktushelyzetekben. Érdemes tehát tisztában lennünk vele, hogyan is vagyunk mi a konfliktusokkal, hogy a keletkező helyzetekben, tudatosan, a benne rejlő lehetőségeket kiaknázva tudjunk jelen lenni. Evvel nemcsak saját és a környezetünk életét könnyítjük meg, hanem a ránk bízott gyerekek, diákok számára is gyakorlati példát mutatunk⁹⁶ a hatékony konfliktuskezelésre, a mások igényeit figyelembe vevő, de a saját igényeket is képviselő asszertív viselkedésre.

⁹⁵ A konfliktusok háttéréről, okairól, szintjeiről bővebben:

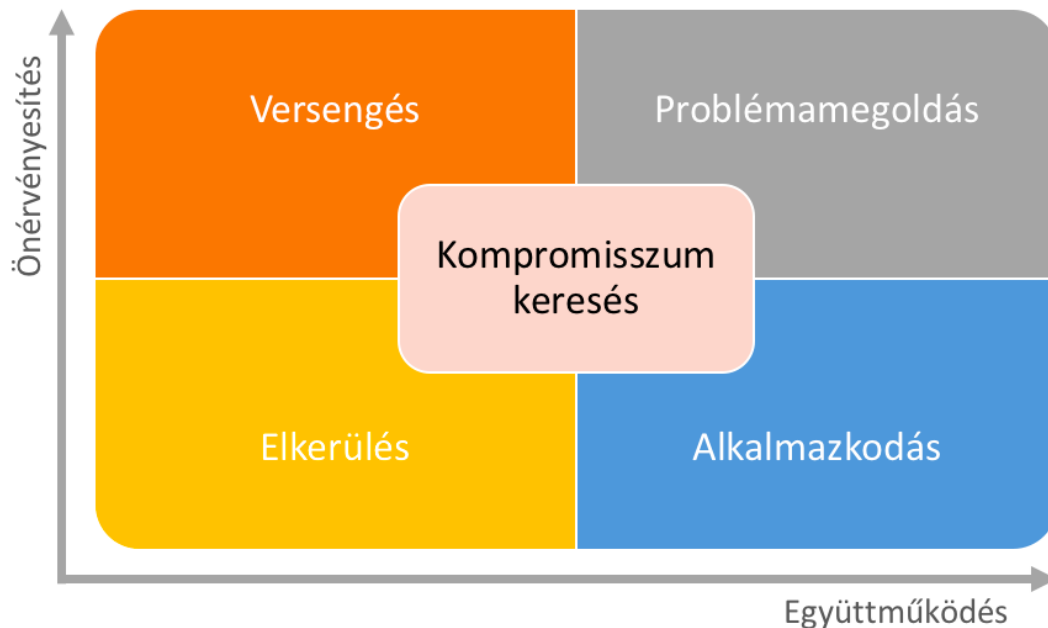
<http://tamop-sport.ttk.pte.hu/tananyagfejlesztes/a-konfliktuspedagogia-elmeleti-es-gyakorlati-hattere/02>

A konfliktusok iskolai gyakorlatban példákkal:

https://konszenzus.org/wp-content/uploads/AVR/lecke3_lap2.html

⁹⁶ https://ruinproject.eu/wp-content/uploads/2018/04/Benne-vagy_pdf.pdf pp 39.

A konfliktuskezelési stílusok

1. ábra: Thomas-Kilmann modell

Ahhoz, hogy a konfliktusokkal megbarátkozzunk, lehetőséget lássunk bennünk a változásra, a fejlődésre, nézőpontváltásra van szükségünk: amíg csak győztes-vesztes, esetleg kompromisszumos megoldásokban tudunk gondolkodni, a konfliktus megoldásaink együtt járnak majd a „megalázottság, elnyomottság” érzésével a vesztes pozícióban, vagy a „bűntudat, elszigeteltség, magány” érzésével a győztes oldalon.

A konfliktuskezelés Thomas-Kilmann-féle modellje⁹⁷ azonban túllép ezen a győztes-vesztes sémán, és a konfliktusainkat két dimenzió mentén vizsgálja: mennyire vagyunk együttműködőek és mennyire vagyunk önérvényesítőek az adott helyzetben. Ez a két változó egymástól független, és attól függően, melyik viselkedésből mennyit képviselünk, 5 különböző konfliktuskezelési stílusban tudunk reagálni egy-egy konfliktusos helyzetre. Minden stílusnak van előnye és hátránya, miközben minden helyzet is más és más. Érdemes ezért tudatosítanunk, hogy az adott helyzetben melyik stílus lenne a leginkább konstruktív megoldás.

⁹⁷ Thomas-Kilmann modellről: <https://asszertivakademia.hu/konfliktuskezelesi-strategiak>, <https://www.youtube.com/watch?v=gf0REeb8prQ>, A Thomas-Kilmann teszt: http://upszi.hu/hr/cikk/thomas_kilmann_teszt?fbclid=IwAR08bTSf8AdYSyEp4M8x-49cCc9Ix409wbu8_diKS4MPzCqWM10wANCzWN4

A pedagógusszerep kérdései

Önismeret

A konstruktív konfliktuskezelés EQ (érzelmi intelligencia) készség, és mint ilyen, a megélt minta és sok-sok gyakorlás útján sajátítható el.⁹⁸ Ezt nemcsak azért érdemes tudatosítanunk magunkban, mert mi is csak ilyen módon fejleszthetjük magunkban ezeket a készségeket, hanem azért is, mert ahogy élünk, ahogy az iskolai helyzetekben jelen vagyunk, mind-mind minta tanítványaink számára is.

Fontos, hogy tudatosak legyünk, hogy tisztán lássuk, milyen példát mutatunk tanítványainknak: hogyan állunk a konfliktusokhoz, melyek a leggyakrabban használt konfliktuskezelési stílusaink a diákokkal, a szülőkkel vagy a kollégákkal? Érdemes végig gondolnunk, hogy az alkalmazott stílusaink milyen hatást váltanak ki környezetünkben? ⁹⁹

Önkontroll

A tanár-diák helyzet hierarchiájából adódóan különösen is fontos, hogy egy adott érzelmileg nehéz helyzetről el tudjuk dönteni, hogy az „az én stresszem vagy a mi konfliktusunk?”, azaz hogy konfliktuskezeléssel van-e dolgunk vagy a keletkező nehéz érzésekkel, a stresszünkkel saját magunknak kell megküzdenünk. Fontos figyelni rá, hogy a belső feszültségünket (stressz) stresszkezelő technikákkal, módszerekkel megdolgozzuk, és ne külső konfliktushelyzetekbe fordítsuk át azokat (pl. megalázás, hibáztatás, gúny stb.).

A konfliktuskezelés asszertív módja

Ahogy a Thomas-Kilmann modellből is láthatjuk, a problémamegoldó (asszertív) konfliktuskezelési stílus magas szintű együttműködés mellett magas szintű önérvényesítést mutat. Az asszertíven viselkedő ember úgy képviseli a saját érdekeit, hogy közben tekintettel van a másik fél érdekeire is. A kölcsönös győzelemre törekszik, melyben mindkét fél az elérhető maximumot nyeri a helyzetből. Az asszertivitás nemcsak technikákat jelent, hanem egy alapattitűdöt is: annak elfogadását, hogy a másinak is lehetnek vágyai és szükségletei és azok éppoly fontosak, mint a mienk.

⁹⁸ Uzsálné Pécsi, R.: A nevelés az élet szolgálata 1. 22-23.

⁹⁹ Konkrét példák a tanári attitűd osztályközösséget befolyásoló hatásáról a bullying témájában: https://ruinproject.eu/wp-content/uploads/2018/04/Benne-vagy_pdf.pdf pp 106-107.

Keretek, kompetencia és a meghallgatás

Az asszertívan viselkedő ember meg tudja ítélni, hogy az adott helyzet és időpont alkalmas-e a konfliktuskezelésre, és ha nem, akkor tesz azért, hogy találjon megfelelő helyzetet, amikor csak a konfliktusban érintettek vannak jelen, és van tér és idő a helyzet átbeszélésére.¹⁰⁰ Meg tudja határozni, hogy kié a probléma, kinek a szükséglete sérül. Ha nem az övé, akkor tud jelen lenni, meghallgatni a másikat, anélkül, hogy tanácsokat osztogatna vagy átvinné a probléma megoldásának felelősségét.¹⁰¹ A meghallgatás során törekszik a problémagazda gondolatait, érzéseit és az általa képviselt értékeket meghallani és visszatükrözni, ezáltal segíti a másik felet a nehézséggel való megküzdésben.¹⁰²

Az én-üzenet

A hatékony, asszertív kommunikációra úgy tudjuk nevelni a gyerekeket, ha mi magunk is én-üzenetben fejezzük ki, ha problémánk van.

Az én-üzenet 3 részből áll:

- 1) A másik viselkedésének konkrét, ítélettől mentes leírása
- 2) A viselkedés által belőlem kiváltott érzés megnevezése
- 3) Az ebből fakadó következmény kifejezése.

Ennek részleteire itt most nincs módunk kitérni, azonban számos anyag, videó elérhető a témában az interneten.¹⁰³

Az agresszió

Az erőszakos viselkedés sokféle formában lehet jelen az iskolai életben. Irányulhat tárgyak ellen rombolás formájában vagy élőlények ellen (állat, másik személy vagy önmaga). Ide tartoznak a verbális erőszak különböző formái, mint a szidalmazás, csúfolódás vagy a megsértődés, duzzogás, érzelmi zsarolás különböző formái. Ezek célja ugyanis szintén a fájdalom okozás, kényszerítés olyan dologra, amit a másik jószántából nem tenne meg.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Figyeljünk arra, hogy gyerekek közötti konfliktusok esetén az érintettek köre sokkal szélesebb lehet annál, amit gondolunk. Mindazok, akik végignézték a konfliktust érintettek lehetnek, így a feloldásba is valamilyen módon be kell vonnunk őket. Ld. resztoratív konferencia.

¹⁰¹ F. Várkonyi Zsuzsa: A Gordon módszerről és konfliktuskezelő technikákról: <https://www.youtube.com/watch?v=PpFRhxc65bk>

¹⁰² Rövid videó a passzív és az aktív hallgatás módszeréről: <https://www.youtube.com/watch?v=3ekzmibWBjk>

¹⁰³ Rövid videó az én-üzenetről: <https://www.youtube.com/watch?v=8YzS7THBrUM&t=4s>

¹⁰⁴ dr. Buda Mariann: Tehetünk ellene? – A gyermeki agresszió. Dinasztia Tankönyvkiadó 2009.

Az agresszív viselkedés általában a jéghegy csúcsa, mélyén feszültséggel teli helyzetek, frusztráció, tehetetlenségérzés, az erős érzelmek kezelésének nehézsége, a biztonságérzet hiánya, alacsony önértékelés, a saját és a mások érzéseinek téves értelmezése vagy az érzelmek átélésének korlátozása állhat. Mivel az agresszív viselkedés az egyén és a közösség életére is erősen negatívan hat, nagy hangsúlyt kell fektetnünk az intézményben a megelőzésére. Olyan légkört kell teremtenünk, ami a negatív érzelmekkel való bánást, az önfegyelmet, az együttműködést és a problémamegoldás konstruktív formáit támogatja.

Megelőzés

Tárjuk fel a feszültségkeltő helyzeteket, körülményeket és a felesleges, értelmetlen feszültségkeltő tényezőkre keressünk új megoldásokat!

1. Vizsgáljuk meg, milyen az intézmény agresszióhoz való hozzáállása. Milyen stresszkeltő tényezők vannak az intézményen belül pedagógusokra és gyerekekre nézve egyaránt, és hogy milyen közösségi megoldásaink vannak a keletkező stressz csökkentésére? Vizsgáljuk meg, mely stresszkeltő tényezőkön tudunk közösségi szinten változtatni, és tegyünk lépést a felesleges feszültségek csökkentésére!
2. Szervezeti szinten tanuljunk az esetkezelésről, hogy egységes, átlátható, jól működő észlelő- és jelzőrendszert tudjunk kiépíteni. Ez segíti a tanári következetességet és egységességet, ami tovább növeli az intézmény bizalmi légkörét és a gyermekek biztonságérzetét.¹⁰⁵
3. Alapvető, hogy a pedagógus megfelelő stresszkezelési eszköztárral rendelkezzen, felismerje és elfogadja negatív érzéseit, és tudjon azokkal megfelelően bánni. Mindent meg kell tenni, hogy a saját frusztráció és az ebből fakadó indulatok konstruktív utat találjanak maguknak. Ahogy a gyerekek részéről nem elfogadható az agresszió, úgy a pedagógus részéről hatványozottan nem (pl. szidalmazás, megalázás, gúny, irónia¹⁰⁶ stb). A kettős mérce különösen sok negatív érzést és frusztrációt szül az egyénben és a közösségben.
4. Legyünk tisztában vele, hogy mit gondolunk az agresszióról! Milyen negatív érzéseink vannak, melyek a tipikus helyzetek, amik előhosszák ezeket, mihez kezdünk velük, miként fordítjuk azokat konstruktív erőbe a saját életünkben? Ahhoz, hogy tudatosan tudjunk a feszültségekkel bánni a gyerekek között, először a saját életünkre kell tisztán rálátnunk.

¹⁰⁵ https://ruinproject.eu/wp-content/uploads/2018/04/Benne-vagy_pdf.pdf pp 39-40.

¹⁰⁶ Uzsálné Pécsi Rita: A nevelés az élet szolgálata 3. 90-95.

5. Növeljük a bizalmi légkört a gyerekek között őszinte érdeklődéssel a gyermekek dolgai, érzései, gondolatai iránt. Ne tiltsuk le a negatív érzéseket, hanem ismertessük fel, fogalmazzuk meg. A negatív érzések kommunikálása (ld. én-üzenet) segíti az empátia mélyülését a gyerekek között.¹⁰⁷
6. Segítsünk konstruktív utat találni a negatív energiák levezetésére mozgással, kreatív ötletekkel, játékkal, humorral, zenével, tánccal, relaxációval, beszélgetéssel, segítséggel, mások felé fordulással stb.
7. Legyenek tisztán kommunikált, átlátható szabályok, melyeket lehetőség szerint a gyerekekkel együtt fogalmazzunk meg. Mutassunk rá a szabályok értelmére, az együttműködés fontosságára!
8. A büntetés, különösen, ha gyakori és szigorú, növeli a frusztrációt, ezért fontos, hogy tudatosan és körültekintően alkalmazzuk. Ahhoz, hogy megakadályozza a szabályszegés megismétlődését enyhe, de a szabály értelmét, közösségi jellegét hangsúlyozó következményt érdemes alkalmazni.
9. A kudarc, a hibázás elkerülhetetlen része az oktatási/nevelési folyamatnak. Tekintsünk a hibákra lehetőségként, amiből tanulhatunk. Keressük meg és fogalmazzuk, fogalmazzuk meg, mit tanulhatunk az egyes hibákból, amiket elkövettünk, és ismerjük fel azt is, amit jól csináltunk.
10. Erősítsük a saját és a gyerekek önbecsülését! Keressük meg, miben értékesek, mik az erősségeik, és teremtsünk alkalmat ezek kibontakozására. A mindennapi szituációkon túl, akár külön alkalmakat is teremthetünk, amikor kifejezzük (pedagógus és gyermek egyaránt) az egymás iránti elismerésünket, szeretetünket és tiszteletünket.
11. Erősítsük a saját és a gyerekek kudarcűrő képességét! Ne az eredményre, hanem a folyamatra, az erőfeszítésre fókuszáljunk, és azt értékeljük. Ismerjük fel és értékeljük, ha türelmes, ha kitartó, ha uralkodni tud önmagán, ha késleltetni tudja a vágyai kielégítését, és hagyjuk figyelmeink kívül a kívánságait, amennyiben azt agresszióval próbálja érvényesíteni.
12. Az unalom ingerkeresésre ösztönöz. Kerüljük az üresjáratokat, legyen a zsebünkben mindig egy-két ötlet, eszközigény nélküli játék, amit bedobhatunk, ha szükséges.

---

¹⁰⁷ Ebben is segítenek a proaktív és reaktív körök. Bővebben:

http://epa.oszk.hu/00000/00035/00153/pdf/EPA00035_upsz_2012_07-08_143-157.pdf pp 147-149.

Az agresszió kezelése

Az agresszívan viselkedő gyerekek segítségére van szüksége. Önmaga egyedül sem feltárni, sem megérteni nem tudja viselkedésének mozgatórugóit, így a változtatásra sem képes egyedül, miközben az agressziója egyre inkább elszigeteli az életkorának megfelelő örömteli helyzetektől. Szüksége van olyan felnőtt segítőtársra, aki elfogadja őt (a személyét és nem az agresszív viselkedését), és segít neki kiutat találni a helyzetből. Ebben segít, ha nem törődünk a külvilág ítéletével, és a gyermek érdekeire fókuszálunk.¹⁰⁸

A kiütkeresés első lépése, ha megpróbálunk belehelyezkedni a gyermek szerepébe, és az ő szemével vizsgáljuk a helyzeteket, megpróbáljuk megérteni, hogy mi történik, mi az események mélyebb összefüggése. Csökkentsük a feszültségterhelését, keressünk vele együtt lehetőségeket a kudarc- és frusztrációtűrő képességének fejlesztésére. Erősítsük meg értékeiben, erősségeiben és értékeljük a kis lépéseket is, amiket a változás irányában tesz. Segítsük önmaga és mások érzéseinek felismerésében. Különösen fontos ez az erős negatív érzések esetén, hogy megtalálja azt a pontot, amikor még úrrá tud lenni az indulatain.

Fontos, hogy valódi együttműködést alakítsunk ki a szülővel is. Tegyük félre ellenérzéseinket, ne akarjunk mindent tudóként fellépni, ne panaszkodjunk, és ne vitassuk el a szülő erőfeszítését, értékeit, jogait és kompetenciáit! Személyes tapasztalataink mellett elsősorban a gyerek érdekeire helyezzük a fókuszot, erősítsük a gyerek iránti pozitív érzéseket és a sikerben való hitet.

Ha sikerült a gyereket megnyerni ennek a folyamatnak, érdemes az osztály előtt is transzparenssé tenni a tervet, kérni az ő támogatásukat és segítségüket is. Evvel máris tettünk egy lépést az agresszív gyerek közösségbe való visszavezetése felé, miközben azt az üzenetet is közvetítjük, hogy mindenki egyaránt fontos, mindenkiért megteesszük, amit csak tudunk.¹⁰⁹

¹⁰⁸ vö. dr. Buda Mariann: Tehetünk ellene? – A gyermeki agresszió. Dinasztia Tankönyvkiadó 2009. 96-98.

¹⁰⁹ vö. dr. Buda Mariann: Tehetünk ellene? – A gyermeki agresszió. Dinasztia Tankönyvkiadó 2009. 125-149
Óvodáskorúak: <https://www.youtube.com/watch?v=kNh7UmjtQ1o>

A konfliktuskezelés jóvátételi (resztoratív) módja

A résztoratív eljárás segít a konfliktusos helyzetek konstruktív megoldásában úgy, hogy a feleket érzelmeik és szükségleteik kommunikálására, és a közös megoldás megtalálására serkenti. A pedagógus ilyenkor, mint a folyamat facilitátora segíti a feleket a helyzet feltárásában és feloldásában.¹¹⁰

A büntető nevelői attitűddel ellentétben, mely azokat a kérdéseket feszegeti, hogy ki, mit és miért tett, és ezért milyen következményt érdemel, a résztoratív kérdések arra irányulnak, hogy mi történt és ez kit és hogyan érintett. A következmény pedig első sorban jövőorientált: mit lehetne tenni, hogy a dolgok rendbe jöjjenek?

A résztoratív módszernek a bántalmazó helyzetek felszámolásában is nagy jelentősége van. Hazai és nemzetközi kutatások igazolták, hogy a pedagógus reakciója a különböző bántalmazó helyzetekben alapvető hatással van a helyzet további alakulására. Mind a figyelmen kívül hagyás, mely a diákok biztonságérzetét csorbítja, mind a szigorú büntetés, mely az áldozatok jelzési küszöbét emeli meg, hátráltatja a bántalmazó folyamatok megszüntetését, ill. kezelését az intézményekben.¹¹¹ A résztoratív konferencia¹¹² nemcsak a bántalmazót és az áldozatot, hanem azokat is bevonja a konfliktuskezelésbe, akik érintettek. Ezáltal a látszólagos „passzív szemlélők” nemcsak a bántalmazás folyamatának résztvevői maradnak, hanem a megoldási folyamatban is tevékeny szereplőkké válnak, ami segíti az érzékenyítésüket és hozzájárul a későbbi konfliktusok megelőzéséhez is.¹¹³

A mediáció is helyreállító típusú konfliktuskezelési módszer, mely az előbbi érzelmi fókuszú megközelítés helyett inkább az érdekek egyeztetésére fókuszál. A mediáció fontos feltétele az önkéntesség és a mediátor független, pártatlan jelenléte. Ő az, aki segíti a feleket érdekeik és szükségleteik kommunikálásában a megegyezés érdekében.

A konfliktuskezelési készségeink, valamint a facilitációs vagy mediációs módszerek tanulással és sok-sok gyakorlással fejleszthetőek. Elsajátításukban különböző képzések, tréningek, workshopok, drámapedagógiai foglalkozások segítik a pedagógusokat, melyre szükséges intézményi szinten is hangsúlyt fektetni.

¹¹⁰ Iskolai példák: http://epa.oszk.hu/00000/00035/00153/pdf/EPA00035_upsz_2012_07-08_143-157.pdf

¹¹¹ https://ruinproject.eu/wp-content/uploads/2018/04/Benne-vagy_pdf.pdf pp 35. 39.

¹¹² http://epa.oszk.hu/00000/00035/00153/pdf/EPA00035_upsz_2012_07-08_143-157.pdf pp 149.

¹¹³ https://ruinproject.eu/wp-content/uploads/2018/04/Benne-vagy_pdf.pdf pp 107-108.

6. Módszerek az iskolai/óvodai pedagógusközösségek problémakezelésében

Mészárosné Nagy Angéla

Esetmegbeszélések lehetőségei iskolában, óvodában

Az esetmegbeszélés rendszerint a konkrét esetről szól, azaz komplexen a gyermekről, a diákról (ez jelenti az egyént, a családját, az őt körbevevő közösséget), a problémáról (mi az esethez való elakadása, nehézsége), a cselekvési tervről és az ehhez kapcsolódó akcióról. Az esetmegbeszélés célja segíteni és megerősíteni a szakmai teamet segítő kérdésekkel, a dilemmák közös reflexiójával, új ötletekkel, nézőpontokkal. Nagyon fontos, hogy az esetmegbeszélés mindig a konkrétumok és a realitások szintjén maradjon. (Hegedűs Judit)

Az esetmegbeszélések további tartalmi elemei lehetnek:

- ventilláció (az esettel, helyzettel kapcsolatos feszültségek, indulatok kiadása, levezetése, és ezen keresztül bizonyos megkönnyebbülés, feszültségcsökkenés)
- kompetencia(érzés) fejlesztése
- belső tartalékok mozgósítása
- módszertani tanulás

Team megbeszélés lehetőségei iskolában, óvodában

A **team** minden résztvevő által fontosnak tartott ügy érdekében együtt tevékenykedő és gondolkodó szakmai csoport.

Jellemzői:

- minden érdekelt részt vesz
- egy szervezeti egységre vonatkozik
- rendszeresen vagy probléma alapján tartják
- a vezető részt vesz a csoportban
- operatív döntések születnek

Sikeresen alkalmazható egy osztállyal vagy óvodai csoporttal kapcsolatos probléma megoldásában. Közös gondolkodás, probléma feldolgozás, melynek témája 70-80 százalékban a diákok aktuális helyzetének, állapotának, a környezetükben és velük történő heti eseményeknek (iskolai/óvodai és azon kívüli) megbeszélése, valamint mindegyikük személyiség-, életvezetési-, és tanulási fejlesztésének, támogatásának hétről hétre történő közös átgondolása, alakítása. A team megbeszélés főszereplői tehát mindig az intézmény/osztály/óvoda érintettjei (diákjai/gyermekei és dolgozói), a legfontosabb téma pedig az, hogyan dolgozzunk a leghatékonyabban együtt és külön-külön.

Előnyei:

- rövid ülés hossz
- rövid téma
- előzetes tematika/kérdéssor leírás (elegendő néhány kérdés megfogalmazása)

Pl. egy gyerek esetén: órai-/órán kívüli magatartás, barátok iskolán kívül, család, képességek

5-5 perces módszer lehetőségei iskolában, óvodában

Lebonyolítás (mentor képzésen tanultuk, gyakoroltuk)

- kis létszám (3 fő elég)
- esetismertetés –5 perc
- kérdések –5 perc
- első beszélő –5 perc (csak ő beszél, sem kérdés, sem közbeszólás nincs)
- második beszélő –5 perc
- esethozó –5 perc
- teljes körű részvétellel beszélgetés

Jellemzői:

- A másik fél meghallgatása belső feszültséget generál, ami együtt jár a saját vélemény ütköztetésével
- Késleltetett hatás erőteljesebbé teszi az új elemek szerepét
- Saját beszéd kényszerűsége a szabadasszociációhoz hasonló helyzetet teremt
- A végén a teljes megbeszélés lehetőséget ad az új nézőpontok rögzítésére

Rajzolásos módszer lehetőségei iskolában, óvodában

Lebonyolítás

- Esetismertetés
- A megbeszélés helyett mindenki kap egy papírt és rajzeszközt (lehet zsírkréta vagy toll)
- Instrukció: Rajzold le az esetet, ahogyan most látod! Engedd el a fantáziádat! Ábrázolhat is valamit a rajz, de nem fontos. Lehetnek asszociációk, vonalak, szerkezet, szimbólumok vagy jelenet.
- A végén az idő függvényében kommentálja mindenki a saját rajzát
- A rajzok a végén az esethez képest lesznek

Szupervízió lehetőségei iskolában, óvodában

A szupervízió olyan indirekt tanulási folyamat, amely a kommunikációs szűrők mögött rejlő előfeltevések, előítéletek, indulatáttevések feltárásával szakmai összefüggésben segít hozzá a kompetencia fejlődéséhez. A szakmai helyzetekből adódó elakadásokra való reflexió olyan megértést tesz lehetővé, ahol az önismeret által bővül a szakmai hozzáértés.

A szupervízió: a segítő gyakorlatának módszeresen strukturált reflexiója.

Mind az egyéni, mind a csoportos formában a reflektív élményfeldolgozás lehetőségét teremti meg. **Célja a szakmai személyiség fejlesztése.**

A szupervízió tartalma

A szupervízió tartalma a személyes és a szakmai területek találkozási pontjában jelentkezik. A tartalmak az egyén szintjén kognitív, emocionális és módszertani területen jöhetnek létre. Ezek a személy egységében integrálódnak. A szupervíziós folyamat tárgya a szakmai identitás megmunkálása, a foglalkozási szerep és személyes identitás közti feszültségek feldolgozása. A tartalmak mindig a szupervíziót igénybe vevő által hozott eset kapcsán bontakoznak ki. Tehát **a szupervízió első lépése egy esetismertetés, esetmegbeszélés.** Ám annak teljes folyamatán nem feltétlenül haladunk végig, csak a szükséges mértékben.

A szupervízió folyamatában lehetőség nyílik az alábbiak átbeszélésére, átdolgozására:

- motiváció tisztázás,
- személyes készségek és lehetőségek felismerése és fejlesztése,
- saját kompetenciahatárok felismerése és elfogadása,
- szakmai beavatkozások lehetőségeinek felismerése és elemzése,
- módszertani repertoár elemzése és bővítése,
- gátló és fejlesztő struktúrák felismerése,
- intézményi struktúrák felismerése

A szupervízió formái

Egyéni szupervízió: Kétszereplős helyzet, ahol a szupervizált intenzíven dolgozhat egy szakmai problémán. Optimálisan kísérhető és támogatható ebben a folyamatban. A személyiséggel kapcsolatban a személyes szintet is lehet érinteni egy intenzív, bizalmi kapcsolatban.

Csoportos szupervízió: Egy tágabb tanulási környezetben a kollégákkal együtt történik, ahol ugyancsak a szakmai kontextus marad a folyamat tartalma.

Általános érvényű szabályok esetmegbeszélés és szupervízió esetén

Titoktartás: a csoport minden résztvevője a szakmai titoktartás szabályai szerint tudja kezelni a birtokába jutott információkat. Ez biztosítja a külső körülmények zavaró tényezőitől való elkülönülést, s ez adhatja a szakmai munka biztonságát.

Helyzethűség: a csoport résztvevői csak a foglalkozások keretében beszélnek meg azok tartalmát, főleg annak személyi körülményeit. Más szakmai helyzetekben nem beszélgetnek a foglalkozások tartalmáról, s annak lélektani hatásairól. Ez adhatja meg a csoportos munka bizalmi légkörét.

A csoportüléseken a „szólni és szólni hagyni” elv és gyakorlat is valósuljon meg.

Mediáció

Leegyszerűsítve a közvetítéses konfliktuskezelést jelenti, melynek eredményeképpen a konfliktusok kezelésének hatékonysága növekedhet és a konfliktus fogalmának minősítése is megváltozhat. A mediációs tevékenység elemei a következők:

- az egyezkedést segítő technikák alkalmazása;
- a probléma megfogalmazása;
- az álláspontok közelítése;
- az egyezkedés folyamatának lépésekre bontása;
- az empátikus kommunikáció fejlesztése;
- alternatív megoldások keresése;
- közös cél kialakítása;
- a beszűkülés, bizalmatlanság, merev attitűdök kialakulásának megakadályozása.

A mediációban mindig van egy semleges harmadik fél, a mediátor, aki segít egyrészt tisztázni a konfliktust, másrészt pedig segít mindkét fél számára elfogadható megoldást találni. Nagyon fontos, hogy a mediátor nem ítélkezik és nem is oldja meg a problémát a felek helyett. A mediátorral szemben számos követelmény fogalmazódik meg, így például az objektivitás; a támogató viselkedés; az ítélkezés elkerülése; a hatékony kommunikálás. Mindehhez szükséges – többek között – a figyelem, a kapcsolatteremtő készség, a határozottság, a segítőkészség, a problémamegoldó készség, a jó előadókészség.

A mediáció az iskolában is jól alkalmazható mind a diákok egymás közötti, mind a tanár-diák, tanár-szülő konfliktusban. Esetlegesen, amennyiben van rá lehetőség, akár diákokat is ki lehet képezni mediátornak, így még inkább aktív részesei lesznek a konfliktuskezelésnek.

Az iskolai mediációs konfliktuskezelési programnak szemmel látható haszna:

- csökkenni a vitában résztvevők negatív érzelmei;
- megtapasztalják a felelősség érzését;
- az iskolában kevesebb időt kell fegyelmi ügyekkel és problémamegoldással tölteni;
- javul az iskola légköre.

Fontos ugyanakkor, hogy mediációra csak olyan pedagógus vagy más szakember vállalkozzon, aki erre megfelelő felkészítést kapott.

Felhasznált irodalom

Vályi Gábor: A segítő segítése 1; Esetmegbeszélés, NSZFI

https://www.nive.hu/Downloads/Szakkepzesi_dokumentumok/Bemeneti_kompetenciak_meresi_ertekelesi_eszkozrendszerenek_kialakitasa/2_1356_tartalomelem_003_munkaanyag_091231.pdf

<http://oktataskepzes.tka.hu/hu/crocoos/az-esetmegbeszeles-lepesei>

Hegedűs Judit – Segítők segítése In. Az iskolák belső világa

<http://mek.oszk.hu/05400/05468/05468.pdf>

<https://btabp.hu/wp-content/uploads/2015/10/A-seg%C3%ADt%C5%91-pedag%C3%B3-gia-m%C3%B3dszertana.pdf>

7. Kiemelt kockázati területek, hátrányos helyzet

Csóka László

Az óvodai, iskolai életben előfordul néhány olyan jelenség, amelyek gyermekvédelmi szempontból fokozott kockázatot jelentenek. Ezek természetesen mindig konkrét gyermekek kapcsán merülnek fel, azonban gyakoriságuk összefüggést mutat az intézmény társadalmi környezetével, beiskolázási-felvételi körével, hagyományaival, szakmai munkájával, hírével, de nyilvánvalóan vannak egyedi, véletlenszerű tényezők is.

E kockázati elemekre, előfordulásuk valószínűségére, gyakoriságára mindenképpen fokozott figyelmet kell fordítani az intézmény gyermekvédelmi stratégiájának elkészítésekor. Ezek lesznek ugyanis azok a rizikótényezők, amelyeket a gyermekvédelmi helyzetértékelés során azonosítani kell, és ezekre kell kidolgozni a különböző kezelési és prevenciós programokat, amelyek segítségével az intézmény segíteni tud az ezekkel érintett gyermekeknek és családjuknak. A kiemelt kockázati területek jó részével háttéranyagunk további fejezeteiben részletesen is foglalkozunk, itt és most csak az összefoglalásukat tesszük meg, és egy területet, a hátrányos helyzet kérdését tárgyaljuk mélyebben.

Gyermekvédelmi szempontból mindenképpen fokozott figyelmet kell fordítanunk azokra az esetekre, amelyeknél felmerül a **gyermek elhanyagolásának** lehetősége. A nyilvánvaló külső jeleken túlmenően tanulmányi téren és a viselkedésben is érzékelhetőek a családon belüli elhanyagolás hatásai, legyen ez fizikai, egészségügyi, értelmi vagy érzelmi elhanyagolás. A módszertani útmutató¹¹⁴ részletesen leírja azokat a jeleket, amelyek a gyermek elhanyagolására utalhatnak, szól a várható következményekről és részletezi a jelzőrendszeri tag, tehát az óvoda, iskola ezzel kapcsolatos feladatait is.

A **bántalmazás** jelensége, mint különösen veszélyeztető tényező, több szempontból is meg kell, hogy jelenjen az intézményi gyermekvédelemben. Bántalmazás érheti a gyermeket egyrészt a családjában és ennek jeleire a pedagógusoknak érzékenynek kell lenniük, fel kell ezeket ismerni, és ideális esetben olyan kapcsolatban kell állniuk a gyermekkel, hogy ő ezekről beszélni tudjon, képes legyen segítséget kérni. Másrészt bántalmazás érheti a tanulót az iskolában vagy az iskolai közösséghez kapcsolódóan, iskolatársak, osztálytársak részéről is. Ezek a kortársbántalmazások is különböző formájúak lehetnek, fizikaiak éppúgy, mint

¹¹⁴ [MODSZERTANI_UTMUTATO.pdf \(szocialisportal.hu\)](#)

óvodában is találkozhatunk, tehát az óvodai-iskolai gyermekvédelmi tevékenység tervezésekor ezzel is számolni kell – a prevenció célcsoportjaként pedig a gyermekek mellett a szülők is szerepelnek.

Gyermekvédelmi szempontból kiemelt kockázati csoportot jelentenek az **eltérő fejlődésű gyermekek**. Az eddig tárgyalattól eltérően az ő esetükben nem valamilyen kedvezőtlen külső, ártó hatás eredményezi a gyermekvédelmi szempontú kockázatot, hanem valamilyen ok miatt a fejlődésük üteme, menete szenved zavart és emiatt kell a gyermekvédelemnek is fokozottan figyelni rájuk. Ebbe a körbe tartoznak sajátos nevelési igényű (SNI) és a beilleszkedési, tanulási vagy magatartási nehézséggel (BTMN) küzdő gyerekek. E két kategória belső tartalmával, megállapításával és pedagógiai, terápiás kezelésének kérdéseivel most nem kívánunk foglalkozni. Gyermekvédelmi szempontból ugyanakkor ezek a gyerekek azért igényelnek különös figyelmet, mert az állapotukkal összefüggő teljesítményproblémáik, magatartásuk sajátosságai és ezzel összefüggésben közösségi beilleszkedésük nehézsége miatt könnyen kerülnek peremhelyzetbe, válhatnak bántalmazás áldozatává és fokozottan veszélyeztetettek a kudarcos iskolai pályafutás, lemorzsolódás, korai iskolaelhagyás által is. Mindez pedig jelentősen korlátozza esélyeiket a társadalmi beilleszkedés, a munka világába való integráció tekintetében. A köznevelési intézmény gyermekvédelmi stratégiájának kidolgozása során ezért igényel figyelmet ez a gyermekcsoport, és nem csak a tekintetben, hogy az óvodában, iskolában biztosítani kell számukra a gyógypedagógiai, fejlesztő pedagógiai támogatást, hanem szociális beilleszkedésüket is segíteni kell a gyermekvédelem eszközeivel. Számolni kell azzal is, hogy az eltérő fejlődésű gyermekek – éppen állapotuk, nehezen kezelhetőségük miatt – az otthoni környezetben is nem egyszer bántalmazás, elhanyagolás által veszélyeztetettek, amit az óvoda, iskola érzékelhet először és jelzőrendszeri tagként feladata is van ezzel.

Végül említjük a **lemorzsolódás veszélyének kitétt gyermekeket**. Az ő esetükben is a jövőjük forog kockán, ha az iskola nem érzékeli időben a lemorzsolódás veszélyét – hiszen a befejezett iskolai végzettség nélküli, korai iskolaelhagyás gyakorlatilag kizárja őket, vagy nagyon megnehezíti számukra a tanulmányok későbbi folytatását és nagy valószínűséggel konzerválja a munka világába való alacsony szintű bekapcsolódást és komoly esélyük van arra is, hogy életük jelentős részét munkanélküliként vagy alkalmi munkásként fogják leélni. Így a velük való kiemelt törődés nagyon komoly prevenciós feladat.¹¹⁷

¹¹⁷ A lemorzsolódás kockázati tényezőit foglalja össze Mihály Ildikó tanulmánya <https://ofi.oh.gov.hu/tudastar/mihaly-ildiko-csendes>

Hátrányos helyzet, halmozottan hátrányos helyzet

Amíg az SNI és a BTMN esetében a normális fejlődés zavarával, nehézségével állunk szemben, tehát valamilyen belső okkal, addig a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzet egyértelműen a környezet, mégpedig a közvetlen családi környezet szociális helyzetével függ össze. Nem jelent egyértelműen veszélyeztetettséget, legfeljebb annak kockázatával fenyegethet – hiszen számos hátrányos helyzetű gyermekkel találkozhatunk, akinek egészséges testi, értelmi, érzelmi, erkölcsi fejlődése egyáltalán nincs veszélyben, mert a szülők képesek a nehéz anyagi-szociális helyzetet megfelelően kezelni, kompenzálni. Ugyanakkor számtalan eset mutatja, hogy rendezett vagy kifejezetten jó anyagi életviszonyok mellett is lehet egy gyermek veszélyeztetett a szülők nem megfelelő életvitele, egymás közötti problémái, értékrendszere vagy nevelési elvei miatt. Tehát a gyakorlatban a hátrányos helyzetet valóban kockázati tényezőként kell számításba vennünk a gyermekvédelmi tervezés során, azonban óvakodjunk attól, hogy egyfajta predesztinációként eleve veszélyeztetettként kezeljük ezeket a gyerekeket és családjukat.

A hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetet a Gyvt. szabályozza és alapvetően a család anyagi helyzetét veszi tekintetbe a megállapítás során. Kiindulópontja a család egy főre jutó jövedelme, amelynek alapján a települési önkormányzat jegyzője megállapítja a gyermek rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre való jogosultságát. Ahogy erről az alapismeretéről szóló fejezetben már szó volt, ennek feltétele, hogy a családban az egy főre jutó jövedelem kevesebb, mint a szociális vetítési alap 165 %-a (47.025 Ft). Ha a gyermeket egyedülálló szülő neveli, vagy a gyermek tartósan beteg vagy súlyosan fogyatékos, akkor ez a határ a szociális vetítési alap 180 %-a (51.300 Ft).

Hátrányos helyzetű (HH) az a gyermek, aki erre a kedvezményre jogosult, és akinél a következő körülmények közül legalább egy fennáll:

- a szülő(k) vagy a családba fogadó gyám legfeljebb alapfokú, tehát 8 általános iskolai végzettséggel rendelkezik és erről önkéntesen nyilatkozik is, vagy
- a szülő alacsony foglalkoztatottságú, tehát aktív korúak ellátására jogosult, vagy az utolsó 16 hónapon belül legalább 12 hónapig álláskeresőként volt nyilvántartva, vagy
- a gyermek lakáskörülményei rosszak, azaz félkomfortos, komfort nélküli vagy szükséglakásban lakik, illetve lakáskörülményeik az egészséges fejlődés követelményeinek nem felelnek meg, vagy lakásuk úgynevezett szegregátumban van.

Halmazottan hátrányos helyzetű (HHH) az a gyermek, aki RGYK-ra jogosult, és esetében a fenti feltételek közül kettő fennáll, továbbá a nevelésbe vett (nevelőszülőnél vagy gyermekotthonban élő) gyermek és a nevelésből már kikerült, nagykorú, de utógondozói ellátásban részesülő fiatal felnőtt is.

A hátrányos, halmazottan hátrányos helyzet megállapítását a települési jegyzőtől kell kérni, és ennek során nyilatkozni kell a szülők iskolai végzettségéről. Tapasztalatok szerint a szülők egy része nem szívesen nyilatkozik alacsony iskolai végzettségéről, így a HH és HHH statisztikákban szereplő adatoknál valószínűleg jóval magasabb a ténylegesen hátrányos helyzetben levő gyermekek száma.

A hátrányos helyzet kritériumait vizsgálva látható, hogy a rossz anyagi helyzet mellett olyan feltételek is megjelennek, amelyek a szegénységen túlmenően egyéb hátránykeltő tényezőkkel is számolnak: a szülők aluliskolázottságával, munkanélküliségével vagy a rossz lakáskörülményekkel. Kozma Tamásnak az 1970-es években végzett kutatásai számos olyan tényezőt is feltártak, amelyek a fentiekén kívül is még hozzájárulhatnak ahhoz, hogy egy gyermeknek csökkenjenek az esélyei a sikeres iskolai pályafutásra, a képességeinek megfelelő szintű továbbtanulásra és ezzel a sikeres társadalmi beilleszkedésre. Ezek közül csak néhány példát említve: nem mindegy, hogy azonos jövedelem mellett milyen az adott család fogyasztási struktúrája, vagyis a szülők hogyan osztják be a család jövedelmét, mire költenek és mire nem. Ha a jövedelem jelentős részét nem a gyermek érdekeit figyelembe véve használják fel, hanem a szülők átgondolatlanul költekeznek; nem megfelelő a család pénzbeosztása vagy sok pénz megy el a szülők szórakozására, esetleg szenvedélyeire, akkor magasabb jövedelem mellett is hátrányok érik a gyermeket – bár a jelenlegi kritériumok mellett nem kerül HH kategóriába. Ugyanez a helyzet a kultúrával, életmóddal is, ami természetesen összefügg a szülők iskolai végzettségével. Ha szülők, akár magas jövedelem mellett is, nem tartják fontosnak a kultúrát, művelődést, nem tekintik értéknek a tanulást, a tudást és a család életvitelét is ennek megfelelően szervezik, akkor az ebből a családból kikerülő gyermekek az anyagi jólétől függetlenül hátrányban lesznek abban a tudás- és műveltségalapú társadalomban, ami felé a XXI. században haladunk. Ugyanígy a szülők érdekérvényesítő képessége, munkahelyi beosztása is befolyásolja a gyermek iskolai helyzetét. Gondoljunk csak arra, hogy egy magasabb végzettségű, jobb beosztásban dolgozó szülő mennyivel hatékonyabban képes fellépni a gyermeke érdekében, mint a csak nyolc általánost végzett, segédmunkásként, betanított munkásként dolgozó szülő – aki esetleg a sajátos jövedelmi viszonyok miatt akár többet is keres, mint az értelmiségi szülő. De a családon belüli egészségi

állapot, egy vagy több súlyosan beteg családtag is jelentős, többszörös hátrányt okozhat egy gyermek számára, függetlenül attól, hogy mennyi az egy főre jutó jövedelem. Hátrányt okozhat a családon belüli egyenlőtlen munkamegosztás is, amikor a család értékrendjében a női munkának nincs becsülete, elismerése vagy éppen teljesen egyenlőtlenül alakul a munkamegosztás és különböző okok miatt minden feladat ellátása a család női tagjaira hárul. Ebben az esetben nem csak az okozza a családban élő lányok hátrányos helyzetét, hogy az otthoni munkaterhekből aránytalanul sokat kell vállalniuk és háttérbe szorul az iskolai tanulás, csökken a továbbtanulás, szakmaszerzés lehetősége, hanem az is, hogy egy olyan érték- és szokásrend válik így belsővé, ami rögzíti őt ebben a szerepben, sőt majdani édesanyaként is befolyásolni fogja abban, hogy mit ad tovább a saját gyermekének. És ennek megint nem feltétlenül van összefüggése az adott család anyagi értelemben vett hátrányaival vagy jobb helyzetével.

Összefoglalóan tehát elmondhatjuk, hogy a hátrányos és halmozott hátrányos helyzet a jelenleg érvényes jogi meghatározottságon túlmenően jóval többféle szempontból is értelmezhető. Ha gyermekvédelmi szempontból vizsgáljuk a gyermekeket érintő különböző hátrányokat, akkor ezzel a kiterjesztő értelmezéssel is élnünk kell és a támogatásra szoruló gyermekek körének meghatározásakor, a gyermekvédelmi stratégia elkészítésekor nem csak a formálisan HH-snak és HHH-snak minősíthető gyermekekkel kell számolnunk, hanem mindazokkal, akik ugyan nincsenek elhanyagolva, bántalmazva, nem SNI-sek vagy BTM-esek, de más értelemben mégis csak hátrányt szenvednek.¹¹⁸

---

¹¹⁸ A hátrányos helyzet kérdéseiről részletesebben olvashatnak pl. Papp János: A hátrányos helyzet értelmezése című tanulmányában *Educatio* 1997. 1. szám 3-7. old. <https://epa.oszk.hu/01500/01551/00011/pdf/209.pdf>
N. Kollár Katalin (2004) Amikor nem a gyerekkel van a baj...megváltoztathatatlan adottságuk c. írásában, amely az Osiris Kiadó Pedagógusok pszichológiai kézikönyve (szerk: N. Kollár K.-Szabó Éva) c. kötetében jelent meg III. kötet 340-358. oldal <https://dtk.tankonyvtar.hu/handle/123456789/2917>

8. Prevenció a gyermekvédelemben

Mészárosné Nagy Angéla

Bevezetés

A gyermeki jogok hangsúlyosabb figyelembevétele lehetővé tette egy olyan intézményi struktúra létrejöttét az oktatási, egészségügyi és szociális területen, amely biztosítja a jogok érvényesítésének lehetőségét. A létrejött ellátórendszer intézményei olyan célkitűzéseket fogalmaznak meg és olyan szolgáltatásokat próbálnak nyújtani, amelyek a prevenciós szemlélet jegyében valósulnak meg. A gyermekek fejlődésének-helyzetének nyomon követése, a veszélyeztető tényezők észlelése, azok megelőzése és megszüntetése az oktatási intézmények fő gyermekvédelmi feladata. Ebben a folyamatban különös jelentősége van a megelőzésnek, prevenciónak, ami elsődlegesen az iskola/óvoda kapuin belül valósul meg. Az egész intézményi működés során fontos cél olyan szakmai összefogás és együttműködés, amely a károsító tényezők kiküszöbölését szolgálja. Az intézményi lehetőségeket meghaladó esetekben pedig több ellátórendszer együttműködése alapján valósulhat meg a szakmai-prevenciós tevékenység. Mindezek mellett továbbra is elengedhetetlen a szülők bevonása és partnerként való kezelése a prevenció megvalósítása során.

Fogalmi meghatározás

Prevenció = megelőzés

Maga a prevenció azt jelenti, hogy valamilyen módon elejét vesszük a károsító helyzet kialakulásának, megakadályozzuk az olyan tényezők érvényesülését, amelyeknek később negatív következményei lehetnek.

Prevenció – megelőzés a gyermekek érdekében

Az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról a gyermekjóléti szolgáltatások részletezésével határozza meg a preventív ellátások körét és jellegét. A gyermekvédelmi törvénnyel megjelentek a különböző alapellátási szolgáltatások Magyarországon. A törvényi szabályozás elkülöníti a gyermekes családokat érintő pénzügyi és

természetbeni ellátásokat, a településeken elérhető alapellátások körét, a családok és gyermekek átmeneti otthonainak a kialakítását, illetve a szakellátás átalakítását.

A Gytv. 39. paragrafusa szerint *„A gyermekjóléti szolgáltatás olyan, a gyermek érdekeit védő speciális személyes szociális szolgáltatás, amely a szociális munka módszereinek és eszközeinek felhasználásával szolgálja a gyermek testi és lelki egészségének, családban történő nevelkedésének elősegítését, a gyermek veszélyeztetettségének megelőzését, a kialakult veszélyeztetettség megszüntetését, illetve a családjából kiemelt gyermek visszahelyezését.”* A törvény alapján a prevenció, az esélyegyenlőtlenség megszüntetése az alapellátás feladata. A jelzőrendszer kialakítása és működtetése, az iskolai szociális munka ugyancsak a preventív ellátásokhoz tartozik.

Általános prevenció

Az ebbe a kategóriába tartozó prevenciós stratégiák a populáció egészét (országosan, helyi közösségekben, iskolában) szólítják meg olyan üzenetek, illetve programok segítségével, amelyek a probléma-viselkedés (alkohol, dohányzás, kábítószer-fogyasztás) megjelenését kívánják megakadályozni, illetve késleltetni. Az általános prevenció körébe tartozó beavatkozások minden előzetes szűrés nélkül kívánják ellátni a személyek széles körét olyan ismeretekkel, készségekkel és jártasságokkal, amelyek lehetővé teszik számukra a problémák jelentkezésének kivédését. Az általános prevenció értelmében a populáció egésze célcsoportnak tekinthető, a veszélyeztetettség mértéke azonban igen különböző az egyének szintjén.

Célzott prevenció

Ezek a beavatkozások a teljes populációnak csak egy sajátos módon körülhatárolt részét célozzák meg, nevezetesen azokat a személyeket, csoportokat, amelyek bizonyos sajátosságaik okán különösképpen veszélyeztetettnek tekinthetők (pl. alkoholista szülők gyermekei, iskolából kimaradó, tanulási problémával küzdő fiatalok).

Javallott prevenció

Ez a kategória olyan prevenciós beavatkozásokat és programokat jelöl, amelyek a károsító tényezők korai jeleit mutató személyek viselkedését szeretnék a kívánatos iránynak megfelelően befolyásolni. A megnövekedett egyéni kockázat jelei lehetnek a romló osztályzatok, alkohol és drogfogyasztás és elidegenedés a szülőktől, iskolától és pozitív kortársaktól. Kevesebb hangsúlyt fektetnek az olyan környezeti hatások befolyásolására, mint

például a közösségi értékek. Ezek a programok tehát elsősorban az egyén szintjén, egyénre szabott módon kezdeményezik a beavatkozásokat.¹¹⁹

A prevenció további értelmezése

A prevenció három lépcsője szerint megkülönböztetünk primer, szekunder és tercier prevenciót.

Primer prevenció:

„Az elsődleges megelőzés az univerzális alapellátások köre, amelyre minden gyermek jogosult.” (Herczog Mária)

Tájékoztató jellegű, ismeretterjesztő célú megnyilvánulást jelent. Nem szükségszerűen szakembertől, hanem szülőtől is származhat az intézkedés, ami a még nem érintetteknek szól. Ez legtöbbször edukatív célú, és a megfelelő nyelvezet adaptálásával alsó korhatár nélkül elkezdhető. Pl. Abúzusprevenció esetében a legjobb, ha a szülő, vagy az elsődleges gondozó végzi. Ide tartozik a testrészek megnevezése, és a „fehérműszabály” ismertetése, mely során megtanulhatja a gyermek, mi számít „jó” és mi „rossz” érintésnek.

Szekunder prevenció:

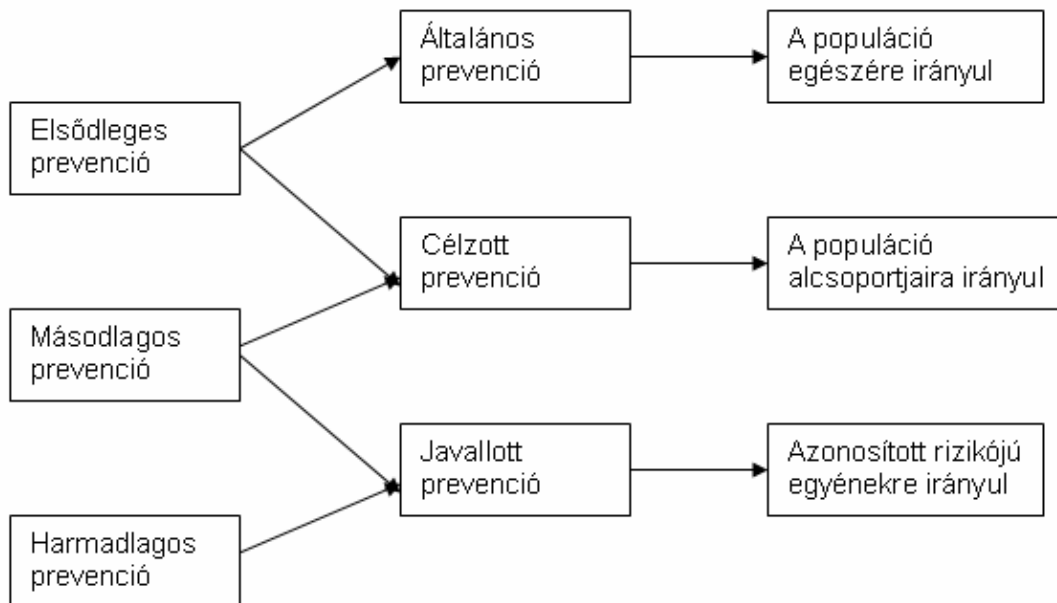
Célzott segítségnyújtást jelent, definiálva a rizikófaktorokat, a veszélyeztetett csoportokat. Ez már az érintetteket célzó intézkedés. Ebben a szakaszban szükség van szakember bevonására. Bántalmazás esetén a szekunder prevenció és a benne résztvevő szakemberek feladata, hogy felkutassák a magas rizikójú családokat, ott célzott megsegítéssel éljenek, felkészítsék a potenciálisan áldozatokkal kapcsolatba kerülő más szakembereket az abúzus jeleinek felismerésére, és megfelelő segítséget nyújtsanak az abúzus áldozatainak és hozzátartozóinak.

Tercier prevenció

A speciális ellátások köre, ha a család vagy ellátó intézmény nem a gyermek szükségleteinek megfelelően működik. Cél az ártó magatartás megszüntetése, a már kialakult ártalom hatásainak csökkentése és a további ártalmak megelőzése.

¹¹⁹ Nádas Eszter: A célzott/javallott prevenciós programok nemzetközi tapasztalatai Háttéranyag a „Lépés - váltás” című konferencián elhangzott előadáshoz

Átfedés a prevenció típusai között¹²⁰

Iskolai szintén megvalósítható prevenció szintjei antiszociális viselkedés esetén

Általános prevenció

- A tanárok képzése az antiszociális viselkedéshez vezető rizikófaktorokról és protektív tényezőkről.
- A tanárok tréningje a következő témakörökben: viselkedéskezelés, problémamegoldás és az instrukciós stratégia, proaktív osztálykezelés, az interaktív és a kooperatív tanulás módszerei, a szülőkkel való kapcsolattartás eszközei.
- Fontos a szülői együttműködés megnyerése (az együttműködést akadályozó, gyakorlati tényezők – munkaidő, gyermek-felügyelet, távolság – kivédésével).
- Szülőknek tartott edukációs programok (fegyelem, monitorozás, pozitív megerősítés, problémamegoldás, megküzdés, kommunikáció témakörökben).
- Osztálysintű intervenciókkal a gyermekek szociális kompetenciájának fejlesztése, valamint az önkontroll funkciók erősítése, kommunikációs képességek, valamint az érzelmi intelligencia fejlesztése; a deviáns viselkedésre felszólító kortársaknak való nemet mondás képességének erősítése.

¹²⁰ Ábra: Nádas Eszter: A célzott/javallott prevenciós programok nemzetközi tapasztalatai Hátteranyag a „Lépés - váltás” című konferencián elhangzott előadáshoz

- A proszociális viselkedés és az együttműködés jutalmazása.
- Szerhasználat megelőzésére kidolgozott programok adaptálása.
- Olyan iskolai légkör kialakítása, amelyet törődés, a tanulók, tanárok és szülők közötti együttműködés jellemez.
- Megfelelően strukturált szabadidő-eltöltést biztosító programok kidolgozása.
- Az egyéni képességeket, tehetséget kiaknázó programok biztosítása.

Az általános prevenciónál leírt módszerek olyan iskolákban is alkalmazhatók, ahová hátrányos helyzetű gyermekek járnak. Az általános prevenció mellett a hátrányos helyzetű családok gyermekeinek támogatása és segítése (mentorprogrammal; a szülők aktív támogatásával, pl. szükség esetén családterápiás ülésekkel, családlátogatással).

Célzott prevenció

- Gyermekek tanulási képességeinek javítása, a nyelvi képességek fejlesztése.
- Figyelmi és tanulási zavarok kezelése.
- Az úgynevezett balhész iskolákban tanító tanárok képzése és folyamatos támogatása (a tanároknak nyújtott gyakorlati és lelki támogatás biztosítása).
- Mentorprogram alkalmazása.
- Az iskolából való kimaradás megelőzésére programok kidolgozása, indikált prevenció.
- A problémás viselkedés – hiperaktivitás, oppozíciós magatartás, viselkedészavar – felismerését és osztályszintű kezelését támogató tanári képzés. Agresszív gyermekeknél az agresszív viselkedést csökkentő programok kidolgozása és alkalmazása.
- Mentorprogram alkalmazása.
- Az iskolából való kimaradás megelőzésére programok kidolgozása.

Javallott prevenció

- A problémás viselkedés – hiperaktivitás, oppozíciós magatartás, viselkedészavar – felismerését és osztályszintű kezelését támogató tanári képzés.
- Agresszív gyermekeknél az agresszív viselkedést csökkentő programok kidolgozása és alkalmazása.
- Gyermekek tanulási képességeinek javítása, a nyelvi képességek fejlesztése.
- Mentorprogram alkalmazása.
- Az iskolából való kimaradás megelőzésére programok kidolgozása.

Óvodai szintén megvalósítható prevenció

Általános prevenció

- Óvónők képzése a pszichológiai fejlődésről, a mentális egészségről, a mentális egészséget biztosító stratégiákról.

Célzott prevenció

- Az óvodai környezet gazdagítása a fizikai és a szociális stimuláció eszközeivel.
- A kognitív képességek (verbális képességek, vizuomotoros képességek, memória fejlesztése), valamint a kreativitás fejlesztése.
- A szociális és érzelmi fejlődés elősegítése (érzelmek felismerése, címkézése, érzelmi kommunikáció fejlesztése).
- Táplálkozási és higiéniai alapismeretek átadása.
- Megfelelő étkezés biztosítása.

Javallott prevenció

- A problémás viselkedés – hiperaktivitás, oppozíciós magatartás, viselkedészavar – felismerését és óvodai csoportszintű kezelését támogató képzés az óvodában dolgozók számára.
- Gyermek tanulási képességeinek javítása, a nyelvi képességek fejlesztése.
- A figyelmi és tanulási zavarok kezelése, továbbá a szelektív prevenciónál felsoroltak alkalmazása.

Preventív programok az iskolában/óvodában

Preventív programok kidolgozásának előfeltétele, hogy tisztában legyünk a megelőzendő problémával.

A preventív programoknak mindig három fő komponense van: az ismeretátadás mellett attitűdöt is formálunk és viselkedéses készségeket is fejlesztünk (Jármí–Piros 2017).

Melyek a hatékony programok, programelemek?¹²¹

Néhány bizonyíték azt mutatja, hogy a veszélyeztetett diákokra irányuló **iskolai prevenciós programok** hatékonyabbak, mint az iskolai populációt általánosan megcélzó programok.

- *Gottfredson and Wilson (2003) in: McGrath et al. (2006)*

A célzott függőség megelőzési intézkedéseknek akkor van hatásuk a fogyasztási magatartásra, ha azokat az iskolában **szociális készségeket fejlesztő**, mentori vagy **életvezetési programok** keretében hajtják végre.

- *Gottfredson and Wilson (2003), Wicki. and Stübi. (2001), Catalano et al. (1998), Mowbray and Oyserman. (2003) in: Buehler and Kroeger (2006); Roe and Becker (2005)*

Úgy tűnik, hogy a **kognitív magatartás** befolyásolására irányuló programok nagyobb valószínűséggel sikeresek.

- *Gottfredson and Wilson (2003) in: McGrath et al. (2006)*

Azok a programok, melyek a **csapatépítést**, az **interperszonális kommunikációt** és az önreflexióra koncentráló introspektív tanulási megközelítést hangsúlyozzák.

- *Springer and Sale (2004)*

Azok a programok, melyek figyelembe veszik az **egyéni szükségleteket**.

- *Windle and Windle (1999) in: Canning et al. (2004)*

A fiatalok azonosítása és bevonása olyan érzékeny módon történik, mely **kerüli a „címkézést”**, ami stigmatizációhoz vezethet.

- *Sussman et al. (2004)*

Azok a beavatkozások a hatékonyak, melyek a **motivációra**, **készségek fejlesztésére**, **döntéshozatalra** és a **téves normatív hiedelmekre** irányulnak.

- *Sussman et al. (2004)*

Kiseb, jól kontrollált vizsgálatokból van arra bizonyíték, hogy a **családlátogatás** egy megvalósítható stratégia a hátrányos helyzetű családokkal végzett munka során; csökkentheti a korai fejlődési zavarok rizikófaktorait, ezáltal javítva a gyermekkori fejlődés eredményeit.

- *Toumbourou et al. (2007)*

¹²¹ Forrás: <http://drogfokuszpont.hu/bevalt-gyakorlatok-portalja-2/celzott-prevencio/>

A legerősebb bizonyítékok a kábítószer-fogyasztással összefüggő ártalmakhoz vezető fejlődési utak redukálásának hatékonyságáról olyan beavatkozásokból származnak, melyeket a **korai iskolás évek alatt** az oktatási környezet fejlesztése és a szociális kirekesztettség csökkentése érdekében hajtottak végre.

➤ *Toumbourou et al. (2007)*

Segítő szervezetek

Kék vonal (<https://kek-vonal.hu>)

UNICEF Magyar Bizottság (<https://unicef.hu/>)

Módszerek

Resztoratív technika: Az iskolai konfliktus megoldásban

A resztoratív szemlélet megoldás lehet **az iskolai, gyermekintézményi konfliktusok kezelésére, amikor konkrét károkozás vagy sérelem, bántalmazás történik.** A nyílt kommunikáció, a mindenki számára biztosított megszólalási lehetőség, a konkrét történet megoldása segíti a gyerekeket, fiatalokat, a pedagógusokat, nevelőket, más szakembereket, illetve a szülőket is abban, hogy a különféle történések megfelelően feldolgozásra kerüljenek, és az érintetteken kívül a közösség valamennyi tagja tanulhasson ebből.

Ha egy bizonyos vagy néhány tanuló zavarja az órát, ha valakinek eltűnik valamije, ha egy vagy több diákot zaklatás ér a helyreállító technikák remekül alkalmazhatók, egy külső – nem érintett – facilitátor vezetésével megszervezett békéltető körben. Ebben szülők, tanárok és diákok is részt vesznek a történet természete szerint, és sok iskolában már formálisan meg sem kell tartani ezeket a megbeszéléseket kisebb problémák esetén, annyira beépül a kommunikációba a módszer.

Kiemelkedő pedagógia jelentősége is van a **kortárs mediátorok, facilitátorok alkalmazásának.** A gyerekek, fiatalok a kortársaik véleményét tartják a leginkább meghatározónak, és a gyermeki igazságérzet, őszinteség, a kortárs csoportok meghatározó szerepe nagy segítséget jelent a módszer hatékony alkalmazásában. Akár gyerekek, akár felnőttek facilitálnak, ahol a gyerekek egyenrangú partnerként vesznek részt, a kapcsolat is jelentősen javul a felnőttek és a tanulók között, nő az empátiás készség, szolidaritás, egymás jobb megértése. Ennek pedagógiai, személyiség- és közösségformáló hatása felbecsülhetetlen.

Mediáció: Konfliktuskezelés az iskolában

Az iskolai mediációt leginkább preventív célból alkalmazzák, a tanár-diák, tanár-szülő vagy diák-diák közötti konfliktusok megelőzésére. A tanárok, diákok és szülők viselkedését különböző, sokszor ellentétes célok és érzelmek befolyásolják és mások az őket érő külső hatások, illetve szabály- és megfelelési rendszer, amit követnek. Emiatt gyakoriak a nézeteltérések és viták, konfliktusok, hasonlóképp a szülő-gyermek kapcsolatban is.

A kortárs mediáció olyan alternatív vitarendezési eljárás, mely az iskolai konfliktusok kezelésére szolgál. Alkalmas a viták, konfliktusok emberséges, vesztes-mentes, agressziómentes megoldására, a szuverén gondolkodás kialakítására, a felelősségérzet megerősítésére.

Irodalom

Tománé Mészáros Andrea, Kovács Zsuzsanna, Domján Gyula, Gadó Klára, Soósné Kiss Zsuzsanna: **Hogyan előzzük meg a gyermekbántalmazást? A prevenciós munka jelentősége és kihívásai** (2018) <https://core.ac.uk/download/pdf/222784608.pdf>

Jármí Éva: **Az iskolai bántalmazás (bullying) megelőzése**, Educatio 2019.3. [Educatio 2019./3. szám \(oszk.hu\)](http://www.educatio.hu/2019/3/szam/oszk.hu)

DROGPREVENCIÓ ÉS EGÉSZSÉGFEJLESZTÉS AZ ISKOLÁBAN, Szerkesztette: Paksi Borbála és Demetrovics Zsolt https://www.bls2018.hu/assets/files/prevencao_110204.pdf

Szabályozás a célzott és indikált prevenció területén I., Kutatási eredmények, legjobb gyakorlatok és eddigi szabályozási tapasztalatok, TÁMOP 5.4.1 projekt IV. pillér, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet

http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/szabalyozas_hatteranyag.pdf

Dr. Makara Péter (szerk.): **Mentális egészségfejlesztési stratégia – pozitív egészségfejlesztés és primer prevenció**, Országos Egészségfejlesztési Intézet, 2007, Szerkesztő, <http://mek.oszk.hu/08100/08128/08128.pdf>

9. A gyermekvédelmi tevékenység monitorozása és értékelése

Mészárosné Nagy Angéla

Fogalmi meghatározás

Monitorozás

A monitorozás általában valamely rendszer, helyzet vagy tevékenység, vagy annak egy elemére irányuló megfigyelést és mérést jelent. A monitorozás folyamatos vagy rendszeres tevékenység, amelynek eredményeként egy rendszernek vagy egy elemének aktuális állapotáról vagy változásáról kaphatunk információt.

Értékelés

Az értékelés egy folyamat, amelynek során az eredményeinket értékeljük a kitűzött célokhoz képest. Meghatározhatjuk az értékelt projekt, program, beavatkozás megfelelőségét, eredményeit, rövid és hosszabb távú hatásait, valamint hatékonyságát.

Az értékelések típusai

Az értékelések vizsgálati fókuszuk alapján elkülöníthetők az eredményességi, hatás-, illetve végrehajtási-intézményi értékelésekre. Ezek elsősorban abban különböznek egymástól, hogy az értékelt beavatkozás(ok) tekintetében milyen jellegű, mire vonatkozó kérdéseket vizsgálnak.

Eredményességi értékelések

Eredményességi célú értékelés alatt az operatív programok prioritási tengelyeihez meghatározott eredményindikátorok alakulásának értékelését kell érteni. Jellemző értékelési kérdések:

- Eléri-e a beavatkozás a célját?
- A vizsgálat során mért eredményeink megfelelnek-e céljainknak?
- Az alkalmazott támogatási eszközök megfelelő hatékonyságúnak bizonyultak-e a célok elérése szempontjából?
- Hogyan viselkedtek az érintettek a beavatkozás hatására, a feltételezett (elvárható) viselkedéssel reagáltak-e?
- Hogyan reagáltak a finanszírozók és a (potenciális) kedvezményezettek a nem várt külső hatásokra?

Hatásértékelések

Hatás alatt a prioritási tengelyekre meghatározott output indikátorok eredményindikátorokhoz való hozzájárulását, hatásértékelés alatt ennek (a beavatkozási logikának) értékelését kell érteni. Jellemző értékelési kérdések:

- Milyenek és mekkorák a várt és nem várt hatások?
- A várt és nem várt hatások tükrében megfelelőnek bizonyultak-e a kiválasztott és alkalmazott output indikátorok a célként kitűzött eredmény eléréséhez?
- Vannak-e a beavatkozásnak olyan nem várt hatásai, amelyek kívánatosak; ezek a későbbiekben tudatosabb tervezéssel hogyan integrálhatóak?

Értékelés és Monitoring

	Értékelés	Monitoring
Folyamat	Két állapot közötti változás vizsgálata Helyzetértékelés alapján a kiindulási helyzet – Gyermekvédelmi terv végrehajtását követő állapot (tervezett – megvalósult)	A projekt megvalósításának nyomonkövetése
Kire vonatkozik	A program minden szereplőjére	Megbízott/végrehajtó
Vizsgálat tárgya	Az általános céloknak való megfelelés, a program eredménye	A gyermekvédelmi protokollban foglaltak megvalósulása
Időszak	Negyedévente, a projekt végén	Havonta
Tartalom	Célok és az elért eredmények összevetése	Az elmúlt időszak rövid összefoglalása. Az elmúlt időszakra kitűzött megvalósítási terv. A meg nem valósított tervek, kudarcok és azok okai. Nehézségek, következtetések, új kérdések. Személyes érzések megfogalmazása az elért eredményekkel, célokkal kapcsolatban.
Felelős	Gyermekvédelmi felelős, gyermekvédelmi team	Mentor
Cél	Tanulságokat levonni, hogy mennyire sikerült a kitűzött célt az adott programmal/eszközökkel elérni/megközelíteni	Korrekciók kezdeményezése
Cél	Ajánlások megfogalmazása a jövőbeni programok számára	

AZ ÓVODAI – ISKOLAI GYERMEKVÉDELEMHEZ KAPCSOLÓDÓ SPECIÁLIS ISMERETEK

Szerzők:

Diószegi Judit
dr. Baracsi Katalin
dr. Pataki Ágnes
Dr. Rézné Vitus Csilla
Fórián-Szabó Kinga

Magó Kinga
Majó Márk Gábor
Németh Zoltánné Lőrincz Zsuzsa
Tóth Andrea
Törőcsik Júlia

III. Az óvodai/iskolai gyermekvédelemhez kapcsolódó speciális ismeretek

1. Az érzelmi- és szociális intelligencia szerepe a személyiségfejlődésben	182
Az EQ fejlesztésének sajátosságai a pedagógiai gyakorlatban	183
2. A kortárs közösségek szerepe a gyermekek jóllétének támogatásában	187
Közösségszervezés, közösségépítő tevékenységek.....	187
Kortárssegítés	187
Karitatív tevékenység (közösségi szolgálat)	188
Diákönkormányzat	188
Segédanyagok	189
3. Testi egészségfejlesztés	190
Testnevelés	190
Egészséges életmód.....	193
A témákhoz kapcsolódó törvényi szabályozás	195
Segédanyag.....	195
4. A családi életre nevelés (CSÉN) – kiemelten a „Nemiség – férfi/női identitás – szexualitás – párkapcsolatok” témakör.....	196
Bevezető gondolatok.....	196
CSÉN megjelenése köznevelési keretek között.....	197
CSÉN módszertana.....	198
CSÉN fő témakörei- moduljai	198
Kiemelten az 5. modul: „Nemiség – férfi/női identitás – szexualitás – párkapcsolatok” ...	199
Záró gondolatok.....	202
5. Esélyegyenlőség és gyermekvédelem	208
Esélyegyenlőség és óvodai, iskolai gyermekvédelem	208
Hivatkozott források.....	213
6. A gyermekvédelem látókörébe kerülő gyermekek sajátosságai, viselkedése és integrációja	214
A gyermekvédelemben érintett gyermek személyiségjellemzői és sajátosságai.....	214

A gyermekvédelemben érintett gyermek kötődési jellemzői, szüleikkel való kapcsolatuk sajátosságai	215
A gyermekvédelemben érintett gyermekek kognitív fejlődésbeli sajátosságai.....	215
A gyermekvédelemben érintett gyermek érzelmi fejlődésbeli sajátosságai	216
A gyermekvédelemben érintett gyermek társas fejlődésbeli sajátosságai	216
A gyermekvédelemben érintett gyermek énképe	216
A gyermekvédelemben érintett gyermek világképe.....	217
A gyermekvédelemben érintett gyermek jövőképe.....	218
Az iskola szerepe a jövőkép formálásában	218
A gyermekvédelemben érintett gyermek viselkedéses jellemzői.....	218
Hátrányos helyzet, halmozottan hátrányos helyzet, beilleszkedési- tanulási- és magatartási nehézség, sajátos nevelési igény és sajátos pedagógiai feladatai	220
A különböző okok miatt problémás gyermekek integrációja az iskolai közösségbe	220
A gyermekvédelemben érintett gyerekekkel végzett pedagógiai munka sajátosságai és kihívásai	222
Ajánlott irodalom.....	223
7. Cigány gyermekek az iskolában.....	224
A kezdetekről	224
Az integráció folyamata.....	225
Integrációs kísérletek	227
8. Online világ – Digitális kalandok pedagógusoknak	233
Bevezető gondolatok.....	233
Mire használhatjuk az internetet és milyen készségekre, képességekre van szükség a tudatos digitális jelenléthez?	233
Az álhírek nyomában – kritikus gondolkodással átitatott egészséges médiaétrend kialakítása	234
Appvadászat – a gyerekek és fiatalok körében népszerű applikációk és közösségi oldalak biztonság alapú áttekintése	235
Számítógépes játékok és az influenszerek világa.....	235

Bevezetés az online bántalmazás (cyberbullying) világába.....	237
Online szexuális bántalmazás	238
Az internetes zaklatás felismerése, jellemzése, kezelése	240
Segítő helyek és jó gyakorlatok megismerése, megosztása	241
Záró gondolatok	244
9. Gyermekvédelem és pszichiátria.....	245
Miért fontos a pszichopatológia.....	245
A fejlődés folyamatába ágyazódó zavarok.....	245
Táplálkozási zavarok: Pica.....	250
Gyermekkorban kezdődő neurotikus zavarok	252
Hangulatzavarok gyermek és serdülőkorban	256
Egyéb zavarok, amik már serdülőkorban elkezdődhetnek.....	259
Szenvedély betegségek	259
Egyéb zavarok, amelyek felnőttekben előfordulva gyermeket, fiatalt veszélyeztetnek.....	261
Ön- és közveszélyesség	263
Másokra veszélyeztető magatartás	265
Krízis intervenció	266
Pszichiátriai kezelések	267
Ajánlott irodalom.....	268
10. Veszteséggel és gyásszal küzdő gyermekek segítése	269
Ajánlott anyagok.....	270
11. Bántalmazás és kezelése.....	272
Bevezető.....	272
Jogszabályok	272
Alapfogalmak.....	272
Tények, összefüggések, adatok.....	273
Bántalmazás (abúzus) formái.....	275
A gyermekbántalmazás felismerése	277

A gyermekbántalmazás különleges formái (családon belül)	280
A gyermekbántalmazás különleges formái (családon kívül)	280
A gyermekbántalmazás rizikófaktorai	281
Passzív bántalmazás válfajtái	282
A bántalmazás következményei	283
A gyermekbántalmazás elméleti megközelítései.....	283
Pedagógus szerepe a gyermekbántalmazás felismerésében, megelőzésében, kezelésében	284
Módszerek	285
Irodalom.....	287
12. A deviáns fejlődés és a deviáns fejlődésmenetű tanulók támogatása	289
A devianciák, deviáns személyiségfejlődés	289
Serdülőkori devianciák és pszichológiai hátterük	289
Serdülőkori devianciák, addikciók kezelése és a probléma felismerésével kapcsolatos ismeretek.....	294
Felhasznált irodalom	296
13. Bűnmegelőzés.....	297
Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács.....	297
Képzések.....	297
Videók, linkek:.....	298
Mesék	298
„Kérj segítséget!”	299
„Bűn logikája” sorozat	299
Egyetemi képzés	300
14. Függőségek.....	301
A függőségekről általában.....	301
Mit? Hogyan? Meddig?	302
Mit kell tudnom a függőségekről?.....	302
Szer-függőségek.....	304

Viselkedés függőségek.....	310
Hogyan foglalkozzak a témával?.....	314
Meddig mehetek el?	315
Az esetkezelés során kiemelten fontos szempontok	317
Hivatkozások, szakirodalmi ajánlások.....	318

1. Az érzelmi- és szociális intelligencia szerepe a személyiségfejlődésben

Fórián-Szabó Kinga

„Abból, hogy valaki évfolyamelső, csak az következik, hogy az illető osztályzatok tekintetében kivételesen jól teljesít. Semmi nem derül ki arról, hogy hogyan viseli majd az élet viszontagságait.” Mutat rá Goleman az Érzelmi intelligencia című könyvében.¹²² Az életben elért megelégedettséget és boldogságot ugyanis leginkább a szociális- és érzelmi intelligencia körébe tartozó kompetenciák segítik elő. Ahogy Grész Gábor fogalmaz: „nem lehetséges a felnövekvő generáció testi-lelki egészségét megóvni az önmagukra veszélyes, rohamosan terjedő magatartás- és függésformáktól anélkül, hogy az érzelmi jóllétüket nagy mértékben meghatározó önismeretüket, személyes és szociális képességeiket ne fejlesztenénk.”¹²³

Pedagógusként egészséges, érett, önmagáért és a kapcsolataiért felelősséget vállaló felnőtt emberré válás elősegítése a legfontosabb feladatunk. A megfelelő érzelmi- és szociális kompetenciákkal rendelkező érett személyiség nemcsak a munkahelyén, hanem a családi és a társadalmi élet különböző területein is megállja a helyét. Mire van ehhez szükség, mely területeket foglalja magába az EQ (érzelmi intelligencia)?¹²⁴

1. Kétszintű tudatosság: önmaga és a másik ember irányában

- a. *Önmaga felé*: tudja érzelmeit azonosítani, megnevezni, egészséges önismerete és önbecsülése van.
- b. *Másik felé*: képes mások érzelmeit felismerni, azokra adekvátan reagálni, képes a másikkal együtt érezni (empátia) és együttműködni.

2. Aktív cselekvésre képes ezek mentén szintén két irányban:

- a. *Önmenedzselés*: önuralom, önmotiváció, kezdeményezés, alkalmazkodás, nyitottság, vágyteljesítés képessége stb.
- b. *Kapcsolatmenedzselés*: stressz-, konfliktus- és kritika kezelése, csapatkészségek, kapcsolatteremtési készségek, vezetői készségek stb.

Ezen készségek fejlesztésére az óvodai-iskolai gyakorlatban is nagy hangsúlyt fektetünk.

¹²² Goleman, D.: Érzelmi intelligencia. Háttér, 1997 pp 60.

¹²³ Grész, G.: Az én képem az énképem? In: Komlósi, P.: Családi életre és kapcsolati kultúrára felkészítés. L'Harmattan, 2014. pp 141-142.

¹²⁴ Boyatzis, Goleman és McKee (2002) négykomponensű érzelmi intelligenciamodellje alapján. Boyatzis, R.E., Goleman, D., és McKee, A. (2002) Primal Leadership: Realizing the Power of Emotional Intelligence. Boston: Harvard Business School Press

Az EQ fejlesztésének sajátosságai a pedagógiai gyakorlatban

Az IQ készségekkel ellentétben az EQ készségeit nem lehet magyarázat, értelmi belátás, kogníció útján fejleszteni. Azaz hiába tartunk róla előadást, nem történik változás a személyiségben. A fejlesztésének módja maga a megélés, a tapasztalat. Ennek két fontos komponense: a megélt minta és a sok-sok különböző helyzetekben történő tapasztalás és gyakorlás. A továbbiakban ezt a két tényezőt vizsgáljuk az oktatási-nevelési gyakorlatban.¹²⁵

A megélt minta

A „nevelt nevelő”¹²⁶

Pedagógusként itt elsősorban saját személyünkre kell gondolnunk. *„Az élet, a lét ma a legfőbb nevelő tényező. Csak annak hisznek ma, aki az életével igazolja a mondani valóját.”* – tanítja Joseph Kantenich atya. Ehhez elengedhetetlen, hogy állandó önreflexióval segítsük az önismeretünk folyamatos fejlődését. Milyen minták vagyunk a gyerekek számára a fenti készségekben?

- Tudjuk-e érzelmeinket azonosítani? Vannak-e rá szavaink? Ki tudjuk-e fejezni érzelmeinket a másik ember felé? Törekszünk-e a másik ember érzéseinek felismerésére?
- Mennyire esik nehezünkre az önuralom, milyen példát mutatunk a gyerekeknek az indulatkezelésben? Mit kezdünk a magunkban keletkezett feszültséggel? Milyen stresszkezelési technikáink vannak? Hogyan vagyunk a konfliktusokkal?
- Hogyan működünk együtt a kollégáinkkal? Hogyan beszélünk róluk, vagy bánunk velük, illetve az intézményi hierarchiában felettünk vagy alattunk állókkal?

Ezek az őszinte szembenézések sokszor fájdalmasak, és elégedetlenség érzését kelthetik bennünk. Nagy teherként nyomaszthat bennünket, hogy minden tettünknek, szavunknak hatása van. Nem kell azonban „tökéletesnek” lenni, itt is elég, ha „elég jók vagyunk”. Ez pedig azt jelenti, hogy tudatosítjuk, hogy úton vagyunk, hogy vannak hibáink, amikben törekszünk a fejlődésre. Ha pedig valami nem sikerül, bocsánatot tudunk kérni, és van erőnk és bátorságunk újra megpróbálni. Az a pedagógus, aki belátja a hibáját, és mer újra próbálkozni, nemcsak saját önbecsülését erősíti, de rendkívül fontos példát is él tanítványai elé: mindannyian úton vagyunk, folyamatosan fejlődhetünk, lehet, hogy hibázunk, de ez teljesen természetes dolog, a fejlődés

¹²⁵ Bővebben: Uzsayné Pécsi, R. A nevelés az élet szolgálata 1. Kulcs a muzsikához Kiadó 2010. pp 22-23.

<https://www.youtube.com/watch?v=MbMQHZWiiFw&t=139s>

¹²⁶ Uzsayné Pécsi, R. A nevelés az élet szolgálata 1. Kulcs a muzsikához Kiadó 2010. pp 10.

része. A hiba arra való, hogy tanuljunk belőle, a bocsánatkérés pedig erőforrás az újrakezdéshez.¹²⁷

A „nevelt intézmény”

A pedagógus szerepe tehát alapvető az EQ fejlesztése során, de legalább ennyire fontos, hogy maga az intézmény milyen szervezeti kultúrával rendelkezik: *„minden iskolának, legyen az nagy vagy kicsiny, új vagy régi, van saját szervezeti kultúrája, még akkor is, ha senki nem tud róla, nem azonosította, nem írta le. Ezt nem egyéb határozza meg, mint a benne tevékenykedő személyek, azzal, ahogyan ott működnek, szerepelnek, olyan hétköznapien és természetesen, mint ahogyan a lábunk nyomát hagyjuk maguk mögött a homokban lépdelve. Az a mód, ahogyan hétköznapijait élik az iskolákban, s amely meghatározza az iskolai szervezet milyenségét, minőségét, nyomot hagy a tanulókon, a tanárokon, sőt még a szülőkön is.”* (Csapó-Csécsei, 2011)

Sokkal könnyebb egy nyílt, elfogadó, támogató, az együttműködést preferáló, a konfliktusokat és a hibákat fejlődési lehetőségként értelmező, a rendszeres visszajelzésre hangsúlyt fektető, közösségorientált szervezeti klímában a pedagógusoknak megvalósítani azt a nevelői attitűdöt, ami az EQ fejlesztésének alapja lehet a gyermekek között. A szervezeti klíma ilyen jellegű alakításában az igazgatónak ill. a vezetőségnek kulcsszerepe és feladata van.

Sok-sok tapasztalat és gyakorlás

A „nevelt intézményben” dolgozó „nevelt nevelőnek” számos lehetősége van, hogy az EQ készségek gyakorlására terepet biztosítson a gyerekek számára:

Saját és mások érzéseinek felismerése és kezelése

Az érzelmek azonosítására, megnevezésére és átélésére rengeteg lehetőség adódik a hétköznapiakban, de fókuszáltan is foglalkozhatunk a témával:

Lehetőségünk van képeken érzéseket azonosítani vagy történeteket, szituációkat mesélni, meséltetni, és a szereplők gondolati- és érzésvilágába belehelyezkedni¹²⁸. Lehetnek ezek saját élethelyzeteink (pl. reggeli napindító beszélgető kör), mesék vagy akár történelmi események is, melyek szakórákon hangzanak el, és melyek fókuszát kitágítjuk a konkrét történetről azok

¹²⁷ Ajánlott irodalom: Greenspoon S., T.: Amikor a jó nem elég jó – a maximalizmus igazi arca. Harmat 2020
Pál, F.: A szorongástól az önbecsülésig. Kulcslyuk 2012.

¹²⁸ A történetek és az átélés szerepe: <https://www.youtube.com/watch?v=EMWXO7dJKo8> 51:40-59:40

érzelmi hátterére is („Te mit gondolsz erről? Szerinted mit érezhetett? stb.”¹²⁹). Osztályfőnöki órákon filmek feldolgozása segítségével is fejleszthetjük az empátiás készséget.

A drámajátékok átélése, megélése különösen hatásos az EQ fejlesztésében különösen akkor, ha a játékot ún. feldolgozó kör zárja, ahol reflexióra, a saját érzések megfogalmazására hívjuk a résztvevőket. Ilyen játékokat, helyzetgyakorlatokat mi magunk is kezdeményezhetünk, vagy külső segítséget¹³⁰ is bevonhatunk hozzá.

Az érzésekről való beszéd nemcsak saját érzelmeink tudatosításához segít hozzá, hanem segíti a mások érzéseinek felismerésében is, az empátia mélyülésében, ami a bullying megelőzésének kiemelkedő eszköze.¹³¹ A különböző beszélgető körök egyben fejlesztik a vágyteljesítés késleltetését, az önszabályozást, a nyitottságot és az alkalmazkodást is azáltal, hogy szabályozott formában nyújtanak mindenkinek lehetőséget a megszólalásra.

Önismeret és önbecsülés

„Egy gyermek önismerete, érzelmi jólléte, személyes és szociális képességeinek fejlődése abból táplálkozik, hogy ő maga milyen mértékben élte át a szülein és az őt körülvevő felnőtteken keresztül az elfogadás, a törődés, a kapcsolódás, az odafigyelés, a szeretet élményét.” (Grész, G. 2014) Az a gyermek vagy fiatal, aki megéli a kapcsolódás lehetőségeit, aki rendszeresen kap visszajelzéseket a környezetéből, és akinek magának is van lehetősége, hogy visszajelzést adjon, megerősödik abban, hogy fontos, hogy számít, hogy figyelnek rá. Érdekes ezért a visszajelzés kereteit és szabályait tudatosan kialakítanunk a pedagógiai gyakorlatunkban.¹³²

A jó visszajelzés mindig konkrét és legtöbbször szubjektív: arról szól, hogy „én hogyan látlak”. A rendszeres visszajelző körök segítenek a gyerekeknek egymás felé megfogalmazni mind a pozitív, mind a nehéz érzéseiket. Ezzel tovább mélyítik a csoporton belüli bizalmat, az empátiát, és így elejét veszik a konfliktusok eszkalálódásának.

Nagyon fontos, hogy mind a jó, mind a rossz dolgokat visszajelezzük. Ez utóbbi könnyen szokott menni, de, hogy valóban építő legyen a kritikánk, rendkívül fontos, hogy sokkal több jót is észrevegyünk és megnevezzünk. Ehhez érdemes fejlesztenünk magunkban a jó meglátásának képességét. Minél holisztikusabban szemlélünk egy gyermeket, annál több értékét, erényét fedezhetjük fel: vegyük észre, ha jót tesz, ha fejlődik, ha tett egy kis lépést, és

¹²⁹ http://real.mtak.hu/78580/1/A%20mese%20szerepe%20a%20nevel%C3%A9sben_oktat%C3%A1sban.pdf

¹³⁰ <https://www.szinhazineveles.hu/>

¹³¹ <https://nyitottkor.hu/szinhazi-nevelesi-eloadasok/>

¹³² Bővebben a visszajelzésről: Uzsayné Pécsi, R.: A nevelés az élet szolgálata 3., 2011. pp 79-97
<https://www.youtube.com/watch?v=o930hNX1URg>, <https://www.youtube.com/watch?v=1QkBePIhCyw>,
<https://www.youtube.com/watch?v=2CviO-3Ws-o>,

tegyük szóvá. Ezzel a gyerekek figyelmét is tereljük, hogy ők is tudjanak „szemet növesztetni a jóra”. Érdekes erre külön alkalmakat is szentelnünk, amikor csak azt keressük, miért vagyunk hálásak egymásnak, mit tanulhattunk egymástól.

Szociális készségek

A hagyományos iskolai tevékenységek legtöbbször az egyéni munkára ösztönöznek, és versengő légkört alakítanak ki. Fontos ezért, hogy tudatosan törekedjünk olyan tevékenységekre, programokra, amikor az együttműködésen van a hangsúly. Lehetnek ezek tanórai csoportmunkák (ld. pl. Komplex Instrukciós Program¹³³), melyek konkrétan meghatározott, jól definiált és folyamatosan rotálódó szerepek mentén segítik a diákokat az egymásra figyelésben, a segítségkérésben és elfogadásban, miközben lehetőséget teremtenek, hogy a pedagógus az osztályban spontán kialakuló hierarchiába tudatosan belenyúljon, és helyzetbe hozzon alacsonyabb státuszú gyerekeket is¹³⁴.

A rotálódó szerepű csoportmunka, a különböző csapatjátékok és sportok, ének- és zenekarok segítik a diákokat a vezetői- és csapatkészségeik fejlesztésében is, amelyre mind a családi életben, mind a munka világában nagy szükségük lesz.¹³⁵

Végül néhány példa a szociális készségek, az érzékenyítés és az empátia fejlesztésére különböző intézményi szinteken:

- *Osztályszinten:* tanulópárok, tanulócsoporthok, csoportmunka, beszélgető körök stb.
- *Felső és alsó évfolyamok között:* mentorálás, angolkázás, korrepetálás stb.
- *Iskolán kívülre:* karácsonyi cipősdoboz akció, eltérő szociális háttérű testvériskola stb.

Mint láthattuk, az érzelmi és szociális intelligencia készségeinek fejlesztésére nagyon sok lehetőségünk van az óvodai/iskolai keretek között. A fejlesztési célt szem előtt tartva nemcsak külön projektek alkalmával, hanem a mindennapi élet adta lehetőségeket, helyzeteket osztályfőnökként vagy szaktanárként tudatosan használva napról napra tehetünk azért, hogy a ránk bízottak érett, érzelmileg tudatos, szociálisan intelligens, önmagáért és másokért felelősséget vállaló felnőtt emberekké válhassanak. Intézményvezetőként pedig nyílt, őszinte, tabumentes, bizalmas és támogató jelenlétre, illetve légkörre kell törekednünk, hogy a nevelőtestület tagjai a legjobbat hozhassák ki önmagukból ezen a területen is.

¹³³ <https://komplexinstrukcio.hu/>, <https://www.youtube.com/watch?v=wa8QIULzJhQ&t=2s>,
<https://www.youtube.com/watch?v=DS8canuC5nc&t=2s>

¹³⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=GTkADjzb9Nk>, <https://www.youtube.com/watch?v=YPc7-RfOhJQ>

¹³⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=EMWxO7dJKo8> 1:03:55- 1:08:30

2. A kortárs közösségek szerepe a gyermekek jóllétének támogatásában

Magó Kinga

Közösségszervezés, közösségépítő tevékenységek

Az iskolai gyermekvédelem szempontjából jelentős hatású az iskolai közösségek alakulása (osztály, iskolai, spontán közösségek). A közösségfejlesztés leghatásosabb módja, a közösségi élmények megjelenése az intézményen belül. Ezek a programok, amelyek az iskola egészét vagy egyes korosztályait érintik, komoly hatással vannak a diákokra (pl. gólyatábor, zárándoklatok, sportnapok, projektnapok, talentum nap, iskolai kirándulás, táborok). Lehetőséget biztosítanak arra, hogy a diákok ne csak a saját osztályaikban találjanak kapcsolódási pontokat, hanem szélesebb merítésben találjanak kortársközösségre. A szervezésbe bevont diákok elkötelezettebbé válnak az intézményük és a közösségek iránt is. A közösségépítő tevékenységek között, olyan műhelyek, szakkörök, színjátszókör, ministránskör, gitáros együttes, fotószakkör stb. is jelentős szerepet játszhat a diákok megtartásában, ahol érdeklődési kör, vagy személyes kapcsolódás alapján, kisebb megtartó csoport képes kialakulni. A közösségi felelősségvállalásban a diákok bevonásával komoly védőháló alakulhat ki a spontán szerveződések mellett, irányított formában is. A facilitálást diákok, tanárok, mentálhigiénés segítők, pszichológus is végezheti. Az iskola a kiscsoportok kialakulását is támogathatja és ösztönözheti a felsős diákok vagy öregdiákok bevonásával, hasonlóan az ismert keresztény ifjúsági csoportokhoz (regnum, cserkészlet, bogár, antióchia).

Kortárssegítés

Székebb értelemben a hasonló korcsoportba tartozó fiatalok között megvalósuló segítség- és támogatásnyújtás, ami a természetes segítségnyújtás fogalmából indul ki. Fontos része a másik személyre irányuló aktív figyelem. A kortárssegítés irányulhat az információ átadására (drogprevenció, egészséges életmód), tanulástámogatásra (korrepetálás), lelki segítségnyújtásra is. Lehet spontán vagy szervezett módon kialakított. A kortárssegítő képzéssel létrehozott csoportban, megvalósulhat a pozitív attitűddel rendelkező hangadók segítő tevékenysége. Érdemes meglátni a lehetőséget a kortárs csoport képzésében, felkarolásában, támogatásában, és feladatokba való bevonásban. Ők képezhetik a hidat a

rászoruló diák és a segítő szakemberek között. A kortárssegítő program azon a felismerésen alapul, mely szerint a kortárscsoport fontos terep a tizenévesek számára ahhoz, hogy elsajátítsák és kipróbálják a személyiségfejlődésük és identitásuk kialakulásához nélkülözhetetlen készségeket és társas viselkedési formákat. A tantervbe épített önismereti órákon, önkéntes foglalkozások keretében is képezhető a csoport. A képzés főbb témakörei: megküzdési stratégiák, problémamegoldás és döntéshozatal, érzések kifejezése és kontrollálása, egészséges önérvényesítő készségek, társas befolyással szembeni ellenállás, nemet mondás, erőszakmentes, együttműködő kommunikáció.¹³⁶

Karitatív tevékenység (közösségi szolgálat)

A közösségi szolgálati 50 óra kötelező része a középiskolai érettségi bizonyítványnak. Nem mindegy, hogy ezt milyen lelkülettel, hogyan tudjuk „megszereztetni” a diákokkal. A kötelezettségéből lehet vállalat és fejlesztő önkéntes segítés is. Az iskola megfelelő hozzáállással képes hasznossá tenni a diákok számára is a feladatot. A közösségi szolgálat keretében végezhető önkéntes tevékenység kapcsolódhat az iskolai közösségfejlesztéshez, illetve része lehet a kortárscsoport segítői feladatnak is. A „szeretetszolgálat” segíthet kiemelni a diákot a saját nehézségeiből, és átkeretezni a lehetőségeit és erejét is. A jóféle, egyénre szabott felkérések, feladatok hozzájárulhatnak a gyermekek lelki egészségének, fontosság tudatuknak, felelősségvállalásuknak növeléséhez.

Diákönkormányzat

Az iskolai diákönkormányzat működése és működtetése nemcsak egy jog a diákság kezében, hanem egy óriási lehetőség az intézmények mindennapjaiban. A jól működő diákönkormányzat segíti az iskolai életet és a programokat közelebb vinni a diákokhoz. A diákönkormányzat nemcsak joggyakorló, hanem kezdeményező és végrehajtó is lehet, amely képes pozitív irányba befolyásolni a diákság viselkedését. Olyan programokat és célokat tud támogatni, amelyek értékteremtők és példaértékűek lehetnek. Az intézmény a DÖK működését rugalmas szabályozással, meghatározott feladatok átruházásával, folyamatos párbeszédrel tudja ösztönözni. A diákság önszerveződését az intézményi célok eléréséhez, programok megvalósulásához, fejlesztésekhez tudja felhasználni.

¹³⁶ Kortárs segítés kézikönyve, 2016

Az intézményi közösségfejlesztés különböző színterein megjelenő csoportok támogatása, és koordinálása az iskolavezetés feladata. A közvetlen irányító, végrehajtó funkció delegálása érzékeny terület. Gondos mérlegelést, kölcsönös vállalást, innovációt és hozzárendelt forrásokat is igényel. A feladatok elvégzésére alkalmas személy felkérése (tanárok, mentálhigiénés segítők, iskolapszichológus, öregdiák, pedagógiai asszisztens stb.) és a feladat elvégzéséhez társuló kompenzáció is transzparens és átgondolt kell, hogy legyen az eredményesség érdekében.

Ehhez a lehetőséget pályázati források, órakedvezmények, jutalom, természetbeni juttatás jelentheti.

Segédanyagok

https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/orszagos_diak_tanacs/Kisokos_3.0.pdf

<https://ofi.oh.gov.hu/tanitoter/121-ajanlas/kozossegepites>

http://www.unp.hu/sites/default/files/imuk/pdf/a_kozossegfejlesztes_modszertara.pdf

<https://osztalyfonok.hu/182/>

A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény 6. § (4) bekezdése alapján az érettségi bizonyítvány kiadásának feltétele ötven óra közösségi szolgálat elvégzésének az igazolása.

<https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-kozneveles/ebben-egy-emberkent-veszunk-reszt>

http://nevelestudomany.elte.hu/downloads/2013/nevelestudomany_2013_4_70-83.pdf

Rácz József: Az esélyteremtés új útjai: Kortárs és sorstárs segítséssel szerzett tapasztalataink, L'Harmattan Kiadó, 2008, Budapest

A kortárs segítség kézikönyve, Nemzeti bűnmegelőzési tanács, 2016

3. Testi egészségfejlesztés

Magó Kinga

Testnevelés:

„A cselekvő embert a mozgáshoz kapcsolódó helyes attitűdök, a fizikailag aktív életmód, önmaga reális elfogadása, a közösségi felelősségvállalással egybekötött autonómia, az újító kezdeményezésekre való nyitottság és a megbízható megoldások alkalmazásának képessége jellemzi. A testileg és lelkiileg egészséges ember az egészség állapotát, a harmonikus életet értékként éli meg. Az egészséges és harmonikus életvitelt megalapozó szokások a nevelés-oktatás egyes szakaszaiban a pedagógusok személyes példamutatásán keresztül alakulnak ki.”¹³⁷ Az iskola fontos feladata a harmonikus testi fejlődés támogatása, amely hozzájárul a gyermekek lelki egészségéhez, a fizikai és mentális jóllétéhez. A lemorzsolódás megelőzésének egyik jelentős tényezője lehet. Szerepet játszhat a veszélyeztetés, és egészségkárosító magatartás megakadályozásában, korai felismerésében.

A mindennapos testmozgás: A törvényi szabályozásnak megfelelően lehetőség van 5, 3+2, 4+1 rendszerben megoldani a diákok mindennapos testmozgását. A bontott tartalomban helyet kaphatnak olyan mozgásos tevékenységek, amelyek segíthetik az iskolai gyermekvédelmi szempontokat is. Ilyen lehetőség a néptánc, úszás, lovaglás, falmászás, szabadtéri mozgások, kirándulás, méta, frizbi, alkalmazkodva a helyi lehetőségekhez, és a szükséges fejlesztési területekhez. A testi képességek fejlesztése mellett az akarat, küzdőképesség, együttműködés, alkalmazkodás, erőfeszítés, sikerélmény és kudarcátűrés gyakorlásának terepe is.

A motoros/ finommotorikus képességek fejlesztése: A NAT tartalmazza azokat a motorikus fejlesztési területeket és hozzátartozó mozgásos tartalmakat, amelyek főként a 6-12 éves korosztálynál csökkenthetik a tanulási nehézségek, koncentrációs zavarok megjelenését vagy a meglévő hátrányokat kompenzálhatják. A megfelelő életkori mozgástanulás, a szakszerű és sokoldalú motorikus fejlesztés, a koordinációs, és labdásügyességfejlesztő tevékenység támogatja a közismereti tanórák hatékonyságát is. A korai életszakaszban felismert mozgásos tevékenységben észlelhető nehézségek, akadályoztatás, lemaradás, és ezek egyéni fejlesztése, lehetőség a későbbi tanulási lemaradások enyhítésére.

---

¹³⁷ Oktatás 2030, 2020, 9.o.

A preventív mozgásos tevékenységek: A testnevelés órák mozgásanyaga alkalmas arra, hogy a mozgásszegény életmód okozta deformitásokat, elváltozásokat megelőzze. Fontos, hogy a testnevelés fókuszában a mozgásos tevékenység álljon. A kondicionális és koordinációs képességek fejlesztése játékos formában történjen. Az élményközpontú testnevelés bevezetése, lehetőség a mozgásos tevékenység hosszútávú fenntartására, az életmódba való beépítésére.

Az úszásoktatás: A lehetőségeknek megfelelően, főként a 8-12 éves korosztály számára javasolt. *„Ebben a szenzitív időszakban az úszás – mint az egész életen átívelő preventív, rekreációs, kondicionális jelleggel is alkalmazható tevékenység. Ekkor kezdődik a vízhez szoktatás, melynek keretében az esetleges gátlások türelmes és játékos formában oldhatók.”*¹³⁸

Az úszás a tartásjavítás, egyenletes izomfejlesztés, vitákapacitás növelés, ideg-izom kapcsolatok fejlesztése mellett, a mentális képességek fejlesztéséhez is nagymértékben hozzájárul. A bátorság, önbizalom fejlesztésében is szerepet játszik. Kialakíthat egy egészséges szemléletmódot, az elemekkel szembeni megküzdésre.

A fejlesztő torna: olyan lehetőséget jelenthet a tanórák keretén belül, vagy kiegészítéseként, amelyek az alsós diákoknál megjelenő konkrét értelmi, érzelmi, magatartásbeli nehézségek, írás, olvasási zavarok, egyéb szellemi és mozgásfejlődési lemaradások korrekcióját segíti, a lemaradásokat, hátrányokat csökkentheti.

A gyógytestnevelés- tartáskorrekció: A koragyermekkori hátrányok, a kimaradt kúszás, mászás által egyre korábbi életkorra kerül a gyógytestnevelés szükségessége. A gerincdeformitások, a túlsúly és a belgyógyászati megbetegedések (magas vérnyomás) már az alsó tagozatos diákoknál is megjelennek. A későbbi életkorokban a nem megfelelő mozgásos tevékenység hatására tovább romlanak az érintettségi mutatók. *„A műveltségi terület új elnevezése – Testnevelés és egészségfejlesztés – a gyógytestnevelésre járó tanulók esetében is tükrözi azt a törekvést, hogy képessé váljanak saját fizikai állapotuk elváltozásának megfelelő és objektív értékelésére, valamint fittségük élethosszig tartó megőrzésére. Az elnevezés elvárhatóbbá teszi a testnevelő és gyógytestnevelő tanároktól, a tanítóktól az eddigieknél is nagyobb felelősségvállalást a tanulók egészségtudatos magatartásának kialakításában.”*¹³⁹

Szakkörök, tömegsportok, edzések (tehetséggondozás): *„A legalább négy évfolyammal működő iskola biztosítja az iskolai sportkör működését. Az iskolai sportkör feladatait - az iskolával az iskolai sportköri tevékenység ellátására, sporttevékenység szervezésére kötött*

¹³⁸ NAT 2020

¹³⁹ Oktatás2030, 2020, 49.o

megállapodás alapján - a sportról szóló törvény szerinti sportszervezet is elláthatja. Az iskolai sportköri foglalkozások megszervezéséhez - sportágak és tevékenységi formák szerint létrehozott iskolai csoportonként - hetente legalább kétszer negyvenöt percet kell biztosítani. A sportköri foglalkozásokat olyan szakedző vagy a sport területén képesítéshez kötött tevékenységek gyakorlásához szükséges képesítések jegyzékéről szóló külön jogszabályban meghatározott képesítéssel rendelkező szakember is vezetheti, aki a felsőoktatási intézmény által szervezett, legalább 120 órás pedagógiai továbbképzésben vett részt.”¹⁴⁰ A kisebb létszámú, érdeklődési körhöz kapcsolódó vagy sportágakon túlmutató lehetőségek, a 3+2-es rendszerben, a 2 óra terhére is, biztosíthatják azon tanulók sportolását is, akik nehezebben aktivizálhatók a normál létszámú testnevelésórákon. A sportkör és az „edzés” jellegű tevékenységek szétválasztása, lehetőséget teremt a felzárkóztatásra szoruló tanulók számára is a mozgásos tevékenységre. Az edzés tehetséggondozó jellege miatt nem feltétlenül alkalmas a gyengébb képességű tanulók motiválására. A tömegsport jellegű tevékenységen viszont érdemes a gyengébb képességű, mozgásukban fejlesztendő diákok számára is lehetőséget biztosítani.

Fontos tényező a testnevelést tanítók személyisége, érzelmi attitűdje, példája, érzékenysége. A testnevelés tantárgy oktatása során, olyan „más” típusú találkozás, kapcsolat és együttműködés alakul ki a tanár és a diákok között, amely újszerű szerepvállalást is igényel. A testnevelőtanári attitűdöt, az utasító, fegyelmező, követelő szerepelvárásból, a támogató, lelkesítő, önbizalom erősítő szerepvállalás igénye váltotta fel. *„Egy 2010-ben végzett kutatásban (Pannekoek és mtsai, 2010) a testmozgás és a depresszió, a szorongás, az önbecsülés, illetve a kognitív képességek között kerestek összefüggéseket gyermek- és serdülőkorúak körében. Kimutatták, hogy a fizikai aktivitás jótékony hatást gyakorolhat a rövid távú önértékelésre, valamint csökkenti a depressziót és a szorongást. Pozitív összefüggést találtak a mozgás és a kognitív teljesítmény között is, azonban ennek mértéke viszonylag alacsony volt. Szintén ebben a kutatásban negatív kapcsolat mutatkozott az ülő életmód, és a mentális egészségi állapot között (Pannekoek és mtsai, 2010).”¹⁴¹*

A mozgásos tevékenység megfelelő szintű oktatása, az élmény jellegű mozgásos tevékenység ösztönzése, a mentálhigiénés tanári hozzáállással, alkalmas az egészséges önbizalom, a helyes önértékelés kialakítására, és a megfelelő önérvényesítés támogatására.

¹⁴⁰ Nkt. 27. § (13)

¹⁴¹ Új pedagógiai szemle, 2019 3-4

Egészséges életmód:

Az egészség nem a betegség hiánya, hanem testi, lelki, szociális jólét. (WHO).

Az iskolának sokrétű szerepe van az egészségfejlesztési tevékenységekben: ismeretátadás, attitűdformálás, magatartás-alakítás, öntevékenységre ösztönzés.¹⁴² Különböző területeken képes hatni, főként a helyes példa és a megfelelő motiváció kialakításával. Elsősorban a családdal együttműködve érhető el eredmény.

Az **egészséges táplálkozás**: *Kritériuma* az elfogyasztott táplálék megfelelő mennyisége és minősége, valamint az életkörülményekhez igazodó optimális összetétele, változatossága és lehetőleg minél magasabb élvezeti értéke.¹⁴³ Az egészséges táplálkozás ösztönzése, a megfelelő szokások kialakítása, az intézményi közétkeztetés minősége és a pedagógusok egyéni példája nyomán képes hatást gyakorolni. Az iskolai rendezvényeken, büfékben megjelenő egészséges termékek segíthetik a szokások ki- és átalakítását. Az étkezési zavarok, szélsőségesse váló étkezési szokások megjelenése fontos jelzés gyermekvédelmi szempontból.

Az **egészséges öltözködés**: Az öltözködésre vonatkozó azon előírások jogszerűek, melyek a tanulók testi épségét hivatottak megőrizni.¹⁴⁴ Az egészségvédelem érdekében tett lépéseket meggyőzéssel és példamutatással lehet hatékonyá tenni. A szélsőséges öltözködés, hajviselet, ékszerhasználat szintén jelzésértékű lehet gyermekvédelmi szempontból.

Személyi higiéné: Kialakítása az iskolai nevelés része. A családból érkező hiányos szokásrend átalakítása tapintatot és következetességet igényel. A megalapozás fontos időszaka az alsótagozat. A higiénés problémák, az elhanyagoltság gyermekvédelmi szempontból külön figyelmet érdemel.

A **pihenés**: „A gyermeknek, a tanulónak joga, hogy a nevelési és a nevelési-oktatási intézményben biztonságban és egészséges környezetben neveljék és oktassák, óvodai életrendjét, iskolai tanulmányi rendjét pihenőidő, szabadidő, testmozgás beépítésével, sportolási, étkezési lehetőség biztosításával életkorának és fejlettségének megfelelően alakítsák ki.”¹⁴⁵ Ugyanakkor a családból érkező hátrányok, rossz szokások kivédése nehezen kompenzálható. A nem megfelelő mennyiségű és minőségű alvás, pihenés észlelése feladat elé állítja a pedagógust. A segítségnyújtás a felismert helyzetben fontos lehet a gyermek egészséges

¹⁴² Új pedagógiai szemle, 2008

¹⁴³ Új pedagógiai szemle, 2008

¹⁴⁴ Oktatás.hu, Diákjogok

¹⁴⁵ Nktv. 46.§ (3) b)

fejlődése szempontjából. A valós állapotok feltérképezéshez empátiára, és a fiatalabb korosztálynál indirekt eszközök használatára is (mese, bábozás, színjáték) szükség lehet. A pihenés hiánya hosszútávon teljesítményromláshoz vezet, és egészségkárosító magatartást idézhet elő. A beavatkozáshoz a család és szakember bevonása is szükséges.

A relaxáció: Szerepe felértékelődött az utóbbi években. A diákoknál megjelenő teljesítményszorongás és egyéb szorongásos tünetek szükségessé teszik, hogy a mindennapi iskolai gyakorlatba beépítsük. A tanórákba illeszthető egyszerű relaxációs gyakorlatok minden iskola számára elérhetők a TESIM kiadványok között. A felerősödő szorongásos tünetek észlelése esetén az iskolapszichológus bevonása javasolt.

Rekreáció: A megnövekedett iskolai mentális és érzelmi terhelés kompenzálására érdemes a mindennapi iskolai gyakorlat részévé tenni olyan szabadidős lehetőségeket, amikor a gyerekek kötetlen játékos, mozgásos, vagy egyéb (olvasás, társas) tevékenységeket végezhetnek. A tevékenység végzéséhez a megfelelő helyszín biztosítása is fontos tényező (szőnyeg, babzsákfotelek, játszótér). A rekreációs tevékenységet érdemes kiemelni az egésznapos iskolai környezetből. A családokat támogassuk a hétfégi szabadidős, rekreációs tevékenységek végzésében, akár olyan házfeladatokkal is, amelyek a család közös tevékenységét előmozdítják.

A balesetmegelőzés: Információátadással és az iskolai környezet biztonságossá tételével tehetünk a balesetek megelőzése érdekében. Az állandó tanári felügyelet is megoldást jelent a balesetek csökkentésére. Emellett a korábban említett relaxáció, rekreáció segít a megterhelő időszakokban, a diákok feszültségoldásában, a figyelem fenntartásában. A rendszeresen balesetet szenvedő diákok eseteit érdemes megvizsgálni és a háttérben álló okokat megismerni. A rendszeres töréses, eséses, ütközéses balesetek esetén a háttérben nem egyszer érzelmi, önértékelési vagy egészségügyi okokat is állhatnak és ezek felismerése fontos a további kezelésük szempontjából.

Elsősegélynyújtás: Az ismeretek elsajátítása a középiskolás korosztálynál, nemcsak a felelősséget növeli bennük maguk és egymás iránt, hanem valós helyzetekben is képes életet menteni. Az újraélesztési tanfolyam beépítése az iskola tanrendjébe, vagy az egészségügyi alapismeretek gyakorlati elsajátítása is hasznos ismeretekhez juttatja a diákokat. Az iskolai életen kívüli helyzetekben is eredményesen használható tudáshoz juttatja őket. Részévé válhat a kortárssegítő folyamatnak is.

A témához kapcsolódó törvényi szabályozás:

A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. Tv.

A mindennapos testmozgás: 2011. évi CXCV. tv. (a továbbiakban: Nkt.) 97. § (6)

A gyógytestnevelés- tartáskorrekció: 20/2012(VIII.31.) EMMI rendelet

A szakkörök, tömegsportok: Nkt. 27. § (11)

A személyi higiéné: az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. Törvény, 38. § (1) és (2) bekezdés, az iskolaegészségügyi ellátásról szóló 26/1997. (IX. 3.) NM rendelet 2. és 3. sz. melléklet

A balesetmegelőzés: a kötelező egészségbiztosítás keretében igénybe vehető betegségek megelőzését és korai felismerését szolgáló egészségügyi szolgáltatásokról és a szűrővizsgálatok igazolásáról szóló 51/1997

Segédanyag:

<https://www.oktatas2030.hu/wp-content/uploads/2020/10/utmutato-a-testnevel-es-tantargy-tanitasahoz-.pdf>

<https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/testnevelo-mentortanarok-mindennapos-testnevelessel-kapcsolatos-attitudjenek>

https://www.oktatas.hu/koznevel-es-kerettantervek/2020_nat/kerettanterv_alt_isk_1_4_evf

Szabó Borbála, 2017, Mozdulj rá!, Budapest, Logopédiai kiadó

Bosnyák Edit - Mozgásterápia Oktatási segédanyag:

https://tf.hu/files/docs/egeszsegtudomanyi-es-sportorvosi-tanszek/Bosny%C3%A1k_Edit_-_Mozg%C3%A1ster%C3%A1pia_oktat%C3%A1si_seg%C3%A9danyag.pdf

<https://ofi.oh.gov.hu/tudastar/gyogytestnevel-es>

http://kig.hu/images/article/13593/GYOGYTESTNEVELES_Torvenyi_szabalyozas.pdf

<https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/az-iskolai-egeszsegefjleszt-es-vizsgalata-az-etkeztetes-alapjan>

https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktat/pok/Gyor/diakjogok.pdf

<http://iskola.aporisk.hu/index.php?modul=menupontok&kod=196>

<https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/hogyan-menthetnek-eletet-gyermekeink>

Hortobágyiné Nagy Ágnes: Családi életre nevelés az oktatásban Család-órákat segítő kézikönyv, Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Családpedagógiai Intézete Budapest, 2005

4. A családi életre nevelés (CSÉN) – kiemelten a „Nemiség – férfi/női identitás – szexualitás – párkapcsolatok” témakör

Dr. Rézné Vitus Csilla

Bevezető gondolatok

Jelen összefoglalóban rövid képet szeretnék adni a CSÉN ügyéről, köznevelési keretek között történő megjelenéséről, tematikájáról, módszertanáról és kiemelten a nemiséggel, termékenységgel, szexuális neveléssel, és felelős párkapcsolatok kérdéseivel foglalkozó témamodulról.

A családi életre nevelés (CSÉN) egyfajta személyiségfejlesztő, családpedagógiai célú tevékenység, mely összefogja mindazon fontos témaköröket melyek a családi élettel kapcsolatosak. 1-12-ig évfolyamos tanulókat, a szülőket, fiatal felnőtteket, ifjúsággal foglalkozó szakembereket szólít meg. Célja nem egyszeri és egyszerű információátadás, hanem a résztvevőkkel tartós, rendszeres együttműködés keretében megvalósuló kompetenciafejlesztés, szemléletformálás. A célok és értékek megfogalmazásakor Hortobágyiné dr. Nagy Ágnes orvost, a „Boldogabb családokért” CSÉN Program szakmai felelősét idézem, aki 30 éves múltta visszatekintő programot hozott létre, és úttörő szerepet vállalt a családi életre ügyének országos szintre emelésében:

„Megítélésünk szerint érték az élet, a személy, a házasság, a család. Hisszük és valljuk, hogy a fogamzás pillanatában elindul a megismételhetetlen, egyedi és pótolhatatlan emberi élet, és az emberi élet érték a fogamzás pillanatától a természetes halálig.”

„A CSÉN legfontosabb célja az alapvető emberi értékek mentén történő szemléletformálás, család-barát gondolkodás és légkör megalapozása, a házasság és a család értékének védelmezése, erősítése. Fontos, hogy úgy kísérje a fiatalokat kisiskolás kortól a serdülőkor viharain át személyiségük megszilárdulásáig, hogy önmagukat és másokat elfogadó, szeretni és tisztelni tudó, önálló és döntésképes, önazonos, érett felnőttekké váljanak, akik készek az együttműködésre, kapcsolatok kialakítására, megtartására és elmélyítésére, készek azonosulni értékrendjükben az egyetemes emberi értékekkel, készek élethivatásukat felvállalni és megvalósítani.”

CSÉN megjelenése köznevelési keretek között

A családi életre nevelés, családpedagógia Dr. Kopp Mária professzor által vezetett Népesedési Kerekasztal határozott iránymutatása, és elhivatott elméleti és gyakorlati szakemberek önkéntes tevékenysége eredményeképp 2012-től a Nemzeti Alaptanterv (NAT) része a köznevelés keretein belül. Indokolta számos körülmény: a súlyos demográfiai adatok, a családok, párkapcsolatok válsága, de ugyanakkor annak a távlatnak a lehetősége is, amely szerint mindaddig mód van egybehangzó akarattal és összehangolt tevékenységekkel (pl. oktatás: CSÉN bevezetése, családpolitikai támogatások, törvényi háttér megteremtése, családbarát média és közgondolkodás, stb.) változtatni ezen, amíg a magyar fiatalok jövőképében a család szerepel elérendő célként, és a boldogulás útját is a családalapítás, otthonteremtés, gyermeknevelés területén látják. Kopp Mária és Skrabsky Árpád 1998-2006-ig tartó Hungarostudy című utánkövetéses vizsgálata (Magyar Lelkiállapot 2008) megállapította sok-sok más ténnyel együtt, hogy Magyarországon ez még adott, a fiatalok nagy százalékban vágnak a családalapításra, sőt, a tervezett gyermekek száma is jóval magasabb, mint amennyien meg tudnak születni. Ennek nyomán indult ez az összehangolt törekvés, amely napjainkban is halad, és ennek egy fontos eleme, hogy a 2020-as NAT is változatlan formában tartalmazza a CSÉN kerettanterveket.¹⁴⁶

Kerettanterv alapján:

- rendszeres CSÉN órák saját, képzett pedagógusok alkalmazásával

Képzési lehetőségek: 2 egymásra épülő 60-60 órás akkreditált gyakorlati képzés a „Boldogabb családokért” CSÉN programhoz kapcsolódóan az Életünk a család! Nonprofit Közhasznú Kft. szervezésében

  - Módszertani Alapképzés: [Pedagógus-továbbképzés Akkreditációs Rendszer \(gov.hu\)](https://www.gov.hu/pedagogus-tovabbkepzes-akkreditacios-rendszer)
  - Gyakorlati Továbbképzés: [Pedagógus-továbbképzés Akkreditációs Rendszer \(gov.hu\)](https://www.gov.hu/pedagogus-tovabbkepzes-akkreditacios-rendszer)
- tantárgyba integráltan szakórák témáihoz kapcsoltan ún. CSÉN percek/rész CSÉN keretében saját, képzett pedagógusok alkalmazásával
- egészségnapok, lelkinapok, tematikus projektnapok megtartása nem pedagógus szakemberek bevonásával

¹⁴⁶ https://www.oktatas.hu/koznevelés/kerettantervek/2020_nat/kerettanterv_7_melleklet

- iskolaegészségügyi szolgálat (iskolaorvos, iskolavédőnő) és iskolapszichológusi szolgálat
- önkormányzati szociális hálózat (pl. iskolákhoz kirendelt szociális munkás)
- egyéb külső szakemberek (pl. mentálhigiénés szakemberek, CSÉN tanácsadók, pályaorientációval, termékenységgel, szexualitással, addikciókkal, bűnmegelőzéssel stb. foglalkozó szakemberek)

CSÉN módszertana

CSÉN-foglalkozások módszertana, foglalkozásvezetése, dinamikai felépítése és osztályhoz-csoporthoz való igazítása eltér a hagyományos frontális tantermi órától annak érdekében, hogy ezek minél hatékonyabban segítsék és szolgálják a téma élményszerű feldolgozását, megélését. Kiemelkedő jelentősége van többek között a nem formális tanulási lehetőségeknek, az élménypedagógiának, az együttműködés és partnerség kialakításának, a rugalmasságnak, az adott csoporthoz, igényekhez való igazodásnak, a foglalkozások során az érzelmi biztonság megteremtésének és fenntartásának, valamint a páros foglalkozásvezetésnek.

CSÉN fő témakörei- moduljai

A CSÉN ismeretanyaga moduláris rendszerben került kialakításra, a témákat hét nagy modul fogja össze, amelyeket kisebb tematikai egységekre bont. A témák spirálisan építkezve 2 évfolyamonként ismétlődnek a résztvevők érettségéhez és korosztályi sajátosságaihoz igazodóan 1-12 évfolyamig.

1. A család, mint a társadalom legalapvetőbb egysége és a család működése
2. Társas kapcsolatok – kommunikáció – konfliktuskezelés
3. Jellem és értékrend
4. Önismeret és érzelmi intelligencia
5. Nemiség – férfi/női identitás – szexualitás – párkapcsolatok
6. Útelágazások, zsákutcák, útvesztők, avagy Veszélyek és devianciák, döntéshelyzetek
7. Változások következményei és kezelésük

Kiemelten az 5. modul: „Nemiség – férfi/női identitás – szexualitás – párkapcsolatok”

Ez a témakör különösen is igényli a CSÉN-re jellemző hozzáállást: elgondolkodtatás, rávezetés, személyesség, érintődés – hiszen a serdülőkor különböző szakaszában, különböző testi és lelki érettségi szinten lévő tanulók vannak egy-egy csoportban/osztályban, fiúk-lányok többnyire vegyesen. Ezért a nagy témakört 3 kisebb résztémára osztanám, az életkorokhoz igazodva, ahogyan ezeket a témákat érdemes egymásra építeni a (kis)kamaszok érési folyamatainak, érdeklődési körüknek figyelembevételével. A kerettantervben a témák egymásra épülve spirálisan újra és újra megjelennek, a résztvevők érettségéhez és érdeklődéséhez igazodva újratárgyalhatók.

Serdülőkor-nemiség-termékenység – felvilágosítás 10-13 évesek – (4)5-6(7) osztály

A fókusz a serdülőkori (biológiai, lelki és testi) változások megismerésén, tudatosításán és elfogadásán van. Mindkét nemben ekkor jelenik meg a termékenység, ami a lányok esetében különösen is nagy változást jelent az életükben. Az ehhez való pozitív attitűd kialakítása és megerősítése nagyon fontos cél. A fiúk esetében a termékenység megjelenésével, az élet továbbadásának képességével együtt járó, a férfiváérés egyik legnehezebb kérdésével felelősség felvállalásával kell megbirkózniuk. Mindemellett a nemi identitás kérdésköre is felmerül. A biológiai nemhez való azonosulás egyik jelentős időszaka veszi kezdetét, amelyet a gender ideológia világszerte rohamos terjedése meg tud zavarni. A magyarországi 2021-es LXXIX tv. (A pedofil bűnelkövetőkről és a gyermekek védelméről szóló egyes tv-ek módosításáról) komoly védelmet jelenthet ebben a fiataljainknak.

Javasolt, a gender ideológiától távol álló, jogvédett, sztenderdizált felvilágosító programok (a fent hivatkozott tv. hatálybalépését követően csak regisztrált programok) meghívása:

- Lányok számára: MFM-projekt Ciklus-show® www.mfm-projekt.hu
- Fiúk számára: Titkos Küldetés® www.titkoskuldetes.com

A kerettantervben tematizáltan megtalálhatók mindazon további szakmai tartalmak, amelyek tárgyalása fontos ebben az időszakban. Ld. 1. sz. melléklet.

Barátság-Szerelem-Szexualitás-Intimitás 13-16 évesek – (7.)8.-10. osztály

Ez az időszak a tinédzserek életében a párkapcsolatok irányába helyezi a fókuszot. A termékenység megjelenésén túl, a hormonális változások intenzív időszaka, amely a kamaszkori barátságok felértékelődésével, önállósodással, a szerelem élményének megjelenésével és az identitás további erősödésével, formálódásával zajlik. Fontos cél, hogy ezen élmények és érési folyamatok tudatosítása megtörténjen és a serdülők válaszokat és útmutatást kapjanak a felmerülő kérdéseikre. A velük való foglalkozások tematizálásában a barátság-szerelem összehasonlítása, a tartós, stabil párkapcsolati alap megteremtésének tudatosítása, az együttjárással, ismerkedéssel, randizással kapcsolatos beszélgetések (szokások, randihelyek, randietikett, mire való, mire nem való), és szerelem-szexualitás párhuzamosságának és kiegyensúlyozottságának igénye, a várakozás értéke kerüljön előtérbe.

A lányoknál a termékenységtudatos szemlélet, valamint a tisztaság értékének kialakítása és megőrzése, az esetleges nem kívánt tinédzserkori fogantatások kérdése, a fiúknál az egyre nagyobb mértékben jelenlévő és meghatározó tesztoszteron fűtötte kíváncsiság kontroll alatt tartása jelenthet komoly kihívást. Fontos témaként belép az abortusz és pornó prevenció. (Ebben a korban (7-8.) osztály valódi prevenció, ha ezt elmulasztjuk, később már nem beszélhetünk prevencióról, inkább napi gyakorlatról.) Az idegrendszer jutalmazó központja még nem érte el az érettséget (20-24 éves kor) emiatt az esetlegesen kialakuló függőség nehezen visszafordítható károkat okoz.

Abortuszprevenció fiatal kiskamasz lányok esetében csak pozitív oldalról, a termékenységi folyamatok, valamint a magzati élet és fejlődés bemutatásával javasolt. A szocio-kulturális háttér ismeretében a családtervezési módszerek megismertetése és az egyes módszereknek a megfogant életre való hatásának bemutatása fontos szempont lehet.

Javasolt kisfilmek:

- Az emberi élet a legnagyobb csoda: https://www.youtube.com/watch?v=fY_9R1D37Qk
- A méhen belüli fejlődés: <https://videa.hu/video/tudomany-technika/a-mehen-beluli-fejlodes-WqP1b1vy7j6h6LFC>
- A legfontosabb kérdés az emberi életéről (Axióma filmek) <https://www.youtube.com/watch?v=0zSoL7tkzWU>

A szexuális abúzusok témáról az internetes zaklatás részben található részletes útmutató.

A kerettantervben tematizáltan megtalálhatók mindazok további szakmai tartalmak, amelyek tárgyalása fontos ebben az időszakban. Ld. 2. és 3. sz. mellékletek.

Felelős párkapcsolat- családtervezés 17-18 évesek – 11-12. osztály

Ez az életkor a serdülőkor során már egy érettebb, a jövőre, középiskola befejezésével a pályaválasztásra/önálló életkezdésre, családra, párkapcsolatra fókuszáló időszak. A gyakorlati tapasztalat szerint azonban sok fiatal elodázza az önálló életkezdés és családalapítás időszakát, ami nagyban megnehezítheti a párkapcsolat tisztaságának és felelősségteljes voltának megőrzését. A ma már szokványos együttélési formák akár már középiskoláskori megkezdése jelenik meg, amelyet a szülők tehetetlenül tűrnek, vagy nem is tartanak korainak. Emiatt kiemelt jelentősége van a felelősségteljes párkapcsolat, a családtervezési módszerek, illetve családalapítás, a családtípusok, a párkapcsolat hosszútávú fenntartásával (az élet elfogadása, felvállalása, egymás iránti tisztelet) kapcsolatos témák gondos tárgyalására. A nemi identitás kérdése is ebben az életkorban markánsan megjelenik. A gender ideológia térnyerése, a tolerancia túlhangsúlyozása nagy befolyással bír a fiatalok orientációjában, gondolkodásában.

Ehhez ajánlunk 3 kisfilmet egymásutánjában megtekintve vitaindításra.

- Igazi férfiak: <https://www.youtube.com/watch?v=0YhrrY7LcE0>

- Hétéves kínai kislány vagy fehér férfi?

https://mandiner.hu/cikk/20160707_heteves_kinai_kislany_vagy_feher_ferfi_nehez_dontes

- Alternatív matematika: http://www.sentiFilm.hu/play/alternativ_matematika_rovidfilm

Termékenység és Tudatosság – természetes módszerek, cikluskövetés tanfolyamok a következő linkeken érhetők el:

<https://sensiplan.hu/informaciok/>

<https://www.holnaphonlap.hu/2019/04/02/ttf/>

Családtervezési módszerek, a témában tartott tematikus projektnapok lebonyolítását az alábbi linkeken kérhetik:

<http://www.eletunkacsalad.hu/csaladpedagogia-csalad-ora/>

<https://www.holnaphonlap.hu/2019/04/02/csen/>

Tisztaság, szexualitás kérdéskörben keresztény szemléletű írások, vélemények, válaszok olvashatók: https://777blog.hu/kincseslada/?tema=szex_tisztasag

Család-családi szocializáció témában nagyon gondosan összeállított tananyagot ajánlunk elolvasásra:

http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Pedagogiai_pszichologia_jegyzet_vodapedagogusoknak/index.html

A kerettantervben tematizáltan megtalálhatók mindazok további szakmai tartalmak, amelyek tárgyalása fontos ebben az időszakban. Ld. 4. sz. melléklet.

Záró gondolatok

A családi életre nevelés lehetőségeinek, módszereinek és a nemiséggel, szexualitással, párkapcsolatokkal foglalkozó fő témakör bemutatása végén szeretném a figyelmet ismét felhívni az akkreditált CSÉN képzés lehetőségére, melyben részletes módszertani bemutató során mód nyílik mindezen témák gyakorlatias, saját élményen alapuló megismerésére.

<http://www.eletunkacsalad.hu/kepzesek/pedagogusoknak/>

1.sz. melléklet

Forrás: CSÉN kerettanterv 5-6. osztály		
Tematikai egység/ Fejlesztési cél	Nemiség – férfi/női identitás – szexualitás – párkapcsolatok	Órakeret 12 óra
Előzetes tudás	A férfi és nő különbözőségéről alsó tagozatban, az iskolában megtanult fogalmak, a férfi-női szerepek működéséről az élet különböző szinterein, az apa-anya szerepről a családban szerzett konkrét tapasztalatok vagy éppen ezek hiánya (pl. egyszülős család esetén).	
A tematikai egység nevelési-fejlesztési céljai	A diákok segítése a genetikai nemnek megfelelő nemi identitás megerősödésében, a nemek közötti alapvető különbségek megismerésében (nemi jelleg, agyműködés, kommunikáció stb.) és a férfi/apa – női/anya szerepekkel kapcsolatos káros sztereotípiák lebontásában, a serdülőkori biológiai-, lelki-, viselkedésbeli változások pozitív megélésében, a termékenységtudatos szemlélet kialakulásában.	
Ismeretek/fejlesztési követelmények		
<i>A nemi identitás, az ember kétneműsége – különbségek férfi és nő között</i> – A férfi és a nő közötti biológiai, pszichológiai és kulturális különbségek. – Nőnek lenni jó, férfinak lenni jó? Miért? – Az igazi férfi és az igazi nő. – Beavatás régen és ma. <i>Felelős szexualitás</i> – A serdülőkori sajátosságok, testi és lelki változások, szépségei, gondjai. Nehéz évek? Szabadság, önállóság, alkalmazkodás, engedelmisség. – Higiénés tanácsok. – A termékenység értéke. A termékenység kincs, amire vigyázni kell és amit óvni kell. A biológiai háttér – női-férfi termékenységi jelek, menstruáció, a női ciklus eseményei, a férfivá érés. A megtermékenyítés csodája.		

– „Felvilágosítás – kicsit másként” – őszinte, nyílt, érthető, „tabuk” nélküli felvilágosítás. – Növekedés a szeretetben: érzéseink, érzelmeink és ösztönös vágyaink kezelése. – Felelősségvállalás. <i>A termékeny szerelem: a gyermek, mint ajándék</i> – Életvédelem, magzatvédelem – a magzati élet megismerése. – Gyermek a családban – apa/anya – férj/feleség szerepek. Az emberi élet értékének tudatosulása a fogantatástól kezdve a természetes haláláig. A művi terhességmegszakítás lelki és fizikai veszélyeinek megismerése.	
<i>Kulcsfogalmak/ fogalmak</i>	Nemi identitás, különbségek férfi és nő között, beavatás, serdülőkori testi és lelki változás, termékenység értéke, megtermékenyítés csodája, felvilágosítás, életvédelem.

2.sz. melléklet

Forrás: CSÉN kerettanterv 7-8. osztály		
Tematikai egység/ Fejlesztési cél	Nemiség – férfi/női identitás – szexualitás – párkapcsolatok	Órakeret 12 óra
Előzetes tudás	Számos konkrét ismeret a férfi-női és apa-anya szerep kérdéskörében, a saját testükkel kapcsolatos higiénés szabályok ismerete, ismeretek a terhességmegszakítás testi-lelki következményeiről; a házassággal-élettársi kapcsolattal, más együttélési formákkal kapcsolatos vélemények és a saját családjukban szerzett pozitív vagy negatív tapasztalatok.	
A tematikai egység nevelési-fejlesztési céljai	A diákok segítése a genetikai nemnek megfelelő nemi identitás megerősödésében, a nemek közötti alapvető különbségek megismerésében és a káros sztereotípiák lebontásában, a serdülőkori biológiai-, lelki-, viselkedésbeli változások pozitív megélésében, a termékenységtudatos szemlélet kialakításában. A párkeresés és a párválasztás sikerének elősegítése. A férfi-női párkapcsolatok formáinak és az azokban megélt boldogság/csalódás lehetőségének megismerése, kialakítva a diákokban a családbarát szemléletet. Felkészítés a harmonikus, boldog, elkötelezett párkapcsolaton alapuló érett, felelős, kiegyensúlyozott, egészséges szexualitásra. Az emberi élet értékének tudatosítása a fogantatástól kezdve a természetes haláláig. Ezek alapján meggyőződés kialakítása, az IGEN kimondása a valódi értékekre, és a NEM vállalása a szexuális promiszkuitásra.	
Ismeretek/fejlesztési követelmények		
<i>A nemi identitás, az ember kétneműsége – különbségek férfi és nő között</i> – A nem kialakulása, a nemi szerepek összetevői, fejlődése. – Pszichoszexuális fejlődés, személyiségfejlődés. – A férfi és a nő közötti biológiai, pszichológiai és kulturális különbségek. – A férfiak és a nők együttműködése. <i>Felelős szexualitás</i> – A nemiséggel kapcsolatos anatómiai és élettani ismeretek. – A szülők és a jelenlegi fiatalok világának különbségei. – A serdülőkori biológiai és lelki változások szépségei, gondjai. Higiénés tanácsok. – A termékenység kincs, amire vigyázni és óvni kell. A biológiai háttér – a megtermékenyítés csodája. – „Felvilágosítás – kicsit másként” – őszinte, nyílt, érthető, „tabuk” nélküli felvilágosítás. – A szexualitás célja és szépsége: szaporodás, gyermek; örömszerzés; szeretetkapcsolat kifejezése. – A szüzesség értéke, mit jelent a tisztaság. Önuralom és lemondás. – A szexuális úton terjedő betegségek – SZTB-k, az AIDS megelőzése. – Pornográfia, prostitúció. – Szex, érosz, agapé: személyes és testi odaadottság. – Hitek és tévhitek... A felelős szexualitásról kialakult képet befolyásoló tényezők:		

– család (szülők); – barátok, kortársak; – média (újságok, reklámok, filmek, internet) hatása. – A szex és a házasság. – A szexuális kapcsolatban benne foglaltatik a gyermekáldás lehetősége. – Nincs 100%-os védekezési mód. – Hormonálisan is odaköt a másikhoz. <i>A párkeresés, a párválasztás sikerének elősegítése</i> – Nővé és férfitá válás az önnevelésben. – Megismerkedés, találkozás (randevú, internetes párkeresés). – Párkapcsolat érettsége. – Növekedés a szabadságban és a felelősségben. – Növekedés a szeretetben: érzéseink, érzelmeink és ösztönös vágyaink kezelése. – Életre szóló, helyes döntések meghozatala – elköteleződés. Hűség (holtomiglan-holtodiglan). – A férfi-nő kapcsolat fajtái: házasság, együttélés, élettársi kapcsolat, együttjárás, laza párkapcsolat. <i>A termékeny szerelem: a gyermek, mint ajándék</i> – Felelős szülőség, a szülői hivatásra való tudatos felkészülés. – Születésszabályozás, pozitív és negatív családtervezés – átgondoltság, tervszerűség és felelősség. Teljes körű tájékoztatás a családtervezési módszerekről. Mesterséges és természetes családtervezési formák. Fogamzásgátlás. Egészséges életkezdés. – Életvédelem, magzatvédelem – abortusz-megelőzés. A magzati élet állomásai. Az emberi élet a legnagyobb csoda című, magzati életet bemutató film. – A várandósság – nem „terhesség”. Áldott állapot. – A szóhasználat szerepe a közgondolkodás alakításában. – Ismerkedés a szülés eseményével, a szülés baba-mamabarát formáival. Természetes szülés, császármetszés. A szüléstől való félelem megbeszélése, szülési nehézségek és szövődmények. – A csecsemőgondozás alapismeretei. – A csecsemő táplálása, a szoptatás fontossága. – Gyermek a családban – apa/anya-férj/feleség szerepek. – Nehezített termékenység, meddőség kérdése. Örökbefogadás. Korai teherbeesés. A művi terhességmegszakítás lelki és fizikai következményei.	
<i>Kulcsfogalmak/ fogalmak</i>	Nemi identitás, különbségek férfi és nő között, a megtermékenyítés csodája, felvilágosítás, családtervezés, életvédelem, várandósság, szülés, csecsemőgondozás, meddőség.

3.sz. melléklet

Forrás: CSÉN kerettanterv 9-10. osztály		
Tematikai egység/ Fejlesztési cél	Nemiség – férfi/női identitás – szexualitás – párkapcsolatok	Órakeret 12 óra
Előzetes tudás	A férfi és nő különbözőségéről, a férfi-női szerepek működéséről általános iskolában megtanult fogalmak, az élet különböző szinterein, a családban szerzett konkrét tapasztalatok.	
A tematikai egység nevelési-fejlesztési céljai	A diákok segítése a genetikai nemnek megfelelő nemi identitás megerősödésében, a nemek közötti alapvető különbségek megismerésében (nemi jelleg, agyműködés, kommunikáció stb.) és a férfi/apa – női/anya szerepekkel kapcsolatos káros sztereotípiák lebontásában, a serdülőkori biológiai, lelki, viselkedésbeli változások pozitív megélésében, a termékenységtudatos szemlélet kialakulásában, ahol a gyermek, mint ajándék jelenik meg. A párkeresés és a párválasztás sikerének elősegítése. A férfi-női párkapcsolatok formáinak és az azokban megélt boldogság/csalódás lehetőségének megismerése, kialakítva a diákokban a családbarát szemléletet.	

	Felkészítés a harmonikus, boldog, elkötelezett párkapcsolaton (házasságon) alapuló érett, felelős, kiegyensúlyozott, egészséges szexualitásra. Az egészséges szexuális élethez szükséges ismeretek elsajátítása. Korszerű tájékoztatás a szexuális úton terjedő betegségekről (SZTB-k) és a családtervezési módszerekről. A természetes családtervezési módszer (TCST) korszerű ismertetése, és a mesterséges módszerek bemutatása őszinte, nyílt, érthető, „tabuk” nélküli beszélgetések során. Az emberi élet értékének a fogantatástól kezdve a természetes halálig való tudatosítása. Ezek alapján meggyőződés kialakítása, az IGEN kimondása a valódi értékekre, és a NEM vállalása a szexuális promiszkuitásra. A művi terhességmegszakítás lelki és fizikai veszélyeinek megismerése (abortuszprevenció).
Ismeretek/Fejlesztési követelmények	
<i>A nemi identitás, az ember kétneműsége – különbségek férfi és nő között</i> – A férfi és a nő közötti biológiai, pszichológiai és kulturális különbségek. – Az igazi férfi és az igazi nő. <i>Felelős szexualitás</i> – A serdülőkori sajátosságok, testi és lelki változások, szépségei, gondjai; mindezek szexuális-identitásbeli aspektusai. – A termékenység értéke. A termékenység kincs, amire vigyázni kell, és amit óvni kell. A biológiai háttér – női-férfi termékenységi jelek, menstruáció, a női ciklus eseményei, a férfiváérés. A megtermékenyítés csodája. – „Felvilágosítás – kicsit másként” – őszinte, nyílt, érthető, „tabuk” nélküli felvilágosítás. – Növekedés a szeretetben: érzéseink, érzelmeink és ösztönös vágyaink kezelése. – Felelősségvállalás. – A szex, mint alapvető emberi szükséglet, célja és szépsége: szaporodás, gyermek; örömszerzés; szeretetkapcsolat kifejezése. – A szüzesség értéke, mit jelent a tisztaság. Önuralom és lemondás. <i>A párkeresés, a párválasztás</i> – Nővé és férfivá válás az önnevelésben. Életre szóló, helyes döntések meghozatala – elköteleződés. Hűség (holtomiglan-holtodiglan). A férfi-nő kapcsolat fajtái: házasság, együttélés, élettársi kapcsolat, együttjárás, laza párkapcsolat. <i>A termékeny szerelem: a gyermek, mint ajándék</i> – Születésszabályozás, pozitív és negatív családtervezés – átgondoltság, tervszerűség és felelősség. Teljes körű tájékoztatás a családtervezési módszerekről, hatásmechanizmus és mellékhatások. Mesterséges és természetes családtervezési formák. Fogamzásgátlás. Egészséges életkezdés. – Életvédelem, magzatvédelem – abortusz-megelőzés. A magzati élet állomásai. – A várandósság – nem terhesség. Áldott állapot. A szóhasználat szerepe a közgondolkodás alakításában. – Csecsemőgondozás alapismeretei. – Nehezített termékenység, meddőség kérdése. Korai teherbeesés. A művi terhességmegszakítás lelki és fizikai következményei.	
Kulcsfogalmak/fogalmak	Nemi identitás, különbségek férfi és nő között, beavatás, serdülőkori testi és lelki változás, termékenység értéke, megtermékenyítés csodája, felvilágosítás, életvédelem.

4.sz. melléklet

Forrás: CSÉN kerettanterv 11-12. osztály		
Tematikai egység/ Fejlesztési cél	Nemiség – férfi/női identitás – szexualitás – párkapcsolatok	Órakeret 12 óra
Előzetes tudás	Az előző két tanév hasonló tematikai egységeiben szerzett ismeretek.	
A tematikai egység nevelési-fejlesztési céljai	A diákok segítése a genetikai nemnek megfelelő nemi identitás megerősödésében, a nemek közötti alapvető különbségek megismerésében és a férfi/apa – női/anya szerepekkel kapcsolatos káros sztereotípiák lebontásában, a serdülőkori változások pozitív megélésében, a termékenységtudatos szemlélet kialakulásában. A párkeresés és a párválasztás sikerének elősegítése. Felkészítés a harmonikus, boldog, elkötelezett párkapcsolaton (házasságon) alapuló érett, felelős, kiegyensúlyozott, egészséges szexualitásra. Az egészséges szexuális élethez szükséges ismeretek elsajátítása. Korszerű tájékoztatás a szexuális úton terjedő betegségekről és a családtervezési módszerekről. A természetes családtervezési módszer (TCST) korszerű ismertetése és a mesterséges módszerek bemutatása őszinte, nyílt, érthető, „tabuk” nélküli beszélgetések során. Az emberi élet értékének a fogantatástól kezdve a természetes halálig való tudatosítása. Ezek alapján meggyőződés kialakítása, az IGEN kimondása a valódi értékekre, és a NEM vállalása a szexuális promiszkuitásra. A művi terhességmegszakítás lelki és fizikai veszélyeinek tudatosítása (abortuszprevenció).	
Ismeretek/Fejlesztési követelmények		
<i>A nemi identitás, az ember kétneműsége – különbségek férfi és nő között</i> – A nem kialakulása, a nemi szerepek összetevői, fejlődése. – Pszichoszexuális fejlődés, személyiségfejlődés. – A férfi és a nő közötti biológiai, pszichológiai és kulturális különbségek. – A férfiak és nők együttműködése. <i>Felelős szexualitás</i> – A nemiséggel kapcsolatos anatómiai és élettani ismeretek. – Az emberi szexualitás fogalma; fizikai (biológiai), lelki (pszichológiai), szellemi (spirituális) összetevők; kapcsolata a szerelemmel. – A szülők és a jelenlegi fiatalok világának különbségei. – A biológiai háttér – a megtermékenyítés csodája. – Kommunikáció a szexualitás területén. – A szexuális úton terjedő betegségek (SZTB-k), az AIDS megelőzése. – Szex, érosz, agapé: személyes és testi odaadottság. – Hitek és tévhitek... A felelős szexualitásról kialakult képet befolyásoló tényezők: – család (szülők); – barátok, kortársak; – média (újságok, reklámok, filmek, internet) hatása. – A szex és a házasság. A szex helyének miért a házasságban kellene lennie? – A szexuális kapcsolatban benne foglaltatik a gyermekáldás lehetősége. – Nincs 100%-os védekezési mód. – Hormonális kötődés. – Szexuális bántalmazás, pornográfia, prostitúció. <i>A párkeresés, a párválasztás sikere</i> – Megismerkedés, találkozás (randevú, internetes párkeresés). – Párkapcsolat érettsége. – Növekedés a szabadságban és a felelősségben. – Növekedés a szeretetben: érzéseink, érzelmeink és ösztönös vágyaink kezelése. – Életre szóló, helyes döntések meghozatala – elköteleződés. Hűség (holtomiglan-holtodiglan). – Mit tehetünk, és mit kerülünk el ahhoz, hogy minél sikeresebb, boldogabb és jobb legyen majd a párkapcsolat, a házasság és a család.		

A termékeny szerelem: a gyermek, mint ajándék

- Felelős szülőség, a szülői hivatásra való tudatos felkészülés.
- Születésszabályozás, pozitív és negatív családtervezés – átgondoltság, tervszerűség és felelősség. Teljes körű tájékozódás a családtervezési módszerekről, hatásmechanizmus és mellékhatások. Mesterséges és természetes családtervezési formák, fogamzásgátlás. Egészséges életkezdés.
- Életvédelem, magzatvédelem – abortuszmegelőzés. A magzati élet állomásai.
- A várandósság – nem terhesség. Áldott állapot. A szóhasználat szerepe a közgondolkodás alakításában.
- Ismerkedés a szülés eseményével, a szülés baba-mama-barát formáival. A szülés hatása a párkapcsolatra.
- Természetes szülés, császármetszés. A szüléstől való félelem megbeszélése, szülési nehézségek és szövődmények.
- Csecsemőgondozás alapismeretei.
- A csecsemő táplálása, a szoptatás fontossága.
- Gyermek a családban – apa/anya–férj/feleség szerepek. Gyermeknevelés.
- Nehezített termékenység, meddőség kérdése. Örökbefogadás.

Korai teherbeesés. A művi terhességmegszakítás lelki és fizikai következményei.

*Kulcsfogalmak/
fogalmak*

Nemi identitás, különbségek férfi és nő között, megtermékenyítés csodája, családtervezés, életvédelem, várandósság, szülés, csecsemőgondozás, meddőség.

5. Esélyegyenlőség és gyermekvédelem

Tóth Andrea

Az esélyegyenlőség alapvetően az erőforrások biztosításának azonos hozzáférését jelenti. Az egyenlő esélyek biztosítása ezen is túlmutat, azt mondja ki, hogy a valódi esélyegyenlőség létrejöttéhez olyan feltételek megteremtése szükséges, melyek nem csak látszatra, hanem eszközökkel megtámogatottan teremtik meg a hozzáférést, vagyis tenni kell azért, hogy mindenkinek valóban lehetősége legyen részesedni a felkínált javakból.¹⁴⁷ A definícióból láthatjuk, hogy az egyenlő esélyek megteremtése nem könnyű feladat a gazdaság területén sem, és számtalan kihívással jár ott, ahol az esélyek tekintetében nem csakis és kizárólag az anyagiakról beszélünk, hanem egyéb erőforrásokról, mint amilyen a családi helyzet vagy a szülő – gyermek kapcsolat. Oktatási szempontból fontos kérdés, hogy hogyan teremtsünk egyenlő esélyt egy iskolai közösségben, ahol osztályonként 1-2 gyermek nem rendelkezik családi kapcsolatokkal, vagy csak nagyon sérült szülő-gyermek kötelék jellemzi vagy erőteljesen diszfunkcionális családból származik, például valamelyik szülő elhunyt vagy börtönben van stb.

Esélyegyenlőség és óvodai, iskolai gyermekvédelem

Esélyegyenlőség megteremtése az óvodában

Az esélyegyenlőség megteremtésére vonatkozóan a legtöbb óvoda rendelkezik valamilyen célkitűzéssel, programmal, melyet az óvoda pedagógia programja határoz meg, és amelyek a hatályban lévő gyermekvédelmi törvényt veszik alapul. Ezek a programok többnyire a képesség- és részképességekbeli lemaradások, kognitív fejlődésbeli elmaradások fejlesztését célozzák. Számos óvodai program és célkitűzés az életmódbeli esélyek egyenlőségének megteremtését célozza, például programokat dolgoznak ki az egészséges életmód alapelveinek óvodás gyerekek szintjén történő elsajátíttatására. Nehezebb helyzetbe kerülnek az intézmények abban az esetben, amikor az otthoni támogatások hiánya, a szülői mulasztások okozzák a fejlődésbeli lemaradást, hátrányt és ezek tekintetében vagy pszichológiai értelemben szeretnének egyenlő esélyeket teremteni. Jelen tanulmány elsősorban ezen hátrányok

---

¹⁴⁷ Forray, K. és Varga, A. 2009.

tekintetében törekszik az esélyegyenlőség megteremtésével kapcsolatos lehetőségek áttekintésére.

Az óvodai esélyegyenlőség megteremtésének gyakorlati feladatai

Az egyenlő esélyek megteremtésére törekvés során az óvodában az óvodás gyermek fejlődéslélektani sajátosságait alapul véve egyenlő esélyek megteremtésére van szükség a testi, a kognitív, az emocionális és a szociális fejlődés területén. A fejlődési folyamatot egy bio-szocio-pszichológiai sajátosságokkal bíró folyamatként tekintve a hátrányos helyzetű vagy halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek mindegyik területen hátrányban lehetnek a jobb szocioökonómiai státuszú családokból érkező gyerekekhez képest. Ezért, ha egyenlő esélyek megteremtésére törekszünk, akkor ezen területek mindegyikére érdemes fejlesztési programot kidolgozni.

A kognitív fejlesztést célzó foglalkozások mellett ugyanolyan fontos és hasznos az emocionális fejlődés támogatását célzó feladatok, gyakorlatsorok bevezetése, az empátia fejlesztése azon gyerekeknél, akik az érzelmi fejlődés szempontjából hátrányban vannak társaikhoz képest. A társas készségek fejlesztésének szintén érdemes fontos szerepet szánni az óvodai napi rutinban. Azokban a közösségekben, ahol gyermekjóléti szempontból több hátrányos helyzetű gyermek is van, a speciálisan az érzelmi fejlesztést célzó, napi rutinba épített fejlesztő program mellett a közösségek támogatására is szükség van, és a biztonságos, fejlődést támogató, elfogadó és toleráns légkör megteremtését szintén a napi rutin részévé érdemes tenni.

Összefoglalva tehát:

- kognitív fejlődést célzó programok
- érzelmi fejlődést és az empátia fejlesztését célzó programok
- társas készségek fejlesztést célzó programok
- közösségépítés és fejlődést támogató légkör megteremtése

szükséges ahhoz, hogy a minden szempontból hátrányban induló gyermekek esélyei javuljanak a felnőttkori társadalmi integráció érdekében. Ez a komplex, az esélyek egyenlőségének megteremtését célzó keretrendszer kialakítása nagyon komoly háttérmunkát és szervezést igényel az integrációs folyamatban résztvevő intézmények részéről. A társadalmi integráció elősegítése szempontjából az óvodák szerepe kulcsfontosságú, mert a család után az első olyan társas közeg, ahová bekerülve a gyermek fejlődésére ható változásokat eszközölhetünk, ezzel még időben elősegíthetjük az egyenlő esélyek megvalósítását.

Az óvodai esélyegyenlőség megteremtésének szervezeti tényezői

Egy óvoda vagy bármely oktatási intézmény felkészítése az esélyek egyenlőségét megvalósító működésre komoly szervezési feladatokat és háttérmunkát igényel, melyhez a szervezet sajátosságait és erőforrásait érdemes alapul venni. Ebbe a keretrendszerbe érdemes beilleszteni az erőforrások megfelelő felhasználásával a felzárkóztatást célzó, egyenlő esélyek megvalósítását célzó programokat.

Az óvodának, mint szervezetnek, fontos erőforrása a humán erőforrás és a dolgozók ismeretei, jártassága és motiváltsága a témában. Az esélyegyenlőség megvalósítását célzó programok első lépéseként át kell, hogy tekintsek az óvoda, mint szervezet erőforrásait. Az erőforrások megismerése és a szervezet sajátosságainak analizálása után az esélyegyenlőség megteremtését akadályozó tényezőket is érdemes megismerni. Számos dolog akadályozhatja a folyamatot, ilyen például a dolgozók motivátlansága, túlterheltsége vagy az idő hiánya, de nehezítő tényező lehet az is, ha a gyermek lemaradásai rendkívül nagyok.

Az erőforrások és akadályok elemzése után – vagyis egy általános állapotfelmérést követően – érdemes esélyegyenlőséget teremtő programsorozatot kidolgozni, melynek vannak általános, minden intézményben megvalósítható elemei, és minden esetben vannak egyedi-, az egyes intézményekre egyedül jellemző sajátosságai.

Katolikus oktatási intézmények és katolikus óvodák esetén a hit, az egyházi programok, a hívő légkör plusz erőforrásként jelenik meg, melyet kifejezetten érdemes felhasználni az érzelmi fejlődést és az empátia fejlesztését célzó programok során, és plusz erőforrásként jelennek meg az óvodai életben az egyházhoz kapcsolódó személyek is, akik támogatást tudnak nyújtani az intézmény dolgozóinak, valamint az általuk vezetett programokba is beilleszthetők egyes fejlesztési elemek. Amennyiben az intézmény rendelkezik pszichológussal vagy fejlesztőpedagógussal, ő szintén bevonható az esélyek egyenlőségének megteremtését célzó feladatokba, programokba.¹⁴⁸

---

¹⁴⁸ Surányiné, Palkó E. 2017. alapján

Esélyegyenlőség megteremtése az iskolákban

Az iskolai esélyegyenlőség megteremtését célzó programok szintén minden iskola pedagógiai programjának részét képezik, és szintén a hatályban lévő gyermekvédelmi törvényt veszik alapul. Hasonlóan az óvodai esélyek egyenlőségét megteremtő támogató programokhoz, az iskolai programok is a fejlődéslélektani sajátosságokon alapulnak. Az iskolás gyerekek esetében is fontos a kognitív-, az érzelmi- és a szociális készségek fejlesztése, de az óvodás gyerekekkel ellentétben érdemes figyelembe venni azt a sajátosságot is, hogy az iskolás gyermekek sokszor már nagyobb szabadsággal és több döntési lehetőséggel rendelkeznek, melyek fokozottan veszélyeztetik őket a devianciák szempontjából. Emiatt a közösségek megtartó erejének a kiaknázása kiemelten fontos feladata az egyes oktatási intézményeknek.

Az iskolai esélyegyenlőség megteremtésének gyakorlati feladatai

Az iskolák esetében tehát szintén komplexen, az intézmény egész működési keretét meghatározó módon szükséges az esélyek egyenlőségének megteremtését célzó programcsomag támogatása. Ahogy az óvodák esetében, úgy az iskolák esetében is figyelembe kell venni a fejlődés színtereit, és az aktuális fejlődési sajátosságokat, feladatokat.

Összefoglalva tehát az iskolákban is:

- kognitív fejlődést célzó programok
- érzelmi fejlődést és az empátia fejlesztését célzó programok
- társas készségek fejlesztést célzó programok
- közösségépítés és fejlődést támogató légkör megteremtése

szükséges ahhoz, hogy a minden szempontból hátrányban induló gyermekek esélyei javuljanak a felnőttkori társadalmi integráció szempontjából. Ennek a komplex keretrendszernek a kialakítása komoly háttérmunkát és szervezést igényel folyamatban résztvevő intézmények és szakemberek részéről. A lejtőn lecsúszó gyermekek és a deviáns fejlődési irányba haladó gyermekek problémáinak oka, háttere gyakran a családban található, viszont az iskola az a hely, ahol orvosolni lehet valamelyest a családi háttérből fakadó hátrányokat. Emiatt különösen fontos, hogy az iskola egy megtartó, biztonságos légkörű közösség legyen, mert enélkül nem tudjuk bevonni a devianciák irányába haladó gyerekeket a programokba, enélkül nem tudjuk a motivációjukat felkelteni.

Az iskolai esélyegyenlőség megteremtésének szervezeti tényezői

Az óvodákkal szemben az iskolákban az esélyegyenlőségi programok bevezetésekor számolni kell azzal a nehézséggel, hogy az iskolák nyolc-tizenkét évfolyammal rendelkeznek. Az iskola kisgyermekkortól a serdülőkoron át a fiatal felnőttkorig a szocializáció másodlagos színtere, így az életkorbeli sajátosságok figyelembevétele nélkül nem valósíthatóak meg ezek a programok.

Egy iskola, mint intézmény felkészítése az esélyegyenlőséget megvalósító működésre komoly szervezési feladatokat és háttérmunkát igényel, melyhez, ahogy az óvodák esetén is, a szervezet sajátosságait és erőforrásait érdemes alapul venni és ebbe a keretrendszerbe lehet beilleszteni a felzárkóztatást célzó, esélyegyenlőség megvalósítása irányába ható programokat.

Az iskola, mint szervezet fontos erőforrása a humán erőforrás és a dolgozók ismeretei, jártassága és motiváltsága. A programtervezés első lépése ebben az esetben is az iskola, mint szervezet erőforrásainak áttekintése. Az erőforrások megismerése és a szervezet sajátosságainak elemzése után az akadályozó tényezőket is érdemes megismerni.

Az erőforrások és akadályok elemzése után érdemes csak az esélyegyenlőséget teremtő programsorozatot kidolgozni, melynek vannak általános, minden intézményben megvalósítható elemei, és minden esetben vannak egyedi-, az egyes intézményekre egyedül jellemző sajátosságai az iskolák esetében is.

Katolikus oktatási intézmények és katolikus iskolák esetén a hit, az egyházi programok, a hívő légkör szintén plusz erőforrásként jelenik meg, melyet kifejezetten érdemes felhasználni az érzelmi fejlődést és az empátia fejlesztését célzó programok során. Plusz erőforrásként jelennek meg az iskolai életben az egyházhoz kapcsolódó személyek is, akik támogatást tudnak nyújtani az intézmény dolgozóinak, valamint az általuk vezetett programokba is beilleszthetők egyes fejlesztési elemek. Amennyiben az intézmény rendelkezik pszichológussal vagy fejlesztőpedagógussal, ők szintén bevonhatóak az esélyek egyenlőségének megteremtését célzó feladatokba, programokba.

Hivatkozott források

Dr. R. Forray Katalin, Dr. Varga Aranka: Inklúzió a felsőoktatásban (2009)

http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/inkluzio_a_felsooktatasban/eslyegyenlsg_mltnyoss_g.html

Surányiné Palkó, E: Az óvoda esélynövelő szerepe a hátrányos helyzetű gyermekek óvodai nevelésében (2017)

https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/unios_projektek/efop311/EFOP_311_2020_szombathe_ly_suranyi.pdf

„Ne legyen több iskolai kudarc” - tíz lépés az oktatási esélyegyenlőség felé.

http://www.nefmi.gov.hu/letolt/kozokt/oecd_equity_070926.pdf

6. A gyermekvédelem látókörébe kerülő gyermekek sajátosságai, viselkedése és integrációja

Tóth Andrea

A címben jelzett gyermekek körébe alapvetően azokat a fiatalokat értjük, akik családi körülményeik vagy valamilyen más ok miatt veszélyeztetetté válnak, vagy akiknek az esetében a veszélyeztetettség miatt védelembe vételre vagy rosszabb esetben nevelésbe vételre került sor. Tágabb értelemben azonban ide tartozónak tekinthetjük azokat a gyermekeket is, akik hátrányos, vagy halmozottan hátrányos helyzetük miatt fokozott figyelmet igényelnek, esélyegyenlőség szempontjából támogatásra szorulnak.

A gyermekvédelemben érintett gyermek személyiségjellemzői és sajátosságai

Amikor átfogóan szeretnénk jellemezni azokat a gyerekeket, akik a gyermekjóléti szolgálattal kapcsolatba kerülnek vagy gyermekvédelmi ellátottak, nehézségekbe ütközünk és az átfogó, gyakori jellemzők mellett minden esetben figyelembe kell vennünk a gyermekek egyéni sajátosságait. Bizonyos tendenciákat ugyanakkor megfigyelhetünk a pszichológiai jellemzők tekintetében a sérült, diszfunkcionális családokból származó gyerekek vagy a gyermekvédelemben ellátott gyermekek esetében, melyek az intézményes nevelés során hasonló feladatokat, hasonló helyzeteket és nehézségeket hozhatnak magukkal. Ezen általános és átfogó jellemzők ismerete mellett minden esetben kiemelten fontos az egyes gyerekek egyedi élettörténetének és egyedi jellemzőinek ismerete, az ennek megismerésére irányuló nyitottság és előítélet mentes elfogadás. A fejlesztési folyamat és ezen gyermekek támogatása csak az egyéni sajátosságokra fókuszálás mentén valósulhat meg. A tanulmány ezen része tehát egyfajta keretrendszerként szolgál, amibe nagy általánosságok mentén illeszthetők be az érintett integrált gyermekek, de semmilyen fejlesztési programot nem tudunk megvalósítani az egyedi sajátosságok ismerete, megértése és elfogadása nélkül. Fontos azt is figyelembe venni, hogy a fejlődés egyes területeinek zavarai, nehézségei és problémái oda-vissza ható kölcsönhatásban állnak egymással, így amennyiben egy gyermek a fejlődés két-három színterén is lemaradásokkal, sérülésekkel, nehézségekkel küzd, akkor magatartásában, motivációiban, világképében, énképében is jelentős lemaradások, hátrányok, fejlesztendő területek a figyelhetők meg.

A gyermekvédelemben érintett gyermek kötődési jellemzői, szüleikkel való kapcsolatuk sajátosságai

Általánosságban megfogalmazható, hogy a gyermekjóléti szolgálattal kapcsolatba kerülő gyerekek jelentős része valamilyen családi diszfunkcióból vagy családi problémából kifolyólag kerül kapcsolatba az ellátó rendszerrel. Annyira sokféle problémakör miatt kerülhetnek a rendszer fókuszába ezen gyermekek, hogy általánosságban nehéz megfogalmazni, mit okoz ez a kötődési mintázatukban. Ami viszont nagy általánossággal megfogalmazható, hogy a családi diszfunkciók, súlyosabb problémák, veszteség élmények a gyermek számára egyfajta krízisállapottal járnak együtt, melyben leggyakrabban a biztonságsszükséglet és -élmény sérül és amely sérülés feldolgozásához sokszor nem kapnak elég támogatást és segítséget. A biztonság élménnyel vagy biztonságos háttérrel nem rendelkező gyerekek életkoruknak megfelelő elhárító mechanizmusokkal és stratégiákkal rendelkeznek saját maguk védelme szempontjából. Gyakori, hogy a biztonság élmény hiánya – főleg, ha korai életkorban kell ezt átélnie a gyermeknek - valamilyen kötődési zavart, problémát eredményez. A kötődési mintázatunk megjelenik a viselkedésünkben, viselkedési sajátosságainkban, így az e téren frusztrálódott gyermekek, akik nem biztonságosan kötődőek, gyakran mutatnak különféle viselkedéses problémákat.¹⁴⁹

A gyermekvédelemben érintett gyermekek kognitív fejlődésbeli sajátosságai

A hátrányos helyzetű vagy halmozottan hátrányos helyzetű családokban felnövő gyerekek sokszor nem kognitív jellemzőik tekintetében különböznek társaiktól, hanem a tanulást, az ismeretek elsajátítását támogató körülményeik tekintetében, mely számos nehézség és kihívás elé állítja a velük dolgozó pedagógusokat. Sokszor amiatt, mert a családi háttér, a közeg, ahonnan a gyermek érkezik, nem ébreszt tanulás iránti motivációt, a viszonylag jó kognitív képességekkel bíró gyermekek is erőteljes iskolai, tanulási lemaradásokkal küzdenek, emiatt a jövőkép formálás szerves része kell, hogy legyen a tanulás iránti motiváció felébresztése és fenntartása.

---

¹⁴⁹ N. Kollár K. és Szabó É. 2004

A gyermekvédelemben érintett gyermek érzelmi fejlődésbeli sajátosságai

A sérült biztonság élmény, a kötődési problémák és azon családi sajátosságok, melyek a hátrányos helyzetű gyermekeket jellemzik, gyakran járnak együtt az érzelmi fejlődés zavaraival, nehézségeivel, amik komoly kihívás elé állítják a pedagógusokat például az osztályközösség alakítása szempontjából. Nagy általánosságban elmondható, hogy az érzelmi fejlődés zavarai, zökkenői, nehézségei, sérülései együtt járhatnak az indulatok kontrollálási nehézségeivel, impulzus kontroll problémákkal és/vagy empátia hiányos magatartással. Az érzelmi fejlődés zavarai mindig komoly nehézségeket okoznak a tanárok munkájában és az osztályközösség alakítása során, gyakori, hogy pedagógiai eszközökkel nem is fejleszthető, vagy csak minimálisan fejleszthető problémákkal találkozunk egy tanár. Ebben az esetben is fontos feladat az osztályközösségbe való beilleszkedés támogatása, de elsődlegesen a komolyabb érzelmi- és ennek talaján megjelenő magatartási problémákkal küzdő gyerekek megfelelő szakemberhez eljuttatása jelenti a valódi segítséget. Sokszor gyermekpszichoterápiára van szükség ahhoz, hogy az érzelmi fejlődésbeli problémák mentén kialakuló magatartási zavarokban változás következzen be.

A gyermekvédelemben érintett gyermek társas fejlődésbeli sajátosságai

A diszfunkcionális családi háttér gyakran eredményezi, hogy a gyermek társas kapcsolódási nehézségekkel érkezik egy közösségbe, illetve a hátrányos helyzetű, halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek helyzetük miatt kilógnak a sorból és emiatt sokszor kerülnek a perifériára egy közösségben, mely egyfajta ördögi körként tovább nehezíti beilleszkedésüket.¹⁵⁰ A társas készségek fejlesztése és a perifériára szorulás megakadályozása nem valósulhat meg a közösség építése, formálása, a légkör formálása nélkül. Az ilyen családokból származó gyerekek esetében a közösségépítés és az előítélet mentes légkör formálása, alakítása a pedagógusok napi munkájának részét kell, hogy képezze, megakadályozandó ezen gyerekek elmagányosodását.

A gyermekvédelemben érintett gyermek énképe

A gyermekkori traumák élmény szintű sajátossága óvodás és kisiskolás korban, hogy a gyermek saját magát okolja a vele történt dolgokért. Számos szakirodalom foglalkozik azzal a

---

¹⁵⁰ Tasnádi Á., 2008.

jelenséggel például, hogyha óvoda vagy kisiskola korban válnak a szülők, a gyerek saját magát teszi felelőssé. Ennek a jelenségnek komplex és összetett folyamatok állnak a háttérben, de általánosságban elmondható és megfigyelhető, hogy a hátrányos helyzetű, traumatizált vagy krízisben lévő gyerekek énképének szerves része az, hogy valamilyen módon megjelenik benne saját traumatizáltságuk. A krízisek, traumák, hátrányos helyzet gyakran járnak együtt értéktelenség érzéssel és negatív énképpel, melyre a közösség nagymértékben rá tud erősíteni, illetve nagymértékű segítséget tud nyújtani abban is, hogy az énkép pozitív irányba változzon. Ami általánosságban elmondható, hogy a negatív énkép, az „én egy rossz gyerek vagyok” élménye a magatartásban is látványosan meg fog jelenni, ezáltal számos kihívást ró a pedagógusokra. A negatív énkép megváltoztatása minden esetben fontos feladata az iskolának és a pedagógusoknak, mert sokszor amíg nem változik egy gyermek önmagáról kialakított képe, addig problémás magatartása sem fog megváltozni.

A gyermekvédelemben érintett gyermek világképe

A traumatizált, krízisben lévő, diszfunkcionális családban felnövekvő gyerekek élményeiknek megfelelően vélekednek a világról. Gyakori, hogy a biztonság élményében sérült, traumatizált gyerekek a világot egy veszélyes helynek látják, amiben farkastörvények uralkodnak és amiben úgy kell helyt állni, hogy élet és halál kérdések jellemzik a mindennapokat. Gyakori, hogy a diszfunkcionális családból érkező vagy traumatizált gyerekek állandó szorongással küzdenek és ennek enyhítésére alkoholhoz vagy pszichoaktív szerekhez nyúlnak. Számos kamaszkori deviancia mélyén található egy nagyon negatív világkép. Az ilyen típusú világkép - amiben a biztonság élmény sérült - sajátossága az is, hogy az anyagi, materiális javak felértékelődnek (például számos kamaszkori bűncselekmény háttérben áll anyagi javak megszerzésének a vágya.). A bántalmazáson, abúzuson átesett gyerekek gyakori jellemzője, hogy érzelmileg kiszáradnak, az affektív kiszáradás jeleit mutatják, élményviláguk sivár, sablonossá válik. Az affektív kiszáradás talaján jelenhet meg a rövid ideig tartó extrém feszültség igénye, mely önvészélyeztető magatartás formájában vagy mások bántalmazásának formájában nyilvánulhat meg viselkedésesen.¹⁵¹

---

¹⁵¹ Popper P. 1970

A gyermekvédelemben érintett gyermek jövőképe

Nagy általánosságban elmondható, hogy a hátrányos helyzetű, érzelmi fejlődésben zavart, sérült, traumatizált gyerekek vágyai és a valóság elérhetetlen távolságban vannak egymástól. Gyakori, hogy nincs céljuk és nincs jövőképük, illetve a másik véglettel is gyakran találkozhatunk, hogy teljesen elérhetetlen célt tűznek ki maguk elé, ami annyira messze van a lehetőségeiktől, hogy aztán bele sem vágnak és el sem indulnak céljaik megvalósításának irányába. Nagyon gyakori, hogy nem tudnak reális célokat felállítani és hiányzik a célok alcélokra bontásának képessége is. A célok hiánya vagy irrealitása gyakran teljes motivátlanságot eredményez. A perem helyzet és motivátlanság elősegíti, hogy ezek a gyerekek könnyen áldozatul esnek a szubkultúrák szívó hatásának.¹⁵²

Az iskola szerepe a jövőkép formálásában

Azoknak a gyerekeknek az esetében, akiknél a családi háttér nem segíti elő a jövőkép alakulását, illetve jövőképük, céljaik irreálisak, sérültek, az iskola és a pedagógusok, tanárok vagy egyházi személyek komoly támogatást tudnak nyújtani abban, hogy reális, pozitív jövőképet alakítsanak ki. A pedagógiai munka során érdemes kitérni arra, hogy a gyerek megtanulja, hogyan kell egy távoli célt alcélokra bontani és hogyan lehet reális célokat állítani magunk elé. Az iskola számos módon elő tudja segíteni a gyerekek jövőképének alakulását, de ennek a folyamatnak minden esetben részét kell képezze egy támogató, elfogadó, biztonságos légkörű közösség kialakítása, melyhez jó tartozni, és melyet a gyerekek értékként tudnak tisztelni. Sokszor a közösség alakításával párhuzamosan alakul, fejlődik a közösségbe tartozó gyerekek énképe, jövőképe, világképe, így az integrációban dolgozó pedagógusok munkájának mindig fontos részét kell, hogy képezze a közösség alakítása.

A gyermekvédelemben érintett gyermek viselkedéses jellemzői

A korábbiakban már részletezett sajátosságok egyedileg, vagy együttesen, egymással kölcsönhatásban való megjelenése azt eredményezi, hogy számos, a gyermekjóléti szolgálattal kapcsolatba kerülő vagy a gyermekvédelemben ellátott gyermek magatartásában problémák, nehézségek, zökkenők figyelhetők meg. Ezek a problémák, problémás magatartásformák

---

¹⁵² Andorka, 1986

megjelenhetnek az önmagukkal való bánásmódban, önpusztításban, önsértésben, megjelenhetnek a közösség és mások felé mutatott destruktív magatartási formákban és előfordulhat az is, hogy a destruktív, önsorsrontó viselkedés egyszerre jelenik meg mind saját maga, mind a közösség felé.

Ilyen viselkedési megnyilvánulások lehetnek különböző szorongásos tünetek, indulat- és impulzus kontroll zavarok, az agresszió kontrollálásának nehézségei, deviáns viselkedések, öndestruktív cselekmények, gyakorlatilag bármilyen magatartási nehézség, melynek orvoslása mindig komplex, összetett, több szakember együttműködését igénylő feladat. Sokszor ezen szakemberek megtalálásban is kulcsszerepe van az iskolának, a pedagógusoknak. Amíg nem következik be pozitív változás, fejlődés például a pszichoterápia hatására, a pedagógusoknak, addig is segíteniük kell a közösségbe és az intézmény életébe integrálódni a gyerekeket, ám ez valósítható meg támogató, biztonságos közösségi élmények nélkül. A pedagógusok saját pedagógiai eszközeikkel, a közösség biztonságos közeggé formálásával tudnak nagymértékben hatást gyakorolni a többi gyerek magatartására, az érintett gyerek elfogadása, vagy legalábbis tolerálása érdekében.

Hátrányos helyzet, halmozottan hátrányos helyzet, beilleszkedési- tanulási- és magatartási nehézség, sajátos nevelési igény és sajátos pedagógiai feladatai

A hátrányos helyzet, halmozottan hátrányos helyzet, beilleszkedési-, tanulási- és magatartási nehézség, illetve a sajátos nevelési igény fogalmi meghatározása háttéranyagunk egy másik fejezetében történik meg, itt csak röviden összefoglaljuk, milyen típusú feladatokkal járnak az ezekből fakadó nehézségek, problémák a pedagógusok számára. Nagyon fontos azt felmérni, hogy a megjelenő problémák mely aspektusai kezelhetők pedagógiai eszközökkel. A pedagógiai eszközökkel nem kezelhető problémáknál gyakran éppen az a feladata a pedagógusnak, hogy a gyermekvédelmi ellátó rendszer segítségét is igénybe véve a gyereket mielőbb megfelelő segítséghez juttassa. Hasznosabb pszichoterápiára irányítani egy gyereket, mint pedagógiai eszközökkel megcélozni a személyisége megváltoztatását. Pedagógusként fejleszteni, motiválni, kompetencia fejlesztési folyamatokat tudunk leginkább megvalósítani. Nagymértékben segíti a sokproblémás gyermekekkel végzett támogató munkát, ha a kompetencia határokon belül maradva tesz meg a pedagógus minden tőle telhetőt. Kompetenciahatárt átlépve nagyon ingoványos terepre tévedhetünk, mely általában további nehézségeket és problémákat eredményez. Így a kompetenciahatáron belüli mindent megtevés és azon kívül megfelelő szakember és segítség megkeresésének elve mentén tudunk leginkább hatékonyan segítséget nyújtani a nehézségekkel küzdő gyerekeknek. (Link a hivatkozásokban a pedagógusok kompetenciáiról)

A különböző okok miatt problémás gyermekek integrációja az iskolai közösségbe

A sajátos nevelési igényű gyermekek integrációját a hatályos köznevelési törvény szabályozza a gyermekek jogait, érdekeit figyelembe véve. E törvény ismeretében valósulhat meg az integrált oktatás az egyes oktatási intézményekben. Integrált oktatási törekvések régóta léteznek, de az 1993-as oktatási törvény és annak kiegészítései kezdik szabályozni feltételeit. Integrált oktatás az esélyek egyenlőségének megteremtése és a diszkrimináció mentesség alapelveinek figyelembevételével valósítható meg.¹⁵³

---

¹⁵³ Pinczés Zs, 2019

Az inklúzió

Az inkluzív oktatás több, mint sajátos nevelési igényű tanuló integrálása a többségi oktatásba. Nem csak integráció, hanem az integráció egyik szemléletmódja, ami arra keresi a választ, hogy hogyan lehet úgy kialakítani az oktatási rendszereket és az egyéb iskolai környezetet, hogy azok meg tudjanak felelni a tanulók sokféleségének. A minőségi oktatás olyan oktatás, amely inkluzív, mivel célja minden tanuló teljes részvétele.¹⁵⁴ ()

Az integrált oktatás nehézségei és kihívásai

Az integrált oktatás fő nehézsége, hogy egy rendkívül összetett és komplex folyamat, mely az egész intézmény és annak minden szereplője részéről összehangolt és célirányos munkát kíván. A fent részletezett sajátosságok azt eredményezik, hogy a sokproblémás, halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek közösségbe illesztése oly módon, hogy az inklúzió meg tudjon valósulni, nagyon nehéz feladat, mely számos ponton elakadhat, megakadhat.

Az integráció szempontjából kulcsfontosságú a pedagógusok motiváltsága és elkötelezettsége az integráció mellett.

Az intézmény, mint rendszer működése meghatározza, milyen módon tud megvalósulni az integráció. A rendszer bármely pontján történő változás visszahat a rendszerre és bármely pontján történő elakadás a rendszer megakadását eredményezi, ezért az integrációs terv kialakítása során mindig monitorozni kell, hogy aktuálisan a rendszer mely pontján történhetnek elakadások.

Pedagógus szemszögből nézve amiatt is nagyon nehézkes az integrált oktatás megvalósítása, mert számos plusz terhet és feladatot ró az amúgy is túlterhelt pedagógusokra. Sokszor maga a tananyag olyan mértékű, hogy nem marad idő és energia a közösségépítésre és az integráció megvalósításához szükséges egyéb feladatok megoldására. Gyakori, hogy nem az ismeretek, hanem az erőforrások hiányoznak, emiatt fontos részét képezi az integrációs terv kialakításának a pedagógusok terhelhetőségének figyelembevétele és plusz erőforrások mobilizálása.

---

¹⁵⁴ Unesco, 2005

Az integráció eszközei

Az integráció eszközeit a köznevelési törvény határozza meg, mely kitér a személyes- és a tárgyi feltételekre is. (Link a hivatkozásokban) A törvény által meghatározott kereteken túl az integráció elősegítése mindig az egyes intézmények felelőssége és az ott dolgozó pedagógusok ismeretei, kompetenciái is elősegítik az integrációt.

Egy jól működő intézmény rendszerszintű kérdésként tekint az integrált oktatásra és erőforrásait, melybe a pedagógusok kompetenciái, ismeretei, tudása is beletartoznak, tudatosan használja az integrációs folyamat érdekében. Emiatt a törvényi feltételeknek való megfelelésen túl, ha sikeres integrációs tervet szeretnénk készíteni, mindig az egyes intézmények egyedi sajátosságait is figyelembe kell vennünk.

Az eszközök számbavételekor kiemelten fontos szempont a pedagógusok terhelhetősége, számos alkalommal ezen áll vagy bukik egy projekt megvalósításának sikeressége, így az eszközökön túlmutatóan kell figyelembe venni rendszerszinten, mennyit bír el egy adott pedagógus.

A törvényi követelményben rögzített személyes- és tárgyi eszközökön túl eszköz minden olyan személyes kompetencia, ami elősegíti, hogy az integrál kívánt gyerekek integráció iránti motiváltsága növekedjen.¹⁵⁵

Ezt elősegítik:

- a pedagógusok személyes kompetenciái és ismeretei
- közösségépítő programok az iskolában
- a biztonságos közösségi légkör megvalósítását segítő programok
- közösségépítést elősegítő vagy fejlesztést támogató módszerek a pedagógusok kezében

A gyermekvédelemben érintett gyerekekkel végzett pedagógiai munka sajátosságai és kihívásai

A hátrányos helyzetű, sokproblémás, sérült, traumatizált gyerekekkel végzett pedagógiai munka legnagyobb nehézsége, hogy többnyire olyan probléma okozza az oktatási, nevelési nehézséget, ami nem gyógyítható pedagógiai eszközökkel, mert többségében egyéni pszichoterápiában való részvételtől változik meg. A pedagógus ezt nem tudja nyújtani, viszont

---

¹⁵⁵ Vargáné, Mező L. 2006

munkája minden pillanatában beleütközik azokba a nehézségekbe, amiket a pszichoterápiát igénylő helyzettel járó magatartások okoznak.

Pedagógiai eszközökkel ugyanakkor számos olyan dolgot meg tudnak tenni a tanárok, amik segítik a gyermek fejlődését, közösségbe illeszkedését.

- A biztonság élménye, biztonságos légkör megteremtése alapvető fontosságú
- Egyéni támogatás nyújtása, egyéni testreszabott motivációs eszközök kialakítása
- A közösség, mint erőforrás felhasználása, a hátrányos helyzetű diák énképe, jövőképe, világképe jelentősen tud változni attól, ha a közösség hasznos tagjának érzi magát.
- Egyéni vagy csoportos támogatás nyújtása a tanulási felzárkóztatás érdekében
- Jövőképfarmálás
- Pozitív énkép alakítása képességeknek megfelelő feladatok adásával, visszajelzések adásával
- Élmények, örömök, játékok, közösségi élmények – melyek támogatják a biztonság élményének megjelenését és emelik a motivációt.

Ajánlott irodalom:

N. Kollár Katalin és Szabó Éva (szerk.) Pszichológia pedagógusoknak (2004).

<http://mte.eu/wp-content/uploads/2019/12/Kollar-Szabo - Pszichologia pedagogusoknak.pdf>

Tasnádi Ágnes: A pszichés fejlődés zavarai (2008)

https://www.nive.hu/Downloads/Szakkepzesi_dokumentumok/Bemeneti_kompetenciak_meresi_ertekelesi_eszkozrendszerenek_kialakitasa/3_1284_018_101030.pdf

Popper Péter: A kriminális személyiségzavar alakulása (1970)

Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába (1986)

Pedagógusok kompetenciái:

http://okt.ektf.hu/data/szlahorek/file/kezek/01_simandi_04_16/527pedagogiai_kompetencik.html

Pinczés Zsuzsi: Egyenlő esélyeket mindenkinek, avagy mégsem? Az integrált oktatás árnyaltsága (2019)

<https://mindsetpszichologia.hu/egyenlo-eselyeket-mindenkinek-vagy-megsem-avagy-az-integralt-oktatas-arnyaltsaga>

Inklúzió: http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/sni/unesco_oktatsi_inklzi.html

Az integrált oktatás eszközei:

https://www.srpszkk.hu/tamop412b/sni_tanulok/az_integralt_oktatsnevels_trgyi_s_szemlyi_felttelei.html

TANINTERVI ÉS MÓDSZERTANI ÚTMUTATÓ FÜZETEK ÚTMUTATÓ AZ INTEGRÁLT ÉS INKLUZÍV OKTATÁSHOZ A TÖBBSÉGI PEDAGÓGUS SZÁMÁRA

<https://www.oktatas2030.hu/wp-content/uploads/2020/10/utmutato-az-integralt-es-inkluziv-oktatashoz.pdf>

7. Cigány gyermekek az iskolában

Németh Zoltánné Lőrincz Zsuzsa

Az alábbi fejezetnek az a célja, hogy a gyermekvédelmi képzésben részt vevő mentorok és pedagógusok cigány¹⁵⁶ gyermekekkel kapcsolatos ismeretei bővüljenek. Az iskolákban dolgozó pedagógusok és segítők empátiával, segítő attitűddel forduljanak az iskolában tanuló cigány gyermekek és szüleik felé. A cigányság történetének, hagyományainak és szokásainak¹⁵⁷ megismerésén keresztül csökkenjenek az előítéleteik és képesek legyenek az aktív, eredményes és kölcsönös kommunikáció kialakítására. A cigány gyermekek családon belüli - gyakran a többségi társadalomtól eltérő - szocializációjának, fejlődésének feltárása és megismerése elengedhetetlen a nevelés - oktatásban dolgozó szakemberek számára.

A kezdetekről

A cigány gyermekek iskoláztatásának kezdetei 19. század végére a 20. század elejére nyúlnak vissza¹⁵⁸. A cigány gyermekek beiskolázását hátráltatta az iskolától távoli lakhatás és a nyelvi nehézségek, eredményességét csökkentette az, hogy alig két-három évig jártak iskolába. A két világháború között az általános iskolába járó cigány gyermekek aránya számottevően emelkedett, de mindösszesen 5%-uk végzett nyolc osztályt vagy annál többet. Míg az '50-es években a cigány gyermekek 13%-a még nem járt iskolába, addig a '80-as évek végére az iskolába nem járók aránya 1%-ra csökkent. Az 1950-es évek közepén a szocialista iparosítás éveiben kezdtek cigány osztályokat indítani Magyarországon, amikor a korábbinál nagyobb mértékben volt szükség a roma munkaerőre a bányákban és a „lázás iparosítás” más helyszínein¹⁵⁹. A magyarországi cigányság életében három meghatározó folyamat ment végbe egy időben: a „cigányok letelepítése”, munkaerőként hasznosítása, valamint a cigány osztályok és iskolák létrehozása. Az 1961-es párthatározat és az 1962-es művelődésügyi miniszeri

¹⁵⁶ A magyarországi cigányok elfogadják a társadalom *cigány* meghatározását, általában nem nevezik magukat romának, azonban a közéletben és a politikában egyre elterjedtebb a *roma* elnevezést. A *roma* - szó *embert* jelent, a cigány-roma névhasználat egyenrangúnak tekinthető, jelentésbeli különbség nincs köztük, csupán stilisztikai.

¹⁵⁷ Székely János (2010): *Cigány népismeret* című könyvéből (a cigányok jelképeiről, a cigány nyelvről, a cigányok eredetéről, magyarországi megjelenésükről, foglalkozásaikról, a cigányellenes intézkedésekről, a cigányság mai helyzetéről) olvashatnak.

¹⁵⁸ Havas Gábor - Kemény István - Liskó Ilona (2002): *Cigány gyerekek az általános iskolában*, Oktatáskutató Intézet, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.

¹⁵⁹ Havas és m-tsai 2002

utasítás megerősítette a korábban elindult folyamatot és bár „átmeneti jelleggel”, de elrendelte a cigány származású tanulók „külön tanulócsoportjának” létrehozását. A gyermekek két évig cigány osztályokba járnak és harmadiktól vegyes osztályokba mehetnek. Az elkülönítést átmenetinek gondolták, de maradandónak bizonyult. Az intézkedést támogató párthatározatok egymást követték és erősítették, kiemelték azt, hogy a cigány osztályok eredményesek, fenntartásuk továbbra is indokolt. A szegregált általános iskolai oktatást elsőként az 1971-es országos cigánykutatás eredményeinek nyomán kérdőjelezték meg. Solt Ottília 1975-ben arról számolt be, hogy a cigány osztályok kivétel nélkül rossz tárgyi és pedagógiai feltételekkel működtek. Hosszú vita után érdemi lépés 1985-ben történt, amikor minisztertanácsi határozat rendelkezett a „homogén cigány osztályok” megszüntetéséről. A kutatók megállapítása szerint jobb lehetett volna az eredmény, ha a roma gyermekek tanulását nem akadályozta volna meg az elkülönítés¹⁶⁰.

Az integráció folyamata

A cigány gyermekek általános iskolai elkülönítésének megszüntetése hosszú folyamattá vált és a szabályozás változása miatt a szegregáció mértéke 1992¹⁶¹ óta becsléssel állapítható meg. Az 1992-es adat szerint minden 12-13. cigány gyermek járt szegregált iskolába¹⁶². 1992-öt követően az etnikai hovatartozás iskolai nyilvántartását megszüntették, a jogszabályokban és a szakirodalomban is a hátrányos helyzet fogalma került előtérbe. A hátrányos helyzetet a nevelés-oktatás területén a kedvezőtlen családi háttér iskolai pályafutást nagymértékben befolyásoló fogalmaként kezdték el használni¹⁶³. A hátrányos helyzetű besorolást és az iskolai nyilvántartást kezdetben az MKM-rendelet (11/1994 (VI.8.)) szabályozta. A hátrányos helyzet fogalma bevezetése óta többször módosult és differenciálódott. A hátrányos helyzetbe sorolás jelenleg a gyermekvédelmi törvény alapján történik. A besoroláskor figyelembe kell venni: a.) a szülők iskolai végzettségét, b.) foglalkoztatottságukat c.) a lakókörnyezet és lakáskörülményeket. A hátrányos helyzetbe (HH) sorolás a felsoroltak közül egyik tényező elégtelensége, míg a halmozottan hátrányos helyzetbe (HHH) soroláshoz legalább két tényező elégtelensége esetén lehetséges, de a nevelésbe vétel és az utógondozotti státusz is alapja a HHH-ba sorolásnak.

¹⁶⁰ Németh Zoltánné Lőrincz Zsuzsa (2012): Az iskolai szegregáció háttérében álló érdekviszonyok (Kézirat)

¹⁶¹ 1992. az utolsó év, amikor a roma tanulókra vonatkozó adatokat külön feltüntették.

¹⁶² Havas és m-tsai 2002

¹⁶³ Kasik László - Guti Kornél - Gáspár Csaba (2014): Hátrányos és nem hátrányos helyzetű diákok szociálisprobléma-megoldógondolkodása, Magyar Pedagógia 114. évf. 1. szám 49–63.

A bevezetett intézkedések ellenére a cigány gyermekek általános iskolai szegregációja nem csökkent, az 1999/2000-es tanévben minden 5-6. cigány tanuló járt olyan iskolában, ahol romák voltak többségben. Havas és m-tsai (2002) szerint a jelenség összefügg a cigányság helyzetében a rendszerváltás után bekövetkezett változásokkal. A kirekesztő mechanizmusok erősödtek, romlott a helyzet, mely a cigányok munkaerőpiaci és a lakóhelyi tömeges marginalizálódásában is megmutatkozott. Ezekhez párosultak és hozzáadódtak az etnikai alapú megkülönböztetés változatos formái.

Az utóbbi évtizedekben az oktatáspolitikában az oktatási esélyegyenlőség kérdése a figyelem középpontjába került, mert az egyén jóléte és ezen keresztül a társadalmi jólét is attól függ, hogy az egyes egyének rendelkeznek-e olyan készségekkel, melyek lehetővé teszik a foglalkoztatásukat. Kertesi-Kézdi¹⁶⁴ (2004) megállapítása szerint a szegregált iskolarendszer nem tudja biztosítani azoknak az alapvető készségeknek az elsajátítását, melyek a továbbtanuláshoz szükségesek. Az alacsony társadalmi státusú családok gyermekeinek iskolai szegregációja és jellegzetes iskoláinak leromló oktatási színvonala nem esetleges, hanem törvényszerű. A jelenség nem Magyarország specifikus, a hátrányos helyzetű családok gyermekei között nagyobb a tanulási problémák várható gyakorisága is. Szegregált iskolai környezetben a kortárs csoport pozitív hatása elmarad, a gyermekek motiváltsága csökken. Kertesi-Varga (2005) szerint a magyarországi iskolázottság elmarad az EU átlagától. A magyar népességben a fiatalabb korcsoportoknál növekszik a lemaradás. Ennek okát abban látják, hogy az iskolarendszer folyamatosan termeli újra a tartós munkanélküliség utánpótlási bázisát, az alacsony iskolázottságú népességet. A lemorzsolódás leginkább a középiskolában következik be, mert: *„a középfokú expanzió beleütközött azokba a társadalmi rétegekbe, amelyeknek családon belüli tudásakkumulációja – a jelenlegi magyar közoktatási rendszer keretei között – már nem elegendő a középiskola sikeres elvégzéséhez. ... a középfokú oktatás már csak úgy lenne képes felszívni, ha az alapfokú oktatás minőségileg radikálisan megújulna, és képes lenne hozzájuk kreatív módon eljuttatni a modern társadalomban való eligazodáshoz szükséges tudás minimumát.”*¹⁶⁵

¹⁶⁴ Kertesi Gábor – Kézdi Gábor (2004): Általános iskolai szegregáció – okok és következmények, MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Munkaerőpiaci Kutatások Műhelye, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest

¹⁶⁵ Kertesi Gábor - Varga Júlia (2005): Foglalkoztatottság és iskolázottság Magyarországon Közgazdasági Szemle, LII. évf. júl.-aug., 633-662.o., 646.

Integrációs kísérletek

A magyar oktatáspolitikai fontos célja az induláskori lemaradások megelőzése és a tanulók közötti különbségekre szegregációval válaszoló gyakorlat meghaladása. Az iskoláskor előtt kialakuló fejlődési hátrányok megelőzésében kiemelt szerep hárul a gyermekgondozást és nevelést segítő intézményekre, a szülői készségeket fejlesztő, gyermekszegénységet mérséklő programokra. Kiemelkedő fontosságúak az óvodai és más kisgyermekkorai fejlődést segítő szolgáltatások. Kiemelt figyelmet igényel a sajátos nevelési igényű gyermekek szakszerű diagnosztizálásának és ellátásának kérdése¹⁶⁶ is.

Magyarországon a rendszerváltást követően számos központi és helyi kezdeményezés indult a hátrányos helyzetű tanulók esélyeinek növelésére; társadalmi, gazdasági integrációjuk segítésére és életfeltételeik javítása érdekében. Jelentős azoknak a kezdeményezéseknek is a száma melyek roma tanulók oktatási szegregációjának a csökkentésére irányultak¹⁶⁷.

Az iskolák világában egyik legismertebb és legsikeresebbnek nevezett oktatási esélyegyenlőség javítását célzó program az Integrációs Pedagógiai Rendszer (továbbiakban: IPR). 2003-ban a rövid szakmai előkészítést követően bevezetett program a szolidaritás elvén alapult. Célja az volt, hogy a halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek színvonalas, személyes igényeinek megfelelő oktatásban vegyenek részt, és ezáltal esélykülönbségeik csökkenjenek. Az IPR egy oktatási keretrendszer, mely módszereket kínált a különböző eredetű hátrányok csökkentésére, azzal a céllal, hogy az együttnevelés pedagógiai esélyei erősödjenek. Az IPR 2003-tól plusz normatíva igénybevételét tette lehetővé az iskolák számára. A program szakmai megvalósítását támogató Oktatási Integrációs Hálózat továbbképzést szervezett a programban részt vevő iskolák tanárai számára, ami a humán erőforrás fejlesztést szolgálta. Az IPR bevezetését folyamat- és módszertani szaktanácsadók segítették¹⁶⁸. Az IPR-programot 2013. június 30-án kivezették a magyar oktatási rendszerből.

Az IPR-programmal párhuzamosan szintén a hátrányos és a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók oktatási esélyeinek javítása érdekében a kormány 2005-ben az eddiginél jóval nehezebben megkerülhető jogszabályt alkotott. A 2007/2008. tanév előkészítése során kellett ezt alkalmazni azoknak az iskolafenntartó önkormányzatoknak, amelyek egynél több iskolát

¹⁶⁶ Németh Zoltánné Lőrincz Zsuzsa (2018): „Alapvetően nem változott semmi” - Egész napos iskola vagy egész nap az iskolában?, Doktori (PhD) értekezés, Budapest.

¹⁶⁷ Radó Péter (2007): Méltányosság az oktatásban. Két jelentés az oktatás méltányosságáról. Budapest: Oktatási és Kulturális Minisztérium.

¹⁶⁸ Bathó Éva (2013): Integrációs Pedagógiai Rendszer, In: PSIVET, Esélyteremtés szakképzéssel, 32-34.

működtettek. A közoktatási törvény módosítása arra kötelezte az önkormányzatokat, hogy az egymással szomszédos beiskolázási körzetekben a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók aránya ne térjen el egymástól egy meghatározott szint fölött. A körzeten kívüliek felvételi kérelmének elbírálásakor előnyben kellett részesíteniük a halmozottan hátrányos helyzetű és a sajátos nevelési igényű gyerekeket, a többieket sorsolni kellett. Az önkormányzatok a rendelkezésükre álló eszközökkel igyekeztek „védekezni” a tervezett esélykiegyenlítő és szegregációellenes intézkedések végrehajtása ellen¹⁶⁹.

Az elmúlt évtizedekben az egész napos iskola, mint hátránykompenzáló, egyenlőtlenségeket csökkentő, a méltányos oktatást középpontba helyező „iskolakísérlet” került napirendre külföldön és hazánkban is. Szükségességét a Gyermekszegénység Elleni Nemzeti Programban¹⁷⁰ így fogalmazták meg: „A napköziotthonos csoportokban fokozatosan ... ki kell alakítani azokat a feltételeket, amelyeket az egész napos iskola koncepciója megkövetel. Olyan nevelői felkészültség, és olyan tárgyi-dologi feltételek szükségesek, amelyek tartalmas foglalkozást, pihenést, feszültségoldást, sportolási lehetőséget biztosítanak, és jól szolgálják a különböző hátrányok csökkentését”¹⁷¹.

Chris Gabrieli¹⁷² az iskolában töltött idő meghosszabbításától azt várja, hogy a gyerekek iskolai tevékenysége változatosabb és élvezetesebb legyen. Gabrielivel egybehangzóan más amerikai kutatási eredmények¹⁷³ is azt tárták fel, hogy a jól teljesítő iskolák nem egyszerűen több órában működnek, hanem a működésükbe számos olyan technikát, módszert építettek be, amely maximalizálja a rendelkezésre álló idő hasznosítását. Farbman kutatási eredményei szerint szoros a kapcsolat az iskolában töltött többletidő és a tanulók jobb eredményei között azoknál a tanulóknál, ahol az iskolán kívül nincs lehetőségük a tanulásra. „Ha néhány iskola sikeresen tud oktatni-nevelni veszélyeztetett diákokat, akkor nincs ok arra, hogy mások ne működjenek hasonlóan”¹⁷⁴.

¹⁶⁹ Neumann Eszter - Zolnay János (2008): Esélyegyenlőség, szegregáció és oktatáspolitikai stratégiák Kaposváron, Pécsen és Mohácson. Budapest: Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány.

¹⁷⁰ Gyermekszegénység Elleni Nemzeti Program, melyet az MTA Programirodája készített és gyermekszegénység csökkentésére vonatkozik. A program célja az, hogy rövidtávon enyhítse a gyermekek, a legvédtelenebb csoportnak a szűkölködés miatt bekövetkezett hátrányait.

¹⁷¹ Ferge Zsuzsa - Darvas Ágnes - Farkas Zsombor - Tausz Katalin - Várnai Györgyi (2006): Gyermekszegénység Elleni Nemzeti Program, Készítette: MTA Programiroda

¹⁷² Bozsik Viola (2013): Chris Gabrieli az egész napos iskoláról. Új Pedagógiai Szemle, (3-4. szám): 106-113. o.

¹⁷³ Farbman, A. David (2015): The Case for Improving and Expanding Time in School, National Center of Time and Learning. 1-15. <https://www.timeandlearning.org/sites/default/files/resources/caseformorelearningtime.pdf>

¹⁷⁴ U. o. 11.

A Hejőkeresztúri iskola fejlesztéséből mára országos méretűvé és jelentőségűvé nőtt a Komplex Alapprogram¹⁷⁵ (KAP), mely a korai iskolaelhagyás mérséklését helyezi előtérbe preventív szemlélettel. A programnak kiemelt célja, hogy a tanulóknak élmény legyen a tudás szerzése, sikeresnek és eredményesnek érezzék a tanulást¹⁷⁶. Célja a differenciált, személyközpontú, nyitottságra ösztönző nevelés-oktatás pedagógiai és módszertani eszköztárának fejlesztése, valamint a méltányos, hátránykompenzáló tanulási környezet kialakítása a tanulók sikeres előrehaladása érdekében.

A program központi eleme a heterogén tanulócsoportokban folyó differenciált fejlesztés, mely Differenciált Fejlesztés Heterogén Tanulócsoportban (DFHT) néven vált ismertté. Ezen keresztül a tanulók meglévő tudása bővül az önálló és társas tanulással. A DFHT további fontos célja a tanulók státuszának kezelése. A DFHT tanulási-tanítási stratégia mellett a KAP alprogramokat¹⁷⁷ kínálja az intézményeknek, melynek keretében a képességfejlesztés a cél. Ezeken keresztül erősödik a tanulók iskola iránti pozitív attitűdje, iskolakötődése. A fenti programelemeket a „Ráhangolódás” és a „Te órád” egészítik ki¹⁷⁸.

Az alábbiakban olyan ötleteket, módszereket és pedagógiai jó gyakorlatokat gyűjtöttem össze, melyeket a cigány családokkal való kapcsolattartásban és az iskolában gyakran használnak és eredményesnek minősülnek.

¹⁷⁵ Az EFOP-3.1.2-16-2016-00001 azonosítószámú, „A köznevelés módszertani megújítása a végzettség nélküli iskolaelhagyás csökkentése céljából – Komplex Alapprogram bevezetése a köznevelési intézményekben” elnevezésű pályázati program.

¹⁷⁶ Révész László, Mizera Tamás /szerk./ (2018): Útmutató a Komplex Alapprogram intézményi bevezetéséhez. Líceum Kiadó, Eger.

¹⁷⁷ A Komplex Alapprogram alprogramjai: 1. Logikaalapú, 2. Testmozgásalapú, 3. Művészetalapú, 4. Digitális alapú, Életgyakorlat-alapú alprogram.

¹⁷⁸ Révész László, K. Nagy Emese, Falus Iván /szerk./ (2018): A Komplex Alapprogram Koncepciója. Líceum Kiadó, Eger.

Családlátogatás¹⁷⁹

Régi hagyományai vannak a családlátogatásnak a pedagógiában. A szülő-iskola kapcsolatának egyik alappillére.

A családlátogatás célja egyrészt a család és a gyermek megismerése otthoni környezetben, másrészt információszerzés a családról. A látogatás alkalmával érdemes elbeszélgetni az otthoni játékról, tanulásról, családi szokásokról, szabadidős és közös programokról.

A családokat előre egyeztetett időpontban látogassuk. A családlátogatás alkalmával a pedagógus legyen őszinte, tapintatos és segítőkész. A családlátogatás alatt a szülők közvetlenebb módon tárják fel a gondjaikat, kétélyeiket.

Partneri viszony kiépítése¹⁸⁰

Törekedni kell az óvodák, iskolák részéről a partneri viszony kiépítésére a szülőkkel. Az a tapasztalat, hogy a nem együttműködésen alapuló viszonyt a problémák megjelenése és növekedése tovább nehezíti. A tartósan munka nélküli, a szegény, a cigány családok gyermekei az iskolában a társadalmi egyenlőtlenségek tünezhordozói. Az elutasító iskolai bánásmód, az elkülönítés számos negatív következménnyel jár.

Az eredményes iskola fontos ismérve a partnerközpontúság, a kooperativitás, a felhasználók igényeinek figyelembevétele, illetve a tantestület és szülők közötti interakciók sokrétűsége. A családok szükséglete, hogy partnerként fogadják az iskolában, leüljenek, beszélgessenek velük és gyermekük előrehaladásáról megfelelő információt kapjanak.

A partneri viszony kiépítésének egyik módja a szülők bevonása az iskolai tevékenységekbe. A szülők bevonásával megjelenhetnek a kulturális szokások, programok, foglalkozások az iskolában. Ezek a tevékenységek közvetve javítják a gyermek iskolához való kötődését és iskolai teljesítményét.

¹⁷⁹ http://acta.bibl.u-szeged.hu/26610/1/modszertani_016_004_246-248.pdf

¹⁸⁰ Ferge – Makai: Szomora Szilárd a Bátonyterenye Kistérségi Szociális Központ vezetője

„Karöltve” klub¹⁸¹

A családokkal való kapcsolattartás programja. A program célkitűzése minél több szülőt bevonni az iskolai munkába. Az iskola és a helyi szociális intézmények megpróbálnak közösen tenni a szociális hátrányok csökkentéséért (segítségnyújtás az ügyintézésben, dokumentumok kitöltése stb.). Pszichoszociális segítséget nyújtanak a szülők problémáinak megoldásához. Erősítik a tanulást támogató attitűdöt a közösségben. Kulturális rendezvényeket, közös tevékenységeket szerveznek. Ezeken keresztül törekednek a kultúrák közötti kapcsolat erősítésére.

Kedvesház¹⁸²

A Kedvesházban kedvezőtlen helyzetű és az iskolától távol lakó cigány gyermekeket nevelnek hét közben. A program bentlakást, mentálhigiénést törődést, szociális biztonságot és tanulási lehetőséget biztosít cigány gyermekeknek és ezzel hidat épít az iskola és a szülők között.

A tanulást hosszú előkészítő munka (ismerkedés a családdal, kirándulás, játék) előzi meg. A program filozófiája a pozitív üzenetekre épül. A szülők is beülhetnek az iskolába, bekapcsolódtak a programba és ebből alakult ki a Nyitott Ház program. Minden hónapban tartanak családi napot, amikor meghívják a gyermekek családját, együtt esznek, együtt énekelnek, együtt játszanak. Hétvégére a gyermekek hazaviszik a Kedvesház szokásait, ezzel „nevelik” a családjukat.

Gyermeklánc program¹⁸³

Ezt a programot az óvoda-iskola átmenet megkönnyítésére dolgozták ki, melyben együtt dolgoznak az óvónők és a tanítónők.

Programelemek: a leendő elsős tanítók kötelező óráik egy részét a nagycsoportban töltik; az óvodapedagógus asszisztensként tovább kíséri a gyerekeket az iskolába egy 4-6 hetes időszakban, ekkor az iskolában még nem órakeretben dolgoznak; az elsős tananyaghoz vizuális és mozgásos tevékenységek kíséretében kezdenek hozzá; másodiktól

¹⁸¹ Ferge – Makai: Balatoni Tamásné a magyarmecskai Általános Iskola igazgatója

¹⁸² Ferge – Makai: Lázár Péter pedagógus és Bordács Mária gyógypedagógus a Kedvesház pedagógia megalkotói

¹⁸³ Ferge – Makai: Feidt Józsefné a báti Gyermeklánc Program

iskolaotthonos oktatásszervezést alkalmaznak egy régi és egy új tanítóval, nincsenek kemény évfolyamhatárok, a tanulást egységes folyamatnak tekintik.

Mentorprogram¹⁸⁴

Mentortanári hálózat létrehozása, melynek keretében a képzett mentorok segítenek a tanulóknak a felzárkózásban és a beilleszkedésben. A mentorok egyetemi hallgatók, akik önként jelentkeznek a feladatra és képzésben készülnek fel a közös munkára és tapasztalatot szereznek későbbi munkájukhoz. A mentoráltnak a mentor folyamatos támogató kapcsolatot jelent. A korrepetálással, a közös programokkal a programban részt vevő gyermekek iskolai teljesítménye és viselkedése is javul. A mentor felveszi a kapcsolatot a családdal, megismerkedik a szülőkkel is, így eredményesebben tudja támogatni a gyermek integrációját az iskolai környezetben.

---

¹⁸⁴ Ferge – Makai: Szűcs Norbert Mentorprogram

8. Online világ – Digitális kalandok pedagógusoknak

dr. Baracsi Katalin

Bevezető gondolatok

„A digitális műveltség azt jelenti, hogy képesek vagyunk a világhálón információkhoz és kommunikációs tartalmakhoz hozzáférni, azokat megérteni, kritikusan értékelni, illetve önállóan létrehozni.” - mondja Sonia Livingstone korunk egyik legjelentősebb médiakutató professzora. A következő oldalakon arra teszek kísérletet, hogy ezt a sokoldalú világot közelebb hozzam és kedvet csináljak a megértéséhez. A most felnövekvő generáció számára a digitális világ a jelen és a jövő. Az óvoda és a különböző fokozatú iskolák pedig azok a helyek, ahol az online világ lehetőségeiről, kockázatairól és azok kezeléséről tanulni lehet.

Mire használhatjuk az internetet és milyen készségekre, képességekre van szükség a tudatos digitális jelenléhez?

Ezek a kérdések és a rájuk adott különböző válaszok folyamatosan ott motoszkálnak a fejünkben nem kis bizonytalanságot okozva önmagunkba, hogy vajon tudok-e egy olyan világról beszélni, tanítani, ami igazából nem is az én közegem. Nem vagyok a közösségi oldalakon, kinőttem a számítógépes játékokból és fogalmam sincs kik a népszerű influenszerek. A felnőttek ezekben a helyzetekben hajlamosabbak pánikba esni és az ennek nyomán kialakult félelmeik akadályozzák a már jól bevált tudásuk, tapasztalataik felszínre törését. Holott az internet világában nagyon is jól működnek a mindennapokban alkalmazható kommunikációs, konfliktuskezelési technikák. A felnőttek élettapasztalatukból eredően könnyebben felismernek helyzeteket. Az internet ebből a szempontból egy olyan új tér, amely a lehetőségek tárházát kínálja számunkra. A másodperc törtrésze alatt szerezhethünk új barátokat, információkat, tölthetünk le alkalmazásokat, regisztrálhatunk közösségi oldalakra, oszthatunk meg magunkról és másokról személyes adatokat, állandó kapcsolatban lehetünk a csevegőprogramok segítségével a világ másik végén élő barátunkkal, rokonunkkal vagy épp újdonsült netes barátunkkal, válhatunk egy téma szakértőjévé a határtalan információ segítségével, de éppúgy kiszolgáltatottjai is lehetünk ennek a világnak. A pozitív élmények és lehetőségek mellett a kellemetlenségek sem kerülhetnek el minket, így nagyon fontos, hogy már a kezdetektől fogva

felkészítsük, kísérjük a körülöttünk lévő gyerekeket és fiatalokat ebben a világban és segítsük őket tudatos felhasználóvá válni, amely a kölcsönös elfogadáson és tiszteleten alapul.

Ezen képességek megszerzésében segíthet minket a Digitális Intelligencia képességtárának elsajátítása, fejlesztése, amelyről bővebben itt lehet olvasni (<https://www.aegon.hu/blog/digitalis-szuperkepessegek-hogyan-legyunk-tudatos-felhasznalok-az-online-terben.html>) és nélkülözhetetlen eszköz, hogy felvérteződve lépjünk be az online világba.

Az álhírek nyomában – kritikus gondolkodással átitatott egészséges médiaétrend kialakítása

Az internetes tartalomfogyasztás ma már egyre nagyobb méreteket ölt. A most felnövekvő nemzedék néhány éven belül már csak és kizárólag az internetről fog tájékozódni a világ történéseiről. A ránk zúduló információtömegből nem egyszerű kiválasztani, hogy mi az igaz és mi a hamis. Az álhír (fakenews) kifejezést napjainkban többféle félrevezető, megtévesztő tartalom megnevezésére használjuk. Attól, hogy egy gyerek és egy fiatal technikailag otthonosan mozog a kütyük világában, az nem jelenti azt, hogy képes a tudatos tartalomszűrésre. Ahogy az élet más területén, a digitális ismeretek megszerzésében és átadásában is elengedhetetlen a generációk összedolgozása. Az iskola a különböző tantárgyak ismereteinek elsajátítása mellett olyan képességekkel is fel kell vértse a gyerekeket, amelyeket a jövő munkahelyein is jól tudnak kamatoztatni. Az álhírek (fakenews) felismeréséhez szükséges szuperképesség a kritikus gondolkodás (critical thinking). A kritikus gondolkodásmód az UNESCO megfogalmazásában egy olyan folyamatként írható le, amely magában foglalja a kérdésfelvetést, a releváns információk összegyűjtését és kreatív rendszerezését, az új információknak a már elsajátított ismeretekkel összefüggésben történő elemzését, az előzetes elképzelések és feltevések újbóli átgondolását, a logikus érvelést, valamint a hiteles és megbízható következtetések levonását. E készség elsajátítása kiemelten fontos abban, hogy megtaníthassuk a fiataloknak az internethasználathoz kapcsolódó veszélyeket (pl. cyberbullying, sexting, grooming), továbbá azt, hogyha ilyen veszélyekkel kerülnek szembe, mit érdemes tenniük és hová fordulhatnak segítségért.

A mire jó mellett a hogyan ismerjük fel az álhíreket kérdésre is érdemes választ adni. A felismerésben a Könyvtárosok Nemzetközi Szövetsége és az Európa Pont által összeállított infografikák lehetnek a segítségünkre. Ezeket a 9. fejezetben található Infografikák fül alatt

lehet majd megtalálni. A kvíz rajongók számára pedig ajánlom az <https://urbanlegends.hu> havi hoax kvizeit.

Appvadászat – a gyerekek és fiatalok körében népszerű applikációk és közösségi oldalak biztonság alapú áttekintése

Naponta 5000 új alkalmazás jelenik meg a letöltő áruházakban. Ember legyen a talpán, aki lépést tud tartani ennyi új applikációval. Ahhoz, hogy a gyerekeket segíteni tudjuk, hogy az életkoruknak megfelelő alkalmazásokat használják, képben kell lenni. Ehhez nyújtanak segítséget a <https://digitalisgyermekvedelem.hu/platformok> infografikái, ahol a fiatalok körében népszerű felületek alapvető jellemzőit és a biztonsági beállításokkal kapcsolatos jó tanácsokat olvashatunk közérthető formában. További tudásfejlesztésünkre kérdezzük a környezetünkben élő fiatalokat, akik örömmel avatnak be minket az általuk használt alkalmazások, felületek világába.

Számítógépes játékok és az influenszerek világa

A gyerekek között továbbra is óriási slágertémának számítanak a különböző internetes és számítógépes játékok, ahol egyedül vagy akár csapatban is próbára tehetik magukat. A felnőttek számára ez az egyik rémálom téma. Sokszor hallom, hogy a sok játék miatt biztos függő a gyerekem. A függőség egy jóval összetettebb folyamat, amely nem egy játék egyszeri, sok idejű játszásával alakul ki. Ezen kézikönyv önálló témaként foglalkozik a függőség kérdésével, bővebb információkat ott találnak. Én internetbiztonsági oldalról szeretném körbejárni a játékok világát. Ha csak játékról van szó, akkor sem szabad elfeledkeznünk a biztonságról. Tudjuk, hogy kivel, hogyan kerülhet kapcsolatba egy gyerek a játék során, mivel, miért és mennyit játszik? Beszéljünk vele arról, hogy mi van akkor, ha egy ismeretlen ráír és személyes, számára kellemetlen kérdéseket tesz fel. Az agresszív felhasználó letiltása, jelentése ebben a helyzetben is jó megoldás. A játék életkori besorolásának a <https://pegi.info> oldalon tudunk utánanézni. Az egészséges játékidő kialakítása kapcsán az exit point (kilépési pont) fogalmát tanítsuk meg minden gyermeknek. Minden játéknak meg van az az ideje, amin belül egy szint, egy küldetés teljesíthető. Az ismeretlennel való „találkozás” sem veszített az aktualitásából. A gyerekek hajlamosak elbagatellizálni ezt a dolgot azzal, hogy az a másik ember úgysem lát, nem tudja, hol vagyok, nem érhet el. Ugyanakkor a faggatózó üzenetek komolyan megviselik

őket. Legyünk ott mellettük ilyenkor is, hogy a digitális világ nyújtotta félelmeket (ijesztő kérdések, tartalmak) meg tudja osztani velünk a fiatal és újra biztonságban érezhesse magát. Hiszen épp az óvoda (nem alszik délutánként a gyerek, mert valami ijesztőt látott a játékban), iskola (elalszik az órán) lehet az a helyszín, ahol egy-egy problémás helyzetre fény derülhet. Ha az eddigi sorokból még nem derült volna, akkor ebben a folyamatban nem

vagyunk egyedül. Nyerjük meg szövetségesnek a szülőket, kollégákat, szakembereket, akik segíthetnek minket a kezdetektől egy egészséges és tudatos médiakörnyezet kialakításában. Az előző fejezetben említett infografikák pedig a népszerű számítógépes játékokról is tartalmazznak leírásokat. Ne feledkezzünk meg arról, hogy a játékban éppúgy benne van a képesség-és képességfejlesztés. Bátran használjuk a játékon keresztüli tanítást, hogy közelebb kerüljünk a körülöttünk lévő gyerekekhez és fiatalokhoz.

Ma már nem állunk ott meg, hogy csak tartalmat fogyasztunk az online térben, hanem a gyerekek már maguk is előállítói ennek. Egyre többen az influenszerkedésben látják a jövőt. De vajon tudjuk-e, hogy kik ők? Szó szerinti jelentése befolyásolók, de a véleményvezérek kifejezéssel is illetik őket. A Youtube és más közösségi videómegosztó médiumok (pl. nagy népszerűségnek örvend az Instagram, TikTok, Twitch) sztárjai, akik nagy hatással vannak a gyerekekre, fiatalokra. Az influenszerek a legkülönbözőbb témákban (beauty, gameplay, kritikák, mindennapok, paródia videók, tanácsadó videók, kicsomagoló videók, room tour stb.) készítenek digitális tartalmakat (videó, blog, vlog). A gyerekeket, fiatalokat abban kell segíteni, hogy minőségi tartalmakhoz jussanak, ehhez pedig elengedhetetlen, hogy tudjuk kit, miért és hogyan követnek. Egy-egy felvétel elkészítésekor a biztonságukat szolgálja, ha van a környezetükben olyan személy, aki a feltöltés előtt megnézi ezeket a felvételeket. Segíti őket abban, hogy a felvételen ne kerüljenek megosztásra személyes adatok (pl. lakás értékes tárgyai, lakcím) és a videó technikailag is kifogástalan legyen (pl. homályos felvétel, rossz hangminőség). Fontos arra is felhívni a figyelmet, hogy engedély nélkül nem készíthetünk a másik emberről felvételt, és ha egy feltöltés után bántó kommenteket, visszajelzéseket kapunk akkor minden esetben kérjünk segítséget és ne egymagunkban próbáljuk megoldani a helyzetet. Valamint azt is érdemes elmondani, hogy az influenszerkedés felelősségteljes munka, ahol komoly energiákat kell megmozgatni azért, hogy fenntartsák a követőik érdeklődését. A többszázazres követőtáborral rendelkező youtuberek munkáját már egy külön, profi stáb segíti. Az influenszerek nem mindennapi világáról többet olvashatunk a <https://influencerkisokos.starnetwork.hu/> oldalon.

Bevezetés az online bántalmazás (cyberbullying) világába

A most felnövekvő generáció számára a cyberbullying (online bántalmazás) és megjelenési formái jelentik a legnagyobb problémát az interneten. Gyermeki létükből adódóan nem vagy nem időben ismerik fel ezeket a helyzeteket és gyakorta évekig cipelik magukkal az online sebeket. Sokan nincsenek tisztában azzal, hogyha valamilyen rossz dolgot követnek el az online térben, annak offline, azaz jogi következményei is lehetnek. Ma az online térben elkövetett visszaélések mindegyikének találunk megfelelőt a Büntető és Polgári Törvénykönyvekben¹⁸⁵. A magyar jogszabályok értelmében minden 14. életévét betöltött fiatal büntethetővé válik. A következő sorokban bemutatásra kerülő cyberbullying és valamennyi elkövetési formája bűncselekmény.

Az online bántalmazás (cyberbullying) az, amikor a szóbeli és/vagy a közösségi megfélemlítést elektronikus eszközök és technológiák használatával valósítják meg. Ilyen eszközök és kommunikációs csatornák lehetnek: email, sms, chat, mobil alkalmazások, blogok, közösségi oldalon történő posztolás. Ekkor a webhelyekre olyan tartalmakat töltenek fel, posztolnak, amelyek pletykát, megszégyenítő/megalázó képeket, videókat vagy álprofilokat tartalmaznak, amelyek a személyiségfejlődésre káros hatással lehetnek. Az online bántalmazást legtöbbször fokozza a szóbeli, a fizikai vagy a közösségi megfélemlítés hatása, és feszültséggel teli iskolai környezetet hoz létre. Azok a gyerekek, akiket az online térben bántalmaznak, nehezebben tudják túltenni magukat a következményeken. A cyberbullying a hét bármelyik napján, a nap 24 órájában bármikor megtörténhet! Az áldozatot elérheti az iskolában vagy akár éjszaka otthonában, megfosztva őt nyugalmtól és biztonságos zónájától.

A bántalmazók gyorsan, széleskörű közönség elérésével, személyesen, vagy rejtett, anonim módon posztolhatják, küldhetik vagy terjeszthetik a tartalmat. A tartalom terjesztése, posztolása után annak teljes eltávolítása sok esetben szinte reménytelen feladat. Az online bántalmazás tipizálása a gyors technikai fejlődés és a megjelenő új platformok miatt újabb formákkal is kiegészülhet, a tipikus formákat a következő sorok mutatják meg és be.

---

¹⁸⁵ Lásd az erről készült prezentációt.

Cyberbullying típusai:¹⁸⁶

Internetes zaklatás: Támadó, sértő, felzaklató üzenetek küldése sorozatosan.¹⁸⁷

Lejáratás, rossz hírnév terjesztése: Valótlan pletykák terjesztése, amelyek megszégyenítik, lejáratják a másikat. (akár pl. hamis fényképek terjesztése).

Flaming: Online „háború”, támadás, veszekedés: dühös, támadó, trágár hozzászólások nyilvános fórumokon (gyakran online politikai, vallási, ideológiai vita).

Identitás/Személyiséglopás: Az áldozat e-mail címének, vagy közösségi oldalon a profiljának feltörése azzal a szándékkal, hogy a nevében küldjön sértő, kellemetlen üzenetet másoknak.

Kiközösítés: Az online közösség egy tagjának a csoportból való kirekesztése.

Kibeszélés: Titkok megosztása, személyes információk nyilvánosságra hozása, elküldése.

Becsapás: A másik becsapása, kellemetlen vagy intim információk kicsalása majd megosztása.

Cyber stalking: Fenyegető, megfélemlítő üzenetek küldése, a másik online szokásainak megfigyelése és ezek felhasználása félelemkeltésre, hogy a másik a saját biztonságát veszélyeztetve érezze.

Sexting: Szexuálisan provokatív fényképek, videók készítése, és továbbküldése.

Doxing: A doxolás a személyes adatok engedély nélküli közzétételét jelenti.

További hasznos tartalmak, információk a 9. fejezet extra tartalmainál.

Online szexuális bántalmazás

A szexuális nevelés témakörével jelen kézikönyvben önálló fejezet foglalkozik. A magam részéről az interneten előforduló szexuális bántalmazások mibenlétéről szeretnék egy kis körképet adni az alapvető fogalmak és jelenségek tisztázásával. A jogi háttér bemutatása az előző fejezethez tartozó kiegészítő prezentációban található meg.

A sexting azt jelenti, ha valaki saját magáról meztelen, félmeztelen, fehérneműs, fürdőruhás, a szexuális vágy felkeltésére alkalmas felvételt készít önként vagy kényszer, fenyegetés, zsarolás hatására és elküldi barátjának/barátnőjének. Ha egyszer egy képet elküldünk valakinek, elveszítjük a kontrollt felette. Láthatják a családtagok, a barátok, a jövőbeni munkaadó és akár

¹⁸⁶ www.kek-vonal.hu és saját szakmai tapasztalat alapján került kialakításra

¹⁸⁷ a következő fejezetben részletesebben bemutatom az internetes zaklatás hátterét

egy rossz szándékú támadó birtokába is kerülhetnek. Kiszolgáltatott helyzetbe kerülhet a képen szereplő, megfélemlítés, zaklatás, kellemetlen megjegyzések célpontjává válhat. Mert ha nem vigyázunk, könnyen poszt, lájkolás, megosztás, kommentelés lesz belőle. Ez csak egy kis ízelítő azokból a dolgokból, amelyek egy ilyen kép elküldésével megtörténhetnek. Az is egyértelmű, hogy egy kontrollunk alól kikerült kép nemcsak az érintettre, hanem környezete egészének életét is megkeseríti. A magyarázkodás pedig ilyenkor már késő. Fontos ugyanakkor pár szót arról is szólni, hogy mi tehetünk akkor, ha egy kép kikerült az ellenőrzésünk alól. Ha egy kép vagy videó felkerült egy közösségi site-ra, értesíteni kell a szolgáltatót és kérni kell annak eltávolítását. Arról sem szabad elfelejtenünk, hogy aki 18 év alatti személyről illetlen képet küld tovább, vagy publikál törvénysértést követ el. A sexting kifejezés a most felnövekvő generáció számára az ismerkedés alapja, a meglévő párkapcsolat színesítésének módja is lehet.

A másik alapkifejezés ebben a témában a grooming azaz a behálózás, becserkészés. A közösségi oldalak terjedésével leegyszerűsödtek az ismerkedés szabályai.

Ha valakivel találkozik az ember egy táborban, sportrendezvényen, konferencián már szinte az az első kérdés, hogy fent van-e valamelyik közösségi oldalon. A gyors visszaigazolások természetesen az esetek nagy részében valódi kapcsolatokat jelölnek és nagyban leegyszerűsítik a mindennapi kapcsolattartást. A gyerekek azonban ezekben a helyzetekben is gyakran óvatlanok. Sokszor olyan emberek barátságát is elfogadják, akikkel még nem is találkoztak, de ismerős ismerőse vagy van valami közös érdeklődésük. Egyáltalán nem azt szeretném ezzel mondani, hogy akkor most mindenkit el kell tiltani a közösségi oldalak használatától, de számolnunk kell azzal is, hogy egy fénykép mögött rejtő magát 14 éves fiúnak mondó valaki a valóságban egy harminc, negyven vagy még idősebb férfi, aki szexuális visszaélések elkövetéséhez keres áldozatokat a világhálón. Ez az elsőre hihetetlennek tűnő jelenség, maga a grooming. Az elkövetők zöme több hónapon át, tudatosan felépített stratégiával vadászik a közösségi hálókra, lányokra, fiúkra egyaránt. Bizalmukba férkőznek, kicsálnak tőlük személyes információkat, az interneten keresztül vonják őket be szexuális játékaikba és végső esetben még személyes találkozóra is ráveszik őket, hogy a szexuális kihasználás a virtuális világ után a valóságban is megtörténjen, akár többször is. A gyerekek kezdetben – a jól kiépített bizalmi viszony révén – fel sem ismerik, hogy mi történik velük, nem okoz bennük törést, hogy aki kezdetben velük egykorúnak adta ki magát a valóságban nem az, aki. Az izgalom és kíváncsiság sokkal nagyobb bennük. Ha mégis személyes találkozóra kerül sor, akkor ezekről a gyerek nem beszél. Szégyenérzete van, hogy vele ez történt, történik, és nem kér segítséget.

A téma érzékenysége okán megfelelő felkészültséggel, de mindenképp az életkornak megfelelően kell beszélni ezekről a témákról. Ehhez videós tartalmak formájában kínálok plusz segítséget.

Ne táncolj a farkassal - <https://www.youtube.com/watch?v=R2t5BPhbPTk>

Az eltitkolt barát - <https://www.youtube.com/watch?v=pOxRvEitP2Q>

Hozzájárulás nélkül - https://www.youtube.com/watch?v=L_IkJRiy-xk&t=14s

Say no- Nem vagy egyedül - <https://www.youtube.com/watch?v=60i-2BWcaIA&t=5s>

Állítsuk meg együtt a szexuális zaklatást! -

<https://www.youtube.com/watch?v=C5TSjCvCFfs&t=2s>

Exposed – Védtelenül - <https://www.youtube.com/watch?v=zZnBDcYSsa0>

És Te megosztanád? - <https://www.youtube.com/watch?v=wYQT35kacwg&t=6s>

Az internetes zaklatás felismerése, jellemzése, kezelése

A cyberbullying legismertebb formája az internetes zaklatás, amelynek körforgásszerű folyamatábráját Dan Olweus amerikai szociológus alkotta meg. A körforgás bemutatja a zaklatás szereplőit és személyiségük, viselkedésük jellemzőit.

A Zaklató (k)

Ők kezdeményezik a támadást, aktívan részt vesznek benne.

B A csatlósok, a slepp

Nem kezdeményeznek, de aktívan részt vesznek a zaklatásban.

C Támogatók, passzív zaklatók

Egyetértenek a zaklatással, de aktívan nem vesznek benne részt.

D Passzív támogatók, lehetséges zaklatók

Tetszik nekik a zaklatás, de nem mutatják ki.

E Közönyös bámészkodók (bystanders)

Figyelik az eseményeket, de nem avatkoznak bele, mert „semmi közük hozzá”.

F Lehetséges védelmezők

Rosszallják a zaklatást és úgy érzik, hogy segíteniük kellene, de nem teszik.

G Az áldozat védelmezői

Rosszallják a zaklatást, és megpróbálnak segíteni az áldozatnak.

Y A célpont

Külön szeretném kiemelni a közönyös báméskodókat, akik azért, mert azt gondolják, hogy a történetekhez semmi közük, felmentik magukat. Holott az emberi jóérzés és a jog is azt mondja, hogyha valakinek tudomása van egy bűncselekmény elkövetéséről és nem szól róla, felelősségre vonható.

Ezt mindenképp fontosnak tartom kiemelni, mert a zaklatás alkalmával sokszor gondoljuk azt, hogy ez két embernek a története. Az elkövető személye ismeretlen, holott az ismertté vált esetek 80%-ában az áldozat közvetlen környezetéből (osztálytárs, sporttárs) kerül (nek) ki az elkövető (k).

Az előző fejezetben bemutatott bántalmazási formák bármelyike átfordulhat internetes zaklatásba, amely kezdettől fogva egyenlőtlen erőviszonyokon, a fájdalomokozás szándékával, fenyegetettség és terror eszközeivel valósul meg.

A cyberbullying többi típusához hasonlóan ez egy nehezen felismerhető forma. A gyerekek sok esetben nem veszik komolyan, reménykednek abban, hogy magától elmúlik. Félnak attól, hogy árulkodásnak tartják jelzésüket vagy épp annyira megerősödnek a bántalmazás során, hogy ők maguk is elkövetővé válnak és csak ekkor derül fény az eredeti bántalmazásra. Az internetes zaklatás során a fiataalkori öngyilkosság témáját is be kell hozni, mert sokszor egy-egy ilyen bántalmazási eseménysorozatban a menekülés útjának saját maguknak okozott fizikai sérülések (falcolás) vagy az életüknek önkézzel való véget vetésével látnak csak kiutat. A téma alapszakirodalma a magyar nyelven is elérhető Barbara Coloroso: Bullying – Zaklatók, áldozatok, szemlélők (Harmat Kiadó, Budapest 2020) című könyvét és a témában készült beszélgetésindító infografikákat ajánlom.

Segítő helyek és jó gyakorlatok megismerése, megosztása

Ha valami kellemetlen, rossz dolog történik velünk a való életben, szeretnénk egy ilyen helyzetből minél hamarabb kikerülni és újra biztonságban érezni magunkat és környezetünket. Ugyanez az igény fogalmazódik meg bennünk, ha az online térben vagyunk, de az a tapasztalatom, hogy ilyenkor nehezebben vagy egyáltalán nem kérünk segítséget. Milyen okokat lehet felsorolni a gyerekek, fiatalok szemüvegén keresztül?

- Ha segítséget kérek sokkal rosszabb lesz a helyzet;
- Ha nem veszek róla tudomást, akkor magától elmúlik;
- Nem is olyan komoly dolog, nem kell beavatni egy felnőttet;
- Nem tudom kitől és hogyan kérhetnék segítséget;
- Ha szólok egy felnőttnek, elveszi az okoseszközöm;
- A felnőtt nem is érti, hogy mi történt velem;
- A felnőtt engem hibáztat a történésekért.

Néhány mondatot fogalmaztam meg, amelyeket a mai napig is sokszor hallok az iskolai foglalkozásaim során. Holott a neten történt eseteket, helyzeteket is az elejétől komolyan kell venni és mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy a gyermek, fiatal biztonságban érezze magát. Szerencsére az elmúlt egy évtizedben sokat változott a helyzet. A gyerekek nagy része már magától tudja, hogy egy másik felhasználót a közösségi oldalon lehet jelenteni, letiltani. A képernyőfotókészítés (screenshot) is elterjedt. Egy-egy beszélgetésről, nevetséges, erőszakos, fenyegető vagy épp szexuális tartalomról készített képernyőkép a nyomozás során, a bírósági tárgyalás során ugyanolyan teljesértékű bizonyíték, mint például a gyilkos fegyver. Fontos tehát, hogy bármilyen rossz élmény is történik velünk, próbáljuk megőrizni a higgadtságunkat és az azonnali történés helyett válasszuk a bizonyítékkészítést. Hiszen egy törléssel nem oldottuk meg a helyzetet, hanem csak jegeltük. Attól még, hogy nem látok egy rólam szóló megalázó posztot, mert épp töröltem a telefonomról az alkalmazást, attól még a bántalmazás ugyanúgy folytatódik és más csatornán is újból megtalálhat a bántalmazó és csapata. Szerencsére egyre több olyan segítő szervezet létezik Magyarországon, akik pont az általam bemutatott internetes helyzetek kezelésében és megoldásában segítenek minket. A teljesség igénye nélkül szeretném kiemelni a releváns tapasztalattal rendelkező szervezetek munkáját.

Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat biztonságos internet forrádrótja

<https://biztonsagosinternet.hu>

Bejelenthetik azokat a weboldalakat, amelyeket jogsértőnek, károsnak tartanak, a gyermekek szellemi fejlődésére veszélyt jelenthetnek. A bejelentést anonim formában vagy névvel is megtehetik.

Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság

<https://internethotline.hu>

Az alábbi esetekkel, tartalmakkal kapcsolatban tehet bejelentést. Az eligazodást magyarázó cikkek egészítik ki, amelyek az egyes megnevezésekre kattintva érhetőek el.

- ✓ [Hozzájárulás nélkül hozzáférhetővé tett tartalom;](#)
- ✓ [Zaklatás;](#)
- ✓ [Pedofil tartalom;](#)
- ✓ [Rasszista, uszító tartalom;](#)
- ✓ [Erőszakos tartalom;](#)
- ✓ [Adathalász honlapok, vírusokkal, kém- és féregprogramokkal fertőzött tartalmak;](#)
- ✓ [Drogfogyasztásra csábító tartalom;](#)
- ✓ [Terrorcselekményre felhívó, terrorizmust népszerűsítő, elősegítő tartalom;](#)
- ✓ [Egyéb, kiskorúakra veszélyes tartalom.](#)

Kék Vonal Gyermekkrízis Alapítvány – <https://kek-vonal.hu>; 116-111; 116-000

24 éves korig gyerekek, fiataloknak szóló lelkisegély telefon. Anonim formában hívható az ország egész területéről a 116-111-es telefonszámon. Zárt láncú, emailen és chat felületen is kapcsolatba lehet lépni velük.

116-000 Eltűnt Gyerekek Segélyvonala, Szakember Vonal

Anonim, ingyenesen hívható az egész ország területéről. A fiatalok hívása mellett értük aggódó szülők, szakemberek, pedagógusok, más segítő szakmában tevékenykedők hívásait fogadja. A bejelentést követően megindul az azonnali beavatkozás, amely esetében az ügy körülményeihez igazodva más hatóságok együttműködésére, bevonására kerül sor.

NBSZ – Nemzeti Kibervédelmi Intézet – <https://nki.gov.hu>

A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat Nemzeti Kibervédelmi Intézete bárki számára lehetőséget biztosít az általa észlelt incidensek és sérülékenységek bejelentésére egy űrlap kitöltésével vagy e-mail küldésével a következő címre: CSIRT@nki.gov.hu Náluk jelentik be az adathalász, zsarolóvírus alapú támadásokat.

Ahogy az a korábbi bekezdésekből is kiderült, az interneten éppúgy lehetünk bűncselekmény áldozatai és elkövetői, így a segítő helyek felsorolásból a Rendőrséget (<https://police.hu>; 112; 107) sem hagyhatjuk ki. Fontos, hogy a rendőrség segítségét is kérjük egy-egy esetben. Amikor valakinek csaló, átverő üzeneteket küldenek vagy épp egy meztelen felvételt kérnek tőle, azt nem csak egyetlen gyerekkel teszik meg, hanem egyszerre akár több százzal. A segítségérés

ezekben az esetekben azt is jelenti, hogy a jelzésemmel nemcsak a környezetemben élő fiatal, hanem mindenki mást is megóvok.

A segítő helyek mellett szeretnék további kapaszkodókat, inspirációkat is adni az olvasónak, hogy az internet sokszínű világához változatos eszközök álljanak rendelkezésére.

Segítő helyek

Hasznos weboldalak

Hasznos szak-és szépirodalom

Online világ témájú filmek és sorozatok

Online világ témájú podcastok listája

Infografikák

Mindezeket megtaláljátok az alábbi drive mappában:

<https://drive.google.com/drive/folders/1Ezpxqnsuzbf02BnwhXaobYvffNHp-6vb>

Záró gondolatok

Máris a fejezet végére értem. Bízom benne kedves olvasó, amikor e sorokat nézed, akkor rajtad is egy egészséges kíváncsiság lesz úrrá, hogy minél többet megtudj az online világról és minél inkább segíteni tudd a körülötted élő kicsiket és nagyokat. A gyerekek felé történő tudásátadás során a felnőtt példamutató magatartásáról se feledkezzünk meg, hiszen mindannyiunk közös érdeke egy biztonságos, pozitív és értékes élményekkel teli online világ megteremtése!

9. Gyermekvédelem és pszichiátria

dr. Pataki Ágnes

Miért fontos a pszichopatológia

- * A pszichiátriai zavarokkal küzdő gyermek (és felnőtt) sebezhetőbb – visszaélés, bántalmazás (bullying stb.) áldozata lehet
- * Bántalmazás, elhanyagolás, stb. gyakran okoz pszichiátriai tüneteket, zavart
- * Előfordul, hogy pszichiátriai zavarral küzdő felnőttből bántalmazó (elhanyagoló) szülő, gondozó válik

A fejlődés folyamatába ágyazódó zavarok

Intellektuális képességzavar

Meghatározása

- Az intellektuális és az adaptív működés hiányossága a fejlődési időszakban jelenik meg
- Értelmi képesség (gondolkodás, probléma megoldás, elvont gondolkodás, ítéletalkotás) hiányossága – IQ teszttel mérhető
- Az alkalmazkodási funkciók hiányossága miatt személyes függetlenség és szociális felelősség elmarad az életkorban elvárhatótól. (kommunikáció, önálló élet, stb)

Okok

- genetikai: kromoszóma rendellenességek (pl. Down szindróma), veleszületett anyagcserezavarok (pl. fenilketonúria)
- születés előtti/alatti károsodások (az anya rubeola, toxoplasma, herpes, AIDS fertőzése; alkohol, kábítószer, anya terhesség alatt szedett gyógyszerei)
- betegségek, hiány állapotok, toxikus ártalmak (agyvelő- vagy agyhártyagyulladás, súlyos vitaminhiány, súlyos pajzsmirigy alulműködés, agysérülés)
- szociális, kulturális tényezők (súlyosan ingerszegény környezet)

Súlyosság

- (IQ 70 és 90 között „átmeneti zóna”)
- enyhe (IQ 50-69) régebben: debilitás
- közepes (IQ 35-49) régebben: imbecillitás
- súlyos (IQ 20-34) régebben: idiócia
- igen súlyos (IQ 20 alatt)

Kezelése:

- legfontosabb a megelőzés! – a megelőzhető okok elkerülése, kizárása (ld. okok: anya egészsége, szülés utáni szűrővizsgálatok, stb.)
- korai diagnózis, hogy a kezelhető intellektuális képességzavar időbeni kezelését elkezdhesük (pl. diéta) – ezzel javulhat a prognózis!
- gyógypedagógia
- család támogatása
- szükség esetén gyógyszerek (agresszív, önkárosító magatartás esetén)
- súlyos esetben intézeti elhelyezés
- később: védett munkahely, támogatott otthonok

Specifikus tanulási zavarokÁltalában:

- jelentősen elmarad az életkorban elvárható teljesítménytől
- iskoláskorban jelentkeznek (súlyosabb zavar hamarabb meglatázik)
- a teljesítményt rontja
- ezért elkerülő magatartást hoz létre
- nem más betegség, érzékszervi zavar stb. okozza
- megfelelő, időben elkezdett fejlesztéssel lehet segíteni („gyógypedagógia”)

Olvasás (diszlexia): hangok (betűk), szavak kihagyása, hangok, szavak eltorzítása, betoldása vagy felcserélése, fordított irányban való olvasás; lassan olvas, nem érti meg a szöveget

Írás (diszgráfia): írás elindításának nehézsége, kis és nagybetűk elkülönítésének zavara, rövid és hosszú magánhangzók megkülönböztetésének nehézsége, finomabb árnyalatok elkülönítésének zavara (pl. kettős mássalhangzók)

Számolás (diszkalkulia): elemi számolási műveletek zavara, számok felismerésének zavara, nehezen fogja fel a számok közötti viszonyt és/vagy a műveletek lényegét

Beszéd és kommunikáció zavarai

Általában:

- egyébként ép mentális fejlődés
- a zavar meghaladja a „normálisan” előforduló egyéni variációt
- nincs halláskárosodás (mert ha igen, akkor az okozza a tüneteket)
- fontos az időbeni felismerés és kezelés (logopédus, fejlesztő pedagógus)

Hangképzés zavara: helytelen hangképzés (selypítés, raccsolás, stb.), hangok felcserélése, egyes hangok elhagyása

Beszéd folyamatosságának zavara (dadogás): hangok ismétlése, nyújtása, szünetek a szavakon belül is, beszéd blokádnak, kísérő hangokkal vagy anélkül, de amikor énekel vagy verset mond, nem jön elő

Kifejező beszéd zavara: hiányos szókinccs, helytelen szóhasználat, általánosító szavak gyakori használata („izé” és effélék), hiányos mondatok, nyelvtani szabályok helytelen alkalmazása, hangképzési zavarok, DE megvan a kommunikációs igény, másokkal szívesen játszik, nem verbális kommunikáció jó lehet

Beszéd megértésének zavara: egyszerű tárgyakat nem tud azonosítani (1-1 ½ éves), egyszerű utasításokat nem követ (2 éves), nyelvtani szerkezetet (tagadás, kérdés) nem ért meg (2 év fölött), nehezen érti a nem verbális jeleket (2 év fölött)

Átható fejlődési zavarok – Autizmus spektrum zavar – jellemzői, kezelése

Meghatározása: A társas kommunikáció és a szociális érintkezés hiányosságai, amelyek nem csak egy-egy esetre korlátozódnak. A viselkedés zavara, amely ismétlődő viselkedés mintázatok, cselekvések, érdeklődések lehetnek. Súlyossága szerint lehet enyhe, közepes vagy súlyos. A korai fejlődési szakaszban jelenik meg. Funkcionális zavart és szenvedést okoz. Más okkal nem magyarázható

A „klasszikus” autizmus jellemzői:

- Az érzelmi kötődések hiánya (a családon belül sem kötődik! egyedül játszik; nem létesít kapcsolatokat)
- A kommunikáció sajátosságai (a non-verbális kommunikációt nem érti / nem használja; nem beszél, vagy ha mégis, helytelen nyelvtannal, rossz hangsúllyal, sztereotípiákat használ)
- A magatartás sztereotipizáltsága (ritmusos mozgások ismétlése vég nélkül; szereti az állandóságot, a változtatásoknak ellenáll)
- Szenzoros ingerekre adott túlzott, vagy csökkent reakció, vagy szokatlan érdeklődés
- Egyéb: 2/3-uk mentális retardációban is szenved; labilis érzelmek, dühkitörések; önkárosító magatartások. Fiúknál gyakoribb (4:1 arányban)

Kezelése:

- Kitartó fejlesztés és viselkedésterápia (alapvető alkalmazkodási készségek kifejlesztése)
- Kísérő neurológiai betegség (pl. epilepszia) gyógyszeres kezelése
- Fontos a minél korábbi felismerés
- Viselkedés terápia
- Kommunikációs tréning
- Szülői tréning
- Közösségi integráció (csoportos otthonok, védett munkahelyek)

Mozgászavarok: mozgás koordináció, sztereotip mozgások, tic zavarok Mozgáskoordináció fejlődési zavara

- a készségek elsajátítása jelentősen elmarad a gyermek biológiai kora alapján elvárt szinttől
- ügyetlenség, lassúság, pontatlanság
- jelentős funkciózavart okoz (napi tevékenységek, iskola, játék)
- korán kezdődik
- nem más betegség (pl. bénulás) okozza
- idejében elkezdett fejlesztéssel javítható

Sztereotip mozgások

- korai életkorban kezdődik
- ismétlődő, céltalan mozgások
- nem szer vagy neurológiai betegség okozza
- funkcióiban gátolja az egyént
- járhat önsértéssel (pl. fejét ütügeti a falnak, saját testét harapdálja)
- enyhe esetben figyelem elterelés segít; súlyosabb esetben védő felszerelés (pl. fejre sisak), szoros felügyelet, illetve szükség lehet gyógyszeres kezelésre

Tic zavarok

- gyors, sztereotip, nem ritmusos, nem célszerű mozgás (nem akaratlagos!!)
- legtöbbször a szem vagy a száj körül jelentkezik, ritkábban a felső végtagon (pl. grimaszolás)
- lehet egyszerű vagy komplex. motoros vagy vokális (hangok kiadása, szavak, néha obszcén szavak!)
- enyhe formája gyakori, el szokott múlni
- súlyosabb formája (Tourette szindróma) idült, súlyosbodó, gyógyszeres kezelést is igényelhet

Ürítési funkciók zavara: enurezis, enkoprezis Normálisan az ürítés kontrollja 2 éves kor körül alakul ki

Elsődleges zavar: ha 4-5 éves korára nem sikerült szobatisztává válni

Másodlagos zavar: ha a már megszerzett készség elvész

Enuresis

- a bevizelés 4-5 éves kor után
- többnyire éjjel, néha nappal is
- legalább hetente kétszer megeshet
- nem szervi betegség vagy szer, gyógyszer okozza
- legtöbbször pszichés probléma van a háttérben
- nem büntetéssel, hanem a „száraz éjszakák” jutalmazásával lehet segíteni
- alap pszichés problémát kezelni, plusz szülőket támogatni, felvilágosítani

Encopresis

- székletürítés nem megfelelő helyen
- 4 éves kor után
- legalább havonta egyszer, három hónapon keresztül
- nem hashajtó vagy más betegség okozza
- székrekedés esetén túlfolyásos inkontinencia lehet a háttérben
- sokszor pszichés probléma a háttérben
- nemcsak a gyereket kell kezelni, a szülőt is be kell vonni a terápiába

Táplálkozási zavarok: Pica

(elhízás, anorexia és bulimia később szerepel)

Pica:

- nem élelmiszerek rendszeres fogyasztása
- 12-24 hónapos korban kezdődik
- attól is függ, mihez jut hozzá
- okai:
  - táplálkozási hiány
  - pszichésen: a szülői elhanyagolás hozza ki ezt a „kompenzációs” cselekvést
  - mentális retardáció
- szövődmények: attól függ, mit eszik a gyermek
- életkor előrehaladásával általában megszűnik
- szükség esetén tanácsadás, a szülő megsegítése

Figyelemhiányos/hiperaktivitás zavar, jellemzői, kezelése Jellemzők:

- **Figyelmetlenség** (nem figyel a részletekre; nem tud tartósan koncentrálni; nem figyel oda arra, amit mondanak neki, nem követi az utasításokat; nem tudja tevékenységeit megszervezni; elkerüli – vagy ellenáll – a koncentrált igénylő feladatokat; elveszíti a holmiját, feledékeny)
- **Hiperaktivitás** (izeg-mozog, fészkelődik, felugrik az órán; nem tud csendben maradni, sokat beszél, képtelen csendben játszani,)

- **Impulzivitás** (nem tud várakozni, félbeszakítja a beszélőt, a még fel sem tett kérdésre válaszol, tovakodóan viselkedik)
- 7 éves kor előtt kezdődik, de sokszor már óvodás korban (DSM-5 szerint 12 év előtt)
- Nem más betegség (vagy gyógyszer, drog) okozza
- Több területen okoz teljesítmény csökkenést

Kezelése¹⁸⁸:

Pszicho-szociális (szülői felvilágosítás, viselkedés terápia, készségfejlesztő tréningek) és gyógyszeres (előnye: gyorsan hat; hátránya: mellékhatások, a gyógyszerrel vissza lehet élni - esetleg másik családtag használja drog helyett)

Viselkedés zavar: jellemzői, kezelése, prognózis

Jellemzők:

- Nem egyszeri, hanem tartós, rendszeresen visszatérő viselkedésmódok
  - Agresszív cselekedet emberrel vagy állattal szemben (durva, fenyegető viselkedés, verekedés, kegyetlenség emberrel vagy állattal, szexuális erőszakoskodás)
  - Tulajdon elleni erőszak (szándékos gyújtogatás, rongálás)
  - Csalás vagy lopás (hamisítás, lopás, hazudozás)
  - Szabályok súlyos megsértése (iskolakerülés, későn érkezik haza, elszökik otthonról)
- Súlyos stresszt okoz (általában nem a betegnek, hanem a környezetének: család, iskola, lakó környezet)
- „szocializált” (kortárs csoportba beilleszkedik, vannak barátai) vagy „nem-szocializált” típus
- Fiúknál gyakrabban diagnosztizálják
- Kérdés, hogy vajon a viselkedészavar egyik tünete a drog és alkohol használat, illetve depresszió vagy a már meglévő drog stb használat miatt alakul ki a viselkedés zavar
- Kezdődhet gyermekkorban (már 10 éves kor előtt) vagy serdülőkorban.
- 18 éven felüli személyt akkor lehet így diagnosztizálni, ha nem állítható fel az antiszociális személyiségzavar diagnózisa

---

a. ¹⁸⁸ <http://torizzotthon.hu/hoz-d-ki-a-maximumot-a-figyelemzavaros-diakbol/>

- Az érintettek egy része felnőtt korra „antiszociális személyiség zavar” kategóriába esik, más része „kinövi”

Kezelés:

- viselkedés terápia, struktúra, konzekvens pedagógiai eszközök
- egyéni terápia, család terápia; környezetből való „kiemelés”
- komorbid (együttjáró) állapotok (depresszió, ADHD, szorongás) megfelelő kezelése
- súlyos esetben gyógyszeres kezelés

Gyermekkorban kezdődő neurotikus zavarok

Szorongásos zavarok

Szorongásos zavarok általában

- iskolás kor előtt már 2-3 %, serdülőkorban már 5-18 %; lányoknál gyakoribb
- tünetek általában: regresszió (ujjszopás, újra bevizel, kinőtt kisgyermekkori szokások visszajönnek, beszéd regressziója... vagy kényszeres ceremóniák, rituálék)
- szeparációs szorongás: ld. alább
- pánik – pubertás előtt nem szokott jelentkezni
- generalizált szorongásos zavar – már korán előfordulhat
- kezelésük: egyéni és család terápia, szükség esetén gyógyszeres (depresszió elleni szerek hatásosak)

Szeparációs szorongás zavar

- Az életkornak nem megfelelő mértékű szorongás a szeretett személytől való elszakadás miatt
- Előre aggódik egy bekövetkező elszakadás miatt
- Iskolába, más helyre fél elmenni; fél egyedül elaludni, stb.
- Szeparációs rémálmok
- Szomatikus tünetek (hányás, hasfájás, fejfájás), heves emocionális tünetek (pl. sírás) kísérik az elszakadást
- A tünetek szenvedést, és működés zavart okoznak
- Más okkal nem magyarázhatók, nem más mentális zavar része

- Felnőtt korban agorafóbia (szorongás olyan helyzetektől, ahonnan a menekülés nehéz vagy ahol nem lehet segítségre számítani) kialakulhat
- Terápia: egyéni és család terápia

Iskola fóbia

- a szeparációs szorongás egy válfaja
- a kóros szorongás az iskolára korlátozódhat – traumák, kudarcok, túlzott szülői elvárás váltják ki, vagy pl. félelem a zaklató iskolatárostól (bullying)
- ne tévesszük össze az iskolakerülő gyermekkel, aki „rossz társaságba” keveredett, vagy egyéb magatartás zavar része az iskola hanyagolása
- szomatikus tünetekkel jár
- pszichoterápia, szükség esetén család terápia

Kényszer betegség¹⁸⁹

- gyermekkorban is előfordul!
- sokáig rejtve maradhat
- szokásos tevékenységekre (tisztálkodás, rendrakás, étkezés, lefekvés stb.) sokkal hosszabb időt fordít (kényszeres ismétlések, rituálék miatt)
- lehet „kiterjesztett kényszer” amikor családtagot bevon, belekényszerít a kényszeres cselekvésbe
- Viselkedés terápia, családterápia, szükség esetén gyógyszer is

Traumával, stresszorral összefüggő zavarok

Reaktív kötődési zavar

Tünetek:

- testi gyarapodás lelassulása
- inaktív, apátiás, boldogtalan
- a kisgyermek elutasítja a környezettel való interakciót
- gondoskodásra agresszióval válaszol
- nagyobbacska gyermek visszahúzódó, negatív érzelmeket nyilvánít a társas játékokban

¹⁸⁹ <https://www.informed.hu/betegsegek/pediatrics/development/phobia/kenyszerbetegseg-gyermek-es-serdulokorban-20704.html>

- autizmus kizárható
- fejlettségi kor elérte a kilenc hónapot; a gyermek ötéves kora előtt jelentkezik

Okai: súlyos nevelési, gondozási hibák: elhanyagolás, szeretet-hiány, bántalmazás

Kezelése:

- fizikai állapot, sérülés megfelelő kezelés (alultápláltság, sérülések)
- tanácsadás, szülő támogatása, család terápia
- súlyos esetben környezetből való kiemelés
- emocionális sérülés kezelése

Gátolatlan társas kapcsolódásai zavar (Korlátlan kötődési zavar)

Tünetek:

- A gyermek kötődése válogatás nélkül irányul mindenki/bárki felé, „tapadós”
- Aktívan közeledik a felnőttek felé, a figyelmet igyekszik önmagára irányítani
- Csökkent tartózkodás, túlzottan bizalmas viselkedés
- a felnőtt gondviselő eltávolodása nem izgatja
- fejlettségi kor elérte a kilenc hónapot

Okai: súlyos pszichés elhanyagolás, elsődleges gondozók gyakori változása (nem tud kialakulni a biztonságos, tartós kötődés)

Prognózis: a tartós, mély kötődésre való képtelenség megmaradhat a felnőtt korban is!

Kezelése: megfelelő környezet biztosítása, egyéni és csoport terápia

PTSD (Poszttraumás Stressz zavar)

Okok: fenyegető halál, komoly sérülés vagy szexuális erőszak közvetlen átélése vagy tanúként való átélése (nem médiákon keresztül), vagy szülőt/gondviselőt ért traumatikus esemény híre

Jellemzők:

- a traumával kapcsolódó betolakodó emlékek, rossz álmok, disszociatív reakciók (úgy viselkedik, mintha a trauma megismétlődne) – kisebb gyermek esetén ez lehet játékban a trauma eljátszása!
- a traumára emléketető ingerek intenzív szenvedést okoznak, ezért igyekszik elkerülni őket
- negatív kognitív tünetek: félelem, bűntudat, szomorúság, szégyen, zavartság.
- érdeklődés, tevékenységek beszűkülése, tartósan visszahúzódó viselkedés, pozitív érzelmek kifejezés jelentős csökkenése.

- éberség és reaktivitás változása: ingerlékenység, hipervigilitás, túlzott megriadási reakció, koncentrációs nehézségek, alvászavar

Kezelés: pszichoterápia, súlyos esetben gyógyszeres kezelés is

Alkalmazkodási zavar

- Felismerhető stresszor
- Válaszként érzelmi és/vagy magatartásbeli probléma
- Jelentős distressz (káros stressz) vagy károsodás
- Nem felel meg más specifikus mentális zavarnak
- Időhatárok vannak (3 hónapon belül jelentkeznek; a kiváltó ok elmúlása után max. hat hónapig tart)
- Komolyan kell venni, mert öngyilkossági gondolatok, kísérlet vagy tényleges öngyilkosság itt is előfordulhat!
- Segítség: a kiváltó stresszor megszüntetése, a speciális probléma megoldása; támogató terápia

Gyermei gyász

- Életkortól függ a gyermek gyász reakciója
- Kisgyermekkorban a fejlődésben való visszacsúszás jellemző (amit már elért, attól visszatér korábbi viselkedésformákhoz, pl nem lesz szobatiszta, ujját szopja, stb)
- Óvodás korban jellemző a mágikus gondolkodás – ha pl. dacosságból, haragból valakinek a halálát kívánta és az illető történetesen meghal, a gyermek azt hiszi, ennek ő az oka, ezért büntudat, szorongás, kétségbeesés jelentkezhet.
- Iskolás korban: szorongás, szomorúság, tanulmányi teljesítmény romlik, társas kapcsolatok beszűkülnek.
- Serdülőkorban már a felnőtt gyászhoz hasonló tünetek.

Gyermei gyász esetén mikor kell szaksegítséget igénybe venni?

- Ha a gyermek nem a fejlődési szintjének megfelelő életet él: visszafejlődik, vagy túlságosan koraéretten viselkedik
- Ha a gyermek erőteljesen önmagát hibáztatja a történetekért
- Ha a gyermek nem játszik, illetve, ha a traumatikus játékaiban megreked
- Ha a kapcsolatai saját korosztályában szűkülnek, csökkennek
- Nyilvánvaló tünetekkel: olyan félelmek és agresszív viselkedés esetén, amelyek hátráltatják, nehezítik a normális életvitelt
- Ha a gyermek viselkedése és személyisége drámaian megváltozik
- Ha a gyermek túlságosan pesszimistán áll saját jövőjéhez
- Ha saját magad aggódsz a gyermekért és támogatásra, tanácsra van szükséged

Hangulatzavarok gyermek és serdülőkorban

Kezdődhetnek már a serdülőkor előtt is! Először nem tipikus tünetek, hanem pl. „rossz gyerek”, hiperaktivitási zavar vagy viselkedés zavar tüneteit mutathatja

Depresszió

Okok: a hajlam öröklődik, környezeti hatásoknak van szerepe és más betegségekhez társulhat. Testi betegségek, gyógyszerek, drogok is okozhatnak depressziót, vagy depressziós tüneteket.

A depresszió jellemzői:

- * kisgyermekkor: apátia, ingerlékenység, evés és alvás zavarok
- * középső gyermekkor: testi panaszok, unatkozás, játékra való képtelenség, szorongás és depresszió; agresszivitás, koncentrációs nehézségek
- * serdülőkor, felnőttkor:
  - Magatartásbeli és szubjektív tünetek
    - Érzelmi állapot: szomorú, boldogtalan, reménytelen, szorongó
    - Gondolkodás: lelassult, negatív, önmagát leértékeli, kóros büntudat; döntésképtelen; halállal kapcsolatos gondolatok; öngyilkossági gondolatok; figyelem zavar (kevés dolog kelti fel a figyelmét, beleragadt a negatív gondolatokba)

- Késztetések, cselekvések gátlása (lelassult, akár egészen a tehetetlenül ágyban fekvésig) – egyes esetekben viszont lehet agitált (ez veszélyesebb, mert ilyenkor nagyobb az öngyilkosság kockázata)
- Jellemző arckifejezés stb.
- Korábban élvezett tevékenységek nem adnak élvezetet (szex, hobbi, bármi)
- Betegségbelátás hiányozhat
- Pszichotikus formában lehetnek téves eszmék, hallucinációk, amelyek általában a hangulattal megegyeznek – pl. a negatív önértékelés akár téveszmés is lehet
- Testi tünetek
  - Alvás: általában nehezen alszik el, korán felébred
  - Étvág: általában csökkent – testsúlyváltozás!
  - Szex: csökkent érdeklődés, nem tudja élvezni
  - Fáradtság, energia hiány csaknem minden nap

A depresszió lehet enyhe, közepes, súlyos; néha pszichotikus (hallucinációk, téveszmék)

Társulhat viselkedési zavarral, alkohol abúzzussal

Kezelés: enyhébb esetben pszichoterápia. Súlyosabb esetben gyógyszeres kezelés. (Gyermekeknél, serdülőknél óvatosabban használják, mert az antidepresszánsok aktiváló hatása az öngyilkossági veszélyt emelheti). A leghatásosabb a pszichoterápia és a gyógyszeres kezelés kombinálása.

Prognózis: Legtöbbször jól válaszol a kezelésre, de lehet visszatérő vagy elhúzódó depresszió.

Kockázat: Öngyilkosság: akár 10 % önkezével vet véget az életének!!!

Bipoláris zavar (mánia és depresszió váltakozása)

Okok: legtöbbször genetikus, némely testi betegség, gyógyszer, drog is hasonló tüneteket produkálhat

A mánia jellemzői (felnőtt vagy serdülő):

- Magatartásbeli és szubjektív tünetek
  - Érzelmi állapot: viccelődő, felhangolt, akár az extázisig boldog, ingerlékeny
  - Gondolkodás: felgyorsult asszociációk, gondolatrohanás, önmagát túlértékeli; figyelem zavar (minden elvonja a figyelmét, nem tud koncentrálni), lehetnek öngyilkossági gondolatok! Kritikai készség csökkent (ezért belemegy felelőtlen dolgokba)
  - Aktivitás fokozott; felgyorsult, felelőtlenül sokféle tevékenységbe belekap
  - Könnyen ingerült, frusztrált, agresszív
  - Betegségbelátás hiányzik, sőt, legtöbbször nagyon jól érzi magát, szereti az energia többletet, a „szuper pozitív” hangulatot
  - Pszichotikus formában lehetnek téves eszmék, hallucinációk, amelyek általában a hangulattal egyeznek
- Szomatikus, vegetatív tünetek
  - Alvás: kevés alvással is beéri, nem érzi a fáradtságot (amíg nagyon ki nem merül)
  - Étvág: lehet fokozott, vagy pedig a túlzott aktivitás miatt nem ér rá enni sem
  - Szex: fokozott, akár promiszkuitás (válogatás nélkül sok partner) is lehet!
  - Sok energiát érez – ezt a tünetet „szeretik” a betegek
- gyakran kevert típusú (mániás/hipomániás és depresszív tünetek együttes fennállása)
- kizárandó figyelemhiányos/hiperaktív zavar! Testi betegségek, gyógyszerek, drogok is okozhatnak mániás tüneteket.
- Lehet enyhe, közepes vagy súlyos, akár pszichotikus

Kezelés: Legtöbbször gyógyszeres kezelésre van szükség. Az enyhébb esetek kivételével kórházi kezelés is szükséges lehet.

Prognózis: Fontos tudni, hogy depressziós és mániás periódusok váltakoznak a beteg életében; közben lehetnek hosszabb tünetmentes időszakok, akár évek is. Megfelelő kezelés mellett általában karban lehet tartani. A gyógyszer elhagyása legtöbbször visszaesést eredményez! Kockázat: Öngyilkosság!!!

Gyermekkorban ritkán jelentkezik a bipoláris betegség. Extrém hangulatingadozás jellemzi, a fentebb leírt depressziós és mániás epizódok fordulnak elő. Fontos minél korábban diagnosztizálni és elkezdni a kezelést. Sok szövődményt lehet így megelőzni, s így tud jobban teljesíteni az iskolában, s majd az életben.

Egyéb zavarok, amik már serdülőkorban elkezdődhetnek

Pszichotikus zavarok

Okok: nagyon súlyos stressz, drogok, testi betegségek, vagy örökletes - és ezek kombinációja (pl. szkizofrénia)

Jellemzői: A „pszichózis” a pszichiátriai betegség súlyosságát jelenti, amikor elvesz a valósággal való megfelelő kapcsolat. Hallucinációk, téveszmék, a gondolkodás különféle zavarai és inadequát magatartás jellemzi.

Kezelés: akut esetben legtöbbször kórházi kezelés szükséges, antipszichotikus szerekkel. Szkizofrénia estében élethosszig kell szedni a gyógyszereket.

Prognózis: a rövid reaktív pszichózis egy hónapon belül elmúlik, legtöbbször nem jön vissza. Szkizofrénia: sokszor lassan, alattomosan kezdődik, de csak akkor diagnosztizálják, amikor megjelennek a látványos tünetek. Kezeletlenül krónikussá válik, érzelmi elsivárosodással, munkaképtelenséggel, többszöri visszaeséssel (amikor az akut tünetek dominálnak). Minél hamarabb veszik kezelésbe, annál több a remény arra, hogy az illető megtartja a funkcióit, képes tanulni, munkát végezni.

Szenvedély betegségek

Gyakran társulnak más pszichiátriai betegséghez, a beteg olyankor a tüneteit próbálja „kezelni” a droggal vagy az alkohollal. Ugyanakkor a drogok és az alkohol is kiválthatnak pszichiátriai tüneteket.

Evés zavarok: elhízás, anorexia és bulimia

Stabil elhízás

Jellemzői:

- A testsúly 20 %-kal több a normálisnál
- Több a kalória bevitel, mint a kalória elégetése: a beteg többet eszik, mint szükséges, és kevesebbet mozog

Okok:

- Háttérben gyakran érzelmi konfliktusok („Kummerfett”) – az evés, mint örömforrás
- Önkép zavarai (nem érzi magát túlsúlyosnak)
- Kizárandó: belgyógyászati betegségek

Kezelés: evési magatartás kontrollja/módosítása

Anorexia nervosa

Jellemzői:

- Testsúlya a kornak, testmagaságnak megfelelő minimális érték 85%-a alatt van
- Intenzív félelem az elhízástól
- Nem képes elfogadni, belátni, hogy a testsúlya nagyon alacsony
- Súlyosabb estében lányoknál elmarad a menstruáció
- Lehet megszorításos/koplalásos típusú vagy falás/tisztulás típusú (önhánytatás, hashajtózás, beöntés, vízhajtók) plusz túlzott testgyakorlás
- Főleg serdülő és fiatal nőkre jellemző (csak 10% fiúk/férfiak)

Okok:

- Perfekcionista, kényszeres, depresszióra hajlamos, introvertált személyek
- Család: rigid struktúra,

Kezelése: Viselkedés terápia, egyéni és család terápia. Gyógyszeres terápia. Súlyos esetben kórházi bent fekvés!

Prognózis Életveszélyessé fajulhat! (belgyógyászatiilag – bele lehet halni!!) 20 éves fennállás alatt 15-20 % belehal!

Bulimia nervosa

Jellemzői:

- Visszatérő falási epizódok (a kontrollt elvesztve gyorsan, rengeteget fal)
- A hízást elkerülendő, kompenzáló viselkedési formák (önhánytatás, hashajtózás, beöntés, vízajtók, túlzott testgyakorlás)
- A beteg testsúlya a normális körül van
- Az elhízástól fóbiásan fél, és kövérnek tartja magát
- Legalább hetente egyszer jelentkezik, és legalább három hónapig tart
- Extrovertált személyiség
- Egyéb impulzus kontroll problémák
- Lehet alkohol/drog problémája is

Kezelése: Viselkedés terápia, egyéni és család terápia.

A prognózis kedvezőbb, mint anorexiában

Egyéb zavarok, amelyek felnőttekben előfordulva gyermeket, fiatalt veszélyeztetnek

Postpartum depresszió, postpartum pszichózis

Post-partum –peripartum (nem csak szülés után, hanem kezdődhet már kicsit előtte)!

- „post-partum blues” a gyermek születése után rövid ideig, pár napig lehangolt; érzelmi kiürülés, „nem tud örülni a gyermekének”, de azután ez elmúlik
- **post-partum depresszió:** (szülések 0,1-0,2 %-a után) súlyos depresszió, akár pszichotikus tünetekkel is (kényszeres gondolatok, attól fél, hogy megöli a csecsemőjét; néha ez be is következik; öngyilkosságot is elkövethet)
- **post-partum pszichózis:** nagyon ritkán, de előfordul, hogy a szülés után pszichotikus tünetek (téveszmék, hallucinációk) jelentkeznek.
- mindkét esetben fontos, hogy pszichiáter lássa a beteget, hiszen az anya és /vagy a gyermek élete veszélyben lehet!

Münchhausen by proxy

(Szülő/gondviselő által okozott fakticiózus zavar) a szülő, gondviselő okozza, hozza létre a tüneteket a rábízott személyben, azzal az önmagának sem igazán bevallott céllal, hogy őt áldozatos gondviselőnek lássák, ezért dicséretet, elismerést kapjon. Sajnos, bár nem ez az elsődleges szándék, árt a gyermeknek (sérültnék, idősnek).

Szexuális zavarok (pedofília, egyéb parafiliák)

Parafiliák általában: A szexuális vágy és kielégülés nem egy másik nemhez tartozó, felnőtt személyre irányul, hanem szokatlan, eltérő utat keres magának. A parafiliák nagy része ma is bűncselekmény vagy szabálysértés (mert másik ember kárára történik, aki nem képes, nem akar beleegyezni)

A DSM-5-ből kihagyták a homoszexualitást. A homoszexualitás erkölcsi (morális) megítélése: ld. a katolikus egyház katekizmusa 2357-2359 pontok.

Pedofília – a szexuális vágy tárgya gyermek, fiatalkorú

- ez mindig bűncselekmény, mert gyermek, fiatalkorú nem képes „beleegyezni”
- az áldozat számára nagyon súlyos pszichés következményei lehetnek
- az elkövető legtöbbször családtag, vagy más olyan felnőtt, akiben a gyermek megbízik (tanár, orvos, edző, egyházi személy)
- akkor is bűncselekmény, ha nem történik behatolás, „csak” fogdosás, tapizás, stb., mert ez is éppúgy a gyermek kihasználása, és mert bármilyen szexuális visszaélés súlyos pszichés traumát okoz!!!

Egyéb parafiliák: leskelődés (gyanútlan, meztelen, vetkőző vagy szexuális aktusban részt vevő megfigyelése), exhibicionizmus (a nemi szerv mutogatása), frotteurizmus (másik személy megérintése, hozzá dörgölözés), fetisizmus (élettelen tárgy vagy nem genitális testrészek okoznak szexuális készenlétet, kielégülést) transzvesztita zavar (a másik nem ruháit felvéve ér el nemi kielégülést)

Szexuális mazochizmus: a nemi kielégüléshez hozzátartozik, hogy az illetőt bántalmazzák, megalázzák; erről fantáziál a beteg

Szexuális szadizmus: a nemi kielégülés része, hogy a másik félnek fájdalmat okoz, megalázza, akár meg is öli

Kezelésük:

- „külső kontroll” (pl. távoltartás, vagy bűncselekmény esetében elzárás)
- gyógyszeres (hormonszint csökkentése)
- kognitív - viselkedési terápia

Ön- és közveszélyesség

Öngyilkosság

Általános iskolás – alsós gyermekek öngyilkossága legtöbbször családon belüli kapcsolatokról vagy barátokkal való viszony (valós vagy vélt) megromlása miatt fordul elő. Serdülőkorban a párkapcsolati problémák jönnek előtérbe.

A gyermekek esetében figyelem hiányos zavar (hiperaktivitással vagy anélkül), serdülőkorban depresszió lehet pszichiátriai betegségként a háttérben.

Az öngyilkosság veszélyére figyelmeztető jelek gyermek és fiatal korban (és felnőttben)

Ezek a jelek sokszor nagyon finomak, nehezen észrevehetők, de a tanár vagy szülő, aki naponta látja a gyermeket, észreveheti, hogy valami másként van, mint szokásos...

A magatartásban változás történik – és nem csak egy egyszeri, rövid epizódról van szó. (megváltozik az alvási szokása: sokkal többet, sokkal kevesebbet, álmatlan, sokszor felébred, megváltozik, hogy mennyit eszik: sokkal többet, vagy alig eszik; visszahúzódik családtól, barátoktól, osztálytársaktól – elszigeteli magát; testi tünetek jelentkeznek: fejfájás, hasfájás, más fájdalmak, amiket nem lehet megmagyarázni)

Változások az iskolában, a tanulmányaiban – Normálisan is vannak jobb és rosszabb időszakai egy gyermeknek az iskolában, de mégis, ezekre oda kell figyelni: iskolai teljesítménye romlik; kevesebb interakció tanárokkal, más gyermekekkel; elveszti az érdeklődését az iskolával kapcsolatban; nem akar iskolába menni; a normális napi tevékenységek nem érdeklik (játék, sport, egyéb)

A halál foglalkoztatja – Vannak helyzetek, amikor normális, hogy egy gyermek gondolkodik a halálról, pl. családban meghalt valaki, vagy a hírekből értesül valami tragikus eseményről. De

ha a halállal foglalkozik, azt keresi, hogy lehet meghalni, vagy a saját haláláról beszél, akkor ezt komolyan kell venni!!! A következő jelekre figyeljünk oda: Gyakran kérdez a halálról, és azt keresi (pl. azt nézi az interneten) hogy lehet meghalni. A halálról beszél, vagy arról, mi lesz, ha ő meghal (Nem is fogok nektek hiányozni, Bárcsak meghálnék. Nem leszek a terhedre, ha már nem leszek...) Ezeket a kijelentéseket komolyan kell venni, és szakember kiértékelésére van szükség!!!

Reménytelenség érzése – Az öngyilkosságról gondolkodó gyermekek (és felnőttek is) gyakran reménytelennek érzik a helyzetüket, és azt érzik, hogy tehetetlenek, ez kifejeződik a beszédükben, figyeljünk rá!

„Végrendelet” – Kedvenc játékaikat, egyéb dolgaikat elajándékozzák. Vagy megmondják a szüleiknek, testvéreiknek, barátaiknak, ki kapja meg a kedvenc játékot, ruhát, könyvet. Sokszor a szülők ezt fantáziálásnak vélik, de ha bármi egyéb öngyilkosságra gyanús van a gyermek viselkedésében, ezt nagyon komolyan kell venni.

A halálról vagy öngyilkosságról ír vagy rajzol (vagy játszik) – Amikor ezekről beszélni nehéz... sokszor leírja (sztori, vers), lerajzolja, másféle módon kifejezi (gyurma, játék stb.) Ezt is ki kell értékelteni szakemberrel!!!!

Jelentős hangulati változás – Hangulati ingadozások egy bizonyos határon belül normálisan is előfordulnak, főleg, amikor stresszel kell dolgoznia a gyermeknek vagy serdülőnek. Ha hirtelen erős hangulati változást észlelünk egy korábban kiegyensúlyozott gyermeknél: agresszív lesz vagy teljesen visszahúzódik, vagy nagyon szorong, akkor ennek utána kell nézni!!

Öngyilkosság kockázati tényezők gyermek-és fiatal korban

Az öngyilkossági kockázat magasabb, ha

- már volt korábban öngyilkossági kísérlete (ha nem volt komoly, akkor is számít)
- valamilyen veszteség érte (pl. gyász, családi kapcsolat elvesztése válás, szétköltözés miatt)
- ismételten bully (terrorizáló diáktárs) áldozata
- családi történetben öngyilkosság, öngyilkossági kísérlet
- erőszakosság, vagy erőszakosság szemtanúja
- hozzáférés lőfegyverekhez (vagy hasonlóan veszélyes eszközökhöz, mérgekhez)
- impulzivitás
- elutasítás friss megtapasztalása
- reménytelenség érzése

- tehernek érzi magát
- közveszélyes magatartás kockázati tényezők

Az öngyilkossági gondolatokat mindig komolyan kell venni! A szülő, nevelő ilyenkor direktbe kérdezze meg: „Arra gondolsz, hogy árts magadnak, vagy, hogy megöld magad?”, és azt is meg kell kérdezni: „Depressziósnak, szomorúnak érzed magad mostanában?” „Szorongsz, félsz valamitől?”. Az ilyen kérdések azt mutatják meg a gyermeknek, serdülőnek (vagy éppen felnőttnek), hogy próbáljuk megérteni őt, törődünk vele, fontos számunkra, hogy jobban legyen, hogy éljen. Az empátia, az együttérzés kimutatása krízis helyzetekben sokat jelent!

Bármit is válaszol a gyermek (serdülő, felnőtt), ilyen jelek esetén fontos, hogy szakember értékelje ki, mennyire súlyos a helyzet.

Másokra veszélyeztető magatartás¹⁹⁰

Sok mentális zavar járhat agresszióval is:

- Intellektuális képesség zavar (mentális retardáció)
- Figyelemhiányos /hiperaktív zavar
- Viselkedési zavar
- Kognitív zavarok: delírium, demencia
- Pszichotikus zavarok (szkizofrénia, etc.)
- Hangulatzavarok (testi betegség vagy drog/alkohol következtében is)
- Időszakos explozív zavar
- Alkalmazkodási zavar viselkedési zavarral
- Személyiségzavarok (paranoid, antiszociális, borderline, nárcisztikus)

Ezzel együtt tudni kell, hogy a legtöbb mentális betegségben szenvedő általában nem szokott veszélyesen viselkedni. Legtöbbször a súlyos, kezeletlen (vagy kezelést elhagyó, visszaeső) beteg vagy alkohol / drog hatása alatt álló ember lehet veszélyes.

---

¹⁹⁰ Benjamin J. Kaplan, Virginia A. Sadock : Synopsis of Psychiatry (2003) p. 151-157

A másokra veszélyes magatartás leggyakrabban idézett előjelei:

- Erős szándék, hogy valakit megsértsen
- Az áldozat jelenléte
- Gyakori vagy nyílt fenyegetések
- Konkrét terv
- Elérhető ártó eszköz/fegyver
- Kontrollvesztés a kórtörténetben
- Idült harag, ellenségeskedés, neheztelés
- Élvezettel figyel, amikor más károsul, élvezi a másnak okozott szenvedést
- Együttérzés hiánya
- Önmagát tekinti áldozatnak
- Neheztel a tekintélyre
- Gyermekkorban brutalitást vagy megvonást szenvedett
- Csökkent szeretetteljeség az otthonában
- Szülő korai elvesztése
- Szándékos tűz okozása, ágyba vizezés, állatokkal kegyetlenkedés
- Előző erőszakos cselekmények
- Gondatlan, vakmerő gépjárművezetés

Krízis intervenció¹⁹¹

Krízis helyzetben fontos, hogy ne moralizáljunk, ne ítélkezzünk és ne etikai szempontok szerint értékeljük a cselekményt – ennek majd a krízis oldódása után van helye.

Fontos, hogy őszinte emberi odafordulással, megértéssel, támogatással segítsük a krízisben lévőket. Engedjük, hogy kimondja bármilyen negatív érzelmét – de ne vegyük át az illető indulatát.

Használjunk nyitott kérdéseket, segítsük a konkrét helyzetet kiértékelni – új szempontokra rányitni a krízisben lévőket, megoldási javaslatokat keresni vele együtt.

Ha ön- vagy közveszélyes helyzet van, kérjük szakembertől a sürgős kiértékelést (akár kórházra is szükség elehet)

¹⁹¹ https://semmelweis.hu/klinikai-pszichologia/files/2020/03/SzS_Kr%3%adzis%3%a1llapotok-SE-oktat%3%a1s.pdf

Pszichiátriai kezelések

Rövid ismertetés

- *gyógyszeres kezelések* –gyógyszer típusok, beviteli formák lehetnek: tablettá, folyadék, injekció (gyorsan ható, illetve depot injekció, amelyre hetente vagy még ritkábban van szükség)
- *pszichoterápiák* (egyéni, család vagy pár terápia, csoportos terápia; az alkalmazott módszerek a problémától függőek)
- *egyéb kezelés formák*: elektrosokk (ma már ritkán használják, és sokkal kíméletesebb formában, mint ahogy azt régebbi történetekben olvashattuk), mágneses terápia, fény terápia
- *a szükséges kezelés* elhanyagolását, mint a bántalmazás/veszélyeztetés egy formájának tekinthetjük!

Mint gyermekvédelemmel foglalkozó személyek, az a szerepünk, hogyha a gyermek, illetve a rászoruló szülő valamilyen gyógyszert kap a pszichiátertől, abban támogassuk/segítsük őket, hogy együttműködjenek az orvos által előírt terápia/gyógyszer használatában. Ha kellemetlen melléktünetek miatt akarják abbahagyni, bátorítsuk, hogy ezekről számoljanak be az orvosnak, és kérjék, hogy keressen nekik élhetőbb megoldást. Ha a stigma az akadály, akkor abban segítsük meg, hogy megvilágítjuk, hogy a betegség tünetei több szenvedést és kellemetlenséget okoznak; egy jól kezelt, karban tartott betegnek nem kell(ene) félnie az emberek előítéletétől

Pszichiátriai kezelések (gyógyszerek) és az iskolai teljesítmény és viselkedés kapcsolata

- **ADHD gyógyszerek**: javítják a figyelmet, csökkentik az izgatottságot (vissza lehet vele élni, általában családtag, vagy valaki más használja fel droként!)
- **Antidepresszánsok**: csökkentik a depresszió tüneteit, oldják a szorongást. Nem bipoláris depresszióban és a szorongások különféle formáiban használják. Esetenként agitáltság jelentkezhet, főleg a kezelés elején.
- **Szorongás oldók**: álmosíthatnak, tompítják, rontják az emlékezés képességét! (ezért nem jó vizsgadrukkra beszédni, mert sokkal rosszabbul teljesít a vizsgázó!) Addiktív lehet! – ezért lehetőleg kerüljük ezeket a szereket

- **Hangulatstabilizálók** (bipoláris zavarban adják, és de agresszív viselkedés esetén is használ, több közülük epilepszia kezelésére is alkalmas): a hangulat, az érzelmek kiegyensúlyozottabbak, a gyermek kevésbé impulzív, lelassulhat
- **Antipszichotikumok**: pszichotikus tünetek (hallucinációk, téveszmék, agitáltság) csökkenése, de főleg eleinte álmosná, lassúvá teheti a gyermeket.

Ajánlott irodalom:

Alapok:

Tringer László: A pszichiátria tankönyve, Semmelweis, Budapest, 2019

Abraham M. Nussbaum, MD: A DSM-5 diagnosztikai vizsgálat zsebkönyve, Oriold és Társai, Budapest 2013

További elmélyüléshez:

Ratkóczi Éva: Életesemények lelki zavarai, 2. Kötet, Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézet – Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány, Budapest, 2010; (személyiség zavarok)

Török Szabolcs (szerk.): Életesemények lelki zavarai, 3. Kötet, Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézet – Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány, Budapest, 2007 (drog, alkohol)

Barnhill, John W. (szerk.): DSM-5 klinikai esettanulmányok, Oriold és Társai Kiadó, Budapest, 2014;

10. Veszteséggel és gyásszal küzdő gyermekek segítése

Törőcsik Júlia

Korunk társadalmában szinte a felnőtteknek is „tanulni kell” a veszteség-feldolgozást. A járvány miatt halmozott veszteségek érnek oly sokakat. Mindez nehezíti a gyász természetes folyamatát és a gyermekek is könnyen magukra maradhatnak. Felbecsülhetetlen támasza lehet a tanulóknak egy felkészült, **megfelelő hozzáállású pedagógus**. Tanárként, osztályfőnökként gyakran ők fedezik fel a gyermekek gyászának jeleit, meghatározó felnőttként kísérhetik veszteség-feldolgozásának folyamatát. A pedagógus segítheti az osztályban a gyászoló gyermeket körülvevő kapcsolatok gyógyító irányba hangolását, a külvilághoz kapcsolódás új minőségének kialakulását.

A mellékelt gyűjteményben többféle anyag található. Az előadások, a szakirodalom megismerése támpontokat adhat, módszereket mutathat, az alábbi alapelvek mellett:

Azon múlik leginkább az, hogy hogyan segíthetek, hogy én magam, hol tartok a saját veszteségeimmel, hogy vagyok a halállal, gyásszal? ÉN magam „beszélő viszonyban vagyok-e” saját nehéz tapasztalataimmal?

Legfontosabb a hozzáállásunkban:

- *elfogadás* – mindenki úgy gyászol, ahogy bír (Mindenképp kerülendő, hogy az „így kell gyászolni”-t kérjük számon a gyermekén, vagy a környezetén.)
- *kapcsolatban lenni, maradni* – hogy legyen, akinek a gyermek szabadon ki tudja fejezni, ami benne van – bátorítsuk, hogy mindenről lehet beszélni, ne féljünk, ha kérdez, legyen kinek beszélni; támogassuk a kreatív önkifejezés útjait (ha nem beszél, rajzban, bábozásban, mesében, dalban, táncban fejezhesse ki, ami éppen benne van.) Ne csodálkozzunk azon, ha hullámszik, vagy ha semmi nem látszik.
- amennyire csak lehet, legyen körülötte *stabil* felnőtt,
- amennyire csak lehet, legyen körülötte *stabil* rendszer (szokások, napi ritmus), ami megtart, amiben tud tovább folyni az élet.

Ajánlott anyagok:

Honlapok:

<http://mipszi.hu/cikk/161030-gyermekei-gyasz>

www.gyaszportal.hu oldalon sok tanulmány, mese, képzés stb.

webinárium a gyermekek gyászáról: <https://gyaszportal.hu/gyaszolokank/gyermekek-gyasa/>

<https://gyermekgyaszfeldolgozas.com/gyermekek-gyasa/>

Révész Renáta Lilána: Gyász és a gyerekek workshopok

<https://www.facebook.com/gyasztanacsado/>

Könyvek gyászolóknak:

- *Tatelbaum, Judy* (1998): *Bátorság a gyászhoz*, Pont Kiadó
- *Mayfield, Sue* (2014): *A gyász feldolgozása*, Harmat Kiadó
- *Bucay, Jorge* (2014): *A könnyek útja*, Európa Könyvkiadó
- *Friedman, R., James, J.W.* (2011): *Gyógyulás a gyászból*, Zafir Press

Gyerekeknek:

https://lelkizona.blog.hu/2016/10/25/5_konyv_ami_segiti_a_gyerekeket_a_gyaszban

- *Godfrey, Jan – Corke, Estelle*: *Hová tűnt a cseresznyefa, nagyapa? Életről és elmúlásról gyerekeknek*, Harmat Kiadó
- *Victoria Ryen – R.W.Alley*: *Ha meghal a nagyszülő*, Agapé Kiadó
- *Ted O' Neal – R.W.Alley*: *Ha rossz dolgok történnek*, Agapé Kiadó
- **Emily Menendez Aponte - R.W Alley**: *Anya és apa válnak*, Agapé Kiadó
- **Polcz Elaine** (2001): *Élet és halál titkai*, Pont Kiadó
- **Singer Magdolna** (2011): *Boldogan éltek, amíg meg nem haltak...és azután? – Segítség a gyászban – foglalkoztató könyv gyerekeknek és szülőknek*, Móra Kiadó

Segítőknék:

- *Paul Chris* (2015): Ne féljünk mások könnyeitől – Hogyan segítsük gyászoló barátainkat és hozzátartozóinkat? Life Dialóg Kiadó
- *Angyal Eleonóra –Polcz Elaine* (szerk) (2001): Letakart tükör - Halál, temetkezés, gyász, Helikon Kiadó
- *Bodó Sára* (2013): Gyászydőben. A gyászolók lelkipozíciójának lehetőségei. Kálvin Kiadó
- *Hsu, Abert Y.*(2015): Hátrahagyottak, Gyász öngyilkosság után, Harmat Kiadó
- *Kast, Verena* (2009): A gyász
- *Lewis, C.S.* (2013): A bánatról, Harmat Kiadó
- *Polcz Elaine* könyvei
- *Pilling János*: Strukturális technikák a gyászolók önsegítő csoportjaiban (Kharón 2003/1-2)
- *Simkó Csaba*: Hogyan segítsünk gyermekeinknek... elfogadni az elfogadhatatlant https://kharon.hu/lapszam/XIII_2009-4/tanulmany
- *Dr. Pilling János* (szerk.) A halál, a haldoklás és a gyász kultúrantropológiája és pszichológiája. Semmelweis Kiadó, Budapest 2010.
- *Révész Renáta Liliána*: Hogyan néz szembe a család a gyással? www.gyaszportal.hu/gyaszfeldolgozas
- *Singer Magdolna* könyvei – Vigasztalódás a gyászban; Veszteségek ajándéka; Ki vigasztalja meg a gyermekeket
- *Wolterstorff, Nicholas* (2012): Korai sirató, Harmat Kiadó

Filmek:

- A tenger dala – animációs mesefilm
- Egy kivételes barát
- Leckék az életről [Tuesdays with Morrie 1999. \(Leckék az életről\) HUN. TELJES](#)
- Árnyékország
- A viskó

11. Bántalmazás és kezelése

Mészárosné Nagy Angéla

Bevezető

A gyermekbántalmazás, abúzus jelenléte a gyermekvédelem egyik meghatározó eleme. A gyermekekkel szembeni rossz bánásmód, elhanyagolás jelei sajnos sok esetben rejtve maradnak. Az oktatási intézményekben dolgozó pedagógusok nincsenek felkészülve a jelek felismerésére, bizonytalanok a jelzések megtétele estén is. A veszélyeztetett gyermek krízishelyzete sokszor egyáltalán nem észlelhető, a gyermek nem mer segítséget kérni. A helyzetet észlelő felnőtt számára sem mindig egyértelmű, hogy mi a teendő vagy hová fordulhat segítségért.

Jogszabályok

Magyarország Alaptörvénye

1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló New York-i Egyezmény kihirdetéséről

1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról (Gyvt.)

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Btk.)

1993. évi III. törvény a szociális igazgatásokról és szociális ellátásokról

Alapfogalmak

Gyermekbántalmazás a WHO definíciója szerint:

„A gyermek bántalmazása és elhanyagolása (rossz bánásmód) magában foglalja a fizikai és/vagy érzelmi rossz bánásmód, a szexuális visszaélés, az elhanyagolás vagy hanyag bánásmód, a kereskedelmi vagy egyéb kizsákmányolás minden formáját, mely a gyermek egészségének, túlélésének, fejlődésének vagy méltóságának tényleges vagy potenciális sérelmét eredményezi egy olyan kapcsolat keretében, amely a felelősségen, bizalmon vagy hatalmon alapul.”

Veszélyeztetettség:

Gyvt. 5. § n) Veszélyeztetettség: olyan – a gyermek vagy más személy által tanúsított – magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult állapot, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza.

Kiskorú veszélyeztetése:

Btk. 208. § (1) Kiskorú veszélyeztetése: A kiskorú nevelésére, felügyeletére vagy gondozására köteles személy – ideértve a szülői felügyeletet gyakorló szülő, illetve gyám élettársát, továbbá a szülői felügyeleti jogától megfosztott szülőt is, ha a kiskorúval közös háztartásban vagy egy lakásban él -, aki e feladatából eredő kötelességét súlyosan megszegi, és ezzel a kiskorú testi, értelmi, erkölcsi vagy érzelmi fejlődését veszélyezteti, bűntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Abúzus: visszaélés, bántalmazás, amely során az abúzust elkövető személy visszaél a hatalmával, pozíciójával, adott esetben a mentális képességeivel is. Sérülést vagy fájdalmat okoz a gyermeknek, amely lehet fizikai, érzelmi vagy szexuális. Az is bűnrészes, aki a gyermekek ellen elkövetett bűncselekményt nem akadályozza meg, illetve nem jelenti a hatóságoknak.

Családon belüli erőszak: Az Országos Kriminológiai Intézet meghatározása szerint a családon belüli erőszak az együtt élő és egymással fizikai, érzelmi, anyagi, jogi függésben lévő személyek között megvalósuló erőszak, bántalmazás, visszaélés, amely magában foglalja a fizikai, szexuális, érzelmi bántalmazás vagy elhanyagolás valamennyi formáját.

Családon kívüli erőszak: Nem családtag, hanem valamilyen más személy által elkövetett erőszak. Történhet intézményben, szakember, nevelő, gondozó által, de maga az ellátó-rendszer is lehet bántalmazó, elhanyagoló.

Intézményi erőszak (rendszerabúzus): A gyermekek ellátására és védelmére létrehozott rendszer diszfunkcionálisan működik, és ezzel hozzájárul a bántalmazás késedelmes elhárításához vagy be nem avatkozásával folyamatos viktimizációhoz, károsodáshoz. Ennek kedvez a merev hierarchia, a zártság, a saját szabályrendszer, a jelzések továbbadására vonatkozó protokoll hiánya.

Tények, összefüggések, adatok

A gyermekbántalmazások 80%-a családon belül történik. A bántalmazó az esetek 41%-ában a vér szerinti apa, 39%-ban pedig a vér szerinti anya. A gyermekkori szökések fő oka az esetek 80%-ában a bántalmazás. A prostituáltak 96%-a gyermekkorában szexuális abúzust szenvedett el. A homoszexuális férfiak 40%-a vallja be, hogy 18 éves kora előtt felnőtt férfi szexuálisan

zaklatta. A statisztikai adatok tanúsága szerint minden negyedik lány és minden hetedik fiúgyermek szenved el szexuális bántalmazást, mire az 18. életévét betölti.

A 0-18 év közötti korosztály legveszélyeztetettebb csoportja a csecsemőké (0-1 év), ők áldozatai az összes felismert bántalmazás 13%-ának. Csecsemőkorban a leggyakoribb bántalmazó személy az anya, leggyakoribb kiváltó ok a csecsemő gyakori vagy hosszas sírása. Idősebb gyermekeket az apa bántalmaz gyakrabban. A sértettek több mint fele 6 évesnél fiatalabb, a 12 évesnél idősebb gyermekek aránya 17%. Megfigyelhető, hogy a bántalmazott gyermekek életkori arányai folyamatosan a fiatalabb korosztály felé tolódnak el. A bántalmazás szempontjából kifejezetten kockázatos életkorok: csecsemőkor, 3-4 éves kor („dackorszak”), serdülőkor. A szexuális bántalmazás valamivel idősebb gyermekeket fenyeget, a gyermekeknek „csak” 36 %-a 12 év alatti.¹⁹²

Adatok Magyarországon

2015-ben 17 gyermekkorú (0–13 éves) halt meg emberölés következtében, 1021 gyermekkorú vált sértetté kiskorú veszélyeztetése, 855 gyermekkorú testi sértés, 186 gyermekkorú szexuális erőszak, illetve 70 szexuális visszaélés bűncselekménye miatt [36]. Az egészségügyi statisztika tárgykörébe tartozó halottvizsgálati bizonyítványok alapján 2015-ben hazánkban a 18 év alatti lakosság köréből 9 gyermek halála következett be olyan közvetlen külső ok miatt, amely szándékosan okozott testi sértésre vezethető vissza, közülük 3 kisgyermek egy éven aluli volt. 2018. II. félévtől 26 gyermekkorú halt meg emberölés következtében, 845 gyermekkorú vált sértetté a kiskorú veszélyeztetése bűncselekmény, 740 gyermekkorú a testi sértés, 221 gyermekkorú a szexuális erőszak, illetve 120 gyermekkorú a szexuális visszaélés bűncselekménye miatt.¹⁹³

2020. évi adatok

A veszélyeztetett helyzetű kiskorúak számát tekintve a KSH adatbázisában nincsenek adatok az utóbbi öt évre vonatkozóan, az utolsó ismert adat 2015. évi ez 135.890 fő gyermek.

¹⁹² Forrás: Babity Mária: Gyermekbántalmazás – felismerés, megelőzés, kezelés. Oktatási segédanyag.

¹⁹³ Forrás: Az ENYÜBS'18 (Egységes Nyomozó Hatósági és Ügyészeti Bűnügyi Statisztikai Rendszer) adatai

KSH adatai 2020. évben:¹⁹⁴

Hátrányos helyzetű kiskorú: 91.983 fő gyermek

Halmozottan hátrányos helyzetű: 93.416 fő gyermek

Védelembe vett: 27.143 fő gyermek

Bántalmazás (abúzus) formái

A WHO a rossz bánásmódnak öt altípusát különbözteti meg:

1. Fizikai bántalmazás.
2. A gyermekkel való szexuális visszaélés.
3. Az elhanyagolás és a hanyag bánásmód.
4. Az érzelmi bántalmazás.
5. A gyermek kereskedelmi vagy egyéb kizsákmányolása

A gyermekekkel való rossz bánásmód megnyilvánulhat aktív, vagy passzív formában.

Aktív forma: **bántalmazás** - ha a gyermek ellen olyan cselekményt követnek el, mely a gyermeknek ártalmára van, neki testi vagy lelki sérülést, kint okoz vagy okozhat.

Passzív forma: **elhanyagolás** - a gyermeknek kielégítetlen marad egy vagy több olyan szükséglete, amely az egészséges testi, értelmi vagy érzelmi fejlődését biztosítaná.

A bántalmazás elkövetésének helyszíne szerint beszélhetünk családon belüli és a családon kívüli abúzusról.

Aktív bántalmazás válfajai

- Fizikai bántalmazás
- Érzelmi bántalmazás
- Szexuális bántalmazás

Fizikai bántalmazás

A fizikai bántalmazás formáihoz kell sorolnunk minden olyan magatartást, mely során a szülő, a gondozó vagy más felnőtt a 18 év alatti gyermeknek szándékosan testi fájdalmat vagy sérülést okoz, vagy ha a szülő/gondozó magatartása következtében a sérülés veszélye fennáll.

---

¹⁹⁴ Forrás: KSH http://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0013.html

A fizikai bántalmazás formái:

- ütés (kézzel, eszközzel)
- rúgás
- rángatás,
- tárgygal megdobás
- szúrás
- mérgezés
- fojtogatás (kézzel, vagy a gyermek fejének víz alá nyomása)
- rázás (különösen csecsemőkre veszélyes, belső vérzéseket, sérüléseket, vénaszakadást, a nyakcsigolya törését okozhatja, akár a csecsemő halálához is vezethet –és sajnos éppen ez az egyik leggyakoribb bántalmazási forma csecsemőknél),
- haj húzása, kitépése

A fizikai bántalmazás gyanújelei:

- a bántalmazás látható jelei, fojtogatás, verés nyomai;
- szájüregi sérülések keresése, mely felveti szexuális abúzus gyanúját is;
- radiológiai eltérések orvosi vizsgálat során (többszörös bordatörés, szegycsont haránt irányú törése, csont-porc határ szétválása, kulcscsont-, lapocka-, gerinctörés, különböző idejű törések, izolált spiráltörés a combcsonton, kiterjedt csontkörüli reakció);
- nem baleseti jellegű sérülések, égés, forrázás nyomai (pl.: szimmetrikus forrázás, nyomok mindkét farpofán, alsó végtagon);
- az előzményben korábbi sérülések, többszörös, a gyógyulás különböző stádiumait, mutató zúzódások, vérömleny, karmolás;
- 1 év alatti gyermek csonttörése;
- spirális végtagtörés;
- többszörös törések egyidejű jelenléte, ide tartozik a megragadás következtében létrejövő sorozatos bordatörés;
- gyógyulás különböző fázisában lévő csonttörések;
- nem a megszokott helyeken látható a zúzódás (térd, tenyér, könyök, homlok), hanem pl. tarkó, törzs, fül, hajas fejbőr;
- ellentmondásos történet a sérülésről (más története van a sérülésről a gyermeknek, mint a szülőnek, vagy a gyerek másként meséli a sérülés körülményeit a különböző találkozásokkor)
- a gyermek szinte szó szerint ismételi a szülő történetét a sérülésről;
- nem baleseti jellegű mérgezés.

Érzelmi bántalmazás

Az érzelmi bántalmazás következményei legalább olyan súlyosak lehetnek, mint más bántalmazási formák esetében: a gyermek gyengébb kognitív fejlődése, viselkedési problémák, szökés, alacsony önértékelés, öndestruktív viselkedés, az érzelmek kifejezésének zavara, az interperszonális kapcsolatok zavara, pszichopatológiai rendellenességek, stb. (Révész, 2004)

Az érzelmi bántalmazás formái:

- verbális bántalmazás (a gyermek sértegetése, folyamatos kritizálása, teljesítményeinek sorozatos lekicsinylése, meggyanúsítás, stb.),
- izoláció, korlátozás (eltiltás a barátoktól, vagy más, a gyermek számára fontos szociális kapcsolatoktól),
- megfélemlítés, fenyegetődzés (fizikai büntetéssel, elhagyással, megöléssel, stb.)
- a gyermek megbüntetése pozitív és egészséges magatartási formákért (mosoly, hangadás, helyzetváltoztatás, a környezet explorációja, játék, stb.)

A gyermekbántalmazás felismerése¹⁹⁵

Gyermek viselkedésében	Szülő viselkedésében
• kifejezéstelen, üres arc, szemkontaktus hiánya, • túlságosan készséges, aláztos viselkedés, • félnkség, riadt, túlérzékeny a környezeti hatásokra, • hypervigilancia, túlságosan éber viselkedés, • bizalmatlanság a felnőttekkel szemben, (esetleg csak bizonyos nemű vagy kinézetű felnőttekre vonatkozik) • bizalmatlanság a közeli hozzátartozókkal, elsősorban a szülőkkel szemben; fél tőlük, • koraérett magatartás,	• türelmetlen, agresszív a gyermekével, • apatikus, közönyös szülő, a gyermekével nem tart szemkontaktust, • túlaggódó, túlóvó szülő, • gyermekét másnak, rossznak tartja, sokat panaszkodik rá, • a gyermek sérüléséről másként számol be, mint a gyermek

¹⁹⁵ Forrás: Gyermekbántalmazás és elhanyagolás, Módszertani ajánlás tervezet Készült az Országos Gyermkegészségügyi Intézet gondozásában Szerkesztette: Dr. Kovács Zsuzsanna, Dr. Scheiber Dóra, Dr. Herczog Mária

• változékony viselkedés, váratlan, hirtelen változások, • depresszió, bűntudat, szégyenérzet, • öngyilkossági gondolatok vagy kísérlet, • regresszió, • alvászavarok, evészavarok, • kortársakkal gyenge kapcsolat, szociális készségek deficitje, • passzivitás, • figyelemzavarok, tanulási nehézségek, • iskolai teljesítmény hirtelen hanyatlása, • vonakodik a levetkőzéstől (pl. testnevelés órán), • fél a fizikai érintéstől, elrántja a fejét simogatáskor, a váratlan érintéstől összerezzen.	

Szexuális bántalmazás

Szexuális bántalmazásról beszélünk, ha felnőtt személy szexuális aktivitásba von be gyermek- vagy serdülőkorú, tehát 18 év alatti személyt.

A szexuális bántalmazás kontakt formái:

- csókolózás
- genitáliák simogatása
- genitális közösülés
- eszközök használata
- anális vagy orális közösülés, pornográfia

Szexuális bántalmazás nem-kontakt formái

- pornográf filmek nézetése a gyermekkel
- voyerizmus (leskelődés)
- a gyermek maszturbálásra kényszerítése
- a gyermek közösülés vagy más szexuális aktivitás szemtanúja
- exhibicionizmus (magamutogatás)

*Szexuális bántalmazás tünetei*¹⁹⁶

Testi jelek	Viselkedési jelek
• Szakadt, váladékos vagy véres fehérenemű • Viszketés vagy fájdalom a nemi szervek környékén • Gyakori megmagyarázhatatlan fájdalmak (torok, alhas) • Nehézségek járás vagy ülés közben • Húgyúti fertőzések, hüvelyi folyás (lányoknál), húgycső váladékozás (fiúknál) • Sérülések a nemi szervek tájékán vagy más testrészeken, végbél fekélyesedés • Nemi betegségek • Tinédzserkori terhesség • Hirtelen súlycsökkenés vagy -növekedés • Pszichoszomatikus tünetek: fejfájás, hasfájás stb.	• Álmatlanság, rémálmok • Szorongás, depresszió, nyugtalanság • Étvágytalanság • Romló iskolai teljesítmény • Csökkent önértékelés • Regresszív jelek (korábbi életkorra jellemző viselkedés újbóli megjelenése, pl. ujszopás, ágybavizelés, gügyögés) • Befelé fordulás, visszahúzódás, szélsőséges félénkség, • Erőszakos viselkedés – másokkal vagy kisállatokkal való kegyetlenkedés • Csökkent aktivitási szint vagy éppen hiperaktivitás • Érdeklődés elvesztése azon tevékenységek iránt, melyeket korábban szeretett • Nagyfokú óvatosság a felnőttekkel való testi érintkezésben • Egy bizonyos személytől való félelem, különösen, ha a gyermek vonakodik vele • kettesben maradni • Félelem a hazamenéstől • Szexualizált viselkedés • Szerfogyasztás (drog, gyógyszer, alkohol) • Öncsonkítás, önbántalmazás (pl. haj, szempilla tépkedése, körömrágás, „falcolás”) • Öngyilkossági kísérletek, vagy ezzel való fenyegetődzés • Bűnözés

¹⁹⁶ **Forrás:** *Gyermekbántalmazás és elhanyagolás. Módszertani ajánlás tervezet* Készült az Országos Gyermekegészségügyi Intézet gondozásában Szerkesztette: Dr. Kovács Zsuzsanna, Dr. Scheiber Dóra, Dr. Herczog Mária

A gyermekbántalmazás különleges formái (családon belül):

- **Méhmagzatot károsító magatartás:** ha a várandós – az erről való felvilágosítás ellenére – életmódjával magzata egészségét veszélyezteti.
- **Újszülött gyilkosság**
- **Alkohol és drog abúzus:** a szülők vagy gondviselők alkohol, drog fogyasztásának olyan következményei lehetnek, amelyek a gyermekre veszélyt jelentenek.
- **„Münchausen by proxy” szindróma:** igen ritka, sokszor súlyos következményekkel járó bántalmazási forma, melyet az anya azzal követ el, hogy a gyermekénél szándékosan betegséget idéz elő, majd orvostól-orvoshoz viszi.
- **A gyermek önmagát veszélyezteti:** az önsértés, azaz a gyerekek a saját maga ellen irányuló erőszakos magatartása (pl.: falcolás), melynek súlyosabb formája az öngyilkosság, öngyilkossági kísérlet. Ide sorolhatók az egyéb veszélyeztető magatartási formák: elszökés, csavargás, drogfogyasztás, alkoholizálás stb.

A gyermekbántalmazás különleges formái (családon kívül):

- **Média-erőszak** előfordul, hogy megsértik a gyermekek személyiségi jogait a kép, ill. hangfelvétel felhasználása során.(pl. egy bántalmazásról szóló interjúban a kiskorú felismerhető).
- **Online abúzus** Felnőtt elkövetők többnyire szexuális szándékkal az interneten keresztül létesítenek kapcsolatot fiatalokkal. Kezdetben ártalmatlan levelezés után erotikus fényképek kérése, esetleg webkamerán keresztül szexuális játék is megtörténhet.
- **Kortársbántalmazás, zaklatás (bullying):** amikor egy gyermeket egy másik gyermek, vagy gyermekek csoportja ismételten bántalmaz. Számos formában nyilvánulhat meg. Közös jellemzői az egyenlőtlenek az erőviszonyok és az ismétlődés.

Különböző formái:

- fizikai (lökés, rúgás, verés, a másik tulajdonának elvétele, tönkretétele, megalázó beavatás, stb.)
- verbális (fenyegetés, sértegetés, gúnynev, megalázó beszólások, stb.),
- szimbolikus (grimasz, mutogatás),

- indirekt (kiközösítés, pletyka terjesztése stb.),
- cyber-bullying (fenyegető üzenetek e-mailben, sms-ben).
- szexuális (molesztálás)

A gyermekbántalmazás rizikófaktorai¹⁹⁷

A gyermekbántalmazás kialakulásában számos tényező is szerepet játszhat: többek között befolyásolhatják azt a társadalomban bekövetkező negatív folyamatok, a családok inadaptált helyzete és személyiségből fakadó jellemzők is.

Családi körülmények	Szülők személyisége	Gyermek helyzete
• a család szociális deprivációja, • erőszak a családtörténetben • egyedülálló, elvált, külön élő szülők mostohaszülő, vagy élettárs • az anya 18 éves vagy fiatalabb gyermeke születésekor • az anyát hosszabb-rövidebb időre elválasztják gyermekétől • megromlott házastársi kapcsolat	• a szülők túl közömbösek, elutasítóak a gyermekkel • a szülők túl aggódóak a gyermekkel • szülői intolerancia • a szülő rossz vagy ambivalens kapcsolata saját szüleivel • a szülő bántalmazott gyermek volt • a szülő mentális betegsége • a szülő hangulati betegsége, depressziója • alkoholista vagy drogfüggő szülő • deviáns magatartású, antiszociális vagy erőszakos szülő	• koraszülött gyermek • kis súllyal született, gyenge fizikumú gyermek • két testvér születése között kevesebb, mint 18 hónap telt el • testi vagy szellemi fogyatékos gyermek • a gyermek szokatlan külseje vagy felnőtt kinézetű gyermek • nehezen kezelhető gyermek

¹⁹⁷ **Forrás:** Gyermekbántalmazás és elhanyagolás, Módszertani ajánlás tervezet Készült az Országos Gyermekegészségügyi Intézet gondozásában Szerkesztette: Dr. Kovács Zsuzsanna, Dr. Scheiber Dóra, Dr. Herczog Mária

Passzív bántalmazás válfajtái

- Fizikai elhanyagolás
- Érzelmi elhanyagolás
- Oktatási, nevelési elhanyagolás

Fizikai elhanyagolás

Minden olyan felnőtt tevékenység, pontosabban annak elhanyagolása, elmulasztása által okozott baj, amely hátrányosan befolyásolja a gyermeket szomatikus, mentális érzelmi fejlődése terén, árt az egészségének. A felnőtt negatív tevékenysége lehet szándékos vagy akaratlan.

A gyermekek hiányt szenvednek az alábbi területeken, szülő (gondozó) nem fordít megfelelő figyelmet, illetve a család életvitele nem teszi lehetővé, ezen szükségletek kielégítését:

- Élelem
- Ruházat
- Orvosi ellátás
- Hygiéncia
- Oktatás
- Biztonságos környezet, lakhatás

Érzelmi elhanyagolás

Az emocionális biztonság, a szeretetkapcsolat hiánya, a gyermek érzelmi kötődésének elutasítása.

Megjelenési formái:

- nem figyelnek rá, ignorálják, közömbösek vele szemben,
- gyakran egyedül hagyják, esetleg bezárják a lakásba a szülők távolléte idejére,
- nem érdeklődnek iránta vagy a vele kapcsolatos események iránt,
- közeledésére, kapcsolatfelvételre irányuló kezdeményezéseire nem, vagy pedig hidegen, elutasítóan reagálnak,
- hiányzik a szülő részéről a biztatás, a megerősítés, a szeretet kifejezése a gyermek felé

Oktatási, nevelési elhanyagolás

Az iskolalátogatási kötelezettség elhanyagolása, iskolai feladatok, teljesítmény-problémák figyelmen kívül hagyása, együttműködés hiánya, vagy szembefordulás az oktatási intézménnyel.

A bántalmazás következményei

Életkori csoport	Családi erőszak tanúja	Fizikai bántalmazás	Érzelmi bántalmazás	Elhanyagolás	Szexuális bántalmazás
Kisgyermekkor	- alvási nehézségek - fokozott betegségajlalom - állandó sírás	- lelassuló kognitív fejlődés - az örömképesség zavara	- kötődési zavar - az örömképesség zavara	- szorongó/elkerülő kötődés - nem organikus örömképtelenség-szindróma	- bizonytalan kötődés
Óvodáskor	- regresszió - csökkent kognitív képességek - remegés - dadogás - rettegés	- ismétlődő motoros játék - gyenge csoportjáték és együttműködés	- agresszió - evési zavarok - distress helyzetekben támadó viselkedés	- súlyos viselkedési zavarok - figyelmi és tanulási problémák	- PTSD - szorongás - externalizációs, internalizációs problémák
Kisiskoláskor	- alvászavarok - lemaradt fejlődés - pszichoszomatikus tünetek - evési zavarok - hypervigilancia	- kevés pozitív kortársi kapcsolat - alacsony kortársi „együttlét élmény”	- agresszió - erőszakos viselkedés az iskolában	- visszahúzóódás - figyelemzavar	- neurózis - agresszió - hyperaktivitás
Serdülőkor	- alacsony iskolai teljesítmény - korai szexuális kapcsolatok - droghasználat - antiszociális - büntudat	- antiszociális viselkedés	- antiszociális viselkedés - kortárs-kapcsolati problémák	- kevés kortársi kapcsolat	- öndestruktív viselkedés (szuicid veszélyeztetettség) - depresszió - szökés - szorongás

A gyermekbántalmazás elméleti megközelítései

Herczog Mária Gyermekbántalmazás című könyve 6 gyermekbántalmazási modellt mutat be. A modellek egy bizonyos lehetséges területre adnak magyarázatot.

1.Ökológia modell: általa mélyebben megismerhetjük a gyermek környezetét, fejlődését meghatározó tényezőket és a szociális normákat.

2.Pszichoanalitikus modell: a bántalmazás hátterében a kötődési zavarok (attachment disorder), a korai anya-gyerek kapcsolat zavarai állnak

3.Szociális tanuláselméleti modell: „alapja, hogy mindannyian utánzással, a látott példák alapján tanulunk, elsősorban a jutalmazáson, büntetéseken keresztül” A bántalmazott és elhanyagolt gyermek szociális tanulás révén a társadalmi normáktól eltérő magatartásformát sajátít el, és így a tanult viselkedési minta alapján éli tovább az életét és bántalmazóvá válik.

4.Szociobiológiai modell: meghatározó szerepe van a fogyatékosnak, a betegségnek, mely fizikai vagy szellemi eredetű. Ebben az esetben a szülő szégyelli és elítéli gyermekét, nem adja meg neki a megfelelő odafigyelést és törődést a szükséges fejlődés érdekében. E modell szerint a bántalmazási típusok közül az elhanyagolás könnyen kialakulhat. Ezek a gyermekek a későbbiekben is ki lesznek téve a bántalmazásnak, hiszen „természetessé” válik számukra ez a velük szembeni viselkedésforma, nem próbálnak meg ellene tenni semmit, vagy éppen betegségükből kifolyólag nem is tudnak, és így elfogadottá válik számukra.

5.Családi diszfunkció modell, bűnbak elmélet: az egyik családtag válik minden baj okozójává, és az ő bántalmazása a „megoldás” a családi együttműködésre, az együtt maradásra”

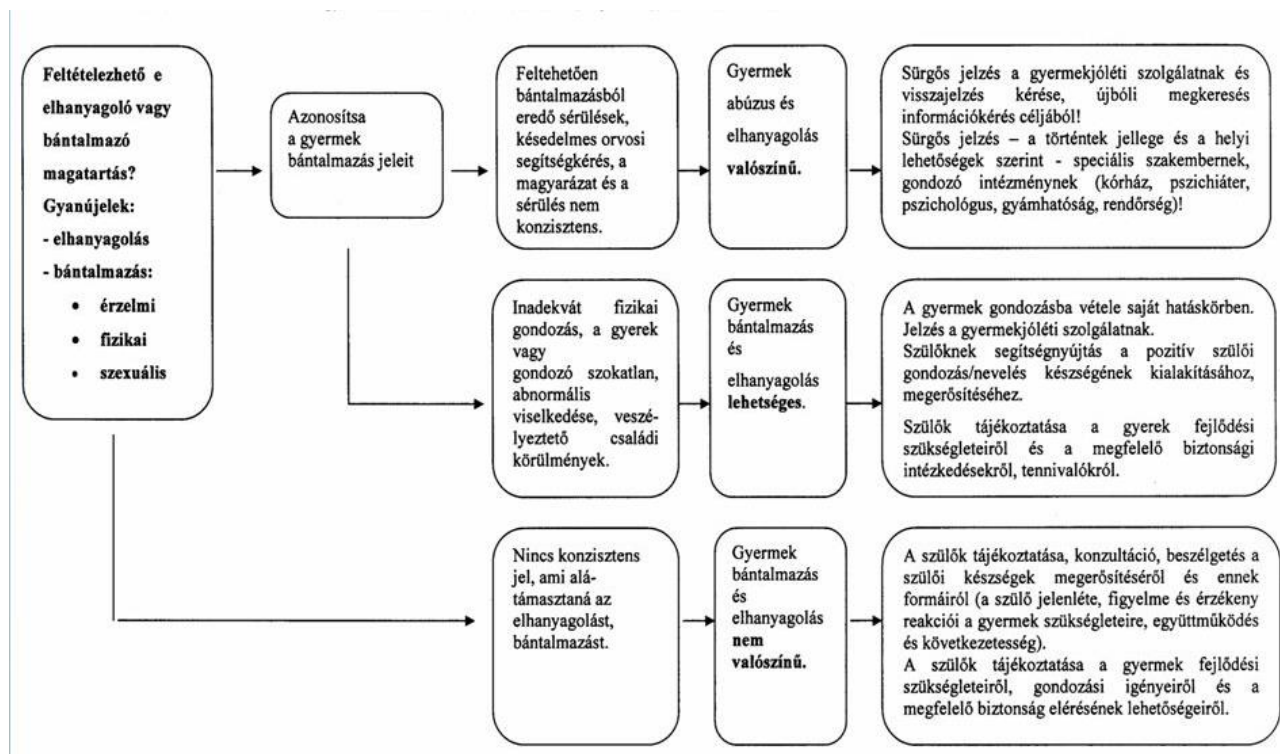
6.Feminista modell: ebben a modellben a társadalom patriarchális hagyományokra épülő szemlélete és gyakorlata jelenik meg, amely a nőt/lányt alacsonyabb rendűnek tekinti, akinek bántalmazása megengedett.

Pedagógus szerepe a gyermekbántalmazás felismerésében, megelőzésében, kezelésében

A köznevelési intézményben valamennyi pedagógus joga és kötelessége jelezni, ha bármely diáknál olyan jeleket fedez fel, vagy olyan esemény jut tudomására, mely alapján alaposan feltehető, hogy a gyermek családon belüli erőszak sértettje vagy közvetett sértettje!

Magyarországon a Gyermekvédelmi törvény szabályozza az ezzel kapcsolatos teendőket. Kiepült jelzőrendszeri hálózat segíti a felismerést, mely tagjai a háziorvosok, védőnők, egészségügyi szolgáltatók, köznevelési intézmények, családsegítő szolgálat, hivatal, rendvédelmi szervek, stb.. De természetesen minden állampolgár jelzéssel élhet a gyermekvédelmi intézmények, ill. rendőrség felé, ha gyermekbántalmazásról szerez tudomást.

A jelzés folyamata a pedagógus szemszögéből:

A gyermekbántalmazás esetében pedagógusként következő személyekhez, szervezetekhez, intézményekhez fordulhatunk tanácsért, segítségért.

- Az adott település, kerület rendőrsége
- Az adott település/kerület családsegítő és gyermekjóléti szolgálata
- A Járási Hivatal Gyermekhivatala
- Civil szervezetek (pl. Kék Vonal Szakmai Vonal)

Módszerek

Hogyan segítsünk a gyerekeknek?

Keressük meg az óvoda/iskolapszichológust és az óvod/iskolaorvost, egyeztessünk vele a tapasztalatainkról!

Ha fény derül a bántalmazásra, a legfontosabb a további bántalmazás megelőzése a gyermekvédelmi szervek bevonásával.

Alakítsunk ki tapintatosan bizalommal teli kapcsolatot a gyermekkel!

Fogadjuk el a gyereket és speciális érzelmi állapotát! Természetes, hogy ambivalens érzései vannak a bántalmazóval kapcsolatban.

Adjunk neki alkalmat, hogy erőszakmentes kommunikációt és békés konfliktuskezelést tanuljon példánk nyomán és játékok segítségével!

A bántalmazás megelőzése, feldolgozása kapcsán alkalmazható módszerek:

Megoldási módok, modellek

Szociális képességfejlesztés viselkedési erkölcsi, normák közvetítése- magyarázat, videó, képek életkori sajátosságoknak megfelelő módszertani megoldások.

Szaktanácsadó szerepet játszani

Kiscsoportos –orvos, pszichológus stb. szerepjáték.

Esetelemzés

Kiscsoportos foglalkozás keretében azonos helyzetet modelláló történetek kapcsán megoldási minták nyújtása.

Csoportos-fórum vita

Ötleteket megosztani, indokolni, érvelni nagycsoportban pl. fél csoport védi – másik támadja. Vita.

Dramatizálás (helyzet)

Probléma, konfliktus, szerepjáték. A dramatizáláshoz a gyerek írja meg a helyzete forgatókönyvét.

Improvizálás(személy)

Szerepjáték- konkrét szerep szerint hogyan reagálnál. Beszélgetés miért úgy reagáltál az adott helyzetben.

Erkölcsi kérdés –tanmese

Értékkonfliktus szerepel a középpontban - megoldás keresése a tanmesék segítségével.

Ötletroham

Adott helyzetet milyen kreatív ötlettel lehet megoldani, ötletgyűjtés.

Kincskeresés

Egyszerű témák és feladatok könyv, vagy internetet segítségével való megoldása.

Bonyolultabb témák és feladatok s – következtetés megfogalmazása.

Tájékozódás, olvasás, kommunikáció egységének alkalmazása.

Konferencia- előadás

2 csoport a nagycsoport rövid előadás adott témáról a 3. csoport összefoglalót tart és kiemeli a közös pontokat, eltéréseket, megfogalmazza melyik csoportnak ad igazat és indokolja.

Filmelemzés

A kiválasztott film egy részletének tematikus, irányított feldolgozása.

Szociodráma

Társadalmi problémáról beszélni, eljátszani. Érzékenyítő kampány. Érzékenyítő lehetőség adott célcsoport pl. osztály- a gyerekek szerveznek az iskolában az adott témában programot pl. bullying

Személyes napló

Kreativitás személyes autonómia, önbecsülés

Képfelhasználás

Egy vagy több kép mutatása kapcsán attitűdök, érzések segítenek a beszélgetésben.

Kérdőív**Feladatlap****Rajz, kézműves foglalkozás****Irodalom**

Révész György (2004): Szülői bánásmód – gyermekbántalmazás. Új Mandátum Könyvkiadó
Gyermekbántalmazás és elhanyagolás

Dr. Kovács Zsuzsanna, Dr. Scheiber Dóra, Dr. Herczog Mária (szerk.): Módszertani ajánlás tervezet Készült az Országos Gyermekkegészségügyi Intézet gondozásában

Nagy Anikó és Törő Klára (szerk.): Gyermekbántalmazás, Medicina Kiadó 2016

Susan Forward: Mérgező szülők

Pászthy B. A bántalmazott gyermek

Velkey L. A megvert, megkínzott, megrázott gyermek szindróma. In: Velkey–Sólyom–Vissy–Nagy: Gyermekgyógyászati praktikum. 1994

Wéber Anikó: Az osztály vesztese. Budapest: Pagony, 2016.

Herczog Mária: Gyermekbántalmazás. Budapest: Complex, 2007.

Babity Mária (2005). A gyermekbántalmazás felismerése, megelőzése, kezelése [gyermekbantalmazas_megelozes_kezeles.pdf](http://kulvarosialdozatsegites.hu/gyermekbantalmazas_megelozes_kezeles.pdf) (kulvarosialdozatsegites.hu)

Herczog Mária, Kovács Zsuzsanna (2004).: A gyermekbántalmazás és elhanyagolás megelőzése, felismerése és kezelése.1. sz. Módszertani levél. Herczog Mária (2007).

Herczog Mária: Gyermekbántalmazás. Complex Kiadó Kft., Budapest. (1997).

A gyermekvédelem dilemmái. Pont Kiadó, Budapest

Hegedűs Judit – Pintyi Zoltán: Segédanyag a gyermekbántalmazás témájához pedagógusok számára

https://moderniskola.hu/2021/05/ingyen-letoltheto-prevencios-filmek-osztalyfonoki-oraris/?fbclid=IwAR2ztBAP3EzLDvqKCXqE9xxpjQ0zKpkZYKUazifC3TWQP7wr3_CiQPzIDN

<https://wmn.hu/ugy/51805-mit-tegyek-ha-bantalmazast-tapasztalok---hianyotlo-gyakorlati-informaciok-egy-helyen->

2020. EüK. 14. szám EMMI szakmai irányelv 2

Módszertani útmutató: A gyermekvédelmi észlelő-és jelzőrendszer működtetése kapcsán a gyermek bántalmazásának felismerésére és megszüntetésére irányuló szektorsemleges egységes elvek és módszertan EMMI 2017.

12. A deviáns fejlődés és a deviáns fejlődésmenetű tanulók támogatása

Tóth Andrea

A devianciák, deviáns személyiségfejlődés

A deviancia olyan magatartás, amely megszegi a közösség által elfogadott normákat. A deviáns személyiségfejlődés irányába tartó gyerekek, serdülők jellemzően normaszegő magatartásformákat mutatnak, melynek többnyire több összetevős, komplex ok-okozati összefüggés áll a háttérben. A deviáns személyiségfejlődés okai gyakran a környezeti háttérben keresendők, általában családi háttérben rejlő okok, összefüggések, az egyén pszichológiai és biológiai jellemzői és társadalmi tényezők együttes szerepe határozza meg a deviáns fejlődésmenetet és azt, hogy az egyén mely devianciák irányába halad.¹⁹⁸

Serdülőkori devianciák és pszichológiai háttérük

A serdülőkor az összes pszichológiai elmélet szerint egy kiemelten fontos fejlődési állomás, melynek fontos feladata az identitás kialakítása. Az egyén fejlődése szempontjából kitüntetett jelentősége van, mint a felnőtt lét „előszobája”, mely a közösség oldaláról nézve lehetőséget, kihívást és kockázatot egyaránt magában rejt. A serdülőkor fő jelentőségét az adja, hogy ebben az életszakaszban körvonalazódnak a későbbi felnőtt élet keretei, gyakori, hogy a felnőttként erőteljes devianciákat mutató egyén ebben az életkorban kezdi el a normaszegő magatartást.¹⁹⁹

A serdülőkorra jellemző fejlődési feladat Erikson szerint az identitás kialakítása, melyet az egyén egyfajta krízisállapotként él meg, vagyis egy felfokozott feszültségekkel és szorongásokkal teli időszaknak, melyben olyan feladatokkal, problémákkal szembesül a kamasz, aminek a megoldásához nincsenek eszközei, azokat neki kell kifejlesztenie, megtalálnia. Az identitáskrízis állapotában a serdülőnek megoldást kell találnia feszültségei levezetésére, szerepeket próbálgat, hogy megtalálja a magához illőt és gyakran szélsőséges magatartásformák jellemzik. Az ebben az életkorban megjelenő normaszegő magatartásformák számos célt szolgálhatnak, egyfelől figyelemfelkeltő jellegük van, másfelől az identitás

¹⁹⁸ Giddens, 2002

¹⁹⁹ K. Németh és Koller 2015

szempontjából labilis állapotban egy deviancia mentén az egyén meg tudja határozni magát. Ugyanakkor az adott közösségben a közös devianciáknak összetartó, közösséget meghatározó szerepe is lehet. Bizonyos normaszegő magatartásformákat az egyének a szorongás csökkentésére és a szenvedés enyhítésére is használhatnak, ilyenek lehetnek az alkohol vagy a pszichoaktív szerek.

A serdülőkorra gyakran jellemző szélsőséges viselkedést számos deviancia vagy patológiás állapot kísérheti, mert a serdülők keresik azokat a lehetőségeket, amikben a saját vágyaik leginkább megvalósíthatóak és a környezetük is elfogadja azokat. Bloss (1967) szerint a deviáns viselkedés a serdülő integritásérzésének megvédését szolgálja. A szoros, sokszor differenciálatlan vagy szimbiotikus családi kapcsolatokról kilépni próbáló és saját identitását meghatározni akaró serdülő nagymértékű bizonytalanságot élhet át. Nehezen definiálja saját maga és identitása határait, próbál leválni és elkülönülni a szülőtől, gyakran olyan tevékenységeket választ, ami ellentéte a családi normáknak. Diszfunkcionális családból származva súlyosabb normaszegő magatartásformákat is felvehet, mint amik szüleine, családjára jellemzőek. Kiemelten veszélyeztetettek azok a serdülők, akik családi háttérre erőteljesen sérült, így a gyermekjóléti szolgálattal kapcsolatba kerülő vagy a gyermekvédelemben ellátott gyerekek identitáskrízise gyakran komolyabb devianciákkal, szélsőségebb normaszegő magatartással jár együtt. Emiatt a környezetnek kiemelten fontos szerepe van abban, hogy mennyire képes kísérni és megfelelő módon kontrollálni a serdülőkben zajló változásokat. A deviáns viselkedésformák megjelenésekor mindig nagyon vékony jégen táncol a serdülő az identitás alakítása szempontjából, mert gyakran komolyabb önsorsrontó viselkedésbe torkollhat egy-egy normaszegő magatartás kipróbálása. A deviáns magatartásformák megjelenése jelezheti a normatív krízis állapotát, de mindig fontos kiemelten figyelni rájuk pedagógusként. Gyakori, hogy többféle deviancia együtt jelenik meg egy serdülő közösségen belül.

Pszichológiai értelemben akkor szoktuk deviánsnak tekinteni a serdülőket, illetve akkor van veszélye a viselkedésük patológiássá válásának, ha a serdülő feladja a célok keresését, kitűzését, és viselkedése megreked a deviáns szinten. Vikár (1980) szerint amíg a serdülő – nagy szélsőségek közt, de változik, addig korának megfelelően viselkedik. Komoly aggodalomra az ad okot, ha egy szélsőséges magatartásforma hosszú időre megreked. A zavart, sérült családi háttérrel bíró serdülők mindegyik deviancia szempontjából veszélyeztetettebbek.

Alkohol

A serdülőkori addikciók megjelenésekor megkülönböztetünk használó és függő viselkedésformákat, sok serdülő átmeneti állapotban van a rendszeres használat és a függő magatartás megjelenése közti állapotban. Az alkohol az a tudatállapot módosító szer, amihez a serdülők legkönnyebben hozzáférnek. A Szimbólum-modell szerint az alkohol gyakran a felnőttkor szimbóluma a serdülők szemében és gyakori, hogy identitáskrízis állapotát felnőtt szimbólumokkal igyekeznek teletűzdelni a serdülők. Andorka és Buda (1982) serdülőkori alkoholfogyasztást és alkoholizmust vizsgáló tanulmányukban rámutattak, hogy a zavart, sérült családi háttérrel rendelkező serdülők nagyobb arányban válnak alkohol fogyasztókká, valamint előbb próbálják ki és előbb kezdenek el rendszeresen alkoholt fogyasztani.

Az adaptáció-modell szerint a serdülő viselkedésében megjelenő probléma az identitás megerősítését próbálja elősegíteni (Pikó, 2007). Az alkoholfogyasztás gyakran csoportnormaként jelenik meg, ebben az esetben egy nagyon érdekes jelenségnek lehetünk tanúi, annak, amikor a társadalmi szempontból devianciának minősülő magatartás egy adott közösségen belül normaként elvárt viselkedés, és így, mint olyan, az adott szubkultúrán belül konformitás. Gyakori, hogy csoportkohéziót erősítő szerepet tulajdonítanak neki a serdülők. Érdekesség, hogy a vallás protektív faktornak minősül az alkoholfogyasztás szempontjából, vizsgálatok szerint a vallásos összejövetelekre járó fiatalok körében nagyobb az alkoholt nem fogyasztók aránya. (Pikó, 2007) Pikó kutatási eredményei azt is megmutatják, hogy az alkoholfogyasztás és egyéb addikciók azokra a serdülőkre jellemzőek leginkább, akiknek nincs stabil jövőképük és a pillanat határozza meg a viselkedésüket. Fordított összefüggés is megfigyelhető, ha van jövőkép, kevésbé fordulnak addikciók felé.

Kutatások igazolják, hogy a szenzoros élménykeresés is rizikófaktor az túlzott mértékű alkoholfogyasztás szempontjából.²⁰⁰

Kábítószer

A serdülőkori droghasználat, hasonlóan az alkohol fogyasztáshoz, gyakran az identitáskrízissel járó szenvedésérzést kívánja csökkenteni. Ahogy az alkoholfogyasztás esetében, úgy a kábítószeres esetében is megkülönböztetjük a kipróbálást, az alkalmankénti használatot, a rendszeres használatot és a függő fogyasztást. Az alkohollal szemben a kábítószer használat esetében azt is fontos tudnunk és meghatározni, hogy milyen típusú drogot használ az adott

²⁰⁰ Urbán, Czeglédi, Kovács és Kelemen, 2008

serdülő, mert ez befolyással van a hosszabb távú következményekre is. Ami fontos különbség még, aza, hogy jelenleg hazánkban a kábítószer használat bűncselekmény. A droghasználó serdülő valamilyen módon a bűnözéssel kerül kapcsolatba, amikor beszerzi az anyagot. Nagyon gyakori, hogy a használatához szükséges anyagi fedezetet kábítószer terjesztésével teremti elő a használó, ami már komolyabb büntetőjogi következményekkel járó bűncselekmény.

Az, hogy milyen típusú drogokat használ egy közösség, sokszor függ attól, hogy a társadalom melyik csoportjába tartoznak az adott serdülők. Mindenféle pszichés probléma, sérült családi háttér rizikófaktor lehet az addiktív megküzdési stratégiák szempontjából, ezért a hátrányos helyzetű, halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek kiemelten veszélyeztetettek. A gyerekjóléti ellátással kapcsolatba kerülő gyerekek vagy a gyermekvédelemben ellátott gyerekek mögött gyakori, hogy nincs olyan szociális háló, ami segítséget nyújthat számukra abban, hogy felhagyjanak a kábítószer használatával, emiatt a pedagógusok, az iskola szerepe kulcsfontosságú a problémák időben történő észlelésében és támogatás nyújtásában.

A serdülőkorai rendszeres drogfogyasztás kiemelten veszélyeztetetté teszi a kamaszokat a további deviáns viselkedésformák megjelenése szempontjából.

Az ESPAD felmérés alapján a kamaszok körében a legelterjedtebb kábítószer 2015-ben a marihuána volt, a 2015-ös év után viszont gyorsan kezdtek terjedni a szintetikus kannabionidok, melyet a fogyasztó kamaszok többnyire bio-fűnek neveznek. Gyakori, hogy a tinédzserek hozzájutnak olyan nyugtatókhoz, altatókhoz, melyeket orvosi javaslatra kellene szedni valakinek, és ezek bevétele után fogyasztanak nagyobb mennyiségű alkoholt. Még mindig találkozhatunk a szerves oldószerek belélegzésével. Gyakran használt kábítószer az amfetamin is. Kamaszok körében kevésbé elterjedt a kokainfogyasztás, elvétve találkozhatunk napjainkban a hallucinogén drogok fogyasztásával, mint az LSD.

Az iskolai szintér dolgozóinak, a tanároknak, pedagógusoknak kiemelten fontos figyelni azokat a jeleket, amiket a kábítószer fogyasztó fiatalok mutatnak.

Garázda viselkedés

Összefoglalóan garázdaságnak nevezzük a kirívóan közösségellenes, erőszakos magatartás tanúsítását, amely alatt a társadalmi együttélés szabályaival való aktív szembe helyezkedést értjük. Általában az aktívan erőszakos magatartást értjük garázda viselkedés alatt, amely erőszakos magatartás akár személy, akár tárgyak ellen irányulhat. Kamaszkorban a garázda viselkedés gyakran egyéb devianciákkal együtt jelenik meg, gyakori, hogy szerhasználat

egybekötve „garázdálkodnak” a serdülők. Mindig fontos intő jelzés a fokozott agresszió, és az agresszió kontroll problémák, melyek látványosan jelenhetnek meg az iskolai közösségben.

Büntetőjogi következménnyel járó cselekmények

A bűnügyi statisztikák a bűncselekményeket az elkövetés helye, míg a bűnelkövetőket a lakóhelyük szerint regisztrálják. Magyarországon az utóbbi években nagyjából a bűncselekményeket elkövetők 10-15%-a fiatalkorú, fiatalkorú elkövetőnek nevezzük a 12-21 év közötti elkövetőket. A büntethetőség alsó határa 12 éves kor. A fiatalkorú elkövetők nagyobb hányada, mintegy 85-90%-a fiú. Ez a nagy különbség talán a két nem különböző magatartásbeli sajátosságaiból fakad: a fiúknál a kamaszkor időszaka a bizonyítani vágyás, csoportokba tömörülés, a hősködések, a kontroll nélküli cselekvések színtere lehet. A kamaszkor a lányok esetében sem könnyű, de náluk ez kevésbé vezet bűncselekmények elkövetéséhez. A fiatalkorú elkövetők legnagyobb hányada közrend elleni és vagyon elleni bűncselekményeket követ el, fiatal korban főként a vagyon elleni bűncselekmények jellemzőek, melyek jellemzően a lopás és a rablás, gyakori a csoportos elkövetési mód. Szintén jelentős még a személy elleni bűncselekmények aránya.

A sérült családi háttérrel bíró fiatalkorúak kiemelten veszélyeztetettek a kriminalitás szempontjából is. Sokszor a hátrányos helyzet iskolai lemaradásokkal, nehézségekkel, az iskolai életben peremhelyzetre sodródással jár együtt. Az ilyen nehéz helyzetben lévő gyerekek könnyen áldozatul esnek a deviáns szubkultúrák szívó hatásának, mert az valamiféle összetartozás, valahová tartozás élményt adhat nekik, amit nem kapnak meg az iskolai közösségben és könnyen ki tudnak tűnni olyan magatartásformákkal, amik nem igényelnek komolyabb erőfeszítést. Az iskolai közösség megtartó ereje ezért kiemelten fontos a kriminalizálódás szempontjából.

Szubkultúrák

A szubkultúra a társadalom egy csoportjára jellemző sajátos meggyőződések, szabályok és szokások rendszerét jelenti, mely minden esetben sajátos értékrendhez kötődik és gyakran a többségi társadalomtól eltérő kulturális jegyeket és értékeket hordoz.

Kamasz korban kiemelten gyakori, hogy a serdülők valamelyik szubkultúrához csatlakoznak, mert a speciális csoporthoz tartozás az identitásérzést erősíti. Számos szubkultúra hordoz deviáns jegyeket, emiatt azok a gyerekek, akik a családjuktól vagy egyéb közösségeiktől nem

kapják meg a valahová tartozás érzését, könnyen áldozatul eshetnek a szubkultúrák szívó hatásának.

Önsértő viselkedés és serdülőkori szuicid krízis

A kamaszokra gyakran szélsőséges hangulatingadozások jellemzőek, fontos azonban felismerni, hogy melyek azok a jelzések, amik túlmutatnak a serdülőkori emocionális labilitáson és önsértő viselkedéshez vagy szuicid krízis kialakulásához vezethetnek. Bármilyen önsértő viselkedéses jelzés, falcolás, saját maguk megvágása, saját maguknak bármilyen sérülés okozása esetén pszichiáter kompetenciája eldönteni, hogy milyen további támogatás szükséges az adott serdülőnek. Ha pedagógusként önsértő viselkedésről vagy szuicid vágyakról, készletéről, gondolatokról szerez tudomást valaki, akkor abban kell segíteni a serdülőt, hogy mielőbb pszichiátriai ellátáshoz jusson, ahol a pszichiáter dönti majd el, hogy a továbbiakban mi legyen vele. Öngyilkossági szándék kinyilvánítása életet veszélyeztető állapotnak minősül, ebben az esetben is pszichiáter kompetenciája eldönteni, hogy milyen tovább ellátásra van szüksége a serdülőnek, így ha az iskolai dolgozók, tanárok, pedagógusok ilyen helyzettel találkoznak, ahol az iskola valamelyik tanulója szuicid vágyakról, szándékról nyilatkozik, vagy elkövet bármit, ami erre utal, azonnal mentőt kell hívni. Amennyiben ez nem történik meg és a serdülő megsérül vagy befejezett szuicídumot követ el, úgy azon felnőttek, akik tudtak szándékáról segítségnyújtás elmulasztása miatti felelősségre vonhatóak.

Serdülőkori devianciák, addikciók kezelése és a probléma felismerésével kapcsolatos ismeretek

Tanárként, pedagógusként kiemelten fontos, hogy felismerjük, ha egy gyerek sodródik, lejtőn lecsúszik, marginalizálódik és bármilyen szempontból a devianciák felé halad. Fontos tudni és ismerni a kompetencia határokat és a saját határainkon belül segítséget nyújtani, ezeken kívül pedig szakember segítségét kérni, egyéb szakembereket bevonni. Devianciák esetében fokozottan igaz, hogy tanárként a közösség megtartó erejének növelésével és a közösség formálásával, építésével, és az egyes gyerekek olyan élményekhez juttatásával tudjuk a legtöbbet tenni, hogy átélhetik, hogy hasznos tagjai a közösségnek. Lehet és fontos tanárként segítő célzatú beszélgetést folytatni a bajban, nehéz helyzetben lévő gyerekekkel, fontos azonban tudni, hogy hol vannak a segítségnyújtás határai és mikor kell további szakembert bevonni. Mindenféle addikció, önsértő viselkedés, bűnelkövetés, abúzus, trauma, áldozattá válás olyan sajátosságokkal bír, melyekben fontos, hogy a tanár, pedagógus biztonságos

háttérként legyen jelen, de pszichoterápiás segítségre van szükség. Ezért az lehet a legnagyobb segítség, ha segít felébreszteni a serdülőben a terápiás motivációt és megtalálni számára a megfelelő szakembert.

A deviáns serdülő pedagógus szemmel – milyen magatartásformák jellemzik, honnan láthatja a pedagógus, hogy baj van

A deviáns viselkedésformák megjelenése gyakran fokozatosan történik. Általánosságban elmondható, hogy pedagógusként, tanárként a gyerekek és a közösség folyamatos, ilyen szempontból történő monitorozása szükséges. Jó minőségű közösségben, a gyerekekkel bizalmi kapcsolatot ápolva szinte mindig van olyan gyerek, aki jelzést ad, ha valaki nincs jól a közösségben, a közösség megtartó ereje pedig a krízishelyzetbe kerülő gyereknek is segítséget jelent abban, hogy jelzést adjon a pedagógus felé. Amennyiben ez nem történik meg, úgy fontos kiemelten figyelni a viselkedésváltozás jeleit, a viselkedés szélsőségesebb irányba tolódását, tanulási szokásokban történő változást, társas kapcsolatokban bekövetkezett változásokat, hangulatban bekövetkezett változásokat, a mindennapos szokások megváltozását. Számos deviáns magatartásforma külső jegyeket is hordoz, fontos figyelni a külső megjelenés változására, hirtelen fogyásra, hízásra vagy egyéb élettani jelzésekre is (karikás szemek, véreres, vörös szemek, sápadtság, vagy hirtelen, erős kipirulás, fokozott verejtékezés stb.)

Háttérintézmények, akik segítséget, támogatást nyújtanak

Problémák észlelése esetén kiemelten fontos, hogy időben vonjuk be a megfelelő szakembereket és intézményeket. Amennyiben van iskolapszichológus, általában gyorsan és könnyen elérhető a pedagógusok számára. Az iskolapszichológus törvény által szabályozottan működik, az iskolában nincs lehetőség pszichoterápia nyújtására, viszont gyorsan fel tudja mérni ennek szükségességét és a megfelelő helyre tudja tovább irányítani az adott gyermeket.

Amennyiben nincs lehetőség iskolapszichológus bevonására, úgy az illetékes Pedagógiai Szakszolgálatnál dolgozó pszichológus tud ellátást nyújtani. Ha a szülők, a család is segítségre szorul, a Családsegítő és a Gyermekjóléti Szolgálat vagy Központ tud segíteni.

Előfordulhat, hogy a pedagógus úgy ítéli meg, pszichiátriai ellátásra vagy diagnózisra van szükség. Ebben az esetben a háziorvos által írt beutalóval tud a gyermek pszichiátriai ellátást felkeresni.

Sokszor az a legnagyobb segítség, ha ebben tud segíteni a tanár a szülőknek, például megadja a megfelelő intézmény telefonszámát, elérhetőségét.

Addiktológiai problémák esetén is a körzeti gyerekpszichiátria fog tudni további tájékoztatással szolgálni, milyen lehetőségek vannak az adott körzetben.

Mikor kell egyéb segítő, szakembert, intézményt bevonni?

Mindig egyéb segítő szakember bevonása szükséges, amikor iskolai keretek között, pedagógiai eszközökkel nem orvosolható egy probléma. Lehetséges, hogy a szociális ellátórendszer segítségére van szükség a gyermek családi körülményei miatt, az is lehet, hogy egészségügyi ellátásra van szüksége. Leggyakoribb, hogy pszichológus, pszichiáter bevonására is szükség van. Amikor a személyiség, a megküzdési eszközök fejlesztése szükséges ahhoz, hogy a gyermek vagy serdülő életminősége javuljon, akkor pedagógiai eszköztárral nem tudjuk a problémát megoldani, hanem pszichológus, pszichiáter bevonása és pszichoterápia lehet szükséges.

A teljesség igénye nélkül ilyen helyzetek: mindenféle addikció, addiktív megküzdés, önsértő magatartás, öngyilkossági szándék kinyilvánítása, pszichotikus állapotok, térben- és időben való dezorientáltság, abúzusok és szexuális abúzus átélése, hozzátartozók halála, gyászolás, bármilyen traumatizált állapot vagy krízishelyzet.

Felhasznált irodalom

Giddens, Anthony – Szociológia, Osiris Kiadó, 2002.

K. Németh Margit és Koller Éva, Serdülőkor, normatív krízis vagy deviancia? In: Iskolapszichológia füzetek 33. szám, szerk. N. Kollár Katalin. 2015.

http://www.eltereader.hu/media/2015/11/IP33_READER.pdf

Bloss, P. (1967): The second individuation process of Adolescence. Psychoanalytic Study of the Child, 22, 162–186.

Vikár, Gy. (1980) – Az ifjúkor válságai, Gondolat Kiadó, Budapest.

Andorka R., Buda B. (1982). Elméletek – vizsgálatok – következtetések. In: Fekete J.(szerk): Alkoholizmus. Korkép vagy korkép? Budapest: Kossuth Könyvkiadó

Pikó B. (2007). A serdülőkori egészségmegtartás pozitív pszichológiai megközelítése. In: Demetrovics Zs., Urbán R., Kökönyei Gy. (szerk): Iskolai egészségpszichológia. Budapest: L'Harmattan Kiadó

Urbán R., Czeglédi E., Kovács K., Kelemen A. (2008). A szenzoros élménykeresés összefüggése az alkoholfogyasztással és az alkohollal kapcsolatos elvárásokkal középiskolások körében. Magyar Pszichológiai Szemle 2008, 63. 3. 499-518.

Greza, F., Mirnics, Zs., Vargha, A., Kövi, Zs., Rózsa, S., Vass, Z., és Koós, T.: Iskolás- és serdülőkorúak droghasználata: kockázati és védő faktorok egy reprezentatív vizsgálat tükrében (2015) <http://real.mtak.hu/37724/1/0406.16.2015.4.1.pdf>

13. Bűnmegelőzés

Diószegi Judit

Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács

A Kormány a magas szintű közbiztonság megteremtése és fenntartása, a bűnözés visszaszorítása, a bűnözést kiváltó jelenségek, a bűnalkalmak és a bűnelkövetők ellen történő következetes fellépés érdekében tett intézkedéseinek erősítésére hozta létre a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanácsot (NBT). Az NBT feladata a bűnmegelőzés új modelljének hatékony működtetése, koordinálása. A feladatok újragondolását, az aktualitás biztosítását a két éves időszakokra vonatkozó cselekvési tervek biztosítják.

A bűnmegelőzési munkát a Belügyminisztérium Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács Titkársága koordinálja. Honlapja: <https://bunmegelozes.info/>, Blog: <https://bunmegelozes.blog.hu/>.

Képzések

Ahhoz, hogy a gyermekekhez a megfelelő bűnmegelőzési prevenciós információk jussanak el, mindennél fontosabb a pedagógusokkal történő aktív kapcsolat és együttműködés. Mindemellett nélkülözhetetlen, hogy a pedagógusokat felkészítsük a prevenciós ismeretek átadására, ezért az NBT és Titkársága nagy hangsúlyt fektet a hatékony ismeretátadásra, kompetenciafejlesztésre. Képzéseinken jól alkalmazható pedagógiai módszereket, figyelemfelkeltésre alkalmas eszközöket tanítunk meg, melyek segítségével a résztvevők hatékony munkát tudnak majd végezni az áldozattá, illetve elkövetővé válás megelőzésének érdekében.

Akkreditált pedagógusképzések, az iskolában kialakuló konfliktusok megoldásához szükséges megoldásfókuszú mediátor képzés, élménypedagógia tréner képzés, jobb agyféltekés rajzolás, valamint az iskolában oktató rendőrök képzése-továbbképzése érhető el a palettán.

A képzésekre az NBT Elektronikus Képzési Oktatási Rendszerén (EKOR) keresztül lehet jelentkezni, elérési útvonala: <https://ekor.bm.hu>.

A képzésekről bővebben a <http://bunmegelozesikozpont.hu/index.php/tovabbkepzesaink> linken lehet tájékozódni.

Videók, linkek:

Az NBT Youtube csatornája az alábbi linken érhető el, melyen megtalálhatóak többek között a felsorolt anyagaink és még sok érdekesség:

https://www.youtube.com/channel/UCO3EB3aNiebZywJtp_GVTIw

Mesék

Bűnmegelőzési meséink a legkisebb korosztályt célozzák meg. Első sorozatunk, az **Erdőváros meséi** 35 részből áll. A visszajelzések nagyon pozitívak, a gyerekek élvezik és szeretik a történeteket, amelyek segítségével elsajátíthatják, hogyan védhetik meg magukat az áldozattá, illetve az elkövetővé válástól. A mesék szövegei segítenek abban is, hogy a gyerekek megtanulják az asszertív kommunikációt, illetve a konfliktuskezelést is, valamint közel hozza a kisdíákokhoz a rendőrt és a pedagógust is a szerethető, bátor, segítő karaktereken keresztül. Az NBT égisze alatt kiadott mesék mindegyike olyan történetet mond el, amely a bűnmegelőzés témaköréhez szorosan kapcsolódik.

A mesék elérhetőek az erdőváros mese applikációban, ahol a történetekhez fejlesztő játékok is készültek, 15 mese angol nyelven is olvasható/hallgatható.

A <https://erdovarosmese.hu/> linkről tölthető le az app.

A **BOB kalandja** az óvodás és az óvodát elhagyó, iskolába lépő kisiskolás korosztály számára készült. A 10 részes sorozat és a fejlesztő feladatok szórakoztatva segítik a kicsiket a tanulásban. Az egymással összefüggő részekben Bob, a főszereplő kiskutya egy erdőszéli kis házban látja meg a napvilágot, s már pár napos korától kezdve aktívan fedezi fel a világot. A történet célja, hogy a gyerekek figyelmét felhívja az olyan egyébként mindenkit foglalkoztató kérdések kezelésére, mint a környezetvédelem, a biztonság, a figyelem, a bátorság, a lelkesedés és az együttműködés. Az appon a mesék angolul is elérhetőek, folytatásuk készül.

Youtube link:

https://www.youtube.com/watch?v=xJ_JcgMFQFI&list=PLZ7ANFhCF4V2985rHLv5Np0HU-8OW5zNA

Az NBT egyik támogatott projektjének keretében óvodáskorú gyermekek számára **Kaptár Kalandok** címmel oktató bábfilmek is készültek, amelyekben kedves méhecskék kalandjain keresztül jutnak el a pozitív üzenetek a legfiatalabbakhoz. A projekten elismert magyar bábszínészek és felkészült filmes stáb dolgozott együtt, a történeteket óvodapedagógus, meseterápiás szakember írta, a bábokat bábkészítő művész tervezte és készítette, minden munkafolyamat hazai művészek összefogásával valósult meg. A történetek a tulajdonhoz való viszonyt, a szülők és a gyerekek kapcsolatát, valamint az idegenekkel kapcsolatos veszélyeket mutatják be.

Youtube link:

https://www.youtube.com/watch?v=dkk8zB5mdHw&list=PLZ7ANFhCF4V0pbj0MSr6Sy_aUIacdo2j

„Kérj segítséget!”

A fiatalokat érintő bullying témában magyarázó, ún. easy explain videókkal indult kampány, együttműködésben az UNICEF munkatársaival. A 2019. év elején indított „Kérj segítséget!” című internetes kampánnyal a bullying elszenvedőit, szemlélőit és elkövetőit szólítottuk meg. A YouTube-on terjesztett videók a www.kerjsegitseget.com weboldalra irányítják az érdeklődőket.

YouTube link:

https://www.youtube.com/watch?v=RilApLCx8HE&list=PLZ7ANFhCF4V37yi3P_xsN4vx3I96IrQ8W

„Bűn logikája” sorozat

A „Bűn logikája” című sorozat tíz epizódból álló dokumentumfilm-sorozat, új, és szokatlan megközelítésből tárja fel az áldozattá és elkövetővé válás okait, természetét és elkerülési lehetőségeit. Az ország neves szakembereinek megszólaltatása mellett, számos kísérlet és civil vélemény teszi érdekessé a videókat. A feldolgozott témák között szerepel az áldozattá és az elkövetővé válás, a büntetésüket letöltötték reintegrációja, az emberkereskedelem, az építészeti bűnmegelőzés, az idősek védelme, a csalások és más vagyonvédelmi területek, az online világ veszélyei, valamint a társadalom felelősségének kérdésköre is.

YouTube link:

https://www.youtube.com/watch?v=vmKiZmrcS_0&list=PLZ7ANFhCF4V1o4SEycKtKQhNtcgp2HEv6

Egyetemi képzés

A Testnevelési Egyetem Pedagógia és Módszertani Tanszékének együttműködésével, a „Bűnmegelőzés helye és szerepe a sportfoglalkozásokon” címmel kötelezően választható tantárgy kerül meghirdetésre, 2017 óta a Testnevelési Egyetemen. Célja, hogy a leendő vagy már dolgozó pedagógusok, edzők használható, gyakorlati ismereteket szerezhessenek egyetemi tanulmányaik alatt, amely segíti munkájukat a gyerekekkel kapcsolatos probléma-felismerés, problémamegoldás terén, illetve iránymutatást ad arra vonatkozóan is, hogyan fejleszthetik a sportfoglalkozásokon mind az egyének, mind a közösségek felelősségtudatát, valamint megküzdő képességét.

Fiatalkorúakkal kapcsolatban a büntetőeljárás menetéről, jogaikról, illetve az áldozatok jogairól, a büntetőeljárás kapcsán az alábbi linkekről tájékozódhatnak:

<http://aldozatokjogai.hu/>

<https://lakatosdr.eu/szakteruletek/buntetoeljaras/a-buntetoeljas-resztvevoi/buntetoeljaras-fiatalkoruval-szemben/>

<https://batki.info/fiatalkoruak-elleni-buntetoeljaras/>

<https://batki.info/a-fiatalkoruak-mentesulese-a-buntetett-eloelethez-fuzodo-hatran yok-alol/>

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1700090.tv>

<https://ujbtk.hu/dr-nagy-alexandra-nagyne-dr-gal-monika-a-fiatalkoruak-elleni-buntetoeljaras-sajatossagai/>

https://ujbtk.hu/wp-content/uploads/2018/06/bjsz_201801_55-68_NagyNagyneGal.pdf

14. Függőségek

Majó Márk Gábor

A függőségekről általában

A függőség, mint az emberi viselkedés velejárója egy nagyon hétköznapi dolog, mely beépült mindennapi életvitelünkbe. Számtalan dologtól függünk. Ha egy kicsit szélsőséges példával szeretnék élni, akkor itt van például a levegő. “Levegőfüggők” vagyunk. Oxigén nélkül nem tudunk létezni. Aztán itt van rögtön a másik legfőbb dolog, amitől függünk: a víz. Ahogyan álhírként is terjedt már:²⁰¹ “Van egy kémiai vegyület, amely iszonyatos hatást gyakorol az emberi szervezetre. A dihidrogén monoxid (DHMO). “

- *Már az első használat után függőséget okoz.*
- *Az ezt a vegyületet fogyasztó emberek 100%-a meghal*
- *A vegyület vegytiszta formában szinte elő sem fordul, mindig más anyagokkal van szennyezve. Sokszor kórokozókkal, és egyéb szennyeződésekkel.*

Komolyra fordítva a szót, mi, emberek hajlamosak vagyunk függeni dolgoktól, mégsem mondható el minden függőségről, hogy káros. Mi, felnőttek is függők vagyunk. Gondoljunk csak egy-két élvezeti cikkre. Lehet az kávé, cigaretta, csokoládé, sütemény, coca-cola, hajfesték, körömlakk, vagy akár parfüm. A különböző viselkedésbeli függőségeinkről, amik automatizálódva lettek részei a mindennapjainknak, még nem is esett szó. Ezek mégis többnyire elfogadott függőségek. Aztán ott vannak azok a függőségek, amelyektől mi magunk is tartózkodunk, és óvni szeretnénk gyermekeinket, a ránk bízott diákokat is. De hogyan is beszéljünk nekik erről a témáról úgy, hogy ne legyen unalmas, ne legyen ciki, és legfőképpen ne vegyék kioktatásnak tőlünk, felnőttektől?

²⁰¹ <https://www.kfki.hu/~cheminfo/hun/teazo/dhmo.html>

Mit? Hogyan? Meddig?

Erre a három kérdésre igyekszem válaszolni. Jelen írás egyrészt abban kíván segítséget nyújtani, hogy milyen általános információk birtokában kell lennie egy pedagógusnak 2021-ben. Másrészt tippeket, ötleteket kínál a pedagógusoknak egy prevenciós folyamat megtervezéséhez. Harmadrészt a kompetenciahatárok felismerésére és betartására, a jelzés fontosságára kívánja felhívni a figyelmet.

Mit kell tudnom a függőségekről?

Mikortól függőség a függőség?

Talán ezt a kérdést a legnehezebb megválaszolni. Ugyanis nem mindig egyértelmű, hogy mit tekintünk függőségnek. Testi, fizikai, biológiai függőség? Gondolati, lelki, mentális, pszichés függőség? Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) rendszeresen listát közöl az általa nyilvántartott betegségekről. Ez a lista az ún. ICD²⁰² (International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems). Itt felsorolja azon szer (6C4-), illetve viselkedés függőségeket (6C5-), melyeket addikcióként ismer el. Ez egy fontos alapja a szakemberek tevékenységének a témában, hiszen ebben a dokumentumban nem csak felsorolják, hanem meg is határozzák a különböző addikciós betegségeket.

A függőség fogalma:

A függőség fogalmának önmagában nincs negatív jelentése. Mint ahogy a kisgyermek függése édesanyjától is egészséges és szükségszerű. A kóros függőség (addikció) viszont az Egészségügyi Világszervezet (WHO) meghatározása alapján betegség: olyan lelki, adott esetben testi állapot, amelynek jellemzője a sürgető vágy jelenléte, ellenállhatatlan szükségérzet ismételt és rendszeresen a szervezetbe juttatni a kívánt anyagot vagy megismételni a kényszeres cselekvést.

Ahogy az ICD is tükrözi, két fajta addikciót különítünk el. Az egyik a kémiai szerekhez, vegyületekhez köthető addikció, míg a másik a viselkedési addikció.

Nagyon fontos azonban itt megemlítenem, hogy ennek eldöntése NEM PEDAGÓGUSI KOMPETENCIA. A pedagógus nem diagnosztizál, ezt bízunk a szakemberekre.

²⁰² <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http://id.who.int/icd/entity/1602669465>

Számtalan esetben találkoztam munkám során olyan esettel, amikor jött a jelzés szülőtől, pedagógus kollégától: *“Ez a gyerek függő, csinálj vele valamit!”* Önmagában nem attól függőség valami, hogy szimplán sok időt töltünk vele. Több kritérium egyidejű teljesülése egy meghatározott időintervallumon belül szükséges hozzá, amelyeket a megfelelő szakember megvizsgál és ezt követően azonosít, diagnosztizál (DSM²⁰³).

A gyermekekkel foglalkozó pedagógusoknak azonban óriási szerepe van. Fontos a felismerés, az intő jelek megfelelő időben történő felismerése, és már a korai szakaszban a megfelelő szakemberekhez való irányítása az érintett diáknak. (Ezen a ponton azonban jogosan merül fel a kérdés, hogy mik azok az intő jelek, amelyekre figyelni kell? Hogyan tudjuk ezeket észrevenni, és mi a teendő ilyenkor. Erről a későbbiekben lesz szó.)

De ha nem függőség, akkor micsoda?

Problémás használat, túlhasználat, nem megfelelő használat. Sokféleképpen körülírható az az állapot, amely még nem függőség, de már érezhetően távolodik az egészséges, elfogadható, normál állapottól. Nem feltétlenül kell függőségnek kialakulnia, hogy komoly gondokat okozzon (egy szenvedély) az ember életében. A probléma valahol ott kezdődik, amikor a szociális interakciók, a társas kapcsolatok vagy a tanulás rovására megy valami. Amikor valami már több problémát okoz, mint amennyi pozitívumot ad. Az ilyen problémás viselkedés (és az addikció) háttérében mindig valamiféle belső feszültsége húzódik meg az egyénnek. A személy mindig ezt a feszültséget igyekszik feloldani az addikcióján keresztül.

Akár addikció, akár nem, fontos jelek lehetnek:

- elszigetelődés a társaktól
- váltakozó, szélsőséges hangulat
- a személytől megszokott viselkedés hirtelen drasztikus megváltozása
- nagyon heves érzelmi kitörések
- drasztikus testi változások
- memóriazavar
- koncentrációzavar
- hirtelen jelentős tanulmányi romlás
- a szociális háttér hirtelen megváltozása a diák tekintetében

---

²⁰³ DSM-IV diagnosztikai kritériumai (Animula, Budapest, 1995) (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders)

- beszűkülő világ
- elzárkózás, elcsendesülés
- alvási, pihenési problémák,
- a realitást nem tükröző kommunikáció

Szerfüggőségek

Ebben a részben rövid áttekintést szeretnék nyújtani a fiatalok körében leginkább előforduló függőséget okozó szerekről. Fontos, hogy a pedagógustársadalom tudatában legyenek annak, hogy milyen helyzetben vannak a diákjaik a függőségek terén. Ez azonban egy olyan széles témakör lenne, amelynek részletes tárgyalásához jelen írás keretei nem alkalmasak. Aki részletesebben kíván foglalkozni az itt megemlítésre kerülő függőségekkel, annak a 2019-es ESPAD kutatás egy nagyon jó kiindulási pont lesz. A továbbiakban nem a WHO felsorolás szerint kívánok szót ejteni a függőségekről, de igyekszem mindegyik ott megjelenített problémakört említeni.

Az ESPAD

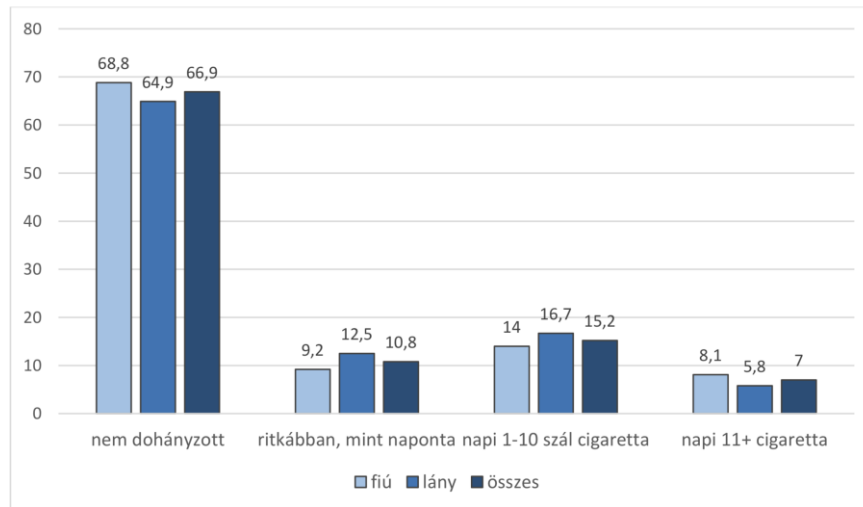
“Az ESPAD (European School Survey Project on Alcohol and other Drugs) kutatás hetedik hullámára 2019-ben került sor 35 európai országban, mintegy 100 ezer, iskolában tanuló 16 éves fiatal részvételével. A korábbi adatfelvételekhez hasonlóan a kutatás célja az volt, hogy időben és nemzetközileg összehasonlítható módon adatokat gyűjtsön Európa fiataljainak dohányzásáról, alkohol- és egyéb drogfogyasztási szokásairól. A magyarországi adatfelvétel a kezdetektől a Budapesti Corvinus Egyetemen készült. Kutatásvezető: Elekes Zsuzsanna”²⁰⁴

²⁰⁴ <http://devianciakutatas.hu/espac19>

Dohány alapú termékek:

2.1. ábra: Az előző havi dohányzás gyakorisága 9-10. évfolyamos tanulóknál (%)

Melyek azok a dohány alapú termékek, amelyekkel találkozhatunk az iskolában?²⁰⁵

Snüssz, svéd dohány:

Sokan nem is ismerik a pedagógusok körében ezt a fajta dohányterméket. Magyarországon legálisan nem vásárolható, azonban könnyen rendelhető, beszerezhető. Több változata van, a leggyakrabban elterjedt formája, amikor egy teafilter szerű anyagba van becsomagolva egy ízesített, nedvesített dohány örlemény, massa, agyag szerű pép. Ezt a kis tasakot kell a szájon keresztül a fogínyre helyezni, és hagyni, hogy felszívódjon a hatóanyag, a nikotin. Nagy felületen történik a felszívódás, ezáltal gyors hatás érhető el. Sportolók előszeretettel használják, mert eleinte felpörget, kicsit elzsibbaszt. A termék nagyon nagy mértékben rontja a szájból lévő nyálkahártyát, fogíny és fogakat is. Mivel viszonylag költségesebb termék, így inkább a jó szociális háttérrel rendelkező diákok között népszerű.

Tubák:

Általában kis fém vagy műanyag szelencében tárolt finom porrá őrölt, natúr, vagy ízesített dohány, amely hatóanyagát az orr nyálkahártyáján keresztül juttatják a szervezetbe. A gyakorlatban úgy kell elképzelni, hogy a felhasználó az asztalra, vagy a kezére kiszór a szelencéből egy vagy több csíkot, amit aztán az orrán keresztül felszippant. Az örlemény így kerül az orr nyálkahártyájára, és ott fejt ki erősen ingerlő hatását. Erős tüsszögéssel, és orrfolyással is járhat a használat. Ezt követően kifűjják zsebkendőbe. Itt szintén a nikotin fejt

²⁰⁵ Forrás: ESPAD-kutatás

ki hatását, és jut be a szervezetbe. Szintén inkább a jó módú diákoknál fordul elő gyakrabban. Amiért fontos és mindig felhívjuk a figyelmét a szülőknek, és a pedagógusoknak: ha egy adott baráti társaságban elfogadott a tubák fogyasztása, és a “buli-kultúra” része az, hogy az asztalra, kézre kiszórt port felszippanjtuk, az számos problémát vet fel. Innen csak egy lépés a kábítószer használat. Ha valaki egyszer nem tubákot szór le, vagy csak azt mondja, hogy tubák és mégsem, annak beláthatatlan következményei lehetnek.

Cigaretta, e-cigi

Úgy vélem, hogy a cigaretta fogyasztás módját nem szükséges sem ecsetelnem, sem káros következményeit bemutatnom, hiszen talán ez a leginkább ismert függőséget okozó élvezeti cikkek egyike. Az ESPAD kutatás ábrája (1. ábra) mégis meglehetősen meglepő adatokkal szolgál.

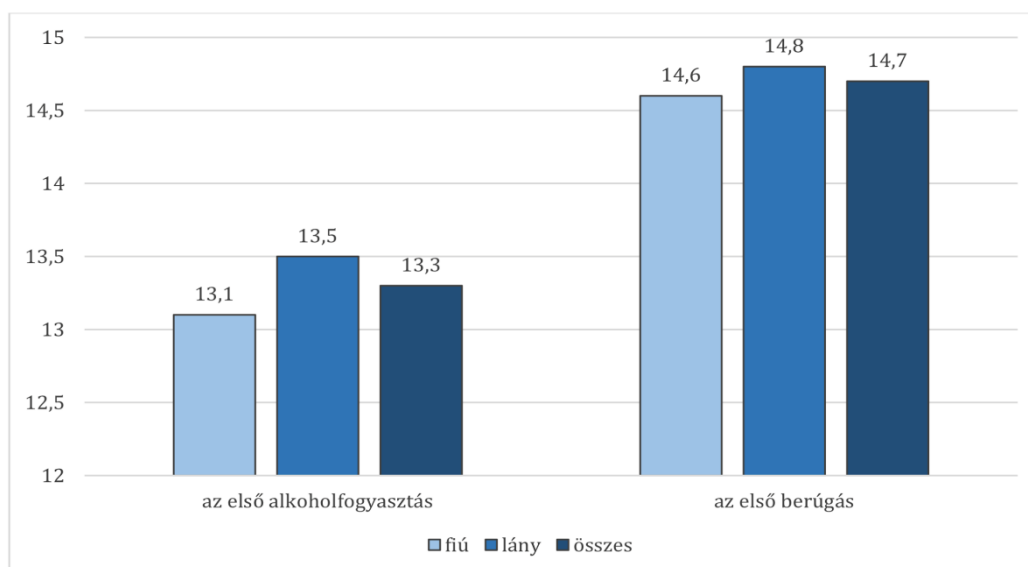
Az E cigaretta térhódítása nagyon jelentős. Számos álhír, tévhit kering róla a köztudatban, amely könnyen befolyásolja a fiatalok döntését a kipróbálás mellett. Élettani hatásait a mai napig vizsgálják a különböző szakemberek. A WHO szerint²⁰⁶ egyre növekszik azon bizonyítékok száma, amelyek azt támasztják alá, hogy bizony nagymértékben közrejátszik a különféle tüdőbetegségek kialakulásánál az e-cigarettázás. Az E-cigarettába kerülő liquidek (ízestített párologtató folyadékok) pedig egy külön problémát vetnek fel; eltérő minőségük, kémiai összetételük, kétes származási helyük, házilag előállított mivoltukból kifolyólag.

---

²⁰⁶ <https://www.who.int/news-room/q-a-detail/tobacco-e-cigarettes>

Alkohol

2.8. ábra: Az első alkoholfogyasztás és az első berúgás életkora

Az ESPAD kutatás eredményei önmagukért beszélnek a probléma jelentőségéről.²⁰⁷

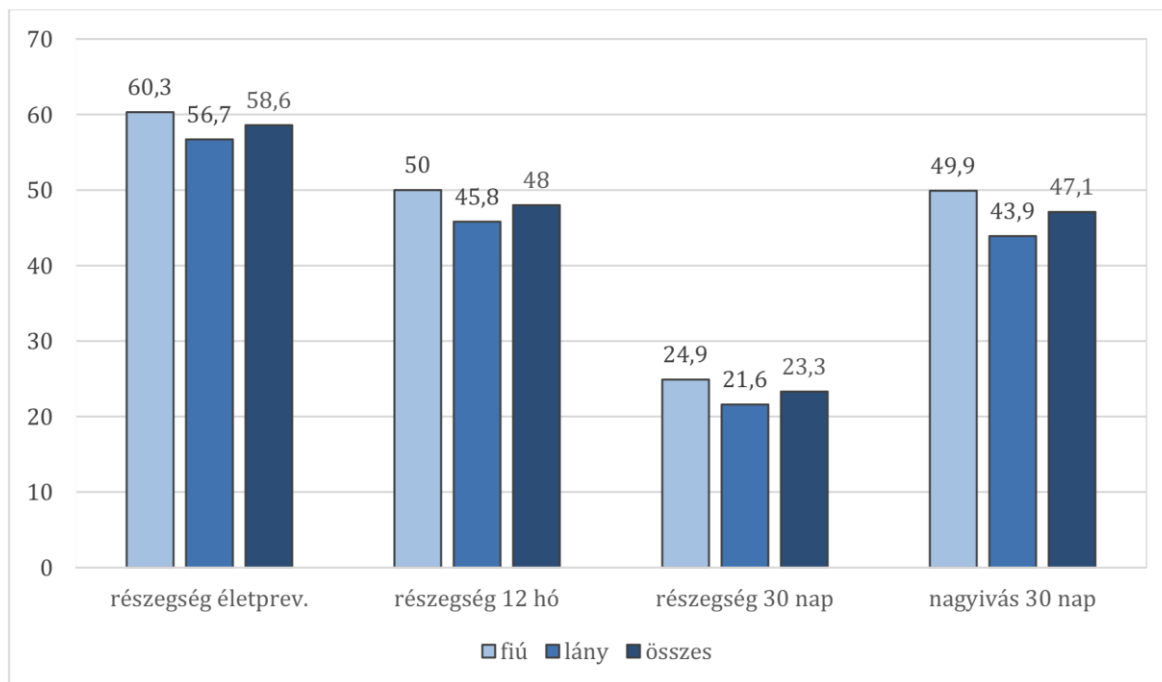
*“A megkérdezett 9-10. évfolyamos fiatalok 92,4%-a fogyasztott már az életében alkoholt. A kérdezést megelőző 12 hónapban alkoholt fogyasztók aránya 85,7%. Az előző hónapban legalább egyszer fogyasztott ital fajtája alapján a fiúk leggyakrabban sört, a lányok pedig tömény italt fogyasztottak. A bor a lányoknál a második, a fiúknál pedig a harmadik leginkább fogyasztott ital fajtája. A nagyobb gyakoriságú, havi hat vagy többszöri fogyasztás már fiúknál és lányoknál is egyaránt tömény ital formájában történik.”*²⁰⁸

Az alkoholfogyasztás problémája nagyon hamar megjelenik a diákság körében (2. ábra). A kirívó esetektől eltekintve azonban a tapasztalataim azt mutatják, hogy a 8-12 évfolyamon érezhető legjelentősebben a hatása. Középiskolába kerülve a fiatalok “buli kultúrája” lesz a meghatározó norma az egyének számára. A kortársak hatása óriási ebben az életkorban. Pontosan ezért fontos, hogy milyen baráti körrel rendelkezik az adott fiatal. Egy adott közösség normája nagymértékben meghatározza az egyén viselkedési mintáit. Ezért nagyon fontos, hogy tudatosan odafigyelve segítsük, alakítsuk a közösségeket jelen esetben az osztályközösségeket. Megfelelő tájékoztatással, információkkal kell ellátni a fiatalokat a függőségekkel összefüggésbe hozható témakörökben. Íme néhány további adat:

²⁰⁷ Forrás: ESPAD-kutatás

²⁰⁸ <http://devianciakutatas.hu/docs/2020/ESPAD.magyar.pdf> 22.old.

2.7. ábra A lerészegedés és a nagyivás prevalencia értékei a 9-10. évfolyamosok körében nemenként (%)

“Az ESPAD kutatások során nagyivásnak kezdetektől fogva a legalább öt ital egymás után történő elfogyasztását tekintettük, amikor egy ital 5 dl sört, vagy 1,5 dl bort, vagy fél dl töményt jelentett, azaz a tiszta szesztartalom alapján közelített a 20 milliliter (16 gramm) standard ital mennyiséghez. A problémás alkoholfogyasztás mérésére használt másik mutató a lerészegedés eddigi életre, előző 12 hónapra és előző 30 napra vonatkozó gyakorisága volt. “Nagy-ivásról” a fiatalok közel fele számolt be a kérdezést megelőző hónapban. Három vagy többszöri nagyivás (vagyis közel heti rendszerességű nagyivás) 15,7%-kal fordult elő. A fiúk és a lányok közötti különbségek szignifikánsak. Eddigi életben történt lerészegedésről a fiatalok több, mint fele számolt be, a kérdezést megelőző 12 hónapban a megkérdezettek szintén közel fele volt legalább egyszer részeg és közel egynegyedük a megelőző 30 napban is lerészegedett legalább egyszer (3. ábra). “²⁰⁹

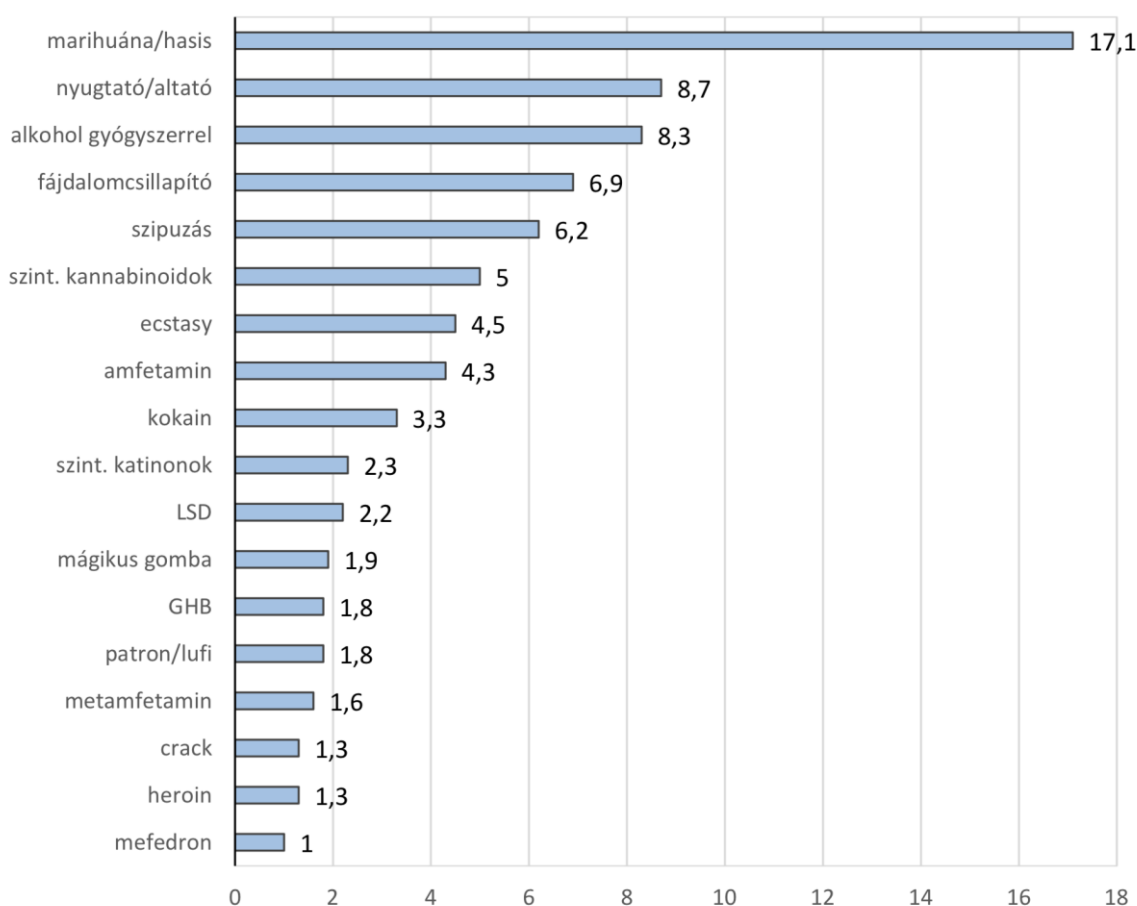
²⁰⁹ <http://devianciakutatas.hu/docs/2020/ESPAD.magyar.pdf> 24.old.

Gyógyszerek: nyugtatók

Szokták mondani, hogy a magyar egy gyógyszerfüggő nemzet. Úgy kapkodjuk be mindenre a gyógyszereket, mint más a tic tac-ot. Sajnos egyre növekvő tendencia a fiatalok körében is, hogy orvosi javaslat nélkül jutnak egyébként vényköteles gyógyszerekhez a fiatalok. Többnyire nyugtatókhoz, fájdalomcsillapítókhoz. (Xanax, Rivotril, Tramadol, stb) Sajnos az is egyre gyakoribb, hogy a szülő, nagyszülő az, aki a gyermekkel megismerteti ezeket a gyógyszereket és ezzel “próbálja” segíteni a fiatal nyugodt pihenését.

A tiltott szerhasználat rangsorában a második helyen áll a javaslat nélküli gyógyszerhasználat az ESPAD kutatás szerint.²¹⁰

2.13. ábra: Szerenkénti életprevalencia értékek a 9-10. évfolyamon tanuló diákok körében 2019-ben (%)

²¹⁰ Forrás: ESPAD-kutatás

Kábítószeres és új pszichoaktív szerek, szerves oldószerek ²¹¹

A 4. ábra jól mutatja, hogy melyek a leginkább elterjedt kábítószer formák a fiatalok körében. A különböző kábítószereseket két csoportba osztanám. Ez nem tudományos osztályozása a szereknek.

“Klasszikus kábítószeres”: marihuána, kokain, opiátok, extasy, varázsgomba, hasis, crack, szerves oldószerek, stb

“Új pszichoaktív szerek”: bio, herbál, kristály, bika, stb.

Ezen a kategórián belül óriási eltérések mutatkoznak. Ebből adódóan csak általánosságban tudok írni a témáról. Rengeteg tényező befolyásolja, hogy egy adott egyén miért azt az adott szert fogyasztja.

- személyiség függő
- szociális háttér függő
- társas környezet függő
- beszerezhetőség függő

Amit pedagógusként tehetünk ebben a témában, az a bizalmi légkör megteremtése a diákokkal, a prevenciós tevékenység, és szükség esetén a jelzés megtétele. Ez egy nagyon speciális területe a segítő szakmának. Ha bármilyen gyanú felmerül a részünkről, mielőbb vonjunk be szakembert a segítő folyamatba!

Viselkedés függőségek

Elekes Zsuzsanna, a Budapesti Corvinus Egyetem kutatója az alábbiakban fogalmazza meg a viselkedés addikció fogalmát:

“Viselkedési addikciók kapcsán olyan viselkedési formákról beszélünk, amelyeknél az addikciót nem valamilyen kémiai szer, hanem egyéb viselkedés váltja ki.

Azok a viselkedések, amelyek addikciót válthatnak ki, többségükben olyan viselkedések, amelyek az emberi élet normális, mindennapi tevékenységének részét képezik (táplálkozás, szexualitás, munka, játék stb.), ám ezek túlzottá, vagy kórossá is válhatnak. Függőségről, vagy problémáról akkor beszélünk, amikor a viselkedés uralni kezdi az egyén életét, és károsítja a

²¹¹ <http://devianciakutatas.hu/docs/2020/ESPAD.magyar.pdf> 28.old.

saját vagy környezete testi-lelki állapotát (Demetrovics 2007a: 41). A viselkedési addikciók többségénél a betegség egyik legfontosabb jellemzője az, hogy a függő személy számára az élet egyéb dolgai elveszítik jelentőségüket, örömszerző jellegüket és kiszorulnak a beteg életéből. A függőség kielégítése érdekében a szenvedélybeteg elhanyagolja életének korábban fontosnak számító dolgait, nem tud időt fordítani családjára, barátaira, párkapcsolatára. A viselkedési addikciók mindegyikét a túlzás jellemzi. A betegség lényege pontosan abban áll, hogy a normál mérték nem okoz örömet, nem nyújt kielégülést a személy számára.

*A viselkedési függőségek kényszerítő ereje sokszor éppoly erős tud lenni, mint a drogfüggőség.*²¹²

Azon a betegségek, amelyek hivatalosan is a viselkedésfüggőségek közé sorolhatóak²¹³:

- Anorexia
- Trichotillomania, onychophagia (hajtépés, körömrágás)
- Bulimia
- Kényszeres vásárlás
- Kleptománia (lopás)
- Kóros játékszenvedély
- Szexuális kompulziók, parafiliák (kényszercselekvések, devianciák)
- Pirománia
- Internetfüggőség
- Kényszeres vásárlás
- Testedzésfüggőség
- Munkamánia
- Kodependencia (társfüggőség)
- Számítógépes játékfüggőség
- Képernyő függőség
- Mobiltelefon függőség

A fenti listából egy párat fontosnak tartunk külön is megemlíteni, hiszen akár mindennapi munkánk során találkozhatunk vele.

²¹² <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/4335/1/646653.pdf>

²¹³ Ezek egy részéről részletesebben is olvashatnak a pszichiátria és a gyermekvédelem kapcsolatáról szóló fejezetben

Képernyőfüggőség

Talán ez a legösszefoglalóbb név, amivel érzékeltetni tudjuk a függőség témakörének ezen probléma halmazát. Egy viszonylag új keletű probléma csoport ez, mely a 20-21. század legnagyobb kihívásokat támasztó függőség halmaza. A televízió, a számítógép megjelenése, aztán az internet globális elterjedése, a mobiltelefonok rohamos fejlődése, a képernyővel rendelkező különböző okos eszközök térhódítása egy újszerű problémát hozott magával. szinte mindenki számára elérhető egy képernyővel rendelkező okoseszköz, és a hozzá tartozó internetes hozzáférés. Okkal merül fel a kérdés, hogy mégis mennyi az optimális képernyőidő²¹⁴ a gyermekeknek? A WHO ajánásokkal segíti a szülőket, és hívja fel a családok figyelmét, hogy mennyi a javasolt képernyőidő a különböző életkorokban.

A WHO ajánlását alapul véve korcsoportok szerint mennyi időt ajánlott gép előtt tölteni.

- 5 év alatt: napi 30 percet
- 6 és 9 év között: napi 1 órát
- 10 év felett a szakértők azt ajánlják, életévenként naponta plusz tíz perccel, illetőleg heti egy órával növekedhet a képernyő előtt töltött idő.

Nem konkrétan a képernyőtől való függőségek, de mégis a képernyőn keresztül megvalósuló függőségek csoportjába tartozik például a **pornófüggőség**, amely egyre nagyobb kihívást jelent a szülőknek és pedagógusoknak egyaránt. Olyan torz értékrendet közvetít a fiatalok felé, amely személyiségükbe beépülve torz párkapcsolati mintákat eredményez a további életszakaszokban. A **játékfüggőség** kérdéskörével nap mint nap találkozhatunk az iskola folyosóin. Az általános iskolai korosztály mobiltelefonos játékokon tölti szabadideje nagy részét. Ez sajnos láthatóan a társaskapcsolatok kárára és a személyes életszínvonal rovására megy. A közösségi médiahasználat-**internetfüggőség** is egyre érzékelhetőbb probléma a fiatalok körében. Az állandó posztolások, a folyamatos online jelenlét egy újfajta jelenséget is szült. **FOMO** (Fear Of Missing Out) a lemaradástól, kimaradástól való félelem. Ha nem vagyok folyton online, és történik valami, akkor lemaradok a társaimtól. Nem fogok tudni hozzászólni egy adott témához, legyen az játék vagy egy új trend, vagy tik-tok kihívás. Ezen online platformok addiktív szívéreje önmagában is hatalmas. Ezen felül pedig az általuk közvetített értékek is sok esetben minimum aggodalomra adhatnak okot. **Az Internet talán egyik legnagyobb problémája, hogy a trendekhez igazodva, az információ éhséget táplálva, az emberek ingerküszöbét**

²¹⁴ <https://www.promisegyesulet.hu/optimalis-kepernyoido-gyermekeknek/>

megemelve éri el azt, hogy egy abnormalis dolog természetessé, hétköznapivá, elfogadottá, normálissá, esetenként értékévé váljon.

A **hajtépes, a körömrágás, a falcolás** (önmagam vagdosása) a feszültséglevezetés egyik kényszeres viselkedésben megmutatkozó formája. Elsőre azt gondolnánk, hogy ezek könnyen felismerhetőek, észrevehetőek, hiszen „látványos” sérülésekkel járnak. Azonban ez nem feltétlenül így van. A falcolás esetében nagyon sokszor rejtik a fiatalok a tevékenységük nyomait. Csukló környékén, a vállon, a mellkason, a zokni vonal alatt, vagy akár a combokon is gyakran előfordulhatnak a vágások. Nem szabad félvállról vennünk a falcolást. Ha tudomást szerzünk róla, azonnal szakember segítségét kell kérnünk, és jeleznünk kell a problémát. Nem tudhatjuk, hogy milyen jellegű vagy mélységű probléma húzódhat meg a kényszerszelektív háttérében. A falcolást gyakran összemoszák az öngyilkossági szándékkal. A kettő azonban korántsem ugyanaz. Ennek eldöntése azonban nem a mi kompetenciánk. ezért szükséges a szakember bevonása.

Testedzésfüggőség

Elsőre furának hathat a testedzés, mint függőség, de a tapasztalat azt mutatja, hogy egyre több ilyen esettel lehet találkozni napjainkban. Ennek háttérében is többnyire valamilyen testképzavar feltételezhető. Kialakulásában közrejátszik a média által közvetített téves testkép ideál. Gondoljunk csak bele, hogy az internet, a közösségi média telis-tele van tökéletes testű férfiakkal és nőkkel. A fiatalok ennek a képnek igyekeznek megfelelni. Amíg a normalitás keretei között marad és nem okoz problémát a testedzés és a különböző táplálékkiegészítők szedése, addig nem tekinthető problémának. Sok esetben nem csak a túlzott testedzés, hanem a táplálkozás drasztikus megváltoztatása is problémát jelenthet. A különböző **táplálkozási rendellenességek** is egyre gyakrabban fordulnak elő a fiatalok körében. Bulimia, anorexia, falásroham, kényszerszelektív. Leginkább lányoknál szokott jelentkezni.

Hogyan foglalkozzak a témával?

A függőnytől kezdem

A prevenciós foglalkozások régen egy nagyon egyszerű sémára épültek. Ez pedig az elrettentés volt.

”Jól ijesztgessük meg a gyerekeket, hogy eszük ágában se legyen valaha is a kábítószerhez nyúlniuk, vagy mondjuk rászokniuk a szerencsejátékra.”

Valami ilyesmi lehetett a jelmondata a prevenciónak. Az idő azonban igazolta, hogy az efféle “prevenció” nem állja meg a helyét. Hiába mondjuk el a gyerekeknek, hogy a kábítószer rossz és meghalsz tőle, amikor kipróbálja, akkor kiderül, hogy valami fantasztikus érzést kölcsönöz. Ezen a ponton fogja azt gondolni a diák, hogy hazugság volt az egész, amit a tanár mondott, hiszen ő azt mondta, hogy ez rossz. Pedig nagyon jó!

Ezzel az ellentéttel kell kezdeni valamit a prevenció folyamatában. Ráébreszteni a fiatalokat, hogy a függőség tárgya az csak ideig-óraig tudja feledtetni vele az alapvető problémát. Lehet, hogy pillanatnyi élményt, megnyugvást okoz, de a hosszú távú következményei elkerülhetetlenek. Ennek a paradigmaváltásnak a tudatában szükséges új alapokra helyezni az iskolai prevenciós tevékenységet.

Következzen néhány szempont, amely segíti a prevenciós folyamatot. Érdemes elgondolkodni rajtuk, kicsit megvizsgálni őket, témává emelni a kollégák körében. Kinek mi a véleménye ezekről?

- Ki tartsa a foglalkozást? Pedagógus, vagy szakember?
- Egy alkalom vagy folyamat?
- Milyen módszertant alkalmazzunk?
- Aha-élmény elérése a diákoknál, hogy érzelmileg kötődjenek a témához.
- Nem csak a diákot, a szülőt és a pedagógusokat is oktatni kell.
- Még itt leszek pár percig... az óra után, ha valaki megosztana velem valamit...
- Készítsük gondolkodásra a fiatalokat!
- Tanítsuk meg jelezni a diákokat (jelzés vs. árulkodás)

Az egyik alkalommal, amikor foglalkozást tartottam, a függönyről kezdtünk el beszélgetni. Arról kérdeztem őket, hogy miért így hívják azt a textil darabot, ami az ablak előtt lóg. Nagyon sokan jelentkeztek és osztották meg véleményüket velem és az osztállyal. Elmondták, hogy azért függöny a függöny, mert ki van rögzítve egy ponthoz, és onnan lóg le. Attól a ponttól, vagy arról a pontról függ lefelé. Kértem, hogy mondjanak más hasonló szavakat. Mondtak is: függőágy, függőhinta, függőhíd, függő-mint fülbevaló stb. Mindegyikben ez a közös: össze van kötve valamivel, függelmi viszonyban van. Az a bizonyos pont határozza meg, ahová, amihez rögzítve van. Ezt követően kérdeztem meg, hogy vajon a függőség akkor mit jelent? Nagyon könnyen érthetővé vált számukra a hasonlat. Fontosnak tartom, hogy ne “én” legyek az, aki megmondja a “tutit” a diákoknak. Sokkal inkább fontosnak tartom, hogy gondolkodjanak, és saját maguk mondjanak ki dolgokat. Én csak megerősítem, korrigálom, kijavítom a szükséges részeket. Ezáltal saját élményük lesz, hiszen belülről fakad, nem a felnőtt mondja meg ismét nekik, hogy mit és hogyan és miért tehetnek vagy nem tehetnek meg. “Aha-élményük” van, megtörténik egy belső felismerés, amihez ezt követően sokkal könnyebben tudnak társítani információkat, érzéseket, vagy akár tudást egy adott témáról. Ez az, ami fontos egy prevenciós folyamatban. Az “aha - élmény” eléréshez sok esetben kisfilmeket érdemes használni. Sokszor szavak nélkül is eltalálnak mondandójukkal a diákokhoz. Amikor megnéznék egy kisfilmet, akkor a filmről beszélgetünk és az érzéseikről, amelyeket a film kiváltott. Sokszor valójában csak hallgatok, és ők beszélnek végig az órát.

Meddig mehetek el?

Kompetenciahatárok

Ahogy már korábban is említettem, nagyon fontos, hogy tisztában legyünk saját kompetenciahatárainkkal. Tudnunk kell, hogy meddig mehetünk el egy-egy problémás helyzet kezelése kapcsán, és tudnunk kell azt is, hogy mikor vagyunk kötelesek jelzéssel élni más szakemberek, a gyermekvédelmi jelzőrendszer, vagy a hatóságok irányába. Ehhez szerencsére számos segítségünk²¹⁵ van.

Kompetenciabővítés

Az információ hatalom. Nincs ez máshogy a mi szakmánkban sem. A megfelelő információk birtokában képesek vagyunk, hatalmunkban áll megvédeni, segíteni a ránk bízott diákokat.

²¹⁵ <https://szocialisportal.hu/csalad-es-gyermekejoleti-szolgaltatasok-szakmai-szabalyzo-dokumentumai/>

Pedagógusként, nevelőként, keresztyén emberként nem csupán erkölcsi, hanem az állam által ránk ruházott kötelességünk is önmagunk képzése és ezáltal szakmai kompetenciáink bővítése is. Számos jó gyakorlat, akkreditált képzés, valamint felsőfokú tanulmányi lehetőség áll rendelkezésünkre, hogy elmélyedjünk az adott témában.

A jel és a jelzés

Sokszor észrevesszük mi magunk is, hogy valami nem megfelelően működik, hogy valami zavar van egy diák “normál működésében”. Jeleket látunk, amelyek problémára utalnak. De ne feledjük el:

A jel nem egyenlő a problémával. A jel csupán egy tünet. De vajon minek a tünete? Amit érzékelünk az csak a felszín. A jel erőssége sokszor nem azonos a probléma erősségével, azzal nem egyenesen arányos. Annak kiderítése, hogy mi áll egy adott probléma hátterében, egy nagyon nehéz és összetett feladat, amely több szakember közös összefogásával lehetséges. Ez csupán a probléma feltérképezése, és ennek a megoldása már egy külön feladat. Éppen ezért is fontos, hogy amennyiben találkozunk egy adott problémával, esetleg csak sejtésünk van róla, azt legyen kinek jeleznünk.

Kihez tudok fordulni?

Mára szerencsére számos olyan személy van az intézményekben, akik speciális kompetenciákkal rendelkeznek egy ilyen helyzet felismerésével, kezelésével kapcsolatban. Őket kell tudnunk elérni, és megszólítani az adott problémával.

- óvodai és iskolai szociális segítő (2018-tól jogszabály szerint kötelező)
- iskolapszichológus
- iskolai védőnő
- iskolaorvos
- gyermek és ifjúságvédelmi felelős
- iskolalelkész
- egyéb mentálhigiénés szakember

Jelzőrendszeri jelzés esetén a területileg illetékes család és gyermekjóléti szolgálat, veszélyeztetettség esetén a rendőrség, és/vagy a gyámhatóság munkatársai.

Az esetkezelés során kiemelten fontos szempontok

1. másoktól érkező jelzés esetén megbizonyosodni, hogy mennyire hiteles a jelzés
2. ha jelzőrendszeri jelzés hatálya alá esik, jelezni kell
3. megnyugtati, erősíteni, bátorítani, tájékoztatni, kérni, javasolni – azt, aki a jelzést adja, de ha azzal beszélek, akiről a jelzés szól, akkor rá is ugyanez vonatkozik
4. ne tartsam magamban, vonjak be más szakembert, kollégát is
5. szülőket értesíteni, bevonni
6. a szülőt tájékoztatni, segíteni, biztatni, nyugtatni
7. kísérni kell a folyamatot, akkor is ha már jeleztem és nincs más teendő
8. az osztály közössége elsősorban az osztályfőnök felelőssége - neki kell tenni érte, a többiek segítséget nyújtanak, speciális esetben ideiglenesen beléphetnek segítő szakemberek
9. a bizalom - fel kell vállalni, hogy a gyerek, szülő akarata ellenére kell lépnem, tennem: van olyan helyzet, ahol nincs mérlegelési lehetőségem, jeleznem kell
10. elkövető - áldozat szerepeknél nem mindig egyértelmű, hogy ki milyen szerepben van, illetve az elkövetőnek is lehet problémája, csak nem tudja jelezni
11. lehetőleg ne egyedül beszéljünk komoly problémákról diákokkal, szülőkkel
12. megoldásfókuszú megközelítés - ne mindig csak problémát lássunk, ne ítélkezzünk, hanem egy kiküszöbölendő hiányosságot, elsajátítandó készséget keressünk
13. lássunk a baj mögé, tárjuk fel a kiváltó okokat, ha valaki „rossz” igyekezzünk rájönni, hogy miért „rossz” miért csinálta, amit csinált, miért döntött úgy ahogy. Ha erre rálátok, és ezzel tudok foglalkozni, akkor tényleg lehetőségem nyílik segíteni. Minden más esetben csak felületi a kezelés és átmeneti a megoldás
14. nem tudunk minden problémát megoldani, de törekednünk kell rá

Hivatkozások, szakirodalmi ajánlások

Elekes Zsuzsanna Egészségkárosító magatartások és mérési módszerek

<http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/4335/1/646653.pdf>

ISKOLÁSKORÚAK PROBLÉMÁS MÉRTÉKŰ INTERNETHASZNÁLATÁNAK
KÖVETKEZMÉNYEI ÉS MEGELŐZÉSI LEHETŐSÉGEI

http://www.magyarpedagogia.hu/document/Prievara_MPed20162.pdf

[Magyar Tinik a neten-BE SOCIAL kutatás](#)

[PORNOGRÁF TARTALMAK HASZNÁLATA SERDÜLŐK KÖRÉBEN Áttekintő
tanulmány CSONKA Balázs](#)

Gary Wilson: Pornóra kattatva - Az internetpornó és a függőségkutatás új tudománya

Nikita D. Coulombe - Philip Zimbardo: Nincs kapcsolat - Hová lettek a férfiak?

[Nemzeti Kábítószer Adatgyűjtő és Kapcsolattartó Központ](#)

[ESPAD táblázatok](#)

Filmek, videók

[Bio és herbál](#)

[Elkábszereztem a diákhitelem](#)

[Addikcióról szavak nélkül](#)

[Jogász - Függőségek](#)

[Mi is valójában a függőség? - Dr. Kapitány-Fövény Máté](#)

[Pornó....függőség ?](#)